عێراقی

مۆزایك و ناهۆمۆجین

(پانۆرامای مێژووی سیاسی نوێی عێراق)

(٢٠٠٣– ٢٠١٠)

ئەنوەر حسێن (بازگر)

٢٠١١

ناوی کتێب: عێراقی مۆزایك و ناهۆمۆجین

ناوی نووسەر: ئەنوەر حسێن (بازگر)

بابەت: لێکۆڵینەوەی مێژوویی

تایپ و هەڵەچن: باوان عومەر عارف

دەرهێنانی هونەریی: ئەنجام سەعید

زنجیرە (٩١) لە بڵاوکراوەکانی کۆمەڵەی روناکبیری و کۆمەڵایەتی کەرکوك

سەرپەرشتی چاپ: نەوزاد عەلی شێخانی

چاپخانە: کارۆ

تیراژ: (٥٠٠)دانە

ساڵی چاپ: ٢٠١١

پێشەکی:

عێراقی مۆزایك و ناهۆمۆجین
(پانۆرامای مێژووی سیاسی نوێی عێراق)
(٢٠٠٣- ٢٠١٠)

ئەم کتێبە لەسێ فەسڵی سەرەکی پێکهاتوە. مێژووی سیاس ساڵانی رابردووی عێراق دەگێرێتەوە. کە تێیدا سەرەرای چەندین بەڵگە و سەرچاوەی گرنگ خوێندنەوەی روداوە سیاسیەکانی عێراق لەکات و ساتی خۆیدا. کەزۆربەیان لەکات و شوێنی خۆیدا بڵاوکراونەتەوە.

بەڵام ئەوی گرنگە، ئەم کتێبە قەسەکردنە لەسەر عێراقێکی ناهۆمۆجین کەلەماوەی نەوەد ساڵی رابردوودا هەمیشە دۆخێکی ناجێگیر و پڕ ئاشوبی هەبووە. بەهۆی سیستمە سیاسیە یەك لەدوا یەکەکانی عێراق. کەهەمیشە هەوڵیانداوە عێراق وەکو ئوردویەکی سەربازی نەخشە بکەن و کردویانتە تاقیگەی قەتڵ و عامی گەلانی عێراق تا رووخانی بەعس لەساڵی (٢٠٠٣)دا.

جیالەوەی گرفتی پێکهاتەی موزایکی ئیتنی و مەزهەبی و تائیفی عێراق گەورەترین گرفتی ئەم سنورە جوگرافیەیە دیاریکراوەیە کە پێیدەڵێن عێراق.

پانۆرامای مێژووی دوو دەیەی رابردووی کورد و عێراق، قسەکردنە لەسەر مێژووی پڕ قەیران و گرفتی عێراق. کەسەرەرای مێژووی پڕ جینایەت و تۆتالیتاری بەعسە، لەمێژووی جەنگی کەنداو و دەرپەڕاندنی سوپای عێراقە لەکوێت.

لەفەسڵی یەکەمدا (٢٠٠٣-٢٠٠٧) قسەکردن و پێشبینیە لەسەر پەلاماردان و روخانی بەعس لەلایەن ئەمەریکا و هاوپەیمانەکانی کەدواجار بەروخانی بەعس بەشێکی تر لەهاوکێشە سیاسیەکانی عێراق و کوردستان و خۆرهەڵاتی ناوەڕاست ئاڵوگۆڕیان بەسەرداهات. هەر لەو فەسڵەدا باس لە بەبەڵقانەکردنی عێراق کراوە، باس لەرۆڵی نێگەتیڤی مەزهەب و فیتراتیڤەکردنی عێراق و ریفراندۆم دەکرێت.

لەفەسڵی دووەمدا (٢٠٠٧- ٢٠٠٩) قسەکردنە لەسەر کۆتای بەعس و کاریگەری جەنگی سارد لەسەر ناوچەکە و عێراق و ئاڵوگۆڕە تازەکانی دونیا و دەستپێکردنی ململانێی نوێ لەنێوان ئەمەریکا و ئێران لە عێراق. قسەکردن لەسەر رۆڵی شیعە و مەترسیەکانی قوڵبونەوەی قەیرانەکان.

جیالەوەی لەم فەسڵەدا مەترسی پەراوێزخستنی سوننە دەکرێت لەعێراقدا.

سەرەرای لەم فەسڵەدا. باس لەستراتیژی نوێی ئەمەریکا لەعێراق دەکرێت و باس لەململانێی و بەرژەوەندیەکان و ئاماژەکانی چارچە پارچەبوونی عێراق دەکرێت.

لەفەسڵی سێیەمدا (٢٠٠٩-٢٠١٠) باس لەکێشە و گرفتەکانی عێراقی نوێ دەکرێت لەپاش هەڵبژاردنەکانی ئازاری (٢٠١٠) و گرفتی لیستە سەرەکیە براوەکان وەرۆڵی وڵاتانی ناوچەکە دەکات.

لەم فەسڵەدا. بەوردی رۆڵی دەستێوەردانی دەرەکی کراوە کەچۆن دەستیان هەیە لەکێشە و گرفتەکانی ناوخۆیی عێراق و بەتایبەتی لەنێوان شیعە و سوننەدا.

فەسڵی یەکەم

(٢٠٠٣-٢٠٠٧)

(١)

گرفتی عێراق کۆتایی نایات سەرەتا با بە باسێك لەدروستبونی عیراقەوە دەست پێبکەین و دواتر دەچینە سەر پێکهاتەی سیاسی عیراق و ناهۆمۆجینی و مۆزایکی دانیشتوانی عیراق و پاشان باس لە دەسەڵاتی بەعس ئەکەین. هەموو باشدەزانین بەعس یەکێك بوو لەو سیستمە تۆتالیتاریانەی کەبە درێژایی نزیکەی (٤٠)ساڵ حوکمی عیراقی کردووە وسیاسەتێکی چەوتی بەرامبەر بەگەلانی عیراق بەتایبەتی کورد پیادە کردووە، لێرەدا باسی کۆمەڵە کێشەیەك دەکەین کەپێشوەخت بەهۆی ئەو ئاڵوگۆڕانەی کەرویانداوە لەعیراق وکاریگەری خراپیان لەسەر خەڵکی عیراق بەتایبەتی کورد هەبووە، دواتریش باسی ئەو ئاڵوگۆڕانە دەکەین کەلەدوای رژێمی بەعس رویانداوە ، ئەو ئاڵو گۆڕانەی کەهەموو ئەو شیمانانەی بەتاڵکردەوە کە پێمانوابوو دوای روخانی رژێمی تۆتالیتاری بەعس عیراقێکی بێ کێشەو گرفت دروستدەبێت، کورد دەتوانێ بەمافەکانی خۆی بگات، بەڵام بینیمان ئەو گریمانانە وا دەرنەچوو، ئێستا کورد لەبەردەم کۆمەڵێك گریمانی مەترسیداردایە کە بەڕاستی پێویستی بەکارکردنی سیاسی و سەرکردایەتیەکی سیاسی بەتوانا هەیە، بۆئەوەی کورد لانی کەم لەم دەرفەتەدا بتوانێت بەمافەکانی خۆی بگات، پێموایە ئەمە دوا دەرفەت بێ

بۆ گەلی کورد کە بتوانیٚ سودی لیٚوەربگریٚ تا بەمافە سیاسیەکانی خۆی بگات. ئەو مەترسیانەش وای دەبینمەوە کەچۆن لەماوەی نۆ دەیەی رابردوودا کەمینە حوکمی کردوە لەعیراقدا وەشیعەش رەنگە بۆ خۆی لەئێستادا هەمان مەترسی هەبیٚ لەسەر عیراق.

دواتر باسی ستراتیژی ئەمریکا دەکەین لەناوچەکەدا کە سیاسەتێکی رونی نیە هەروەها سیاسەتی وڵاتانی ناوچەکەش لەعیراق بەتایبەتی بەرامبەر کورد، وەك ئاشکرایە لەدوای جەنگی یەکەمی جیهانی ونەمان و ڕوخانی و پێشتر دەسەڵاتی عوسمانیەکان بۆ ماوەی (٤٠٠)ساڵ حوکمی عیراقیان کرد، لە ١٢ی ئازاری (١٩٢٠)دا لەقاهیرە کۆنگرەیەك دەستییپێکرد (تیایدا مەلیك فەیسەڵ بەمەلیکی عیراق دانرا. ئەوەش بەراپرسیەك بوو لەعیراقدا کەتیادا ناوبراو کرا بەشای عیراق، هەرچەندە خەڵکی سلێمانی بەشداریان لەو راپرسیەدا نەکرد و خەڵکی موسڵیش بەمەرجەوە بەشداریانکرد. بەڵام شا فەیسەڵ لەو ساڵەدا بووە شای عیراق و لەناوچەکەدا وڵاتێکی نویٚ دروستبوو ولایەتی موسڵیش خرایە سەر ئەو وڵاتە کەپێشتر لەژێر رکێفی عوسمانییەکاندا بوو، لێرەوە ئەو پێکهاتە سیاسیە بەناوی عیراقەوە دروستدەبێت و مەلیك فەیسەڵیش بەپشتیوانی ئینگلیزەکان کرایە حاکمی عیراق. دوای ئەو عەبدولکەریم قاسم و دواتر عەبدولسەلام وپاشانیش عەبدولڕەحمانی برای حوکم دەگرنە دەست. دواترو لەساڵی(١٩٦٨)کە بەعس هاتە سەر کار و لەو ساڵەوە تا حوکمی عیراق دەگرنە دەست، گەورەترین تەنگ و چەڵەمە لەم کاتەوە دەستپێدەکات. لەساڵی (١٩٢١) بۆ (١٩٦٨) تا (٢٠٠٣/٤/٩)کەبەعس کۆتایهات، تەنها یەکجار شیعەکان وئەویش لەساڵی ١٩٤٧دا (بەسەرۆکایەتی ساڵح جەبر)حوکمیان گرتەدەست،

ئەمیش لەماوەیەکی کەمدا ناچاردەبیٚ دەست لەکار بکێشێتەوە. واتە لەساڵی (١٩٢١) تاروخانی بەعس کەمینەی سوننی حوکمی کردووە مافەکانی کوردو شیعە پێشێلکردووە، لەو کاتەدا کەمینەی سوننە هەموو ئیمتیازێك دەدات بەخۆی و بەپێچەوانەوە هەموو ئیمتیازەکانی تر لەو پێکهاتانەی کەلەشیعەو کوردەکان پێکهاتووە دەسێنێتەوە. گەر ئەوەش بزانین یەکێك لەسیاسەتەکانی حوکمی کەمینە ئەوەیە کەپشت بەهێز دەبەستێت بۆمانەوەی ئیمتیازەکانی خۆی،هەمیشە ئەو سیستمە دەسەڵاتدارانەی لەعیراقدا هاتوونەتە سەرکار بەم میتۆدە کاریانکردووە، واتە چەوسانەوە، هێز، ئەوانە فاکتەری سەرەکی دەسەڵاتەکانیان بووە تاوەکو دەسەڵاتیان لەدەستنەدەن، هیچ کام لەوانە مافیان بەکورد نەبەخشیوەو هەمیشە کوردیان بەدوژمن و هاوڵاتی پلە دوو حساب کردووە. هەروەها شیعەش بەهەمانشێوە چەوسانەوەی مەزهەبی لەسەر بووە، بەڵام هیچیان لەو پێکهاتانەی عیراق بەهێندەی کورد غەدری لێنەکراوەو وەکو کورد نەبوونەتە قوربانی سیاسەتی کەمینە لەعیراقدا، ئەنفال و جینۆسایدو کیمیابارانی هەڵەبجەو کوشت وکوشتاری خەڵکی کوردستان هەموو ئەو رەفتارانەبووە کەلە دژی کەمینەی نەتەوەیی کورد پیادە کراوە لەعیراقدا و کوردیش بووەتە قوربانی ئەو سیاسەتانە.

مەترسیدارترین سیاسەت کە دژی کەمینەی کورد کراوە لەناو سیستمی سیاسی بەعسدا بووە، بەعس لەساڵی ١٩٦٨ دا کەدەسەڵات دەگرێتە دەست، دەستدەکات بەپاکتاوکردنی نەیارانی خۆی، ئەگەر لەسەرەتاوە سیاسەتێکی نەرم ونیانی بەرامبەر بەکورد هەبوبیٚ، ئەوە تاکتیکانە رەفتاری کردووە، دواتر بینیمان، کەچۆن دەکەوێتە وێزەی کوردو

سیاسەتی بەرامبەر بەکورد چۆنبووە، بەعس کارێزمایەك پێکدەهێنیٚ کەدواتر هەموو شتەکان لەودا کۆدەکاتەوە، مرۆڤێکی وا دەخولٚقێنێت کەتاسەر شەڕانی، سەربازی وا دەخولٚقێنێت کەپێویستە ئەوسادیانە بژی و ماسۆشیانە بمرێت. بەشەڕەکانی تر ناوەستێت، بەلٚکو پرۆسەی راگواستنی دێهات و کۆکردنەوەیان لەئۆردوگاو دواتریش ئەنفال دەستپێدەکات. سیاسەتی وەها پیادە دەکات کەهەولٚی ئەوەی داوە کورد لەسەر نەخشە بسڕێتەوە.

بەعس وەك کەمینەیەك ویستویەتی مەسەلە سیاسیەکە بقۆزێتەوەو کەلٚکی لێوەربگرێت بەو بیانووەی یەکێتی خاکی عیراق دەپارێزی و کوردی وەك ناسیۆنالیزم یان شۆڤێنی ناسیوە، کەمەترسی لەسەر خاکی عیراق هەیە و هەروەها شیعەشی بەوەناسیوە کەدروستکراوی کۆماری ئیسلامی ئێرانە.

بەلاٚم پاش راپەڕینی خەلٚکی کوردستان لە بەهاری ١٩٩١ دا کورد لەبەشێکی ئەو سیاسەتانەی بەعس دێتە دەرەوەو ناوچەیەکی ئازاد لەژێر سایەی ئەمریکاو بەریتانیاو فەرەنسا پێکدێنێت و دەتوانیٚ ئالٚوگۆڕێکی نویٚ لەماوەی ٨٣ سالٚی رابردودا لەعیراقدا پێکبهێنێت. ئەمە خالٚێکە پێویستە لەسەری بوەستین، کورد رابردودا ئەمەی دەستکەوتووە کەناتوانێت جارێکی تر هەلی وای دەستکەوێت کە حوکمڕانی خۆی بکات. هەردووحوکمی شێخ مەحمود و کۆمارەکەی قازی نەیانتوانیوە ماوەیەکی کورت تێپەڕ بکەن، کەحکومەتی کوردستان لە ئێستادا لەچوارچێوەی ناوچەیەکی ئارامدا حوکمی خۆی کردووە،لەگەلٚ هەموو ئەو ئیمتیازو دەستکەوتانەی لەماوەی ئەو چەندسالٚەدا بەدەستمانهێناوە، بەلاٚم کۆمەلٚیٚ فاکتەری سلبی و

نێگەتیڤ کاریگەریان لەسەرمەسەلەی کورد داناوە، کە دوایی باسیان دەکەین.

دوابەدوای کۆتایهاتنی جەنگی ساردو تێکشکانی بلۆکی رۆژهەلاٚت، کەیەکێتی سۆڤیەت رابەریدەکرد کۆمەلٚێك ئالٚوگۆڕی جدی لەناوچەکە دا روویدا.پاش ئەوەی یەکێتی سۆڤیەت هەلٚوەشایەوەو دوابەدوای ئەمە، سیستمێکی تازە رێبەرایەتی جیهانی دەکرد، کەئەو سیستمە فرانسیس فۆکۆیاما ناوی نا (لیبرالیزمی نویٚ). ئەو پێی وایە پاش نەمانی سیستمی فێودالی (دەرەبەگایەتی) و جەنگی ساردو دوای ئەمانە سیستمی لیبرالیزمی خۆرئاوا دەتوانێت هەموو مافەکانی مرۆڤ لەژێر سایەی ولاٚتەیەکگرتووەکانی ئەمریکادا (USA)دابینبکات، کۆتایهاتنی جەنگی سارد یەکێك بوو لەو خالاٚنەی کەتوانی مافێکی زۆر بۆ گەلان بگێڕێتەوە، ئاشکرایە لەدوای روخانی سۆڤیەت نزیکەی (١٥)کۆماری سەربەخۆ دروستبوو، دوابەدوای ئەمە چیکۆسلوڤاکیا و کۆمارەکانی بەلٚقان هەلٚدەوەشێتەوە وکۆمەلٚێك کۆماری تازە لە یوگسلاڤیا دروست دەبێت، پاش ئەو کێشەو ململانێیانە کۆمەلٚیٚ ولاٚتی تازە دروستدەبیٚ و هەریەك لەوانە قەوارەیەك بۆخۆی پێکدێنێت، لەدوای ئەوانەش (تێموری خۆرهەلاٚت) سەربەخۆیی وەردەگریٚ و ئەریتریاش لەئەسیوبیا جیا دەبێتەوە، ئەمانە هەموو ئەو دەستکەوتانەن کەبۆ نەتەوەکان گەڕانەوە، کەپێشتر مافەکانیان لەژێر سایەی سیستمێکی تۆتالیتاریدا پێشێلکرابوون و خرابوونە ژێر ئەو سیسستمەوە.

هەر لەم نێوانەدا کورد لەسەرەتای نەوەدەکانی سەدەی رابردودا ئەو هەلەی بۆ خۆی دەستکەوت، بەلاٚم لێرەدا سیاسەتیUSA کەیەکێك بووە لە پشتیوانانی گەلی کورد، بەجدی لەم نێوانەدا کەسیاسەتێك و

ستراتیژیەکی روونی نەبووە دەربارەی مەسەلەی کورد، لەماوەی زیاد لە٣٠-٣٥ ساڵی رابردودا، شاهیدی ئەو بارودۆخەین کە USA لەناوچەکەدا خولقاندویەتی، بەتایبەت لەسەر مەسەلەی کورد، هێشتا لای ئێمە ستراتیژی ئەمریکا لەناوچەکەدا روون نەبۆتەوە بەوەی ئێمە شاهیدی ئەو قوربانیانەین کەلەساڵی ١٩٧٤دا بینیمان، هەرەسهێنانی ئەو شۆڕشە لەسەردەستی USA و پیلان گێڕیەکەی جەزائیر، دوابەدوای ئەوەش ئەو پیلانە بوو کەلەساڵی ١٩٩١داو لەمانگی ئازاردا دەستی دەسەڵاتی بەعس واڵادەکات بۆ شکستپێهێنانی راپەڕینی کوردو شیعەکانی خواروو، تازەترین کارەسات، کارەساتی ٣١ی ئابی ١٩٩٦بوو کەئەمریکا عیراق دەست واڵادەکات بۆ هێزەکانی ئەوناوچانە داگیربکەنەوە، بۆیە دەڵێین سیاسەتی ئەمریکا لەناوچەکەدا رون نیەو ئەوەی کەلەساڵی ١٩٧٤دا روویدا گەر بەڵگەی تایبەتی هەبوبێ وپێش کۆتایهاتنی جەنگی ساردبووبێ، بەڵام دوو کارەساتی ئازاری ٩٩١، ٣١ی ئاب بۆ خۆی مایەی سەرسوڕمانە و دەبێت خوێندنەوەی بۆبکرێت، لەم خاڵەوە دەڵێین ستراتیژی ئەمریکا رون نیە.

کاتێ کەبەعس دەروخێت، ناوچەکەو جیهانیش لەیەکێك لە دیکتاتۆرترین کەسی جیهان لەدەسەڵات دووردەخرێتەوەو ناوچەکەش ئاسوودەیی و ئارامی بەخۆیەوە دەبینێ .

سەدام یەکێکە بوو لەو دەسەڵاتە تۆتالیتاریانەی لەسەرتاسەری جیهاندا، نمونەکانی هیتلەرو پۆڵ پۆت وچاوچیشکۆ هاوشێوەی سەدام بووبن، بەتایبەتی ئەوەمان لەبیر نەچێ هیتلەر بەو هەموو کوشتارەی کەلەسەری بۆتە ماڵ، ئەو هیچ رۆژێك بۆ خەڵکی ئەڵمانیا خراپ نەبووە، ئەو وەکو کارێزمایەك ویستویەتی رەفتار بکات، بەحسابی خۆی ئەو کارانەی

کەکردویەتی لەخزمەت ئەڵمانیادا بووە، کەمال ئەتاتورك بەو کوشتارو جینۆسایدەوە کەکردویەتی لەدواییدا دەڵێت : (ئەو کەسە بەختەوەرە کە دەڵێت من تورکم)، بەڵام بەپێچەوانەوە سەدام هەموو ئەو کارانەی کەکردویەتی یەکەم کەس خەڵکی وڵاتەکەو گەلانی عیراق بونە قوربانی پێشئەوەی شەڕەنگێزییەکانی بنێرێتە دەرەوە، شەڕی لەدژی هاوڵاتیانی وڵاتەکەی (کوردو شیعە) بە رێوە بردوە، بۆیە سەدام یەکێکە لەو دیکتاتۆرانەی کەوێنەی نەبووە.

بەمجۆرە کە سەدام لەدەسەڵات دوور دەخرێتەوەو دواتریش دەبینین کەسایەتیەکی چەند زەلیلە، بە واتای ئەوەی ناوچەکەو جیهان لەدەست دەسەڵاتێکی دیکتاتۆری رزگاری بووە. ئێمە ناتوانین ئەوە لەبەرچاو نەگرین کەئەمریکا لەم ئاڵوگۆڕانەدا رۆڵی جدی هەبووە، بەڵکو توانیویێتی ئەو ئاڵوگۆڕانە پێکبهێنێت کەئەمەش سەرەتای یەکێکە لەو ئاڵووگۆڕانەی کەپێویستە خەڵکی عیراق و کوردستان بەقازانجی خۆیانی بزانن. ئەگەر ئەمریکاو هاوپەیمانەکان نەبونایە رەنگ بوو مانەوەی دەسەڵاتی سەدام کاتێکی زۆرتری بخایەنایە و جینۆسایدێکی زیاتری بەرهەمبهێنایە، دوریش نەبوو ئەنفالێکی تر روی نەدابایەو کورد لەسەر نەخشەی جوگرافیا بسرێتەوە و ئەو ئامانجانەی تری کەبەنیازبووە لەداهاتودا ئەنجامیبدات بێتە دی.

بۆیە توانیومانە بەکۆتایهاتنی سەدام، کۆمەڵێك ئیمتیازو ودەستکەوتی نوێ بەدەستبهێنن وکورد بتوانی مافەکانی لەماوەی رابردودا لێی سەنراوەتەوە بەدەستیبهێنێتەوە، بەڵام لەوکاتەی بەجدیانە قسە نەلەسەر پێکهاتەی تازەی مافەکانی خەڵکی عیراق و کوردستان کراوە ئەو لایانەنانەی

کەتەنانەت تا دوێنێ لەگۆڕەپانی کوردستاندا بوون ، لەبارەگاکانی ئێمەدا خەوتوون ورۆژیان کردۆتەوە، ئێستا لەدژی مافەکانی خەڵکی کوردستانن، تەنگ و چەڵەمەکان لە ویوەوە دەستپێدەکات کەهیچ پرۆتۆکۆڵێکی سیاسیمان لەگەڵ ئەولایانەدا نەبووە، ئەوکاتانەی کەئەوان هاوکاریان لەئۆپۆزیسیۆنی کوردی وەرگرتووە لەناو دەسەڵاتی کوردیدا توانیویانە کاری سیاسی خۆیان بکەن، لەئێستادا زۆر لەئەوانە دژی ئەوەن کە تەنانەت مافی چارەی خۆنووسین بدرێت بەخەڵکی کوردستان، بەڵکو لەدژی فیدراتیڤەکردنی کوردستانیشن، یەکێك لە رۆژنامەکانی (ئەنجومەنی باڵای شۆڕشی ئیسلامی) باس لەوە دەکات کەفیدراڵی بۆ کوردستان قابیلی قبوڵە، بەڵام لەکۆبونەوەکەی سەلاحەدین لە ساڵی (٢٠٠٤)ئامادەنەبوو، تەنانەت ئیمزایەك لەسەر ئەو رێکەوتنە بکات، کەفیدراڵیەت بدرێ بەکورد.

تائێستا هیچ پرۆتۆکۆڵێکی رەسمی نیە کەئەوان رازی بن بەمافەکانی خەڵکی کوردستان، کێشەکان لێرەوە دەست پێدەکات، ئەمەویت بڵێم لەوکاتەی سیاسەتی کەمینەی نەتەوەیی لەعیراقدا دەستپێئەکات، ئێمە ئەبینە قوربانی یەکەم و دوژمنی پلەیەك بۆ عیراق بەلای بەعس و دەسەڵاتە کەمینەکان، بەهەمان شێوە ئێستا پێدەچێت لەسایەی سیستمی زۆرینەدا هەمان چەوسانەوە، چارەنوسمان بێ، دیقەت بدەن، شیعە پێی وایە دیموکراسیەت زۆرینەی ئەوێ و دیموکراسی بەلای ئەوەوە ئەو زۆرینەیەو لەهەموو هەڵبژادنێکدا دەیباتەوە، ئەمە قسەی لەسەر نیە، مەسەلەی مافی چارەی خۆنوسین و ئەو پێکهاتە تازەیەی بۆ عیراق دائەڕێژرێ، لەهەڵبژاردنێکدا یەکلابکرێتەوە. لەهەڵبژادنێکدا کەدەزانین لە(٥٣٪-٦٠٪)ی دانیشتوانی عیراق شیعەن، لە(١٨٪)سوننەیە و لە(٢٠٪)کوردە، ئەوی

تریش تورکمان وئاشوریە. ئەگەر لە(٦٠٪)عیراق شیعەبێ، ئایا دان بەفیدراڵی بۆ کوردستانی عیراقدا دەنێت، لەکاتێکدا ئاشکرایە کەسیستمی فیدراڵی ئەوەنیە کە زۆرینە بۆکەمینە رازی بێ، بەڵکو خواستی خەڵکێکە کەئەوان بەکەمینە ناوی ئەبەن، لەکاتێکدا کەخەڵکی کوردستانی عیراق لەئێستادا (٦)ملیۆنە ئەوان ئەبێ بڕیار لەسەرچارەنووسی خۆیان بدەن، ئەوە هەرێمی (کیوبك)ە لەکەنەدا بڕیار لەسەرئەوە ئەدا کەلە(کەنەدا) جیابێتەوە، زمانی رەسمی چیبێ و هەرێمەکەی چۆن بێ، ئەوە خەڵکی (تیمۆری رۆژهەلات)ن بڕیارو قسە لەسەر چارەنووسی خەڵکی تیمۆری رۆژهەلات دەکەن بەبۆچونی من شیعە یەکێکە لەو مەترسیانەی کەلەداهاتوودا رووبەرووی کورد دەبێتەوە، شیعە وەك مەرجەعێکی ئاینی هەمیشە لەسەر رابردوو کارئەکات، ئەوەندەی پابەندە بەمەسەلەی رابردووەوە پابەندنیە بەمەسەلەی داهاتووەوە، ئەوان تائێستاش لەسەر خەیاڵی مەرجەعیەتی ئاینی وپیرۆزی ئیمامی عەلی بیر ئەکەنەوە، ئێستا ئەوان نەجەف و کەربەلا و کازمینە و سامەڕا بەچوارشوێنی پیرۆزی خۆیان دەزانن وهێشتا خۆیان وادەبینن کە لەکورد چەوساوەترن، وەك چۆن کورد لەماوەی رابردوودا، بۆتە کەمینە بەعس وحوکمی عیراقی کردووە، ئەوانیش وای بۆ دەچن کەلەماوەی (٨٣)ساڵی داهاتودا حوکمی عیراق بکەن و مافی خەڵکی عیراق ئەوان بەڕێوەی بەرن.ئەگەر نا ئەو کاتەی کەلەسەردەمی عەبدولعەزیز حەکیم دا رۆژی (٨)ی مارس کە رۆژی ژنانی جیهانیە، دەکرێت بە (١٨)ی ئاب، ئەمە سەرەتایەکە بۆ ئەوەی کەشیعە چۆن بیر ئەکاتەوە، (٨)ی مارس دەکات بە(١٨)یئاب رۆژی لەدایکبونی (فاگمە الزهراو) ئەوان وەك مەسەلە ئاینیەکە ئەڕوانن بۆ ئالوگۆڕەکانی عیراق، ئەوەندەی بەدیوە

مەزهەبیەکەدا بیر ئەکەنەوە، شیعە لەزۆربەی راگەیاندنەکانیاندا باس لەعەرەبی، عیراق ناکەن، باسی شیعەی عیراق دەکەن کەلە (٦٠٪) عیراق پێکدێنن و باسی مەسەلەی ئاین و مەزهەب ئەکەن، ئەوان ئەو رۆژە ئەگۆڕن بۆ (١٨)ی ئاب بەبێ ئەوەی خواستی خەڵکی عیراقی لەسەر بێو بەبێ ئەوەی تەنانەت بخرێتە راپرسیەکەوە کەئایا خەڵکی عیراق بەوە ڕازین؟ دوابەدوای ئەوەی ئەوخۆپیشاندانانەی کەلەشارەکانی کوردستان ئەکرێ بۆ فیدراڵیەتی کوردستان، بەچەند هەفتە دوای ئەوە ئەوان خۆپیشاندانیان کرد کەنابێ خەڵکی کوردستان فیدراڵیەتیان پێ بدرێ.

(سیستانی) بەبێ ئەوەی لە(پێگەیەکی سیاسی‌دا بێ) بڕیار لەسەر ئەوە دەدات کەپێش وەخت هەڵبژاردن بکرێ، خەڵکی عیراق پێویستیان بەوە نییە سیستمی مەزهەب و خێڵ حوکمیان بکات، وەك ئەوەی (موقتەدا سەدر) بڕیار دەرکا و لەخۆیەوە شت بڵێ، خەڵکی عیراق پێویستیان بەوەیە کە لەسیستمێکی دیموکراسیدا مافەکانی خۆیان وەچنگ بخەن، لێرەدا کورد بەمافەکانی خۆی بگات، بەڵام شیعە لەئێستاوە نمایشی هێز دەکات کە (٨)ی مارسی گۆڕی و ئەگەر ئەوەی بۆچووە سەر ئەوە بەدڵنیاییەوە هەموو بڕیارەکانیش لەهەڵبژاردنێکدا دەگەڕێتەوە بۆ خۆی کەفیدڕاڵیەت بۆ کورد قبوڵ نییە. دواجار لەژێر ئەو بڕیارانەی کەلە لایەنی سەرکردایەتی کوردەوە لەسەر ئەوان دروستبوو، بەهەڵپەساردنی چەند ئەندامانی کورد لەئەنجومەنی حوکمدا کارگەیشتە ئەوەی کەئەوان بکشێنەوە (نوێنەری کوردەکان) ناچاربون لەسەلاحەدین هێزە عیراقیەکان لەگەڵ سەرکردەکان کۆببنەوە و دان بنێن بەفیدراڵی بۆ کوردستان و بۆ سێ پارێزگای (هەولێر-سلێمانی-دهۆك) کەرکوکیش بۆ دوای هەڵبژاردنەکان بمێنێتەوە، ئەمەش

فرۆفێڵێکی سیاسیە، دوای هەڵبژاردن و دانانی دەستوور چ قسەیەك لەسەرکەرکوك ئەکرێ؟ قسەی ئەوە لەسەر کەرکوك ئەکرێ با خەڵکی عیراق دەنگ بدەن یان خەڵکی کەرکوك دەنگ بدەن لەسەرچارەنووسی خۆیان، لەکاتێکدا و بەپێی ئەو ئامارانەی لەبەردەستدان زیاد لە(٢٠٠) هەزار خەڵکی عەرەب لەسایەی رژێمی بەعسدا رەوانەی کەرکوك کراوە وبەپێچەوانەشەوە ئەوەندە کورد لەشارەکەی خۆی دەرکراوە، لەحاڵەتێکی ئاوادا خەڵکی کەرکوك دەتوانن بڕیار لەسەرچارەنووسی خۆیان بدەن؟ بەگەڕانەوەی خەڵکە رەسەنەکەی کەرکوك بۆ شوێنی خۆیان کێشەیان بۆ دروست ئەکرێ، تەقینەوەکانی (دوز)ی یەکێك بوو لەو قەیرانانەی کەدروست کرابوو بۆئەوەی کورد وەك ناسیۆنالیستێك یان شۆڤینیەك بداتە قەڵەم و ئەوان ئەوکارەیان بۆیە کرد کەشیعە وتورکمان لەکورد هان بدەن، تەنانەت کارگەیشتۆتە ئەوەی ئەوان ئەیانەوێ تورکمانەکانیش وەك مەسەلەی سیاسی و ناسیۆنالیستی نەتەوەیی لەدژی کورد بەکار بێنن. گوایا ئەوان ئەیانەوێت کەرکوك داگیربکەن و بەپێی هەموو بەڵگەنامە مێژووییەکان کەرکوك ناکرێ لەچوارچێوەی فیدراڵیەتی کوردستان نەبێ و لەجوگرافیای هەرێمی کوردستان دەربهێنرێت، بەڵام ئەوە شیعەکانن پێش ئەوەی تورکیا هانی تورکمانەکان بدەن بەو شێوەیە رەفتار بکەن، ئەگەرچی تورکیا بۆ خۆی دەورێکی نێگەتیڤیهەیە لەناوچەکەدا و ئێستاش خەو بە ولایەتی موسڵ و کەرکوکەوە دەبینێ و دەڵێت شارێکی تورکمانیە.

بەم پێیە شیعە دەیەوێت هەمان سیستمی کەمینە پیادە بکات وەئەگەر وانە بوایە لەسەرەتاوە دەبوایە رازی بوایە بەبچوکترین مافی خەڵکی کوردستان کەفیدراڵیەتە و تائێستاش دوای جیابوونەوەی نەکردووە

کەهەموو خەسڵەتەکانی جیابوونەوەی وڵاتێکی سەربەخۆی هەیە، ئەوەخاکە، زمانە، بەرژەوەندی، لایەنی کەم داوای دەوڵەتی سەربەخۆ بکات، بەڵام سەرکردایەتی سیاسی کورد بەبیانووی ئەوەی کەهێشتا بارودۆخ لەبارنییە بۆ دروستبوونی دەوڵەتی کوردی هێشتا وڵاتان و ناوچەکە و ئەمریکا و جیهان لەدژی ئەو دەوڵەتەن دواخراوە. جگە لەوەی بەڕاستی ئینتیمای شەخسی کورد بۆ خاك و نیشتمان بێ هێزە و قسەی جدی نییە لەسەر سیاسەتی سەرکردایەتی کورد، برادەریکی رۆژنامەنووس پێی وتم" گەر لێت بپرسم دەوڵەتی کوردی دروست بێت چی دەکەیت و چی دەبێ؟ بەڕاستی پرسیارێکی، جوانە ئەگەر ئەو دەوڵەتە دروست بێت، ئێمە وای بۆ دەچووین ئەگەر لەسەر کتابەکانی (هەرێمی کوردستانی عێراق) ناو بەین، تورکیا و ئێران و سوریا پەلامار ئەدەن، بەڵام ئەوان نەیانتوانی ئەو کارە بکەن وبەسێ مانگ جارێ لەپایتەختەکانی تاران وئەنقەرە، دیمەشق کۆدەبوونەوە بۆ قسەکردن لەسەر هەرێمی کوردستان، دواجار ئەوە ئەڵێم ئەوان کێشە و قەیرانەکانی ناوخۆیان زۆرە ناتوانن قسە لەسەر خەڵکی کوردستان بکەن، هەریەکە لەو وڵاتانەی کەسنوری کوردستان و کوردیان بەسەردا دابەشکراوە ئەوەندە کێشە و قەیرانیان هەیە ناپەرژێنە سەر تەنانەت لەگەڵ یەکتریشدا رێك بن و تەنها لەسەر دژایەتی خەڵکی کوردستان و مەسەلەی دژایەتیکردنی کوردستان کۆکن، جگە لەوە ئەوان دژایەتی یەکتر دەکەن، هیچ خاڵێك نیە لەسەری کۆك بن،وتمان ئەگەر حکومەت و پەرلەمان پێکبهێنین ئەوان پێیان ناخۆشە. ئەوەشمان ئەنجامدا و ئەوان نەیانتوانی، وتمان ئەگەر ئاڵای کوردستان هەڵکەین ئەوان پێیان ناخۆشە و ئەوەشمانکرد نەیانتوانی، ئەوە ناڵێم لەورەی توانای کوردەوەیە، بەڵام

پێویستە قسەمان لەسەر ئەم کارانە هەبێ، پێویستە ئێمە گوتارێکی هاوبەشمان هەبێ، ئەوان وتیان با ئاڵای عیراقی لەگەڵدا بێت، ئەگەر ئەم تاکتیکانە بێ، ئێمە پێویستمان بەوەیە مافی سەربەخۆیی بەدەست بێنین، فیدراڵی شێوازێك نیە کەهەموو مافەکانی خەڵکی لێوەی بەدەست بێنین و (١٠٠٪) مافەکان دەستەبەرناکات، نمونەمان لەو جۆرە زۆرە، ئەو کاتەی ئەریتریا ویستی مافی فیدراڵی لەسەر دەستی ئەسیوبیا بەدەستبێنێت لەگەڵ ئاڵوگۆڕی یەك لەدوای یەکی رژێمەکان، ئاڵای ئەریتری هێنراتە خوارێ و زمانی ئەسیوبی کرایەوە بەزمانی رەسمی، دین هەمان دینی ئەسیوبیایەو ئەچەسپێنرێت و فییدراڵی هەڵدەوەشێنرێنێتەوە، لەسودانیش لەکاتێکدا فیدراڵی بۆ مەسیحیەکان دەستەبەر دەکرێ، بەڵام لەوکاتەی (جعفر نومێری) دێتە سەرحوکم، لەساڵی حەفتاکاندا ئەو فیدراڵیەتە هەڵدەوەشێنرێتەوە، دینی ئیسلام ئەکات بەدینی رەسمی باشوری سودان و مافەکانی پێشتریش کەپێیان دراوە هەڵدەوشێنرێتەوە، هەروەها زمانی عەرەبیش ئەکات بەزمانی رەسمی مەسیحەکان. ئەبینین ئەمساڵ سودان وبەرەی باشور لەکینیا دەگەنە رێککەوتنی، (ماشاکۆس) لەگەڵ باشورییەکان، لەکاتێکدا سودان سیستمێکی تۆتالیتاری مەزهەبیە، ئامادەیە لەگەڵ باشورییەکانی سودان رێکەوێت کە (٣٠٠)هەزار بۆ شکە نەوت بۆ خەڵکی باشوری و باکوری سودان کەموسڵمانن و سەرف بکرێت لە(٢٪)ی بۆ خەرجی، رازین بەوەی کەفیدراڵی بۆ مەسیحیەکانی باشور دەستەبەر بکرێت و تا لەچەند ساڵی داهاتودا باشوریەکان لەسەرخواستی خۆیان و لەدەنگدانێکدا جیاببنەوە، دیقەت بدەن سودان بەو سیستەمەوە، هەستی بەوە کردووەکە پێویستە باشووری سودان فیدراڵی بدرێتێ. ئێمەی کورد

وەك سودان نین کەمەسیحی بین و عەرەبەکانیش ئیسلام بن، یان ئێمە (جو) بین وئەوان موسڵمان، تەنها کێشەی روبەڕووبوونەوەمان هەموو ئەو چەوسانەوەو کوشتارانەبووە بەرامبەرمان کراوەو تەنها ئێمە ئەوە بوو کە کوردبوین. هیچ جیاوازیەك و ناکۆکیەکمان لەگەڵ خەڵکی عیراقدا نەبووە، هیچ کاتێکیش مایەی مەترسی و هەڕەشە نەبوین بۆسەر خەڵکی عیراق و یەك پارچەیی خاکی عیراق، وە بەپێچەوانەوە ئەوەندەی نەرم و نیانی لەلایەن سەرکردایەتی سیاسی کوردو حزبی کوردیەوە هەبووە، نیو ئەوەندە لەلایەن دەسەڵاتەکانی عیراقدا نەبووە، هەمیشە ئەوەیان وتووە کەئەمانە داردەستی دەرەکین، لەکاتێکدا بەپێچەوانەی هەموو ئۆپۆزیسیۆنی عیراقی و بەپێچەوانەی هەموو میللەتانی ناوچەکە تەنها کوردە پشتیوانی نیە، ئەوە تورکمانەکان، تورکیا بەرگریان لێدەکات، تەنانەت لەکاتی دروستبوونی حکومەتی هەرێمی کوردستاندا، داوای جێگری حکومەتی هەرێم و داوای وەزارەتی ناوخۆیان بۆ دەکات! ئەوە مەجلیسی ئەعلایە، کۆماری ئیسلامی ئێران زۆرترین پیشتوانی لێکردوە، ئەوە حزبە ئیسلامیەکانە کەئاشکرایە ئێران چۆن بەهێزی کردن و ئەم حزبانە کێشەیان بۆ حکومەتی هەرێم و خەڵکی کوردستان ناوەتەوە بەوەی ئەو حکومەتە عیلمانیە، ئەوە ناسرییەکانە کەچۆن سوریا یارمەتی تەواو ودالدەی داون، ئەوە حزبەکەی عەلاویە کەچۆن ئەردەن یارمەتی ئەدا، ئەوە وەهابیەکان کەسعودیە چۆن یارمەتیان ئەدا و دۆلاریان بۆ ئەنێرێت.

ئەوە خەڵکی کوردستانە کە کام وڵات یارمەتی لەکاتی لێقەوماندا ئەنێرێت کەمەسەلەیەکی مرۆڤایەتیە و چووەتە مەسەلەی نەتەوەییەوە وقابیلی قسەو گفتوگۆ نەبوە، بەڵام ئێستا ئەبێ ئەوان دەرك بەو مەسەلەیە بکەن،

ئەگەر تورکیا بەنمونە وەربگرین لەوکاتەوەی کەئەتاتورك دەوڵەتی تورکیای نوێی دروستئەکات ولەسەر سیستمی کەمالیزم ئیش ئەکاو پێشیوایە نابێ دەست بخرێتە ناو کێشە دەرکیەکانەوە وپێشیوایە ئاشتی لەناوخۆدا ئاشتیە لەدەرەوە، بەڵام لەوکاتەوە کە(تورکوت ئۆزال) کەیەکێکە لەو رێبەرە تورکانەی کە زۆر واقیعانە بیری کردۆتەوە ویستی مەسەلەی سیاسی خەڵکی کوردستانی تورکیا چارەسەر بکات، هەر ئەوەش بوو وای لێکرد لەپلانێکی نهێنیدا کوژرا، ئەو بەپێچەوانەوە باس لەتێوری عوسمانی نوێ ئەکات دەڵێ: ئێمە پێویستە لەدەرەوە دەوری سەرەکیمان هەبێ وە رۆڵی تایبەتیمان هەبێ، دوای کوشتنی ئەو، پیلانەکان دەست پێ دەکاتەوە بەتایبەتی لەماوەی ١٣ ساڵی حوکمی خەڵکی کوردستاندا، تورکیا زۆرترین پیلانی هەیە.ئەوە تورکیایە کە تورکمانەکان هاندەدات بەوەی کەهەر شوێنێك قەڵایەکی تیابوو ئەوە تورکمانستانە، بەوەی کەکەرکوك شارێکی تورکمانە، بەزۆر ئەیەوێت کۆمەڵێك ئیمتیاز بۆئەوان ببچڕێت، لەکاتێکدا من ئەڵێم، بۆچی تورکیا لەسەردەمی بەعسدا نەهات بەدەم داخوازی تورکمانەکانی عیراقەوە؟ لەکاتێکدا یەك حزبی تورکمانی پێش روخانی بەعس نەبووە، هەتاپێش ساڵی ١٩٩١ یەك حزبی تورکمان نەبووە بەئاشکرا ئیش بکات و خەبات بکات ، تەنانەت ئەو حزبە تورکمانانەی کەلەدوای راپەرین دروستبوون حزبە کوردیەکان یارمەتیان داون، لەکەناڵی کوردسات یارمەتی دراون بەپەخش کردنی بەرنامە، ئێستا ئەبینن چۆن وەڵامی خەڵکی کەرکوك وکورد دەدەنەوە. یەکێك لەسیاسەتەکانی تورکیا ئەوەیە کە ئەو قەیران و کێشانەی لەوڵاتەکەیدا بنێرێتە دەرەوە، ئەگەر خۆمان ئیرادەیەکمان هەبێ و قسەیەکی جدی بکەین لەسەر مافەکانی خۆمان، گەر تورکیا بەنمونە

وەربگرین وەك وڵاتێکی دراوسێی عیراق و کوردستان، سنورێکی پان وپۆڕی هەیە لەگەڵ کوردستاندا، تورکیا لەگەڵ ئەو وڵاتانەی کەهاوسنورە جگە لەگەڵ جۆرجیا لەگەڵ ئەوانیتردا کێشەی سنوری هەیە، لەگەڵ ئەرمینیا کێشەیەکی لەمێژینەی هەیە کەیەك ملیۆن ونیو ئەرمەنی لەکاتی جەنگی یەکەمی جیهانیداقەتڵ وعام کرد ئێستا لەسەرهەرێمی (ناگارنۆ کاراباخ) پشتگیری لەئازاربیجان دەکات؟! لەگەڵ (قوبرس)دا کەلەساڵی ١٩٧٤ باکوری ئەو وڵاتە داگیردەکات وتا ئێستا لێی دەرنەچووە، لێرەدا لەسەر ئەو خاڵە دەوەستین کەئەگەر بێتوو کەرکوك وەکو قوبرس داگیربکات، سبەینێ هیچ گریمانەیەکی و ئەگەرێکی نیە کە تورکیا لە کەرکوك دەربکات، دیقەت بدەن باکوری قوبرس لەوساڵەی کەداگیری دەکات و دەیکات بەتورك نشین و (رەئوف دنکتاش)دەکات بەسەرۆکی و ناڕازییە لەسەرئەوەی فیدراسیۆنێك پێکبهێنرێت لەگەڵ یەکێتی ئەوروپا، ساڵانە مەسروفی زیاد لەچەند هەزار سەربازێکی تورك دەکات و ناکشێتە دواوە لەو وڵاتە. لەگەڵ یۆنان لەسەر دەریای (ئیجە)و قوبرس کێشەی هەیە، لەگەڵ ئێران لەسەر مەسەلەی مەزهەبی کێشەی هەیە، لەسەر ئەوەی کەئێران دەیەوێت ئیسلامی سیاسی لەناوچەکە تقویە بکات و پێشتر هاوکاری حزب لڵای تورکیای دەکرد. لەسەر ناوچەی بەڵقان و ئەودیوی قەفقاس کێشەو قەیرانی گەورەی هەیە، کەساڵانە تورکیا زیاد لە(١٠)هەزار خوێندکاری ئەوان وەردەگرێت تەنها بۆ ئەوەی فێری زمانی فارسی نەبن و ئێران نەتوانێت رایانکێشێت بۆلای خۆی، هەروەها ئێران تاوانبار دەکات بەوەی کەداڵدەی P.K.K داوە ، لەگەڵ سوریا لەسەر هەرێمی ئەسکەندەرونە کێشەی هەیە. کێشەی P.K.K قەیرانێکی قوڵ وگەورەی هەیە، ئەمە بارودۆخی

تورکیایەو بەهەمان شێوە ئێران لەگەڵ ئەفغانستان و وڵاتانی ناوچەکە کێشەو قەیرانێکی زۆری هەیەو سوریاش بەهەمان شێوە، جگە لەوەی لەگەڵ تورکیا و عیراق کێشەی P.K.K وکۆمەڵێك کێشەی لەگەڵ ئیسرائیلدا هەیە لەسەربەرزاییەکانی جۆلان و کێشەی باشوری لوبنان، وڵاتانی ئەردەن و سعودیە خاوەنی کێشەی زۆرن ئەگەر چی ئەوان سنوریان بەکوردستانەوە نیە، بەڵام ئەوان لەو پیلانانەی لەدژی خەڵکی کوردستان و هەرێمی کوردستان و عیراق دەگێڕدرێن بەشدارن وەبەتایبەتی میسر وەك وڵاتێکی زلهێزی عەرەب رۆڵی نێگەتیڤ لەسەر رەوشی عیراق دەگێڕێت، تەنها کوێت رەنگە بەپێچەوانەی وڵاتەکانی ترەوە بێ نەك پێی خۆشە عیراق ببێت بەسێ هەرێم، بەڵکو ببێ بەدەهەرێم لەبەرئەوەی خۆی قوربانی سیاسەتەکانی بەعس بووە

من بەش بەحاڵی خۆم دەڵێم خۆزگە بەعس لەماوەی ئەو چەند ساڵەی حوکمیدا هەرچەند ساڵ جارێك پلانێکی دارشتایە لەدژی سعودیە وئێران و کوێت تا بیانزانیبایە سیاسەتی بەعس چەند دڕندانەبوو، ئەوە واقیعەت و سیاسەتی کوێت نیە کەرازیە بەلایەنی کەم فیدراڵیەت بدرێت بەکوردستان، بەڵام لەئاست خەڵکی عیراق و کوردستاندا ئەوان هیچ قسەیەکی جدیان نیە. لەبەرئەوە پێویستە ئێمە خوێندنەوە بۆئەو کێشانە بکەین کەوڵاتانی دراوسێی عیراق هەیانە وقسەی جدیان لەسەرخواستی خەڵکی کوردستان هەبێت. ئێستاکە باس لەسەر مەسەلەی فیدراڵی بۆ کوردستان و مافەکانی خەڵکی کوردستان دەکرێ، کۆمەڵێ گریمانە وئەگەری بێبناغە دێننەوە کەگوایا کورد دەیەوێت جیابێتەوە وبەپیلانی دەرەکی ئەمە بکات، ناوی دەنێن بەئیسرائیلی دووەم، لەکاتێکدا کەخەڵکی کوردستان ئەم خواستە

داوا دەکات نایەوێ بگەڕێتەوە بۆ ژێر سیستمێکی هاوشێوەی سەدام ونایەوێت بچەوسێنرێتەوە وببێتە هاوڵاتی پلەدوو وەنایەوێت ببێت بەقوربانی سیاسەتی شیعەو سیاسەتی ئەو رژێمەی کەدێتە سەرحوکم لەعیراقدا، بەڵکو دەیەوێت خۆی لەهەرێمێکی ئازادا بژی و خەریکی ئاوەدانکردنەوەی وڵاتەکەی بێ، بەڵام ئەمە بەرەوا نابینن و پێشموایە ئەمە لەچەند خاڵێکەوە سەرهەڵئەدات.

١-لەعیراقدا کورد بەدوژمن سەیرکراوە وهیچ خوێندنەوەیەکی واقیعی سیاسیانە نەبووە بۆ مەسەلەی کورد، تەنانەت بۆ ئەو رۆحی لێبوردنەی کەتیایەتی.

٢-ناواقیعی سیستمیی سیاسی وڵاتان و ناوچەکەش فاکتەرێکی سەرەکیە لەو نێوەندەدا کەهەمیشە لایەنەکانی ناوخۆیان دالدەی داوەو هەمیشە بەهێزیان کردون کەلەدژی خەڵکی کوردستان بن و ناڕازی بن بەم مەسەلەیە.

بەڵام ئێمە چۆن دەتوانین ئەم مافە بەدەست بێنین؟ ئەو ئاڵوگۆڕانە بەسەر عیراقدا دێت کەکورد چی بکات باشەو چۆن کورد دەتوانێ مافەکانی خۆی بەدەست بێنێت؟ لەم بارەیەوە قسەیەکی (گراهام ئی فولەر) سەرۆکی دەزگای (راند)ی لێکۆڵینەوە سەربە وەزارەتی بەرگری ئەمریکا دەهێنمەوە لەشوێنێکدا دەڵێ: (ئیتر کەس ناتوانێ مەسەلەی کورد لەرۆژهەڵاتی ناوەڕاست پشت گوێ بخات، چونکە ئەو مەسەلەیە بەزۆرخۆی سەپاندوە بەسەر مەسەلەسیاسیەکانی ئەو ناوچەیەدا) دەڵێت:(لەدەست وڵاتانی ناوچەکەشدا نەماوە. کەبڕیار لەسەر ئەوەبدەن کەمافی خەڵکی کوردستان ئەوەنییە کەداوای سەربەخۆیی بکات، کورد چوارەمین و گەورەترین نەتەوەیی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستە کەلەدەرگای دان پیانانەو مافی چارەی

خۆنوسیندایە، دیارە ئەمەش بۆ ئەو وڵاتانەی کە کوردی تیایە جێگای مەترسیە) ناوبراو کەسایەتیەکی ناسراوی ئەمریکیە ونوسین و بۆچونەکانی دەورو نەخشی تایبەتیان هەیە لەسەرسیاسەتی ئەمریکا. ئەو قسانەی ناوبراو خاڵی واقیع بینن لەسەر مەسەلەی کورد، گومان لەوەدانیە کەکورد (٤٠)ملیۆنەو ئەگەر ئەم ژمارەیە بەکەم و زۆر حساب بکرێت، لایەنی کەم (٣٥-٤٠)ملیۆنە، لەکاتێکدا کورد پێش ئەو وڵاتانە بگەنە سەربەخۆییان بەمافی خۆی گەیشتوە. ئەو ئاڵوگۆڕەی کەبەسەر ناوچەکەدا هاتووە ئەو چانسەی لێسەندۆتەوە.

بەمجۆرە دەتوانین داهاتوی کورد جێگەیەکی تایبەتی لەعیراقی داهاتودا هەبێ وئێمە بتوانین مافەکانی خەڵکی کوردستان دەستەبەر بکەین، پێویستە چی بکەین ؟ ئەو رێوشوێنانە چین بیان گرینە بەر، ئەو مەترسیانە چیە کەرووبەڕوومان دەبێتەوە وەپێویستە چۆن مامەڵە لەگەڵ سیاسەتی ناوچەکەو لەگەڵ ئەمریکادا بکەین وەك زلهێزێکی جیهان وپێکهێنەرێکی ئاڵوگۆڕەکانی عیراق و ناوچەکە، هەروەها چەندین ئاڵوگۆڕی تر لەلایەن ئەمریکاوە لەناوچەکەدا لەئایندەدا. پێکدێنێت و ئەم سیستمە تۆتالیتاریایانە کە لە ناوچەکەدا حوکم دەکەن قابیلی ئەوە نین بمێننەوە.

هەریەکە لەکۆریای باکورو ئێران و سوریا و عێراق کە ئەوانە چونەتە ئەولیستەیەوە کە ئەمریکا دژایەتیان دەکات و پێویستە ئەو سیستمانە بگۆڕێت کەلە ناوچەکەدان کە ئەمەش خاڵێکە لە قازانجی خەڵکی کوردستانە، تەنها سوریا لە ناوچەکەدا نیە لە دژی خەڵکی کوردستانە کە چەندین پیلانی لە دژی کورد هەیە، بەڵکو چەند وڵاتێکی دیکەی ناوچەکە لە دژی خەڵکی کوردستانن، لەبەر ئەوە ئەو ئاڵوگۆڕانەی کە روو دەدەن لە

قازانجی خەڵکی کوردستانەو دەتوانێت دەرفەتیان بۆ لێوەربگرێت. (کارل مارکس) قسەیەکی جوانی هەیە دەڵێت: (دەکرێت گەورەترین گۆڕانکاری لە ریگای شۆڕشەوە بێت). قسە لەسەر ئەوە نیە کە ئەم شۆڕشە شۆڕشێکی چەکداری یان کۆمەڵایەتی یان رۆشنبیری بێت، هەرکامێکیان بێت، ئێمە توانیومانە لە خەباتی شاخەوە بگەینە ئەم قۆناغەی ئێستا، توانیومانە خەباتی چەکداری لە شاخەوە بگوێزینەوە بۆ شار، بەڵام قسە لەسەر ئەوەیە لە ماوەی (١٢)ساڵی رابردودا لەم ماوەیەدا نەمانتوانی حوکمێکی و نمونەیەیی جوان بدەین بەجیهانی دەرەوە، لەگەڵ ئەوەشدا کۆمەڵێك دەستکەوتی گەورەمان بە دەستهێناوە، شەڕی ناوخۆ زۆربەی دەستکەوت و ئیمتیازەکانی ئێمەی لە دەستدا، زۆربەی مافەکانی خەڵکی کوردستانی گەڕانەوەو دواوە، تەنانەت ئەو بڕوایانەی کە لەلایەن وڵاتانی جیهانەوە بە ئێمەیان هەبوو نەماوە، سەرەتا مامەڵەیەکیتر لەگەڵ ئێمەدا هەبوو، بەڵام دواتر ئەو مامەڵەیە گۆڕا بۆ شێوەیەکیتر، کە ئێمە نەتوانین لە ناوخۆماندا حوکمی خۆمان بکەین، کەواتە چۆن دەتوانین حوکمی خەڵکی کوردستان بکەین و چۆن دەتوانین داوای هەرێمی فیدراڵی و سەربەخۆیی بکەین.

لە دانیشتنەکانی چەند مانگی رابردوودا و لەو کاتەی ئەمریکا و ئەنجومەنی حوکم باس لە فیدراڵی پارێزگاکان دەکەن بۆ خەڵکی عیراق، سەرکردایەتی کورد داوا دەکات ئەو مافە(فیدراڵی) حەقی خەڵکی کوردستانە و (پۆل بریمەر) پێیان دەڵێت: ئێوە ئێستاش لەم شێوازەدان، پارێزگایەك بە دەست (ی.ن.ك) و پارێزگایەك بە دەست (پ.د.ك)دە، ئێوە خۆتان هەرێمی پارێزگاکانتان هەیە و ئێوە بچن خۆتان یەك خەنەوە.

ئەوە قسەیەکی جوانە کە ئێمە نەمان توانیوە لە ماوەی ئەو (١٢)ساڵە دا ئەو کەلێن و خاڵە نێگەتیڤەی کە لەسەر رەوشی سیاسی کورد هەیە یەکی بخەینەوە، وەزعی سیاسی کورد لە ماوەی ئەو (١٢)ساڵەدا دەستکەوتی گەورەی بە دەستهێناوە، دوا بە دوای ئەوانەش هێشتا کورد لە هەرێمەکانی دیکەی عیراق زۆر باشترە و لە هەموو پارچەکانی تربارودۆخی باشترە، بەڵام پێویستی بەکارکردن هەیە.ئەگەر جاران کورد لە زەڵێ و گرگاشێ وە خەباتی ئەکرد، ئێستا لەناو پایتەختی عیراقدا خەبات ئەکات، جاران بە چەند رۆژێك دەیتوانی بگاتە وڵاتێکی ئەوروپی یان بە چەندین ساڵ بتوانێ بچێتە ناو کۆشکی سپیەوە، بەڵام رەنگە لە ئێستادا زۆر، ئاسان بێ کە بە بۆینگی ٧٤٧ بچێتە ناو کۆشکی سپیەوەو، هەر ئەو مەترسیانەش دەبن کەوا لەوڵاتانی ناوچەکە و گەلانی عیراق سوننەوشیعە دەکات دژایەتی خەڵکی کوردستان بکەن، خەڵکانی وڵاتانی ناوچەکە پێیان ناخۆشە ئەوان لەگەڵی فەرمانگەیەك یان حکومەتێکی فیدراڵی کوردستان مامەڵە بکات وبە ژێرئاڵای کوردستاندا رەت بن، ئەوان فیزەو پاسپۆرتی کوردستان لە پاسپۆرتەکانیان بدەن، ئەوان ئەوەیان پێ هەرس ناکرێ. لە ئاییندەی عیراقدا ئەوان سنورەکانیان لەگەڵ کوردستانە، سێ وڵاتی سوریا، تورکیا، ئێران سنورێکی پان و پاپۆریان لەگەڵ خەڵکی کوردستاندا هەیە و ئێمە پێویستیمان بە چی هەیە بۆ ئەوەی بەو مافانە بگەین و لەو ئاڵوگۆڕانەی داهاتوی عیراقدا شوێن و پێگەی تایبەتیمان هەبێ و بتوانین مافەکانی خۆمان دەستەبەر بکەین؟ نمونەیەکتان بۆ دێنمەوە، لەوکاتەی دەوڵەتی جولەکە دروست دەبێ لە ساڵی (١٩٤٨)دا، پێشتر هیچ شوێنێکی نەبوو کە فەڵەستین ببێتە شوێن و دەوڵەتی جولەکە، وەکو (هێرتزل لە کتێبەکەیدا (

نیشتمانێکی پەرت)دا باسی دەکات، ئۆگەنداو ئەرجەنتین دوو وڵاتی تر بوون کە بکرێتە دەوڵەتی جولەکە، خۆتان دەزانن فەڵەستین خاکی بنەڕەتی جولەکەیە، دوای (١٩٠٠) ساڵ توانیان ئەوە بەدەستبهێننەوە، بەڵام ئێمە لەدوای روخانی میدیاوە بە (٢٦٠٠) ساڵ نەمان توانیوە ئەوە بە دەست بهێنینەوە، ناوبراو لەو کتێبەیدا باسی ئەوە دەکات لەو کاتەی ئەو کتێبەم نووسی داوای دەوڵەتێکم کرد بۆ جولەکە، رۆژێك کتێبەکەم دا بە هاوڕێیەکم، هاوڕێکەم گریا کە پێشتر دەوڵەتێکمان هەبووەو ئێستا هیچ مافێکمان نیە، ئێمەی خەڵکی کوردستان هیچ رۆژێك بۆ خۆمان نەگریاوین کە ئەو دەوڵەتەمان لە دەست چووەو خەریکی کێشەی لاوەکی بووین، ئێمە پێویستمان بەهێرتزلێك هەیە بۆ ئەوەی دەوڵەتێکی کوردی دروست بکات.

تەنانەت لە کۆنگرەیەك لە ساڵی (١٨٩٨)دا لە شاری (بازل) لە سویسرا بەسترا لەوێدا قسە لەسەر ئەوە کراوە کە دەوڵەتی جولەکە دروست دەبێ، مارشێك و ئاڕمێك بۆ جولەکە دروست دەبێ، ئێمە ئێستا خاوەنی ئاڕمێك و خاوەنی دروشمێکی تایبەتی نین، لەملا مەشخەڵان و لەولا سرودێکی بارزانیە کە دوو دروشمن، ئێمە نەمان توانیوە سرودی ئەی رەقیب بکەین مارشێکی خۆمان، ئەوانە هەموو کەم و کوڕین و دەبێت مارشێکی تایبەتیمان هەبێ، وتارێکی یەکگرتوی کوردیمان هەبێ لەسەر مەسەلەی بە کوردستانی بوون، یەکێك دەڵێت کەرکوك دڵی کوردستانەو ئەوی تریان دەڵێ قودسی کوردستانە، ئێمە پێویستمان بەوەیە کەرکوك یەك لابکەینەوە، دەست لە کوردستانی بوونی کەرکوك هەڵنەگرین.

چەندین سەرچاوە باس لە کوردستانی بوونی کەرکوك دەکات کە لە ساڵی (١٩٧٧)دا چاپکراوە، دیقەت بدەن رێژەی عەرەب لە (٤٤٪)ە دیارە ئەمە

زۆر کراوەو کورد لە (٣٧٪)ە ، تورکمان لە (١٦٪)ە، سەر ژمێری ئەو سێ نەتەوەیە لە ناوەندی کەرکوك لە ساڵی (١٩٩٧)دا بەم جۆرەیە. عەرەب (١٤٧,١٧١)،هەزار کورد (١٣٩,٧٥٤)، تورکمان (٨,٠٠٠)، رێژەی کورد لەو ساڵەدا ئەو ژمارەیەیە کە دەگاتە رێژەی (٦٢ر٣٧٪) لە کاتێکدا لەو ساڵەی کە بەعس دێتە سەرحوکم (١٩٦٨) تاوەکو روخانی لە ساڵی (٢٠٠٣) دا لە هەوڵی تەعریب کردنی کەرکوك دابووە، هێشتا کورد رێژەکەی (٣٧٪) بەرامبەر بەعەرەب (٣٩٪) ئەمە قسە هەڵناگرێ کەرکوك تورکمانیە یان عەرەب یان کوردە، زۆرجار لەبەر خاتری تورکیاو شیعەو تورکمانەکان دەڵێین کەرکوك شاری هەموانە، بەڵێ شاری هەموانە بەو پێیەی کورد خاوەنی ئەسڵی کەرکوکە، کەرکوك لەسەر هەرێمی کوردستانەو پێویستە ئەم شارە لە چوارچێوەی جوگرافی و هەرێمی دانیشتوانی کوردستاندا بێت.

بەڵام ئەوانە بەو رێژە کەمەشەوە کە لە (٢٢٪)ی ساڵی (١٩٩٧) هێشتا دەڵێن کەرکوك تورکمانە، ئەمە پێویستی بە وەڵامدانەوەیەکی جدی هەیە کە ئەم سەرچاوانە وەڵامی ئەوقسە بێ سەرەبەرانەی تورکیا و تورکمانەکان دەداتەوە. بەپێی ئەم ئامارە ئەگەر ساڵی (٢٠٠٠) بە نمونە وەربگیرێت (٢٢٨١) خێزانی عەرەب هێنراوەتە کەرکوکەوە لە ساڵی (١٩٨١ تا ٢٠٠٢) (٧٥٠ر٢٠٨) عەرەب هێنراوەتە کەرکوك. بەعس لە سیاسەتی تەعریب و تەرحیل و تەبعیپ دا لە کەرکوك دەوری هەبووە. بە دڵنیاییەوە هێندەی ئەو ژمارەیە کوردی لەو شارە دەرکردوە، ئەوانە لە هەڵبژاردنێکدا یەك لا نابێتەوەکە کەرکوکی کوردستانە بەوەی کە تا ئێستا کوردی کەرکوکی بە تەواوی نەگەڕاونەتەوە شوێنی خۆیان جابەهەر هۆیەك بێ، لێرە (سلێمانی) یان لە (هەولێر) کۆمەڵێك ئیمتیازی لە دەست دایە، بەوەی حوکمی ئارامی

هەبێ لە ناوچەکەدا بە حوکمی ئەوەی جێگاو ڕێگای نیە، چاوەڕێی ئیمتیازێك دەکات لە حزبەوە بیدرێتێ و چاوەڕێی ئیمتیازێك دەکا لە ئەمریکاوە بیدرێتێ کە ئەمەش کێشەیەکە. ئێمە هەست بە لێپرسراوی ناکەین و لەولاوە تورکیا ساڵانە ملیۆنەها دۆلار سەرف دەکات بۆ ئەوەی ژمارەی تورکمانەکان لە کەرکوك زیاد بکات و. هەمان شێوە شیعەکان هەوڵی ئەوە دەدەن، دەبێ ئەوەش بزانین لە عێراقدا سێ پارێزگا ڕۆڵی گرنگیان هەیە لەسەر جیۆپۆلیتیکی عیراق بە خاڵێکی گەورە حسیاب دەکرێت، ئەوانیش (بەغدا وەکو پایتەخت) و گردبوونەوەی دام و دەزگاکان حیساب دەکرێ کە دڵی دەوڵەتە، (کەرکوك) وەکو شادەماری ئابوری عیراق حیساب دەکرێ (بەسرە) تاکە ڕێگایە بۆ سەردەریا، لە دەست دانی هەریەکە لەو پارێزگایانە بە هەر ڕێگایەك بێت کاریگەریەکی سلبی (نێگەتیفی) دەبێ لەسەر ڕەوشی سیاسی هەرێمەکە. لەبەر ئەوەی کەرکوك شادەماری ئابوری عیراقە پێویست نیە لەسەر کوردستانی بوونی شاری کەرکوکی موناقەشە بکرێ، کە ئێستا بۆ هەڵبژاردنەکانی ساڵی ٢٠٠٥ دواخراوە. پێموایە، لەسبەینێدا هیچ کام لەو هێزە سیاسیانە ڕازی نین بە کوردستانی بوونیکەرکوك، نەلەهەڵبژاردنێکی سەرجەم خەڵکی عیراقدا ئەوە دەستەبەر دەکرێ، نەلەوەش کە ئێستا خەڵکی کوردستان لەسەر ئەوە دەنگ بدەن. ئێستا کوردی کەرکوك مەترسی ئەوە بکەن کە لە ئێستادا بەشی زۆری کەرکوك کوردنیە بە هۆی ئەو تەعریبەوە کە بە سەری هاتووەو زۆری کوردی کەرکوك ئێستا لە هەندانەلە دەرەوەو خەڵکێکی زۆریشی تا ئێستا نەگەڕاوەتەوە. تا ئێستا وتارێکی یەکگرتوی کوردی نیەو ئەگەر وتارێکی لەو جۆرە بەبێ مارشێك و سرودێك دەست پێ نەکات ئەوا ئاسان

نیە بۆ هەموو سیاسیەکان و خوێندنەوەکانی تر بۆ کوردستان ئێمە ڕێکبکەوین، خاڵێکیتر ئەوەیە کە لە سیستمی تاکە حزبی دورکەوینەوە، بەو جۆرەی کە تاکە حزبێك خەباتی کردووەو خاوەنی هەموو ئیمتیازەکانە. پێویستمان بە کۆمەڵگایەکی مۆدێرن و پلورالیزم هەیە کە سیستمێکی فرە حزب کە سیستمێکی نوبێ تیایە بەرقەراربێ و مافی هاوڵاتی بوون بدرێ بە خەڵك. ئەو گۆڕانکاریانەی باسمان کردن کە بەسەر جیهان و ناوچەکەدا هاتووە بەسەر عێراقیشدا هاتووە، قابیلی ئەوە نیە خەڵکی بخرێتە ژێرسایەی حزبێکەوەو بچەوسێنرێتەوە، قابیلی ئەوەیە زۆرترین ماف و ئازادیەکانی بۆ دەستەبەربکرێت، پێویستیبە وەیە کە بیمەی کۆمەڵایەتی بۆ دابین بکرێ و پێویستی بەوەیە بەرگری لە مافەکانی بکرێت، ئێمە پێویستیمان بە کارێکی دیپلۆماسی چڕوپڕ هەیە بۆ ئەوەی بتوانین لە ئاڵ وگۆڕەکانی، داهاتوی عیراقدا کورد پێگەی مەحکەم تری هەبێ. پێش شەڕی ناوخۆ کارمان بۆ ئەم چەمکەدەکردو پەیوەندیەکی قوڵ وپتەومان هەبوو لەگەڵ دەرەوەدا، تەنانەت وەزیری دەرەوەو چەندین وەفدی بیانی وڕێکخراوەیی ڕاستەوخۆ مامەڵەیان لەگەڵ خەڵکی کوردستان دا کرد، بەڵام دوای شەڕی ناوخۆ لەوبارودۆخە کشانەوە. ئێمە جالیەیەکی گەورەمان لە دەرەوە هەیە بە پێچەوانەی هەموو وڵاتانی جیهانەوە نەمانتوانیوە ئاڕاستەیان بکەین و سودێکی گەورەیان لێوەربگرین. ئەوکاتەی (لاتڤیا) سەربەخۆیی خۆی لە یەکێتی سۆڤیەت بە دەست هێنا، جالیەکانی ئەو وڵاتە لە ئەوروپا بوون، ئەو وڵاتەیان گەشاندەوە. بە تەنها وڵاتێکی هەژاری وەکو (سۆماڵ) ساڵانە (٩٠٠) ملیۆن دۆلار داهاتی ئەو هاوکاریەیە کە خەڵکی سۆماڵ لە دەرەوەی وڵات بۆی دەنێرێت، تەنانەت ئێمە ئەو ڕێکخراو

ئینستیتۆو دەزگاکوردیانەی کەلە ئەوروپا دروست بوون پاشکۆی حزبەکانن،p.k.k رێکخراوێکی تایبەتی هەیە، ی·ن·ك و پ·د·ك وحزبی دیموکراتی ئێران رێکخراوێکی تایبەت بەخۆیان هەیە کەحزب ئاڕاستەیان دەکات،نەك بەرگری بێت لەمافی خەڵکی کوردستان،نەك بەرگری بیّ لەمافە سەرەتاییەکانی خەڵکی کوردستان.

خۆتان دەزانن کەکوردستان وڵاتێکی کیشوەریە، واقیعەتی سروشتی ئەوەی پیّ نەدراوە کەلە سەردەریا بیّ، یەکێك لەو خاڵانەی کەپێویستە لەسەر ئێمە لەو ئاڵو گۆڕانەی لەداهاتوی عیراقدا و لەسەربەخۆی کوردستانیشدا پێك دێت پێویستمان بەمافی ترانزێت هەیە بۆئەوەی بپەڕینەوە، تەنانەت لەئێستادا پێویستمان بەمافی ترانزێتی ئاسمان هەیە لەتورکیا وشوێنی دیکەوە، دوای دروست کردنی ئەو بوارانەو دروست بوونی ئەو کێشانە تورکیا وتی من ڕێ نادەم فڕۆکەکانی کوردستان، ئاسمانی تورکیادا تێبپەڕن، چ ئەوەی دەریامان بداتیّ، ئەوە یەکێکە لەو گریمانانەی کەدێتە بەردەم ئاییندەی خەڵکی کوردستان، مافی مرۆڤ یەکێکە لەو چەمکانەی کەپێویستە قسەی لەسەر بکرێت ودەسەڵاتی سیاسی کوردی بەگرنگیەوە لێی بڕوانی، وەمافەکانی مرۆڤ یەکێکە لەو چەمکانەی کە لەجیهانی نویّ وسیستمی نوێدا (لیبرالیزم)کەباسی دەکەین جێگەو پێگەیەکی تایبەتی هەبیّ، پێویستە ئێمە زۆر بەجدیەوە ڕێز لەمافی مرۆڤ بگرین، ئەمە ئەتوانیّ ببێتە فاکتەرێك لەرەوشی سیاسی کورد، پێویستە لەسەرمان کەتاکی مرۆڤی کورد بگێڕینەوە بۆئەوەی ئینتیمایەکی تایبەتی بۆ خاك و نیشتمان هەبیّ.

شەخسیەت وفەردی کوردی زۆر بیّ موبالاتە بەرامبەر بەمەسەلەی ئینتیمابوون، ئینتمابوون یەکێکە لەو خاڵە جەوهەریانەی کە پێویستە

لەمرۆڤدا هەبیّ بەلایەنی کەم بەمافە کەسایەتیەکانیش، ئەگەر لەدەرەوەی لۆژیك (المنگق) قسە بکەین، واتە ئینتیمایەکی نەماوە، پێم وایە ئەوەش تاکە حزب ئەوەی دروستکردووە، ڕەنگە حزبی کوردی ئینتمای تاکی کوردی بێهێز کردبێت لەبەرامبەر مەسەلە نیشتمانی و نەتەوەییەکانەوە، بەڵام جولەکە بەهۆی ئینتیمابوونیان و بەهۆی بیرکردنەوەیان بەوەی دەوڵەتیان لەدەست داوە لەماوەی (١٩٠٠)ساڵی رابردودا ئەوەیان لادروست بوو کە(هێرتزل)ێك دروست بێت ونیشتمانێك بنوسێت و دواتر حکومەتێکی جولەکە لەسەر خاکی فەلەستین دروستبێت.پێویستە ئینتیمایەکی جدیمان هەبیّ بۆخاك و مەسەلە سیاسیەکان تا بەمافەکانی خۆمان بگەین. بەستنی کۆنگرەیەك پێویستە بۆ حزب ولایەنە سیاسیەکان لەهەرچوار پارچەکەی کوردستاندا. پێشتر کۆنگرەی نەتەوەیی لەمەنفا ئیشی دەکرد، بەڵام دواجار نەیتوانی وەڵام بیّ بۆ داخوازیەکانی حزب ولایەنە سیاسیەکان، ئێستا کۆنگرە پێویستە بۆئەوەی ئەو حزبانە پڕۆژەیەکیان هەبیّ کەبیخەنە ڕوو، تائێستا نەمان تونیواوە پەیوەندی لەگەڵ حزب ولایەنە سیاسیەکانی پارچەکانی تردا هەبیّ وتائێستاش دژایەتیP.K.k و حزبی دیموکراتی ئێران دەکریّ، بەحوکمی ئەوەی تورکیا وئێران قبوڵی ناکەن، پێویستە قسەمان لەسەر ئەوە هەبێت، پێویستە ڕیّ و شوێنی ئەمنیمان هەبیّ.

(٢)

پاش کۆتایهاتنی جەنگی ساردو شکستی خۆرهەڵاتو هاتنە کایەی گلاسنۆست و پیترۆسویکای، یەکێتی سۆڤیەتو ناوچەی بەڵقان کۆمەڵێك ئاڵوگۆڕی زۆری بەخۆوە بینیو زیاتر لە (١٥ کۆمار) لە یەکێتی سۆڤیەتو هەڵوەشاندنەوەی چیکۆ سلۆفاکیا– یۆگسلافیاشی لە بەڵقان لێکەوتەوەو ئاکام چەند دەوڵەتی تازە لە یۆگۆسلافیا دروستبوو، کەپێشتر بەزۆری زۆردارەکی لەلایەن دیکتاتۆرەکانەوە خرابوونە ناو چوارچێوەی یەك قەوارەی سیاسی تۆتالیتارەوە.

لەکاتێکدا پێکهاتە ئیتنیو تایفیو مەزهەبیەکان لەنێوان گەلانی (بۆسنی، صرب، کروات، مۆنتینیگرۆ...) لێك جودا بوو، ئاکامیش ئەوەی بەدەستیانهێنا، گەڕانەوەی مافە زەوتکراوەکانی چەند ساڵەی خۆیان بوو.

ئەگەرچی مێژووی خوێناوی ڕووداوەکانی بەڵقان لەسەر دەستی صربە شۆڤێنیو دەمارگیرەکان، بەتایبەتی لەسایەی کەسایەتیە میلیتاریەکانی وەك (رادۆڤان کارازیچو سلۆبۆدان میلۆسۆڤیچ) کە قەتڵو عامی بۆسنەو کرواتەکانیان کردو دواتر ئەم جینایەتانە بەسەر میلیتارییەکانی وەك (صربەکان لە پێشەوەشیان میلۆسۆڤیچ بووەو دواتر هێزەکانی (K-FOR)ی نێو دەوڵەتی بڵاوبوونەوەو سەروەریان بۆ قوربانیەکانیان گەڕاندەوەو سنوورێکیان بۆ قەتڵو عامی صربەکان داناو ئەوەیشی کە دەیبینین ئەوەیە بەڵقانێکی ئارام جێگیر بووە.

لە سەرەتاوە با بپرسین بۆچی ئەگەری ئەوە هەیە سیناریۆی (ئەفغانستان) لە (سێگۆشەی سوننی) و سیناریۆی(لوبنان) لە (باشووری عێراق) و سیناریۆی (بەڵقان) لە (کوردستانی عێراق) دووبارە دەبێتەوە ..؟ ئەوە کام مەترسییە لەپاڵ (بەئەڵقەنەکردنی کوردستانی عێراق؟) .

ئەو دوو دێڕەی سەرەوە ، بەقسەی (سەعید قەیسی) نووسەری شۆڤێنی عەرەب، مەترسی و ڕەشبینی دیپلۆماتێکی بەریتانییە سەبارەت بە عێراق و کوردستان، گەرچی من پێموایە ئەوە خودی بۆچوونی (سەعیدقەیس)ە و ئەم نووسینەش شیکردنەوەو بەدرۆخستنەوەی نووسینەکەی ناوبراوە کەبەم نزیکانە لەژمارە(١٤٢٦) ی گۆڤاری (الوگن العربي) لەژێر ناوی (مەترسییەکانی نەخشەی بەبە ڵقانکردنی عێراق لەلایەن کوردەکانەوە) و (موسادی ئیسرائیلی لەکوردستان چی دەکەن..؟) بڵاوکراوەتەوە.

نووسینەکە پڕیەتی لەهەستی شۆڤێنی و راسیزمانە دژی کوردو دروستکردنی قسەو نەخشەی بێ مایەو پڕوپوچ،کەکورد ئاگای لێی نییەو خودی نووسینەکەش جگەلەوەی دەیەوێت بڵێت کوردەکان بەهاوکاری واشنتۆن بەتایبەتی باڵی (هەڵۆ) کانی کۆنگرێس و حکومەتی بوش و بەتایبەتی پۆل وۆلفۆویتزو مووسادی ئیسرائیل دەیانەوێت دەوڵەتی کوردستان دروستبکەن و کەرکوك بخەنە ژێر رکێفی خۆیانەوە و دەڵێ .

تائێستا زیاتر لە(١٠٠٠٠) هەزار عەرەب لە کەرکوك دەرکراون و پێی وایە ئەوە کەرکوکە دەبێتە سەرچاوەی سیناریۆی سەرایڤیۆ لەعێراق و بەڵگەشی ئەوەیە دەڵێ .، لە پاش بڕیاری (١٤٥٦) ی ئەنجومەنی ئاسایش ، نەخشەیەکی نهێنی هەبووە لەنێوان هەڵۆکانی پێنتاگۆن و کوردەکان و فراوانکردنی نفوزی کوردەکان لەکەرکوك بۆ فراوانکردنی زەوی کوردەکان و

دەرکردنی عەرەبەکان و نووسەری شۆڤێنی پێی وایە ئەم کارانە ئاکامی خراپی دەبێت و سەرئەنجام شەڕێکی ناوخۆیی و پێکدادا نی نێوان رەگەزو ئیتنیك و مەزهەبە جۆراوجۆرەکانی لێدە کەوێتەوە.

دواتر دەڵێ : دوایین راپۆرت ئەوە ئاشکرا دەکات، کەکوردەکان خەریکی گۆڕینی دیموگرافیای شاری کەرکوکن بەدووشێوە یان دوو سیناریۆ، یەکەم بەڕاگواستن و دەرکردنی عەرەبەکان و کردەوەی تیرۆرستی و دووەم بەسەرنج راکێشانی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی و هاتنەناوەوەی هێزە نێودەوڵەتییەکان وەکو سیناریۆی سەراییڤۆ.

ئەو دەڵێ : کوردەکان ئێستا لەگەڵ باڵی هەڵۆکانی پێنتاگۆن. پرۆژەیەکیان هەیە. بەگەڕانەوەی کوردەکان و دواتر سەرژمێرییەکی گشتی.

ئەگەر چی ئەم سەرنج و بۆچوونانە بۆ کورد تازەنین و دوژمنایەتییەکی سەیریش نییە ، بەڵام باش وایە بپرسین،سیناریۆی ئەفغانستان لەسێگۆشەی سوننی باشترە یان ئەو تیرۆرو قەتڵو عامەی تیرۆرستەکان فەللوجەو سێکوچکەی سوننیان کردووتە جێگەی تەراتێنی خۆیان و نائارامی عێراق، ئایا ئەفغانستانی ئێستا باشترە یان سەردەمی تالیبان و ئەلقاعیدە..؟

ئایا سیستمی پێکهاتەو هەیکەلەی دامەزراوەی لوبنان لەنێوان (مەسیحی و شیعەو سوننە) باشترە، یان حوکمێکی تاکرەو خۆسەپێن لەباشووری عێراق؟

ئایا ناوچەی بەڵقان لەسەردەمی شەڕو قەتڵ و عامی میلۆسۆڤیچ باشتر بووە یان ئێستا، کە ئارامی باڵی بەسەر ناوچەکەدا کێشاوەو بۆسنی و

کرواتەکانیش لەدەست شۆڤێنزمی سربەکان رزگاریان بووەو ناوچەیەکی ئاسودە لەئەوروپای خۆرهەڵات دروست بووە...؟

پاشان سەبارەت بە بارودۆخی سیاسیو دیموگرافیو ئیداری شاری کەرکو ك، حەق وایە بپرسین: ئایا بەڕاستی کورد ئەو کارانەی کردووە لەکەرکوك؟ خۆ گەر کردبێتی کارێکی ئەخلاقیو نەتەوەیی کردووەو هیچ پاساوو گومانێکیش ناتوانێ خۆ لەو ڕاستیە لابدات کە کەرکوك شارێکی مێژوویی کوردستانەوخاکی کوردەکانە، لای عەرەبە شۆڤێنیەکانو دوژمنانی کورد سیناریۆیەك هەیە هەمویان دووبارەی دەکەنەوە، ئەویش ئەوەیە، کەی زانیان ناتوانن بە شێوەی مەنتیقیو دیالۆگ لەگەڵ کورد قسە بکەن، ناوی ئەمریکاو ئیسرائیل، CIAو موساد ، دێننە ناو گەمەکانەوە، تا هەستی ناسیۆنالیزمی جیهانی عەرەبیو ئیسلامی بجولێنن بۆ دژایەتی گەلی کورد.

هەر بۆیە نووسەر ناونیشانی بابەتەکەی دەکاتە "موساد چی دەکات لەکوردستان؟".

دیسان لێرە ئیستێك دەکەینو دەپرسین:

بۆچی بۆ ئوردون شەرمەزاری نییە، سەفارەتی تەلئەبیب هەبێتو دژایەتی فەلەستینیەکان بکات، کەتەنها چەند کیلۆمەترێك دوورە؟

بۆچی بۆ سۆماڵو ئەریتریا هیچ مایەی گومان نییە، پەیوەندی سیاسی، دیبلۆماسیو بازرگانی لەنێوانیاندا هەبێت؟

بۆچی بۆ یەمەنو عەلیعەبدوڵڵا صالح عەیب نیە، لەکاتی یەکگرتنەوەی هەردوو بەشی باکورو باشوورو شەڕەکانی لەگەڵ علی سالم البیچ ،داوای هاوکاری لە هێزی ئاسمانی ئیسرائیلیو کۆماندۆ بکات، بۆ کۆتایی هاتن بەو جەنگە؟.

بۆچی بۆ پاكستانی ئیسلامی نەنگی نیە، نوێترین چەكو بەرنامەی چەكسازی ئیسرائیلی بكڕێت لەدژی ڕەقیبەكەی (هیندستان).؟

بۆچی بۆ دانیال ئارامبۆی عادیە، هاوكاری ئیسرائیل بكات بۆ دەستگیركردنی ئۆچ ئالان ڕێبەری پارتی كرێكارانی كوردستانو تەسلیمی توركیای بكەنەوە..؟

بۆچی بۆ توركیای عەلمانی لەسایەی (پارتی عەدالەتو گەشەپێدانی ئیسلامی توركیا)دا شەرمەزاری نییە، ئاسمانی توركیا ئاوڵا بكات بۆ ڕاهێنانی فڕۆكەوانە ئیسرائیلیەكانو ساڵانەش نوێترین چەكی ئیسرائیلی دەكڕێت بۆ كوشتاری خەڵكی موسڵمانی كورد؟.

ئەم پرسیارانە تا ئێستا سەدان جار لە جیهانی عەرەبو ئیسلام كراون، بەڵام ئەمەیە چەمكی "بانێكەو دوو هەوا"و ئەوەی بۆ ئەوان حەڵاڵە بۆ كورد حەرامە.

هەرچی دەمێنێتەوە سەر هاوكاری كوردو واشنتۆن، هێشتا جگە لەوەی كورد، گلەیی لەپشتگوێ خستنی زۆربەی داواكارییەكانی كورد هەیە. لەبەر ئەوەی تاكە هاوپەیمانی ڕاستەقینەی واشنتۆن لە ناوچەكەدا كوردەو زۆریش ئاساییە، گەر واشنتۆن لەگەڵ سەركردایەتی سیاسی كورد، هاوكاریو هەماهەنگی بكات.

لەكاتێكدا هێشتا واشنتۆن قەرزاری كوردە بۆ ئەو هاوكاریو پشتیوانییەی كردوویەتی لە پرۆسەی ئازادی عیراق و ئاشتیو ئارامی لەهەرێمی كوردستاندا .

لەكاتێكدا كورد تەحدای گشت لایەك دەكات لەماوەی یەك ساڵو سێ مانگی ڕابردووی پاش ڕوخانی ڕژێمی تۆتالیتاری بەعسدا. تاكە یەك سەربازی

ئەمریكی لەهەرێمی كوردستان كوژرا بێت. یا تیرۆر كرابێت. ڕێك بەپێچەوانەی ناوچە عەرەبو موسڵمانەكانی باشوورو ناوەڕاستی عەرەبی. كە زیاتر لە(١٠٠٠) سەربازی ئەمریكی تیرۆر كراون؟.

كەچی لەهەموو كاتێكدا لەكوردستان گوڵباران كراونو لەعیراق گوللەباران كراون..

لەكاتێكدا ئێمە دەتوانین هێشتا گلەیی ئەوە بكەین لەواشنتۆن. كەئایا كورد بەقەدەر ئەریتیریا هەقی بەسەریەوە نییەو هاوپەیمانی نییە، داوای هاوكاری زیاترو سەربەخۆی لێبكات.؟

ئایا بەقەدەر تەیموری خۆرهەڵاتو زیاتریش مافمان نییە هاوكاریمان بكرێتو دەوڵەتی سەربەخۆمان هەبێتو سەركردەكانی ئێمەش وەكو (شاناناگۆسماو)خەڵاتی ئاشتی وەرگرن وگوێ لە داوای گەلەكەیان بگیرێت..؟

ئایا بەقەدەر بۆسنییەكان،مافمان نییەو خەباتمان نەكردووەو قوربانیمان نەداوە، تا شایانی هاوكاریوپرۆژەی دەوڵەتی سەربەخۆبین؟

ئێمە باش لەم هاوكێشە سیاسییانە دەگەینو دەتوانین ڕەهەندە جیاوازەكانی بخوێنینەوە، بەڵام هێشتا پێمان وایە كورد نایەوێت ببێتە فاكتەری سەرەكی قەیران وبەم شێوەیە لە عیراق و پارچەپارچەكردنی ئەم وڵاتە و هەڵگیرساندنی شەڕی ناوخۆوشكستی پرۆژەكانی واشنتۆن لەعیراق وناوچەكەو تێكدانی ئارامی ناوچەكەو ڕاستەدرچوونی درۆو چەواشەكارییەكانی سەعید قەیسی و هاوڕاو هاوشێوەكانی .

گەر كاتی خۆیشی هات بێگومان مەسەلەكە حەقێكی مەشروعی گەلی كوردە سەبارەت بەشاری كەركوك وكوردستانیبوونی ئەوشارە گومانێك نییەو

ئەوەش کەدەڵێ تائێستا نەك دە هەزار بەڵکو پێویستە هەموو عەرەبە هاوردەکان کەبە (عەرەبی دە هەزاری) ناسراون کەرکوك جێبهێڵن و بگەڕێنەوە شوێنی خۆیان ،کەلەکاتی حوکمی بەعسدا بۆ تەعریب وتەرحیلی ئەم شارە لەکوردەکان هێنرابون و خاکی کوردەکانیان داگیرکردبوو ،ئەوەشی کەبەڕەسەن خەڵکی شارەکەیە بەکوردو تورکمان وعەرەب وکلدان وئاشوورییەوە مافی خۆیەتی لەکەرکوك دابنیشێت بەڵام کەرکوکێك کەدوا رۆژ دەخرێتە ژێر سایەی هەرێمی فیدراڵی کوردستانەوە ئەوپێکهاتەو ئیتنیك و رەگەزەجۆراوجۆرانە ،گشت مافێکی سیاسی ،کلتووری ،فەرهەنگی و ئیداریان دەبێت و وەکو هاوڵاتیەکی کوردیپلەیەك سەیر دەکرێن .

بۆ راستی وەڵامی سەعید قەیسیش دەکرێت چەند ئامارێك بێنینەوە کەڕاستی کوردبوونی کەرکوك و تەعریبی بەعس دەکات . بەعس بۆ گۆرینی سیمای دیموگرافی و دانیشتوانی کەرکوك، هەمیشە لە هەوڵی سڕینەوەی ئاسەواری کورد بووە لەم شارە . بۆیە دەکرێت بڵێین .، بەپێی سەرچاوەکانی ئامارە :

ساڵی (١٩٨١) ،(٤٥٩٠) خێزان کەدەکاتە (٣٠٠٠٦) کەسی عەرەبی هێناوەتە کەرکوك و ئەم ژمارەیە لە ساڵی (١٩٨٨) دا دەگاتە (٥٣٤٦) خێزان و (٢٤٥٣٦) کەس و ساڵی (٢٠٠٢) (١٦٠٠) خێزان و(٩٧٠٠) کەس .

بە پێی ئامارەکان کۆی هاوردەی عەرەب لەساڵی (١٩٨٠-٢٠٠٢) گەیشتووەتە (٣٦٩١٢) خێزان عەرەب کەکردوویەتییە (٢٠٨٧٥٠) کەس و ئەمیش رێژەیەکی خەیاڵییە . بەڵام بەعس هەربەوە وە نەوەستاوە ،بەڵکو لە پاڵهێنانی عەرەب و پێدانی پارەو ئیمتیازی تایبەت و دروستکردنی خانو

بۆیان ، چەکداری کردوون و هەڕەشەیان لە کوردە ڕەسەنەکان دەکردو گوندەکانیان پێ چۆڵدەکرا . بەواتایەکی تر. بەعس چۆن خەریکی هێنانی عەرەب بوو بۆ تەعریبکردنی کەرکوك . لە هەمانکاتدا بەهەمانشێوە لە هەوڵی دەرکردنی کورد بوو .

لە بارەیەوە دەکرێت بڵێین بەعس لانی کەم بەو پێیەی چەند ئامارێك لە بەردەستدان (١١٥٩٧٢) هەزار کوردی لە کەرکوك دەرکردووەو عەرەبی خستووتە شوێنیان .

بۆ راستی ئەم قسانە خوێنەر دەتوانێت سەرنج لە قسەکانی بەختیار ئەمین وەزیری مافەکانی مرۆڤی عیراق بدات . سەبارەت بە کەرکوك دەڵێ :

(شەمسەدین سامی — لەقاموسی ئیعلامی عوسمانیدا) دەڵێت : (٧٨ ٪) ی دانیشتوانی کەرکوك کوردن و نوسراوێکی نهێنی ئەمنی عامی بەعسیش لە ساڵی (١٩٧٧)دا دەڵێت (٩٨٪)ی شاری کەرکوك کوردن و پێویستی سیاسەتی تەعریب زیادبکرێت و بەختیار دەڵی لانی کەم لەو (١٨٢٠٠٠) کەسەی بەعس ئەنفالیکردن (١٥٠٠٠٠) کەسیان خەڵکی کەرکوك بوون و سنووری جوگرافی کەرکوك بەشێوەیەك بەر تەسککرایەوە لە (١٩٠٠٠) کم .بەدابڕینی قەزاوناحییەکان کرایە (٩٠٠٠) کم و ئەو دەڵێ : سەرژمێری ساڵی (١٩٥٧) بەبەڵگەوە باس لەوە دەکات کەرکوك شارێکی کوردستانییە و عەرەب ساڵی (١٩٣٧)هاتوونەتە ئەو شارە .

نووسەری شۆڤێنی (سەعید قەیسی) تەنها بەکوردستانی عێراق ناوەستێو دەڵێ: ئەوان هەوڵی تێکدانی ئێرانو سوریاو تورکیاش دەدەنو ئەم پەیوەندیانەی کوردو ئیسرائیل ئاکامی مەترسیداری هەیەو هەڕەشە لەیەکپارچەیی خاکی عێراقو جیابوونەوەی کوردەکان دەکاتو ئاکامیش

دەوڵەتی کوردستان پێکدێتو بەمەش (ئیسرائیلیدووەم) لەناوچەکەدا دروست دەبێت لەسەر سنو ری نێوان عێراق، ئێران، تورکیا، سوریا.

نووسەر هەستی شۆڤێنی خۆی ناشارێتەوەو دەڵێ: پێدەچێت ئاکام شەڕێکی ناوخۆ لە نێوان کوردەکانو عەرەبە شیعەو سوننەکان و کەمینە نەتەوەییەکانی تر بەرپا ببێتو ئەم نەخشەو پیلانانەی کە کوردەکان بەهاوکاری باڵی هەڵۆکان لەکۆشکی سپی جێبەجێدەکەن، ئارامی ناوچەکە تێکدەداتو نەخشەی سەرلەنوێی ناوچەکە دەگۆڕێتو ئەمەش کارتێکە بەدەستی واشنتۆنەوە بۆ کۆتایهاتن بە ڕژێمەکانی ئێرانو سوریا بەهاوکاریکردنی گروپە ئۆپۆزسیۆنە کوردییەکانی ئەو دوو وڵاتە.

بەم شێوەیە، نووسەر چەندین سیناریۆ دروستدەکات کە کورد لێیان بێئاگایە، بەڵام ئەوە بۆچوونو سەرنجی بەتەنها نووسەرێكو گۆڤارێکی عەرەبی نییە، بەڵکو ئەمە هەمان بۆچوونی زۆربەی وڵاتانی ناوچەکەو عەرەبە دژی گەلی کورد.

بەڵام مێژووی سیاسی گەلی کورد. پڕیەتی لەکارەساتو قوربانی و هەزاران سیناریۆی دوژمنکارانەی وا کە ناتوانێ لە بەدیهێنانی مافەکانی پاشگەزی بکاتەوەو ئاکامیش دەبێت بە ئامانجەکانی بگاتو ئەم سیاسەتە چەواشەکارییە بەر پێبگرێتو ڕیسوای بکات. بەڵام ئەوەی گرنگە بوونی ئیرادەیەکی پتەوو خوێندنەوەیەکی واقیعیە بۆ ڕووداوو ڕەهەندە سیاسیەکانی جیهانو ناوچەکە.

(٣)

چەند بۆچوونێکی سیاسی هەبوو پێیوابوو بەکۆتاییهاتنی دەسەڵاتی تۆتالیتاری بەعس، کێشەو قەیرانە ئەتنیکی و تایفی و مەزهەبی و سیاسییەکانی عێراق کۆتاییان هاتووەو عێراق ئەتوانێت ئەزمونێکی نوێ دەستپێبکات و خۆی ڕێکبخاتەوە. گەر ئەم شێوەیە تا ڕادەیەکی زۆر گەشبینانە بێت و هەولێك بێت بۆ مۆدێرنیزەکردنی عێراق و پێکهاتنی مۆدێلێکی نوێ لە ناوچەکەدا، کە چەمکی دیموکراسیزم پلورالیزم جێگە بە چەمکە تۆتالیتاریو تاکڕەوەکان لەق بکات، بەڵام خودی پێکهاتەی ناهۆمۆجینی دابەشبوونی عێراق هێشتا گریمانەیەکە هەڕەشە لەو ئەگەرەی سەرەوە دەکات وەکو چۆن لەماوەی (٨٣) ساڵی ڕابردوودا، حوکمی کەمینەی سوننەی عێراقی کۆنترۆڵ کردو گشت ئەتنیك وتایفیەکانی تری لەهەموو مافە سیاسیو ئینسانیەکان بێبەری کردو بۆ پاراستنی ئیمتیازەکانی هەموو شێوازەکانی ئاپارتایدی سیاسی، جینۆسایدو تراژیدیای بێوێنەی گرتەبەر، ئێستاش هەمان ترس ڕەنگە خۆی دووبارە بکاتەوە بەڵام ئەمجارە بە فۆرمی دینی مەزهەبیەوە لەسەر دەستی زۆرینەی (شیعە)، لەئێستادا بە بۆچوونی من گەورەترین مەترسی لەسەر دروستبوونی عێراقی نوێو بەدیهێنانی مافەکانی گەلانی عێراق لە ئێستادا شیعەیە، ناکرێت ئەو واقیعە لەبەرچاو نەگیرێت و قبوڵ نەکرێت کە شیعە وەکو پێکهاتەی نەتەوەیی و مەزهەبی زۆرینەی پێکهاتەی عێراقە بەڵام ئەمە

مانای ئەوە نیە هەموو مافەکان بدات بەخۆیو وەکو ئێستای بیر بکاتەوە.بابپرسین شیعە چ تیۆرێکی بۆ عێراق هەیە..؟

شیعە دەیەوێت وڵاتێکی ئیسلامی شیعە مەزهەب بێت لەسەر مۆدیلی هاوشێوە شیعە ئێرانیەکەی سیستماتیزە بکات و هەمان مۆدێل بگوازێتەوە ناو پێکهاتەی سیاسی عێراق، شیعە دەیەوێت دیموکراسی و هەڵبژاردن لە عێراقدا هەبێت بەڵام لەگەڵ مەفهوم و ناوەڕۆکی ئەم دوو چەمکەی سەرەوە نیە بەڵکو دەیەوێت ئەم چەمکە وا ئاڕاستە بکات کە لەبەرژەوەندی خۆیدایە، دیموکراسی و هەڵبژاردن ببێتە یەکلاکردنەوەی زۆرینەو کەمینەی بۆچوونەکان بەڵام ئامادە نیە سیستمێکی عەلمانی مەدەنی پلوراليست قبوڵ بکات .

بێگومانیشم گەر شیعە زۆرینە نەبێت هەرگیز گەمەی دیموکراسیو هەڵبژاردن قبوڵ ناکات، چونکە شیعە وەکو مەزهەب و ڕوانینی بەدیوە مەزهەبیەکەیدا، هەمیشە لەسەر ڕابردوو دەژیو زیاد لەسنوور پەیوەستە بە عادات و تەقالیدو سروتە دینیەکانەوە. هەر لەچیرۆکی ئیمامی عەلیەوە تا دەگاتە حسن و حسێن و چیرۆکەکانی تری وەك پیرۆزکردنی نەجەف و کەربەلاو کازمیە.. وەکو سیمبولی ڕابردوو ئێستاو داهاتووی شیعە، بۆیە گەر شیعەیەك ئامادە نەبێت دەست بەرداری هەموو ئەم سیناریۆ و بیرکردنەوانە بێت ئیتر چۆن دەتوانرێت عێراق لەسەر دەستی زۆرینەی شیعە ئاسودە بێت؟ پاشان بابپرسین شیعە بەچ مافێك ڕازییە بۆسوننە، بۆکورد بۆ ئیتنیك و ئاینزاکانی تری عێراق؟ ئایا ئامادەیە فیدراڵی بۆکورد قبوڵ بکات؟ لەم بارەیەوە دەمەوێت سەرنجی خوێنەر بۆ ئەوە ڕابکێشم هەر لە کۆبوونەوەی سەلاحەدینەوە تا ئێستا شیعە و باڵەکانیان فیدراڵیان ڕەتکردۆتەوە یان

بیانویان بۆ هێناوەتەوەو تا ئێستاش بۆچوونی ڕوون و ئاشکرایان نی یە لەسەر مەسەلەی کورد و فیدراڵی شیعە لەڕووی ئیتنیکەوە مامەڵە لەگەڵ کورد دەکات و دەیەوێ خۆی بە خاوەنی ناسیۆنالیزمی عەرەبی و عێراقی بزانێت بە پێچەوانەوە لەگەڵ سوننە و دینەکانی تر لەسەر ئەساسی مەزهەبی مامەڵە دەکاتو هەموو ئیمتیازەکان بۆ شیعە دەگێڕێتەوە، بابپرسین: شیعە ئامادەیە وەزارەتی کاروباری ئیسلامی بگۆڕێت بۆ کاروباری دینی بەواتایەکی تر وەزارەت جێگەی ئاینو مەزهەبەکانی تری تیادا بێتەوە گەرچی ئەم مەسەلەیە تا ئێستاش یەکلا نەبووەتەوە بەڵام هەرگیز شیعە ئامادەنیە دەست بەرداری ئەم مافە بێت پاشان شیعە و باڵی ئیسلامی دێن ڕۆژی (٨ مارس) ڕۆژی جیهانی ژن زەوت دەکەن و (١٨) ئاب ڕۆژی لەدایك بوونی فاتیمەی زەهرا دەکەنە ئەڵتەرناتیف لەکاتێکدا (٨ مارس) ڕۆژی ژنانی نێو دەوڵەتیە مەسەلەیەکی ئینتەرناسیۆناله بەڵام شیعە ئەم مەسەلەیە بەرتەسك دەکاتەوەو بۆ تەقسێکی دیینی بەرتەسك، بۆیە گەر مەسەلەکە بەدیوی دیموکراسی دا سەیربکەین شیعە بۆ فەراهەمکردنی بە دەستهێنانی زۆرینە دیموکراسی قبوڵە بەڵام هەرگیز لەگەڵ ناوەڕۆکی ئەم چەمکە تەبا نیە، لەم نێوەندەدا شیعە دەیەوێت زۆرجار تاکتیکانە ڕەفتار بکات بەڵام لەسەر هاوکێشەیەکی بەرژەوەند خوازانە بە واتایەکی تر شیعە دەیەوێت لەگەڵ سوننە بلۆکێك بێت بە دژی ناسیۆنالیزمی کوردی . بەهەمان شێوە ئەم تاکتیکە لەگەڵ تورکمانە شیعەکانیش پیادە بکات وەکو چۆن لەچەند مانگ لەوە پێش لە ڕوداوەکانی تەقاندنەوەی مەرجەعێکی شیعە لە دوزو ناوچەکانی کەرکوك ئەم هاوکێشەیەی بە قازانجی خۆی بردە پێش و ڕوکەشێکی سیاسی تاکتیکانەی

مەزهەبی دایە قەیرانەکە. بەم شکڵە شیعە تا دوا(کارت) لە هاوکێشەکاندا گەمەی سیاسی تاکتیکانە دەکات بۆ گەیشتن بە ستراتیژی دەسەڵاتی مەزهەبی و نەرم و نیان مامەڵە دەکات بەڵام گەر هاوکێشەی بە خواستی ئەو ڕێیان نەکرد زۆر دوور نیە پەنا بباتە بەر توندوتیژی و دەسەڵاتی تاك ڕەویانە . شیعە لەعێراقدا بەهێزترین گروپی سیاسی و تەنانەت گروپە مەزهەبیەکانیش لەبابەتی سەندیکا و ڕێکخراوەی دینی یەوە لەپاش هاتنە سەر کاری کۆماری ئیسلامی ئێران لەساڵی (١٩٧٩) خومەینییان وەکو ڕابەرێکی ڕۆحی و کۆماری ئیسلامیان وەکو مەرجعێکی شیعەی دنیایی سەیر کردووە هەر بۆیە لەدوای ئەو مێژووە تاران و مەشهد و شیراز دەبنە بنکەی گرد بوونەوەی گروپە ئۆپۆزسیۆنەکانی عێراقی شیعەو هەموو هاوکاریەکی بەرچاویان پێشکەش دەکرێت تاروخانی ڕژێمی بەعس. بۆیە دەمەوێت بڵێم : شیعە لەئێستای عێراقدا ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەو خۆ لەژێر کاریگەری ئێرانی شیعە دایە ئەم خاڵەش بۆ ئێران زۆر گرنگە کەعێراق بکاتە وڵاتێکی مەزهەبی شیعە و نفوسی خۆی تێدا بەرێتە پێش: شیعە دەیەوێت هەمان مۆدێلی ئێران وسیاسەتی لەعێراقدا پراکتیزە بکات و هەمان مەنتیقی خومەینی بەکاربهێنێت، بەڵام ئێستا تاکە فاکتەری بە پلەی یەکەم ئەم ڕێگایە. کە نەیهێشتوە سیناریۆکانی شیعە وەبەربێت و هەمیشە هەوڵی داوە لەئێرانی دابڕێ و ئەم کاریگەریە کەم بکاتەوە و لەپەیامێکی سیاسیدا پێ ڕابگەیەنێت ، کەئەم مۆدێلەی ئێران لە عێراقدا نەك هەر ئیمکانی پەیڕەوکردنی نیە بە ڵکو لەناوچەکەشدا کاتی نەماوە؟ شیعە لە پێش ڕووخانی بەعسدا ئامادەی ئەوەی تیانەبوو نەرمونیان بێت لەهاوکێشەکاندا و زۆرجار ئامادەی دیالۆگوکانی داهاتووی عێراق نەدەبوو لەسەر مەسەلەی

چارەنوسازە نەتەوەیی و دیموکراتیەکان قسەبکات، ئێستاش بەناچاری پێدەچێت ملی بۆ زۆر لەداواکان دابێت بەڵام هەرگیز لەگەڵ مەسەلە نەتەوەییەکانی کورد لەبابەتی فیدراڵی و مافی چارەی خۆنوسین یەك بگرێتەوە . گومانیش لەم خاڵە ئەوەیە شیعە دەیەوێت لەڕووی جوگرافییەوە زۆرترین سنور، لەڕووی نفوسەوە هەموو لە عێراق بخاتە ژێر کۆنترۆڵی سیاسی دەوڵەتی یۆتۆپی و هەیمەنەی سیاسی خۆیەوە، ئەم خەونەش دەمانگەیەنێتە ئەوەی زۆر بەترسەوە لە خەونی شیعە بڕوانین خەونێك کە دەیەوێت خەلافەتی فەقێهی دابمەزرێنێتەوە. ئەوەش کەقسەی لەسەر نیە ئەوەیە چنینەوەی هەموو ئیمتیازەکان لەلایەن ئەتنیك و گروپێکەوە بۆ خۆی مەترسییەکە تا ئەو ڕادەیەی کە دوور نیە ئەزموونی تۆتالیتاری و ملیتاری بەعسیزم دووبارە بێتەوە.

(٤)

پاش ئاڵووگوڕەكانى عيراق و سەركەوتنى پرۆسەى رزگارى عيراق و پێكهاتنى ئاڵووگۆڕەكان بۆ فەراهەمكردنى عيراقێكى پلوراليستى و مۆدێرن . بەهەموو لايەنەكان وا خۆيان نيشانداكە دەبێ عيراق لەسەر تەرز و مۆدێلێكى ئەوروپى بونياد بنرێتەوەو تا ئەوپەڕى ئازاديەكان و مافە مەدەنى ديموكراتيەكان بەقەرار بێت ، بەڵام زۆربەى ئاماژەكان واياننيشان نادا و هەركام لەو گروپ ولايەنانە تێڕوانينى سياسى و ئيدلۆژى جياوازيان هەيە بۆ كێشەكان و لەسەر هەموو ئەو قەناعەتانەى پێشوو پاشگەز بونتەوە.

هەر لەو كاتەوە لەساڵى (١٩٢١) كە عيراق دروستبوو ، بەبێ گوێدانە مەسەلە رەگەزى و ئێتنكيەكان ، مەسەلە دينى و تاريخى و مەزهەبيەكان ، عيراق بەبێ هيچ پێوانە و پێوەرێك بە دەوڵەتێكى (عەرەبى) و (ئيسلامى) ناوزەد كرا .

گومان نيە لەوەدا كە پێكهاتەى دا بەشبوونى دانيشتوانى عيراق و مۆزايەكى دانيشتوان ، فۆرمێكى ناهۆمۆجينى وەرگرتوە ئەمەش زادەى فاكتەرەى دەرەكى نيە ، ئەوەندەى واقيعەتى مەسەلە ئيتنكى و تايفى و جوگرافيى عيراقە . ئەم شكڵە ناهۆمۆجينە ،كە زادەى واقيعەتى هەشتاو سێ ساڵى عيراقى دروستكراوى ئينگليزە ، تائێستاش فۆرمەڵەيەكى واقيعى نيە بۆ كاركردن لەسەرى و سەلماندنى مافەكانى وەك يەكى رەگەز و تايفە

جۆراجۆرەكانى عيراق ، بەڵكو رێك بە پێچەوانەوە ، نەبونى ئەم فۆرمەڵەيە هەميشە عيراقى سپاردۆتە قەيرانى جۆراوجۆر و چەوساندنەوە هەمە لايەنە.

تا ئەوەى هەر لە دروستبونى عيراقەوە لە ساڵى (١٩٢١) ەوە ، كەميەى تايفى (سوننە) حوكمى عيراق دەكات ، لەژێر ناوى مەسەلەى ناسيۆناليزم و لەم نێوەنەدەدا سوننە بە هەردوو باردا ، دژايەتى گەلانى عيراق دەكات ، بەواتايەكى تر لەژێر پەردەى ناسيۆناليزمدا دەيەوێت لە ئەهميەتى تايفى (شيعە) كەمبكاتەوە ، شيعە بێنتە سەرئەو قەناعەتەى كە دەكرێت بێ گوێدانە مەسەلەى تايفى و مەزهەبى لەژێر ناوى (عەرەب و ناسۆناليزم) دا كاربكەن ، لەكاتێكدا شيعە هەميشە دژى ئەم فۆرمى كاركردنەبوەو بەبێ ئەهميەتى زانيوە . لەلايەكى ترەوە سوننە بەرامبەر بە (كورد) يش ئەوەى وا دەرخستوە كە كورد دەيەوێت دژايەتى ناسيۆناليزمى عەرەبى بكات ، و ويستويەتى كورد واحساب بكات ، كە هەڕەشە لە عەرەب و مەسەلە رەگەزييەكانى عيراق دەكات ، لە كاتێكدا هيچ كام لەو دوو هاوكێشەيەى سوننە راستيش نەبوو ، بەڵكو هەموو سيناريۆكان لەپێناو درێژەدان بەدەسەڵاتى كەمينە و مانەوەى ئيمتيازەكان بووە ، گومانيشى تێدانيە لەپاڵ ئەم سيناريۆيەى كەمينەى سوننە هەميشە پەناى بردۆتە بەر زەبرو زەنگ بۆ سەركوتى (شيعە) ى تايفى و (كوردى رەگەزى سەرەكى عيراق).

لە كاتێكدا سوننە تەنها (٢٠٪) ى عيراق پێكدێنێت ، بەپێچەوانەى شيعە بە هەردوو بارى رەگەزى و ئاينيدا زۆرينەى عيراق پێكدەهێنێت ، بەڵام دەسەڵاتى بيرۆكراتى سوننە هەميشە لە هەوڵى پەراوێز خستنى شيعەدا بوە، واتا لەماوەى هەشتا سێ ساڵ رابرودا ، لەسايەى سيستمى سياسى

کەمینەدا ، سوننە بەپلەی یەکەم ، عیراقی وەکو وڵاتێکی عەرەبی ناساندوە، پاشانیش بۆ سیستماتیزەکردنی دەسەڵات ، تاکتیکانە ئاینی ئیسلامی کردۆتە ، ئاینزای بەزۆری سەرجەم عیراقیەکان.

لەم بارەیەوە حەزدەکەم سەرنجی خوێنەر بۆئەوە رابکێشم ، بەعسی سوننی شۆفێنزم بۆ چەواشەکردنی رای گشتی و تاکتیکی سیاسی لە عیراقدا دێت "الله اکبر" دەخاتەسەر ئاڵای عیراق ، لەکاتێدا بەعس کەمترین بڕوای بەمەسەلە ئاینەیەکان هەبوو زۆرترین تراژیدیای بەدژی گەلانی موسڵمان و مەسیحی و ئاینزاکانی تردا، ئەنجامدا، بۆیە لەم رەوەو دەبینین عیراقی خزاندۆتە ناو جامیعەی وڵاتانی عەرەبی و کۆنگرەی وڵاتانی ئیسلامی ، لەکاتێکدا نە عیراق وڵاتێکی عەرەبیە و بەو مانایەی لە عیراقدا تەنها عەرەب بژی ، لە هەمانکاتدا ئاین ئیسلامیش ئاینی سەرەکی و گشتی گەلانی عیراق نیە . بەو پێیەی جیا لە ئیسلام چەندین ئایینی و ئاینزاو مەزهەبی جۆراوجۆر هەن ، بەڵام هیچ جێگایەك بۆ ئەم ئاین و مەزهەبانە لە عیراقدا حسابی بۆنەکراوە. بەدرێژایی سیستمە سیاسیەکانی عیراق ، هەر لەسیستمی پاشایەتی ، کۆماری .. جگە لە گۆڕینی شەش سەرۆك کۆمار . هەمیشە کەمینەی سوننی ناسیۆنالیستی و تاکڕەوە وتۆتالیتار لەژێر ناوی (عەرەب — ئیسلام) دا کاری کردوەو خەریکی چەوساندنەوەی پێکهاتەکانی تری عیراق بووە. گەردیقەت بدەیت ئەو کاتەی ئینگلیزەکان لە ساڵی (١٩٢١) دا مەلیك فەیسەڵ دەکەنە حاکمی عیراق ، قەیرانە تایفی و رەگەزیەکانی عیراق دەسپێدەکات. تا دواتریش کە رژێمی کۆماری لە (١٤) تەموزی (١٩٥٨)دا. بەڕێیەرایەتی عبدولکەریم قاسم دێتە سەر حوکم و رادەگەینێ کە سیتمی کۆماری جێگەی پاشایەتی دەگرێتەوە و لەبەندی

(٧)ی دەستوری نوێدا هاتوە کە گەل سەرچاوەی دەسەڵاتە ، دواتریش بە هاتنی رژێمەکانی تر. تادەگاتە بەعس ئەم فۆرمی بە عەرەببون و ئیسلامیبوونە درێژەی دەبێت و وەکو سیناریۆیەکی سیاسی چەواشە، بە هەردوو دیوەکەیدا بەکاری دەهێنێت . بەڵام دەکرێت بپرسین ئایە لەژێر چ بیانویەکدا عیراق بە وڵاتێکی عەرەبی و ئیسلامی دابنرێت ؟

بۆ قسەکردن لەسەر ئەم مەسەلەیە ، پێویستە پێشتر ئەو تایفەو رەگەز جۆراوجۆرانەی عیراق بناسین و پاشان چەند ئامارێك لەو بارەیەوە بڵاوبکەینەوە ، جا دواتر تێدەگەین کە ناکرێت عیراق بە وڵاتێکی عەرەبی وئیسلامی تەنها بژمێردرێت ، بەڵکو دەبێ عیراق بەو ناهۆمۆجینەیەی هەیەتی مۆزایکێکی تری پێدابڕێ ، لەرووی ئێتنیکی و رەگەزییەوە.

عیراق لە روی ئێتنکیەوە پێکهاتەیەکی ئاڵۆزی هەیە لە بابەتی (عەرەب — کورد —ئاشوری —تورکمان — سریانی — ئەرمەنی — ئێرانی) لەروی مەزهەب و ئاینیشەوە لە (ئیسلام) (سوننە) کە ئەمیش جگە لەوەی چوار پەیڕەوی هەیە (شافیعی ، حەنەفی ، مالیکی و حەنبەلی) هەیە ، هەروەها چوار تەرقیەی هەیە بەم شێوەیە (قادری ، نەقشبەندی ، رەفاعی ، هەقە) دواتریش " شیعە" دێت ، پاشانیش " مەسیحی " لە ئەستۆری ، یاقوبی ، سوریانی، ئەرپەدۆکس) پێکدێت ، پاشان ئاینی کلدانی) ئەنجا ئێزیدی وئەهلی هەق " کاکەیی " شەبەك ، سارەیی ، گۆران ...) هەن.

ئەمە جگە لەوەی لە چەندین سەرچاوەی تردا باس لە (فەلە وجولەکە) کراوە وەك (بابایی ، بەهائی ، یارسانیزم) بەپێی چەند ئامارێکیش لەساڵی (١٩٧٧)دا فەلە لە (٢٥٢٤٧٨) هەزار بەرێژەی(٢,١٤٪) ی سەرجەم و دانیشتوانی عیراق پێکهاتوە ، ئێزیدی (١٠٢١٩) هەزار بەرێژەی (٠,٨٦٪)

سوببی(١٥٩٣٧) وجولەکە (٣٨١٠٠٠) هەزار لەلایەکیترەوە بەپێی ئامارێکی ساڵی (١٩٨٧) کورد(٤,٣٨٧,٠٠٠) ملیۆن کەسەو روبەرەکەشی (١٨٧,١١٧) کم٤ کە دەکاتە نزیکەی (١٨,٣٪) ی سەرجەمی دانیشتوانی عیراق و لە (١٦,٢٪) ی سنوری گشت عیراقە . لە کاتێکدا بە گوێرەی سەرژمێری ساڵی (١٩٩٠) ئەگەر چی دەستی بەعسی تێدابوە ، ژمارەی دانیشتوانی بەم شێوەیە کە رێژەی (١٨,١٠٠,٠٠٠) ملیۆن کەسە . (٧٧ ٪ عەرەب– ٥٣٪ – ٦٠٪ شیعە)، ١٧٪ سوننە) (١٩٪ کورد) ،(١,٤) تورکمان ، (٠,٨٪ ئاشوری) ، (٠,٨٪ ئێرانی) ، کەواتا ئەو پێکهاتە نامۆمۆجینە رەگەزی و مەزهەبییەی ناو عیراق ، زادەی واقعی کۆمەڵگای عیراقیە ، واتا نەدەستکردەو نەهاوردەیە ، بۆیە پێویستە چاوخشاندنەوەی ورد بە سیستمی سیاسی و ئیداری و عیراقدا بکرێت ، ئەوەی لە چەند ساڵی رابردوی عیراقدا روویدا ، ئەوەی لەسایەی سیستمی تۆتالیتاری کەمینەی سوننەدا لەژێر ناوو بیانووی یەکپارچەیی عیراق و و عیراقی ناسیۆنالیستی ... بابەتی تردا ئەنجامدرا ، سوننە کەمینە بە خاتری مانەوەی ئیمتیازەکانی خۆی جگە لەوەی هەموو زەبروزەنگێکی بەکارهێناوە ، زۆرجاریش پەنای بردۆتەبەر تاکتیکی سیاسی ، بۆ نموونە کورد بەهەڕەشە، بۆسەر هەستی ناسیۆنالیستی عەرەب و شیعەشی کردۆتە مۆتەکەی مەزهەبی و بەهاوردەی ئێران یان مایەی مەترسی بۆسەر ئیسلام ئەژمار کراوە .

وەکو باسمانکرد پێکهاتەی مۆزایەکی عیراق پێکهاتەیەکی ناهۆمۆجینی هەیە ، بۆیە میکانیزمی گونجاوو واقعی دەوێت بۆ فەرامەهکردنی مافەکانی هەموو ئێتنیك و مەزهەبە جیاوازەکان، ئەم دۆخە هێشتا مایەی مەترسیە ،

بەتایبەتی کە شیعە خۆی بەمیراتگری سیستمی سیاسی عیراق دەزانێت و لانی کەم دەیەوێت ئەویش بۆ خۆی هەشتاو سێ ساڵ ئیمتیازەکانی (سوننە) لە دەسەڵات بۆ خۆی پاوان بکات، ئەم بۆچوونە نەزادەی هەستی ناسیۆنالیزمی کوردیە ، نەشتێکی یۆتۆپیایە ، بەڵکو زادەی واقیعی بیروبۆچونەکانی ئێستای شیعەیە ، شیعە چ وەکو باڵی مەرجەعی دینی ، چ وەکو رەوتی سیاسی کۆمەڵگای عیراق ، لەبەرامبەر هەڵوێست و تێروانینی و خوێندنەوەی بۆ رەوتی کارکردنی ، ئامادەگی تێدانیە واز لەو خەونە یۆتۆپیە بهێنێت ، ئەم واقیعەتە بەئاشکرا هەستی پێدەکرێت کە شیعە دەیەوێت ئەزمونی کۆماری ئیسلامی ئێران لە عیراقدا دووبارە بکاتەوە . بەوەی کە خومەینی دەیووت " باشترین فۆرمەڵە بۆیەکخستنی توانا و هەوڵەکانی گەلانی ئێران (دین)ە، بە فعلیش ئێران ئەم سیاسەتە ناواقیعەی لە ماوەی (٢٥) ساڵی رابردووی دەسەڵاتی خۆیدا بەسەر پێکهاتەی ناهۆمۆجینی گەلانی ئێراندا سەپاندوە، لەکاتێکدا خراپترین مۆدیلی بەڕێوەبردنی وڵاتە و مافی هیچ کام لە گەلان وئێتنیك و مەزهەبەکان دابین ناکات ، بەقەدەر ئەوەی ئیمتیاز دەدات بە کەمینە و حوکمی دەسەڵات ، لایەکی ترەوە شیعە دەیەوێت بڵێت ! باشترین فۆرمەڵە بۆ عیراق ، فۆرمەڵەیەکی دینی ، شیعەیە ، بۆ چارەسەرکردنی پێکهاتەی ناهۆمۆجینی گەلانی عیراق ، بەم شکڵە شیعە دەیەوێت ، ناراستەوخۆ ، چەند پەیامێك ئاڕاستەی عیراق بکات ، پەیامێك " پێمانبڵێت " پێکهاتەی عیراق زۆرینەی " شیعە"بە ئەو ناڵێت زۆرینەی " عەرەب " ە ، واتا دەمەوێت بڵێت ، عیراق وڵاتێکی مەزهەبی ئیسلامی " شیعە" یەو ئەم مۆدێلەش باشترین مۆدێلە بۆ ئێستای عیراق ، یان بۆ عیراقی ناهۆمۆجین، ئەمەش واتا : مەسەلە ئێتنیکی

و نەتەوەییەکان دەخاتە پەراوێزەوە ، بەم شێوەیە کورد وەکو دووەمین نەتەوەی عیراق دەبێ بەپێی خواستەکانی شیعە مل بۆ دەوڵەتێکی مەزهەبی بدات ، کەلە ئەساسدا قەناعەتی پێ نیە، بەڵکو فۆرمەڵەی فیدراڵی –نەتەوەیی –جوگرافی بەباشترین فۆرمەڵە دەزانێ وەکو دووەمین نەتەوەی زۆرینەی عیراق . جگە لەوەی خاوەنی سیما و خەسڵەت و تایبەتمەندی نەتەوەیی خۆیەتی ، چونکە یەکەمین قوربانی پێکهاتەی سیستمی سیاسی عیراقی دەستکردی ئینگلیز بوو، ولەماوەی (٨٣) ساڵی رابردوودا ، بەتایبەتی سیستمی تۆتالیتاری بەعس . کورد هەمیشە بە دوژمنی پلەیەك و هاولاتی پلە دوو حساب کراوە و پێدەچێت پاش هەشتا و سێ ساڵی رابردوودا لەسایەی لیبرالیزمی خۆرئاوادا ، هەمان سیناریۆ دوبارە بێتەوە ، لەکاتێکدا ئەم فۆرمەی شیعە تەرحی دەکات . نەکاتی نەماوە و نەقابیلی قبوڵ . گەر خیارەکانی کورد وەکو فیدراڵی قبوڵ نەکرێت . رەنگە کورد پەنا بۆ خیاری تر بەرێت و ئەو کات پێکهاتەیەکی نوێ بۆ عیراق دادەرێژبێت ، پاشان کورد نایەوێت عیراقێکی (عەرەبی – ناسیۆنالیستی – ئیسلامی –شیعە) بێتە کایەوە ، مافی ئێتینك و گەل و مەزهەبەکانی‌تر پێشلبکرێت . ئەگەر چی ئەم مۆدێلەی شیعە تەنها کورد زەرمەند نابێت ، بەڵکو سوننە خۆی ، تورکمان ، ئاشوری ، مەسیحی ، جولەکە ... زەرەرمەندن، بۆیە گەرعیراق بە مۆدیلێکی نوێدا گوزەر بکات و بیەوێت ببێتە لانی کەم مۆدیلێکی کۆپی ئەوروپی و سیستمی پلۆرالیزم و لیبرال تێدا جێگیر بێت پێویستی بەسەر لە نوێ سیستماتیزەکردنی دەسەلات هەیە ، رەنگە مۆدێلی هەیکەلەی دەسەلات لە لوبنان لەنێوان سێ پێکهاتەی جیاوازدا ، باشترین مۆدێل بێت بۆ عیراق بۆ دابەشکردنی هەرسێ

دەسەلاتەکەی عیراق لە (سەرۆکی دەوڵەت ، پەرلەمان ، حکومەت) بۆیە پێویستە عیراقی داهاتوو ، عیراقێکی عەرەبی و ئیسلامی نەبێت ، جامیعەی عەرەبی و ئەندامبونی ناتوانێ کێشەکانی عیراق چارەسەر بکات ، چونکە هەرکام لەوان خاوەنی سەدان قەیران و کێشەن و کاریگەریان لەسەر رەوتی هیچ کام لە روداوەکان نیە ، گەر کێشەی " ئیسرائیل –فەلەستین " وەکو نموونە وەربگرین، چونکە هێشتا ئیسلام بۆ خۆی گیرۆدەی ئیسلامی سیاسی و تیرۆریزمی گروپە ئیسلامیەکانە ، عیراق هێشتا لەسەرەتای دروستکردنەوە دایە ، بۆیە گەر هەوڵەکانی بەوردی نەخوێندرێنەوە ، دورنیە بەرەو هەڵدێر و قەیرانی زۆرتر و زیاتر نەچێت٠٠!

(٥)

بەدرێژایی (٨٣)ساڵی رابردوو، تاکە میکانیزمێك کەرەوتی سیاسی وکۆمەڵگای عیراقی پێ بەرێوەچووە، سیستمی تاکرەوانەو تۆتالیتاریتە بووە لەسەر دەستی هەرکام لەپێکهاتە سیاسیەکانی عیراق، گەر ئەمەش بزانین، لەو زەمەنە سیاسیە پڕقەیرانەدا کەمینەی عەرەبی سوننە گشت ئیمتیازەکانی بۆخۆی پاوانکردووە و هەموو رەهەندێکی نامەتیقی گرتۆتەبەر بەخاتری بەردەوامی دەسەڵاتی سیاسی وجینۆسایدەکانی.

قسەی لەسەرنیە، کەدەوڵەتی کەمایەتی (کەمینە) مۆدێلێکە چۆن لەدایکبوونی نائاساییە، بەهەمان شێوە مانەوەشی موسیبەتە بۆ وڵات وگەلانی ناو ئەو قەوارە سیاسیە جوگرافیەی ناوی، چەندەش درێژە بەحوکمی خۆی بدات ئەوەندەش پێ لەسەر مانەوەی خۆی لەرێگای هێزەوە دەدات و دەسەڵاتەکان بەرتەسکتر دەکاتەوە، تازۆرترین ئیمتیازەکان بەبەردەوامی بچنێتەوە.

تاکە فاکتەر کەچانسی مانەوەی دەوڵەتی کەمایەتی درێژتر بکاتەوە لەهەموو کاتێکدا، سەرکوت و جینۆسایدو تراژیدیاو سەرکوتی نەیارانیەتی.

بەکورتی دەمەوێت بڵێم، عیراقی(٨٣)ساڵی رابردووئەو دەوڵەتە کەمینەییە کەباسمکردو گەلانی عیراقی کردە قوربانی جەللادبوونی خۆی و زەررمەندترین پێکهاتەی ناو ئەو سیستمەش بەپلەی یەکەم (کورد) بوو لەبەرئەوەی" هەمیشە واسەیرکراوە، یەکەم مەترسییە بۆسەر دەسەڵاتی

ناوەندی کەمینەو جوگرافیای دروستکراوی ئینگلیزی(١٩٢١)، بۆیە هەمیشە بەهاوڵاتی پلەدوو، ودوژمنی پلەیەك سەیرکراوە. هەموو ئەو میکانیزمە سەقەتانە، هیچ چانسێکی بۆکورد نەهێشتەوە لەناوعیراقدا بژی وئەم دەسەڵاتەی ناوەندی قبوڵ بێت، بۆیە هەمیشە ویستویەتی لەناوبازنەی مەرگدا دەرچێت و زۆرپەنای بۆداواکردنی کەمترین ماف بردووە بەخاتری رزگاربوون لەوسیستمە، بەڵام هەمووجار بەبیانووی مەترسی بۆسەر یەکپارچەیی عیراق وهەستی ناسیۆنالیزمی کوردی تاوانبارکراوەو هەرگیز گوێ لەماف و خواستەکانی نەگیراوە.

ئەم رەوشە تاراپەڕین وبەردەوام دەبێت، بەڵام لێرەوە کورد بۆخۆی مێژوویەکی نوێ وپربایەخ بەرهەم دێنێت، سەرەڕای خاڵە نێگەتیڤەکانی شەڕی ناوخۆو دووئیدارەیی، بەڵام رەوشی جیۆسیاسی و جیۆگرافی ناوچەکە. لەئاست مافەکانی کوردا نەبوو.

بەوپێ یەی زۆربەی ناوچەکانی کوردستان لەژێر دەسەڵاتی بەعسدا مابوون، بەڵام پاش روخانی سیستمی تۆتالیتاری بەعس، ئەم هاوکێشەیە وەکو خۆی هاتەوەر ناوچەکانی کوردستان ئازادکران، بەڵام نەك بەو مانایەی کەماف وخواستەکانی کورد هاتبنەدی، بەڵکو پێدەچێت سەرەتای قەیرانەکان بەدیوێکی تردا لێرەوە بێت.

پێش راپەڕینی خەڵکی کوردستان، مافەکانی گەلی کورد لەرێگای خەباتی شاخەوە هەوڵی بۆدرا، بەڵام لەماوەی دوانزەساڵی حوکمی خۆیدا بەهاوکاری هاوپەیمانە نێودەوڵەتیەکانی رێی دەکرد.

بەڵام تادەگات بەم ساتە، ئەوەی کورد دەیخوازێت نەبۆتە واقیع، کورد بەبەراوردی رەوشی سیاسی عیراق، پاشەکشەی لەمافی سەربەخۆیی خۆی

کردووه، کەئەم مافە دیفاکتۆیەکە قسە هەڵناگرێت. کورد ئەوەی پێشتر گوزەراوەو چەندین قوربانی داوە رووبەڕووی جینۆسایدی ئەتنیکی بۆتەوە وازلێهێناوەو دەیەوێت لەرێگای دیالۆگەوە ئەم مافە سەرەتاییانە بەدەرستبخات. ئێستا خواستی کورد فیدراتیڤەکردنی کوردستانە لەعیراقێکی فیدراتیڤدا لەسەر فۆرمی ئەتنیکی—جوگرافی، بەڵام ئەم خواستە لەسەروبەندی دارشتنەوەی سیستمی سیاسی و دەستوری نوێی عیراقدا، پێدەچێت، یەکەم بەدحاڵیبوونێك لەلایەنەکانی ترەوە هەبێت سەبارەت بەم خواستە و کورد بەناسیۆنالیست وشۆفێنیست ومەترسی بزانن بۆ عیراق.

دووەم" نەگەیشتنە قەناعەت هێنان بەسیستمی پلورالیزمەبوونی عیراق و چەسپاندنی چەمکی دیموکراسی ومافی شارۆمەندبوون، بۆگەلی کورد لەلایەن پێکهاتە سیاسیەکانی تری عیراقەوە بەتایبەتی شیعە.

سێ یەم" فاکتەرە دەرەکیەکانیش رۆڵی سەبجێکیان هەیە لە بەدیهێنانی ئەم خواستەی کورددا.

خواستی ڤیدراتیڤی کوردستان، جگە لەوەی خواستێکی واقیعیە لەئێستادا، لەهەمانکاتدا، دەرئەنجام وزادەی ئەو واقیعەتە تاڵەشە کەلەماوەی (٨٣) ساڵی رابردوودا. بەدەست سیستەمە یەك لەدوای یەکەکانی عیراقەوە چەشتوویەتی، بۆیە لەلایەکەوە دەیەوێت لەم رێگایەوە دوو گریمانە بداتە دەس بەوەی، یان ئەم سیاسەتە خزمەت بەیەکپارچەیی عیراق دەکات و ئەو گریمانەیەی دوژمنانی کورد بەتاڵدەکاتەوە کەدەڵێن" کورد دەیەوێت دەوڵەتی سەربەخۆ دروستبکات.

یان" ئیتر نایەوێت لەداهاتودا تێکەڵی ئەو جینۆسایدو قەتڵ و عامە بێت کەلەرابردوو روویداوەو دەیوێت لەهەرێمێکی جیادا، وڵات بوونیادبنێت وکێشەکانی خۆی چارەسەر بکات ومافی شارۆمەندبوون بۆتاکەکانی کۆمەڵگاکەی دابین بکات، کەئەمەش مافێکی سروشتی خۆیەتی.

کەچی سەدان شیمانەی ناواقیعی تر بۆ ئەم خواستەی کورد دەکرێت و سەدان پیلان ونەخشەی دژواری بۆ دەکێشن، بۆیە دەکرێت ئەو واقیعەی گەلی کورد لەماوەی (٨٣) ساڵی رابردودا لەعیراقدا وەڵامی ئەم پرسیارە بداتەوە کەلێرەدا دەیکەم.

ئایە کورد شایەنی ئەوەنیە، یان ئەو مافەی نیە داوای فیدراتیڤەکردنی کوردستان بکات..؟

مەبەست لەم نوسینەو داهاتووی ئەم خواستەش. ئەو مەترسیە جدی و گەورەیەیە کەلەسەر کوردە لەهەمبەر مافەکانی وبەتایبەتی فیدراتیڤەکردنیدا.

زۆر مەترسی خەریکە سەرهەڵدەدەن کەکورد، بەم شکڵە هەستی پێ نەکردبوو یان سەرکردایەتی سیاسی کورد وای هەستدەکرد لەعیراقی پاش سەدام حسێن کورد هەموو مافەکانی وەدەستدەهێنێت، بەڵام دەبینین" هەموو مافەکانی گەلی کورد لەکوردستانی باشور کەبۆکورد بەرەوا بینراوە(فیدراتیڤی پارێزگاکانە) ئەمەش تەرەفی نیگەتیڤی واشنتۆنە ئەگەر نا، عیراقیەکان (سوننەو شیعە) دەیانەوێت لەرێگای دیموکراسیەتێکی عەرەبیەوە (مەبەست لەوەیەکێ زۆرینەبوو عیراق هی ئەوە) کێشەی کورد حەل بکەن.

بەمەش دەكەوینە بەردەم دوو هاوكێشەی ئاڵۆز كەدەكرێ وا خوێندنەوەی بۆ بكەین.

–گەر لایەنەكانی تری عێراق، لەئێستاوە بەفیدراتیڤەكردنی كوردستان نیگەرانن ئەوە مەسەلەكە روونە، كەئەوان دیسان دەیانەوێت بچەوسێندرێتەوە، وەكو هاوڵاتی پلەدوو بژمێردرێ، بەواتایەكی تر دەیانەوێت مێژووی تراژیدیایانە بۆكورد خۆی دووبارە بكاتەوە، بەم خوێندنەوەیەش ئێمە دەگەینە ئەو بۆچون وشیمانەی هەمانە بەرامبەر رەگەزەكانی تری عێراق، لەبەرامبەر مافەكانی خۆمان ئەمریكاش لەم بارەیەوە، وەك هەمیشە ستراتیژێكی روونی نیەو ئەمەش ئەوەندەی تر خوێندنەوە بۆ هاوكێشەكان تەم ومژاوی تر دەكات، بەتایبەتی كەباس لەفیدراتیڤەكردنی پارێزگاكان دەكات بەم شكڵە، مافەكانی كورد بۆ تێگەیشتنی تایبەتی ئەمریكا دەگەڕێتەوە.

ئەمانە كۆمەڵێك ئەگەرو خوێندنەوەی تایبەتن لەبەرامبەر ئەو رەوشەی كەبۆكورد هاتۆتە پێشەوە، بەڵام هێشتا ئەگەرەكان زۆرن وهیچ شتێك بەفەرمی بڕیاری لێنەدراوەو نەچوونەتە قاڵبی دیكۆمێنتی ویاسایی و نێو دەوڵەتیەوە، بۆیە پێویستە هەموو لایەك پێداگری لەسەر ئەم مەسەلەیە بكەین (لەئێستادا) كەتاكە مافێك لەبەرامبەر داخوازیەكانی كورددا بنێت سەلماندنی فیدراتیڤەكردنی كوردستانە بەشێوەیەكی نەتەوەیی–جوگرافی جگە لەوە لەمكاتەدا هیچ ئەلتەرناتیڤێك ناتوانێ لەئاست ئەم داوایانەی گەلی كورددابن وببێتە خەون ئەگەرچی پێدەچێت ئەم داخوازیە، كارێكی سانا نەبێت وگەلی كورد بخاتە بەردەم قەیران وكێشەوە، بەڵام دواخستن

وكوشتنی كاتیش بەشێوەیەكی تاكتیكی خەتەرێكە كەباجەكەی لەزۆركێشە وقەیران گەورەترە كەرەنگە چەندین ساڵ كاریگەری نێگەتیڤ جێبهێڵێت.

ئێمە گەلێك فۆرم وشێوازی جۆراوجۆرمان لەبەردەستدایە بۆبەدیهێنانی خواستەكانمان. بەتایبەتی كەلەئێستادا قسە لەپلورالیزمەبونی عێراق وكۆمەڵگای مەدەنی دەكەین.

دەكرێت فۆرمی دیالۆگ ومەدەنیانە باشترین شێوازی كاركردن بێت لەئێستاداو بۆداهاتووش میكانیزمی ترهەیە..!

بەڵام سەرەكیترین كاری هەنووكەیی" ئاشناكردنی زیاتری خەڵكی كوردستانە بەمافەكانی وچەمكی فیدراتیڤ بەتایبەتی لەلایەكی ترەوە پێموایە" گەلی كوردستان ئامادەگی ئەوەی تێدایە قوربانی زیاتر بدات و هەنگاوی گەورەتر بنێت لەپێناو بەدیهێنانی ماف وخەونەكانی، چونكە دەیان ساڵە لەخەباتدایە بۆدەستەبەركردنی خەونەكانی.

(٦)

بەدرێژایی (٨٢) ساڵی رابردوو گەلی کورد لەعیراقدا وەکو دوژمنی پلە یەك وهاوڵاتی پلەدوو چاوی لێکراوە، هەمیشە خراوەتە پەراوێزەوەو لە پێگەی حوکم دورخراوەتەوە.

لەکاتێکدا بونی کورد واقیعەتێك بووە کەناکرێ بەهەر بیانویەك بێ تەریکبکرێ، بەڵام چونکە خودی پێکهاتەی سیستەمەکانی عیراق لەسەر بنەمای تاکڕەوی و میلیتاریەت دروستبووەو دەستوریش لەلایەن ئەم سیستەمەوە دارێژراوە، بۆیە زۆر سانا بووە، کورد لە هەموو مافەکانی بێبەش بکرێت.

ئەم رەوشە درێژە دەکێشێ تا دەگاتە یەکلابونەوەی کێشەی دووبلۆکی خۆرئاوا وخۆرهەڵات لەسەرەتای دەیەی نەوەدەکاندا و راپەڕینی خەڵکی کوردستانیش سەر ئەنجام دەگاتە سەرکەوتن.

بەرزگاربوونی عیراقیش لەدیکتاتۆریەت لەپرۆسەی ئازادی عیراقدا، کورد هەنگاوێکی تر دەچێتە پێش، بەوپێیەی دەیەوێت بەمافەکانی بگات و واقیعانە بیر بکاتەوە لەگەڵ هەلومەرجی نوێی جیهان و سیستمی تازەی نێودەوڵەتی.

بەواتایەکی تر کورد قوربانی زۆری داوە لەپێناو دەستەبەرکردنی مافەکانی، بەڵام ئێستا دەیەوێت لەعیراقێکدا پێکەوەبژی کەهەمیشە کورد مایەی قەیران و تراژیدیاو جینۆساید بووە، عیراق گەر جارێك بۆ عیراقیەکان زیندان

بووە، بۆکورد دووجار، بەڵام ئێستا قسە ئەوەیە، کورد دەیەوێت لەعیراقدا بژی، بەڵام لەسایەی عیراقێکی پلورالیزم ودیموکرات داو فۆرمەلەی (فیدرالیزم)یش خواستی واقیعی وحاشا هەڵنەگری هەر ئێستایەتی پاش ئەوەی (ئەنجومەنی حوکمڕان) لەعیراقدا دروستبوو، ئێستا قسە لەسەر چەمکێکی گرنگ دەکرێت لەپێکهاتەی بونیادێکی نوێی عیراقدا. ئەویش (دەستور)ە.

تائێستا روونیە، ئەم دەستوورە نوێیە، فۆرمی دارشتنی و ناوەڕۆکەکەی چی لەخۆدەگرێت، بەڵام پێدەچێت پێداگری لەسەر ئەجیندەی پلورالیزم بوونی عیراق وسیستمێکی هۆمۆجینی و مۆدێرن بکات و مافە فەردی و مەدەنیەکان بکاتە دیفاکتۆر مافی شارۆمەندبوون بداتە هەمووعیراقیەك و قەیرانە ئەتنیکی ومەزهەبی ولۆکاڵیەکان چارەسەر بکات. سیستمی پەیوەندییەکان دابڕێژێتەوە. پێناسەیەکی نوێی عیراق بکات و قسە لەسەر سیستمی ئایینی، نەتەوەیی، بکات.

بەڵام بۆکورد خاڵێك کەزۆر گرنگە پێداگری لەسەر بکات مەسەلەی (فیدرالیزم)ە بەپێی فۆرمی نەتەوەیی وسەربەخۆیی ویلایەتی فیدراڵ وجیاکردنەوەی سنوری جواگرافیا ومافە تایبەتییەکانی سیستمی فیدراڵ وەکو هەموو سیستمە فیدراڵە نەتەوەییەکانی جیهان.

بەدەر لەم تێڕوانینە بۆ فیدراڵیەت، کورد دووچاری مێژوویەکی دووبارەی تراژیدی دەبێت لەسایەی سیستمی حوکمی عیراقدا.

گومان لەوەدانیە (دەستور) بەروحی دەوڵەت دادەنرێت بەتایبەتی بۆ عیراقێك کەهیچ کات دەستور مانایەکی سیاسی، یاسایی، نێودەوڵەتی نەبووە.

بەڵكو ڕەشنوسێكی فریودەرانە بووە، ئینسانی عیراقی مافی شارۆمەندبوونی نەبووە. دادگا خوڵقێنەری تراژیدیا وجینۆساید بووە، سیستمی كۆماری پڕبووە لەوەحشیەت وشۆفێنییەت.

دەستور یان مانایەكی نەبووە، یان پڕاوپڕە لەپشتگیری بەعسیزمی وشۆفێنزمی سەدام حسێن.

بۆیە قسە لەسەر دەستوری نوێ، بەبارتەقای ڕزگاربوونی عیراق لەدیكتاتۆریەت، ئەهمیەتی خۆی هەیەو هەموو خاڵێك بەهەردوو دیودا، مایەی قسە لەسەركردن و تێڕامانە، چونكە دەكرێ یەكێك لەرستەكان وادابڕێژرێت. كۆمەڵێك ماناو مەدلولی سیاسی مەغزای هەبێت، بۆیە دەستوور هەتا بكرێ گەر كرانەوەی تێدابێت وسنور بەندیەكانی لابرێت باشترە، بەتایبەتی بۆكورد كەقوربانی هەموو دەستورەكانی عیراقە.

دەستوری نوێی عیراقی پەیوەستە بەچەند گریمانەیەك، لەبابەتی ئەوەی تاچەند فراوانە ومافەكان دابین دەكات، تاچەند عیراقێكی نوێ لەعیراقی پێشوو دەخولقێنێت، تاچەند عیراق دەكاتە سیستمێكی مۆدێرن لەخۆرهەڵاتی ناوەڕاست، تاچەند عیراق دەكاتە داینەمۆی ئاڵووگۆڕی سیستمە ئۆلیگارشی ومەزهەبی وسوننەتی و تۆتالیتاریەكانی هاوسێی ناوچەكە..؟!

واتا دەستوری نوێ، دەتوانێ عیراق بكاتە كۆپیەكی بچووكی لانی كەم سیستمی پێشكەوتووی ئەوروپا، یان بەرەو بونیادێكی مەدەنیانەی بەرێت. كەئاسەواری هەشتاوسێ ساڵی پێشوو بسڕێتەوە.

بەڵام بەبێ جێگیركردنی بەندێكی یاسایی كەدان بەسیستمی فیدراڵی بۆ كوردستان بنێت. هەرچی ڕازیبونێك ودەنگدانێك لەسەر ئەو دەستورە ئەو

لایانەی ناو ئەنجومەنی حوكمڕانی هەڵگری لێپرسراویەتی مافەكانی كورد دەكەن (مەبەست نوێنەرە كوردەكانە) ئەگەر نا، دەكرێ لەو ئەنجومەنەی پاشەكشە بكرێ، كە ئامادەگی تێدانیە، یەكێك لەمافە سەرەتاییەكانی گەلی كورد بسەلمێنێت.

بەواتایەكی تر. هەرچی نەرمی نواندنێك لەهەمبەر ئەم مەسەلەیە خولقاندنی قەیرانێكی تری نێوخۆی عیراق ودووبارەبونەوەی تراژیدیایەكی بێ ئامانیترە، چونكە دەكرێت لەسیستمی فیدراڵیەوە هەنگاو بەرەو ریفراندۆم ومافی سەربەخۆیی بنرێت، بەڵام بەبێ ئەمە دەبێ ئێمە سەر لەنوێ خەبات بكەین، بۆ مافە سەرەتاییەكانمان.ئەمەش واتا گەمە لەگەڵ واقیعدا.

دەستوری نوێ، دەتوانێ عیراقێكی مۆدێرن، پلورالیزم، ئارام و ئاسودە بونیادبنێت، دەتوانێ مافی شارۆمەندبوون بدات و ئینسان هەست بەئازادی بكات، دەتوانێ پێكهاتەیەكی نوێ لەناوچەكە بخولقێنێت، دەتوانێ ئاڵووگۆڕێكی گشتگیر لەبونیادی فەردی عیراقی وسیستمی حوكم بكات.

بەپێچەوانەشەوە دەتوانێ عیراقێكی پڕ ئاشوب و ناجێگیرو شێوە تۆتالیتاری دروستبكاتەوە...!

بۆیە عیراق بەگشتی وكورد بەتایبەتی لەدووڕیانێكی چارەنووسسازدان، سەبارەت بەبونیادنانەوەی وڵاتەكەیان و بەدیهێنانی مافەكانیان..!

(٧)

ئاینده و ئینتیما

شتێکی نەشیاوە بەهەربیانویەك قسە لەسەرچارەنووسی گەلی کوردستان دوابخرێت، بەواتایەکی تر زۆرجار فاکتەرە ناوچەیی و نێودەوڵەتیەکانمان بەهۆکاری سەرەکی زانیوە، بۆهاتنە مەیدانی مافە هەقخوازەکانی گەلی کورد، کەهەمیشە زەرەری لەمەسەلەی سیاسی گەلی کورد داوەو نەیهێشتووە لانی کەم دەستەبەری کەمترین مافەکانی بکات.

ئێستاش کەقسە لەسەر ریفراندۆم دەکرێت. بەبۆچوونی زۆربەی خەڵکی کوردستان، باشترین فۆرمەڵەیە بۆقسەکردن لەسەرچارەنووسی خەڵکی کوردستان..!

دەکرێت بپرسین–کورد–شایانی ئەوەیە–لەرێگای ئەم فۆرمەڵەیەوە بەمافەکانی بگات، ئەگەر بەڵێیە...بۆ؟ ئەگەر نا، چۆن..؟

گەلی کورد لەهەرچوارپارچەی کوردستان و بەتایبەتی لەباشوری کوردستان رووبەرووی ئاپارتایدی نەتەوەیی، قەتڵ و عام و جینۆسایدو تراژیدیای بێئامان بۆتەوە، چەکی کیمیاوی، ئەنفال، زیندان. هەمیشە بۆتە بەشێك لەسیمای ژیانی لەلایەن دوژمنانەوە.

پێکهاتە و سیماو خەسڵەتەکانی نەتەوە لەگەلی کوردا بەرجەستەیە. خاوەنی خاکێکە کەپێش دروستبوونی دەوڵەتی بەناو(عیراق) خاکی خۆی بووە وپەیوەست بووە پێوەی وبەرگری لێکردووە. خاوەنی زمان و فەرهەنگ و کلتورو مێژوویەکە، لەزۆربەی نەتەوەکانی جیهان رەسەنترو

دێرنیترو دەوڵەمەنترە. لەرووی ئەتنیك ومەزهەب و جوگرافیا و سیما تایبەتیەکانی ترەوە. دەناسرێتەوە..!

لەرووی ژمارەوە. سەدان هێندەی، دەوڵەتۆچکەی، وەك (بەحرێن، عومان، ڤاتیکان، دورگەکانی سلێمان، تەیموری خۆرهەڵات..)ە.

لەرووی ئابوریەوە دەتوانێ داهاتی ساڵانەی، خۆی لەقەرەی وڵاتێکی وەکو سویسرا بدات و هێزی کاری پێویستی لەبەردەستدایە ودەتوانێ سود لەهەزاران کەسی شارەزاو پسپۆر وەرگرێ، لەرووی زانست و تەکنەلۆژیاوە بۆ پەرەپێدانی پایەو سیستمەکانی ئەم وڵاتە نوێیە.

لەرووی جوگرافی و جیبۆپۆلتیکەوە. سەرەڕای ئەوەی خاوەنی جوگرافیایەکی سنور دیارکراوە. خاوەنی تۆپۆگرافیایەکی تایبەتە، کەدەتوانرێ وەکو یەکێك لەهێزەکانی دەوڵەت سەیر بکرێ، گەر کێشەی ئەوەی هەبێت کەدەوڵەتێکی کیشوەریە. دەتوانێ وەکو زۆربەی گەلانی وەك (ئەفغانستان، سویسرا) سود لەفۆرمەڵەی ترانزێت یان وەدەستخستنی دەروازەو رێگایەکی کراوەوە بدات، یان لەهەوڵی پەیداکردنی دالانێکدا بێت بۆ دەربەزبابوون لەم قەیرانە. هەرچەندە یەکێکە لەپایە بەهێزەکانی دەوڵەت، بەڵام فاکتەرنیە بۆ دواخستنی پێکهاتنی دەوڵەت و هێزی سەربازی خۆیشی دەتوانێ وەکو یەکەیەکی یاسایی، سنورەکانی خۆی بپارێزی و بەرگریشی لێبکات.

ئینتیمای شارۆمەند بۆ خاك و نەتەوە، لەکێرڤێکی هێندە هەڵکشاودایەو هیچ کات شارۆمەندانی (ئەریتریاو تەیموری خۆرهەڵات) ئەوەندە ئینتیمایان بۆ خاکەکەیان نەبووەو ئەوەندەش قوربانیان نەداوەو قەتڵ و عام نەکراون.

گەر قسەش لەسەر بۆچوونی خەڵکی کوردستان بێت. بێ سێودوو ٨٠٪ی خەڵك لەگەڵ راگەیاندنی دەستبەجێی دەوڵەتی نەتەوەیین.

حزبی کوردی و گوتاری یەکگرتوو

خالێك کەزۆرگرنگە قسەی لەسەربکرێت وپێداگیری مەسەلەی ریفراندۆمی لەسەر بکرێت، بوونی گوتارێکی یەکگرتووی (جەماوەری _حزبی)یە لەسەر ریفراندۆم..!

کەئەم خاڵە تائێستا نەك هەر خاوەنی گوتارێکی وەهانیە، بەڵکو حزب نەیتوانیووە. بۆ ئەندامەکانی خۆیشی گوتارێکی یەکگرتوو دەستەبەر بکات، چجای جەماوەری کوردستان.

راستە جەماوەر لەسەر مەسەلە چارەنووسسازەکان هاودەنگ و هاوهەڵوێستە، بەڵام ململانێی حزبی کوردی وایکردووە. زۆر بەنامۆ نازانرێ کەتەنها حزبێك لەبەرئەوەی ئەو فۆرمەی پێباش نیە، یان تەرحی ئەو نیە، لایەنگرو ئەندامەکانی دژی ئەو فۆرمە ئاراستە بکات، یان لانی کەم وایلێبکات پشتگیری ئەو فۆرمە نەکەن...

خۆ روونیشە، زۆرجار، لایەنگرانی هێندێك حزب لەسەر لادان لەهێڵەکانی ئەمنی قەومی، لەحزبەکەی خۆیان نەپرسیوەتەوەو بگرە داکۆکیان لەو لادانەش کردووەو بیانوی جیاوازیان بۆ داتاشیوە. چ جای ئەوەی بتوانن، وەکو مەسەلەیەکی چارەنووسساز، بێدڵی حزب بکەن..!

رەنگە یەکێکیش لەفاکتەرە سەرەکیەکانی، دواخستنی مەسەلەی سیاسی کوردو نەگەیشتن بەمافەکانی " نەبوونی هەستکردن بەلێپرسراویەتی تاکی

کورد بێێت لەسەر مەسەلە نیشتمانیو نەتەوەیی چینایەتیەکان لەدەرەوەی سنوری حزبدا...!

بەش بەحاڵی خۆم، هەستدەکەم حزبی کوردی، تائێستا لەسەر هیچ کام لەمەسەلە چارەنووسسازەکان خاوەنی گوتارێکی یەکگرتووی هاوبەش نەبووە ئەگەر چی لەپلاتفۆرمێك ئەم شتەی راگەیاندووە، بەڵام بەعەمەلی کاری بۆنەکردووە...!

ئەگەر یەکێك لەخەسڵەتە مۆدێرن ومەدەنیەکانی شارستانی کۆمەڵگای نوێ، فرە حزبی بێت بەکۆمەڵگای کوردیشەوە، ئەوا ئەوەندەش بەدیوی دووەمدا و بەرووە خراپەکەی، بۆ کورد خۆی نمایشکردووە، ونەبۆتە خاوەنی گوتارێکی وەها.

قسە ئەوەیە حزبی کوردی، لەسەر مەسەلەی نیشتمانی، نەتەوەیی گوتارێکی هاوبەشی نیە. لەسەر ئەمنی قەومی، لەسەر پەیوەندی دبلۆماسی، پەیوەندی نیشتمانی، چینایەتی،پەیوەندی ناوچەیی و نێو دەوڵەتی، پەیوەندی ئایدۆلۆژی، کوردستانی، دروشم، ئارم، گوتارێکی هاوبەشی نییە..

دیقەت بدەن. چەندە مەترسیدارە قسە لەسەر پێکانی ئامانجی ریفراندۆم بکرێت. لەکاتێکدا حزبی کوردی تائێستا خاوەنی (مارش)ێکی کوردی نییە، خاوەنی رەنگێکی نەتەوەیی نیە.

بەڕاستی کارەساتە، مارشێکی یەکگرتووت نەبێت وقسە لەسەر ریفراندۆمێك بێ مەترسی بێت.

گەر حزبی کوردی دەیەوێت پەردە بەسەر مەسەلە کۆنەکاندا بدات وبۆئەم مەسەلە چارەنوسسازە بێتە مەیدان، بابەیاننامەیەکی هاوبەش رابگەیەنێت

و ئەم مەسەلەیە بکەنە بونیادنانەوەی سەر لەنوێ گوتارێکی کوردی یەکگرتووی هاوبەش..!

بەبێ دەرککردن بەم مەسەلەیە. مەسەلەی ریفراندۆم. بەهەموو سەرکەوتنەکانی هێشتا تەواونیەو کێشەی زۆری بۆ دێتە پێش.کاتی خۆی بۆسەربەخۆبوونی (ئەریتریا لەئەسیوبیا) رژێمەکەی(مانگستۆ هایلی مریام) لانیکەم هەوڵیدا. حزبێك دروستبکات تابە دژی خواستی خەڵکی ئەریتریا قسە بکات، دژی جیابوونەوە بێت، بەڵام سەرئەنجام، چونکە گوتاری یەکگرتووی حزبەکانی ئەریتریا لە(بەرەی رزگاری گەلی ئەریتریا) بەسەرکردایەتی (ئەسیاس ئفورقی) کۆبووەوە سەرکەوتنی بەرچاوی بەدەستهێنا، بەئەندام بوونی لەرێکخراوی (UN)دا وەکو (١٨٢) یەمین ئەندامی ئەو رێکخراوەیە گەیشتە مەنزڵ.

ناهۆمۆجینی عیراق و پێکهاتنی ئاڵوگۆڕەکان

ئێمە هەر ئێستا قسە لەسەر ریفراندۆمی خەڵکی کوردستانی عیراق دەکەین بۆ دەنگدان بەجیابوونەوە لەعیراق، بۆیە مەسەلەکە پەیوەستە بەعیراقەوە.

عیراق بەوڵاتێکی عەرەبی ناسراوە، زۆرینەشی عیراق عەرەبە، زۆرینەی لەرووی تایفیەوە (شیعە)ن، سنوری جوگرافی جیاو جیاوازی هەیە، کلتور عادات و تقالیدو زمان و فەرهەنگ سیمایەکی جیاوازی هەریەکە لەم ناوچانەیە، خاوەنی چەندین ئەتنیکی وەك (کورد، عەرەب، ئاشوری، تورکمان)ن، بەرێژەی (٢٠٪،٥٥٪،٢٠٪ (سوننە) ١٪،١٪...) بەواتایەکی تر عیراق لەرووی دانیشتوانەوە پێکهاتەیەکی ناهۆمۆجینی هەیەو هەرئەمەشە وایکردووە، ئەم پێکهاتەیە هەمیشە بەدەست (سوننە)ەوە بێت کوردو شیعە بخرێتە پەراوێزەوە. عیراق بۆ کورد زیندان بووە، عیراق وڵاتی کورد نەبووە. هاوڵاتی ئەم وڵاتە نەبووە دوژمنی پلەیەك بوون یەکەم قوربانی بووە.

بۆیە پێناچێت، کورد هەرگیز دڵ بەعیراق خۆشبکات، ئەو قەتڵ و عام و جینۆسایدەی لەدژی ئەنجامدراوە لەزاکیرەی بچێتە دەرەوە، ئاڵوگۆڕەکانی راپەرینی (١٩٩١)ی خەڵکی کوردستان و ئازادکردنی عیراق لە (٤/٩) بۆخۆی دووروودوان دەکرێت سەر لەنوێ سیناریۆی سیاسی عیراقی پێ دابڕێژرێتەوەو قسەی لەسەر بکرێت. بەوەی پاش (٨٢)ساڵ. بۆیەکجاری سیستمەکانی تاکڕەوی ودیکتاتۆری لەعیراق لەکار دەخرێت و قسە لەسەر ئازادی و مافەکانی نەتەوە دەکرێت.

بۆیە بۆ دووبارە نەبوونەوەی، گرتنە دەستی دەسەڵات لەلایەن پێکهاتەیەکی کەمینەی سوننی، یان زۆرینەی شیعەو، ودروستبوونی سیستمێکی ملیتاری و ئولیگارشی، واباشە قسە لەسەر ئەو فۆرم و دیسپلینانە بکرێت، کە (یۆگسلافیا) یەکی ئەوروپا لەخۆرهەڵاتی ناوەڕاست دەخولقێنێت بۆ عیراق.
بەواتایەکی تر ئەزموونی ناهۆمۆجین و بەزۆرخزانە ناو چوارچێوەیەکی سیاسیەوە وایکرد زیاد لەچوار دەوڵەت بێتە کایەوە لەو وڵاتەدا وبەم شێوەیە، هەم گەلانی ناو ئەو سیستمە ئولیگاریشەیە رزگاریان بوو، هەم ئەو پێکهاتە ناهۆمۆجینە هیچ ریشەیەکی نەماوەو قەیرانەکانیشی لەگەڵ خۆیدا راماڵی.
عیراق سەرەڕای ناهۆمۆجین، هەرگیز نەیتوانیوە. بەقەد تنۆکی یوگسلافیا، ئازادانە رێ بکات، بەڵکو سیستمی سیاسی عیراق، دەکرێت هەمیشە بە بەدترین و درەندەترین سیستمی سیاسی ملیتاری جیهان دابنرێت و گەلی کوردیش بەیەکەم قوربانی ناو ئەو کایە دابنرێت.
بۆیە باشترین رێگاچارە بۆ چارەسەرکردنی قەیرانەکانی ئەم سیستمە سیاسیە لەگرێژ نەچووە ریفراندۆمێکی واقیعی‌یە، بەو شکڵەی هەرکام لەپێکهاتە ناهۆمۆ جینەکان، لەکەمێك لەئیمتیازەکانیان خۆش بن، بۆ بەدەستهێنانی مافەکانیان.
گەلانی عیراق چەندە لەرابردوودا کراونەتە دوژمنی یەك پێویستە بۆداهاتوو سەدان هێندە ببنەوە دۆست. بۆپڕکردنەوەی قەیرانەکانی پێشوو بەدیهێنانی چەندین کیانی جیاواز کەسیماکانی ئازادی، دیموکراسی، مەدەنیەت وپلورالیزم بەواقیعی رەنگبداتەوە.. ﷲ

واقیعیەتی کورد. لەکەمینەوە بۆ دیفاکتۆ

بەدرێژایی (٨٣) ساڵی رابردوو. واقیعیەتی کورد چاوپۆشی لێکراوە بەکەمینە سەیر کراوە هاوڵاتی پلەدوو دوژمنی پلەیەك لەهەموو سەرژمێرەکاندا لەنفوزی کەمکراوەتەوە، پێگەو شوێنە جوگرافیەکانی لێ زەوتکراوەو بەرەو شوێنی تر راگوێزراوە (ئەمە لەرووی سایکۆلۆژیەوە، کاریگەری گەورە دەکاتە سەر روح. بەداماڵینی هەست لەخاك و راگوستن لەزێدگایەکی روحیەوە بۆ مەنفایەکی نامۆ..!) ئەم سیاسەتە سیستەماتیزکراوە لەناو پێگەکانی دەسەڵاتی عیراق بەتایبەتی حزبی بەعسدا بەشێوەیەك کەواقیعەتی کورد یۆتۆپیایە. یان گەر زۆریان لەخۆیانکردبێ بەکەمینەو گروپی بچووك ناویانبردووە.
دیفاکتۆبوونی کورد لەعیراقدا هێندە دەسەڵاتی پەست و نیگەران کردووە، تاهەمیشە بیر لە قەلاچۆکردنی بکاتەوەو بەواقعیش ئەم کارەی کردووە، تالانی کەم ئەوەی ئەو ناوی ناوە(دەسەلات) کەمینە. بکاتە سفر.بێگومان بەپێی ئەم تێزەی بەعسیش، تۆ کاتێك هەوڵدەدەی ئەتنیکێك بسڕیتەوە ئیتر دەرفەت بۆهیچ قسە لەسەرکردنێك نامێنێت. تابپرسی، یان داوابکەی...!
بۆیە کورد هەرچی خواستووە، بەعس بەکوشتن و مەرگ وەلامی داواتەوە..! چونکە کورد لانی کەم داوای (ئۆتۆنۆمی–خودموختاری) کردووە، داوای کەرکوکی کردووە...!

لەفەرهەنگی بەعسدا تۆ کەشتێك داوادەکەی وخەیاڵی بەعس دەشێوێنی، تۆ دوژمنێکی وێنەی.

بۆیە کورد بەدرێژایی (٨٢) ساڵی رابردوو وەکو کەمینە سەیرکراوە وقسەکردن لەسەر ریفراندۆم هێندە موستەحیل بووە. جێگەی قسە نەبووە، بەڵام لەپاش راپەڕینی خەڵکی کوردستان و ئاڵوگۆڕەکانی عیراق لەم ساڵدا ئەم واقیعە تاڵە گۆڕا بۆ دیفاکتۆیەکی وەها کەهەرئێستا قسە لەسەر دیفاکتۆیەتی ریفراندۆم بکرێت، چونکە خواستی خەڵکی کوردستان ومافی هەق خوازانەی ئەوانە، سیستمی سیاسی نوێی. جیهان ئەم مەسەلەیە قبوڵ دەکات.

چرای سەوزی ئەمریکا

گومان لەوەدانیە، کورد زۆرجار قوربانی گەمەو ململانێی نێودەوڵەتیەکان بووە ئەمەش دووفاکتەری سەرەکی هەبووە یەکەم سەرداریەتی دوژمنانی کوردو خۆ گونجانی زلهێزەکان لەگەڵ ئەم واقیعە. دووەم مەسەلەی بەرژەوەندیە ئابوریەکان ونەبوونی ستراتیژو تاکتیکی سیاسی کورد لەگەڵ ئەم مەسەلەیەدا.

قوربانیەتی حکومەتەکەی شێخ مەحمود و حکومەتی مەهابادی قازی محەمەد فاکتەری سەرەکی ئەو گەمانە بووە، کەکورد تێدا بووە قوربانی.

کورد لەنێوان گەمەی روسیای سورو ئەمریکا و بەریتانیا لەسەردەمی کۆماری مەهاباددا، باشترین نمونەیە. کەدەسەڵاتی شا بەرژەوەندی ئابوری وڵاتە زلهێزەکان نەبونی سیاسیەتێکی واقیعی کورد لەوکاتەدا دەرئەنجامەکەی ئەوەبوو کەبینیمان. ئەم رەوشە تاسەرەتای دەیەی نەوەدەکان و شکستی بلۆکی خۆرهەڵات درێژەی هەیە، بەڵام لەوە بەدواوە کورد نەك هەر نابێتە کارت و گەمە، بەڵکو راستەوخۆ لەزۆر بڕیارەکانندا لەگەڵ گەورەترین زلهێزی دوای جەنگی سارد مامەڵە دەکات و دەبێتە دۆست و هاوپەیمان و رەوشی سیاسی کورد دەچێتە فۆرمێکی هێندە نوێو دەگمەنەوە کەبەدرێژایی دووسەدەی رابردوو بەخۆیەوە نەبینیوە.

(بوونی ناوچەیەکی ئازادکراو، دروستکردنی پەرلەمان و حکومەتی ناوچەیی).

—سەرەڕای خاڵەناشرینەکانی وشەڕی ناوخۆیی بۆماوەی دوانزەساڵ کەئەم ماوەیە لەسەردەمی نوێداو لەناوچەکەدا درێژترین تەمەنی حکومەتێکی ناوچەییە لەژێر ئەو هەموو فشار وزەختە زۆرە سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتیەدا ئیدامەی هەبووە.

ئیدامەیەك تادەگاتە ئەوەی جۆرج بۆش" کورد بەهاوپەیمانی ئەمریکا ناوببات لەدژی دیکتاتۆریەت و بۆ زۆرمەسەلە بۆچوونی سیاسی کورد وەربگرێ.

من پێموایە دروستکردنی ناوچەی ئازاد، دروستکردنی پەرلەمان و حکومەتی کوردستان، نەبوونی مەترسی لەسەر هەرێم، پەیوەندی حکومەت لەگەڵ ناوچەکەو جیهان هەڵکردنی ئاڵای کوردستان، مەسەلەی کەرکوك وتەنانەت تادەگات بەقسەکردن لەسەر ریفراندۆم لەئێستادا چرای سەوزی ئەمریکای تێدا بەشداربووە وبەشدار دەبێت.

(ئێوەخۆتان دەتوانن چارەنوسی خۆتان دیاری بکەن ئێمە پشتوانیتان دەکەین) ئەمە قسەی لیپرسراوێکی پایە بەرزی وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکایە لەکوردستان.

ئەم قسەیە ماناو مەغزای زۆر گەورەی هەیە کەدەکرێت خوێندنەوەی لەسەربکرێت. یان لانی کەم ئەمە قسەی دڵی کورد بێت کورد ئەمەی دەوێت بەدەستی خۆی چارەنووسی خۆی دیاری بکات.

مەبەستم ئەوەیە گەر ئەمریکا چرای سەوزمان بۆ هەڵکات یان هەڵکردبێ زۆرئاساییە، یەکەم لەبەرئەوەی ئەمریکا. گەورترین وڵاتی ئێستای سیستمی نوێی جیهانیەو خاوەنی زۆرترین بڕیاری سیاسی جهیانیە، خاوەنی گەورترین هێزو ئابوری جیهانیە، خاوەنی گەورەترین پێگەو نفوزی جیهانیە لەزۆربەی

ناوچەکانی جیهاندا. دۆستی زۆربەی وڵاتانی کەمینە وژێر دەستی چەوساوەی جیهانە، خاوەنی تێزی لیبرالیزمی نوێی خۆرئاوایی و گەشەی دیموکراسی و پلورالیزم بوونە، خوێندنەوەیەکی نوێی هەیە بۆ جیهان و خۆرهەڵاتی ناوەڕاست و لەناویشیدا کورد، دوو دۆستی ئێستای ناوچەکەن و بەرژەوەندی هاوبەشیان هەیە.

پاشان بۆ ئاسیاییە، یارمەتی ئیسرائیل دەدات، یارمەتی تەیموری خۆرهەڵات دەدات، یارمەتی ئەریتریا دەدات. بۆئاسایی نیە یارمەتی کورد بدات...!

بۆیە قسە لەسەر ئەوەی کەئایا ئەمریکا لەم مەسەلەیە ئاگادارە. مەسەلەی ریفراندۆمی پێ قبوڵە وچرای سەوزی بۆ هەڵکردووە پێم وایە بەڵێ (کەئەمە تەنها بۆچوونی خۆمە) بەڵام چۆنیەتی قسە لەسەرکردنی ئەم فۆرمە پێویستی بەگوتاری هاوبەشی کوردی وسیاسەتی کوردی هەیە.

ڕەهەندەکانی ڕووەو ڕیفراندۆم

بەدرێژایی نیوسەدەی رابردوو کێشەی سەرەکی جیهان جەنگی سارد بوو، بەلاّم پاش ئەمە کێشەی فەلەستین بەرچاوترین کێشەیهەشتاکان و سەرەتای دەیەی نەوەد بوو، بەلاّم ئێستا مەسەلەی کێشەی فەلەستین پاشەکشەیەکی بەرچاوی کردووە، بەتایبەتی لەپاش هاتنە سەرکاری حکومەتی خۆجێی یاسر عەرەفات و زۆربونی قەیرانەکانی وزیادکردنی گروپە ئیسلامیە تیرۆریستەکان و بەلادا بردنی کێشەی سەرەکی گەلی فەلەستین، جگە لەدەستێوەردانی ولاّتانی ناوچەی رەقیبی واشنتون لەکێشەی فەلەستیندا ئەم کێشەیەی خستە پەراوێزەوە. کەجاران زۆرکەس پێیان وابوو، بەدوای چارەسەری کێشەی فەلەستین قسە لەسەر چارەنوسی کورد دەکرێت، ئەم سیناریۆیە کەبۆکاتی خۆی ئەهمیەتی بوو نەك راست دەرنەچوو، بەلّکو ئێستا کێشەی کورد پێش کێشەی فەلەستین کەوتووە و رەهەندەکانی پۆزەتیڤبوونی داهاتووشی بەروونی دیارەو لەهەموو رووە ئیداری و سیاسی و نێودەولّەتیشەوە بەرەو پێشتر چووە لەکاتێکدا فەلەستین خاوەنی پشتگیری (٢٢) دەولّەتی قەومی عەرەبی ئیسلامیە کەلانی کەم دژایەتی مەسەلەی کوردیان کردووە وهاوکاری بەعسیان کردووە، بۆ قرکردنی کورد.

خالّێکی تر تەشەنەکردنی گەرای گروپە ئیسلامیە تیرۆریستەکان بووە بەتایبەتی پاش رووداوەکانی (١١)ی سێپتمبەر کەلانی کەم بۆماوەیەك

زۆرکێشەی سەرەکی جیهانی خستە لاوە، بەلاّم بەدیوێکی تردا هاوبەشی نەیارانی ئەو گروپانەو دۆستایەتی لەگەلّ دەسەلاّتە سەرەکی و لۆکالّیەکاندا. لەم ناوەشدا کورد بۆخۆی پێگەی کوردی پێشخست و بەرادەیەك دەسەلاّتێکی لۆکالّی هاوشێوە نەبوو جگە لەئیسرائیل بۆ ئەمریکا و بەم شێوەیە دۆسیەی کورد پێش فەلەستین کەوت بەواتایەکی تر کۆمەلّێك رەهەند کەپەیوەستن بەو ئالّوگۆڕانە بەقازانجی کورد بوون تائەو رادەیەی پێش نیمچە سەربەخۆیی فەلەستین، قسە لەسەر ریفراندۆمی خەلّکی کوردستان بکرێت.

گرەنتی فیدرالیزم وئەلتەرناتیڤی ئەم فۆرمە

بەواقیعی سەلمێنراوە. قسەکردن لەسەر هەموو چەمك و فۆرمە مەدەنی و دیموکراسی ئازادەکان، تەنها وتەنها لەناوکایەکەدا بەدی دێت کەفەزای ئازادی تێدا خوڵقابێ.

بەواتایەکی تر لەناو کایەکی پلورالیزمدا دەکرێت قسە لەسەر هەموو چەمکێکی گەورەو بچووك بکرێ، بەڵام لەسیستمێکی تۆتالیتاردا رێك بەپێچەوانەوەیە.

مەبەستمە بڵێم! گەر قسە لەسەر فیدرالیزم دەکرێ بۆ کورد چ گرەنتیەك هەیە. ئەم چەمکە هەڵنەوەشێتەوە کاتی خۆی چەندین جار فیدرالیزم بۆ گەلی ئەریتریا قبوڵکرا، بەڵام لەگەڵ هاتنە سەرکاری سیستمە تاکرەوەکان تەنانەت مافی قسەکردن بەزمانی دایك قەدەغە دەکرا، بۆیە دوورنیە لەعێراقدا ئەم ئەزمونە دووبارە بێتەوە لەکاتێکدا عێراق لەسەر کەلاوەی گەورەترین دیکتاتۆری سەرزەمین ژیان دەگوزەرێنێ و خاوەنی سەدان قەیران وکێشەی مەزهەب و ئەتنیکی و ئایینی جیاوازە. و وڵاتێکە نقوم لەکێشە وقەیراندا.

بۆیە بەهەرچی شێوەیەك قبوڵمان بێت. هێشتا فیدراڵی ناتوانێ زۆرترین مافەکانی بۆ دەستەبەر بکات و هیچ گرەنتیەکیش نیە ئەم مەسەلەیە پشت راست بکاتەوە.

بۆیە باشترین ئەڵتەرناتیڤ بۆ هەموو فۆرمە سیاسیەکانی تر لەبەردەم کوردا ریفراندۆمە.

لەکاتێکدا ئەم فۆرمە پشت ئەستورە بەوەی جەماوەر لەگەڵ خستنە گەڕی خودی ئەم مەسەلەیەن...!

گومانی تێدانیە. ئەم خواستە هەر لەخۆڕا نایەتە دی. بەقەدەر ئەوەی پێویستی بەکارکردن هەیە. کەمنین ئەو کەسانەی لەئەریتریاو تەیموری خۆرهەلات و بیابانی خۆرئاوا بوونە قوربانی ئەم خواستە، بەلام ئاسۆی ئێستای ئەوان زالبوون بوو بەسەر ئەم مەسەلەیەدا بۆیە زۆر دوورنیە کورد توشی کێشە بێ لەسەر ئەم مەسەلەیە، بەلام چونکە پەیوەستە بەچارەنووسی گەلێکەوە. قابیلی دواخستن نیە. لەوەش ناچێت مەترسیەکانی هێندە گەورەبن و بەقەدەر ئەوەی پێمان وابوو دروستکردنی پەرلەمان و حکومەت و هەلکردنی ئالای کوردستان، ئەزموونەکەمان لەناو دەبات. کەچی واش نەبوو بەلکو ئەو هەولانە بوو ئەم خواستەی هێنایە سەر دۆسیەی قسەکردن.

مەترسیەکانی هەرچی بێت ناگاتە ئەو خواستەی کەبۆ ئەبەد کورد لەهەموو کێشەو قەیرانەکانی بێکیانی نەجاتی دەبێت ئاسودە دەبێت.

دلنیاشم خەلکی کوردستان. قبولی مەترسیەکان دەکەن لەپێناو ئایندەیەکی پرشنگدار بۆ گەلەکەیان، بەلام گەر حزبەکان ئەم مەسەلەیە دوابخەن، ئەوا لەبەردەم مێژوودا بەرپرسیارن و هیچ سەروەریەکیش بۆ خۆیان تۆمار ناکەن.

هەل، ئیرادە، قۆناغ، ئەزمون، واقیعیەت

قسەیەك هەیە دەلێت" لەسیاسەتدا. دۆست و دوژمن تاسەرنیە بەقەدەر ئەوەی بەرژەوەندی هاوبەشی هەیە کەواتا کورد ئێستا هەلێکی مێژوویی زێڕینی لەبەردەمدایە. پێویستە کاری بۆ بکات، چونکە مێژوو زۆرجار گەر بەباش کاری لەسەر نەکەیت دوورنیە تراژیدیانە خۆی دووبارە بکاتەوە.

گەلی کورد خاوەنی ئیرادەیەکە ناکرێت زیاتر قسەی لەسەر بکرێت، بەلام ئەم مەسەلانە پێویستی بەپێشڕەوی هێزی سیاسی و کەنالی راگەیاندن و هەماهەنگی و تاکتیکی سیاسی و خالی ستراتیژ هەیە.

قسە ئەوەیە ئیرادە مەوجوودە، تەنها پێویستی بە دەستپێکردن هەیە بۆقۆناغی ئێستای سیاسەتی نێودەولەتی، ناوخۆیی. زۆرجار بۆ فەراهەمکردنی ئەم مەسەلەیە را وەرگرتنی خەلکی کوردستان ئیتر دواخستنی بەهەر بیانویەك بێت. دواخستنی مەسەلەی چارەنووسی کەلێکە. ئەزمونی خەلکی کوردستان لەماوەی چەند سالی رابردوو بەتایبەت سیانزە سالی رابردوو، ئەوەی سەلماند کەکورد گەر خاوەنی گوتارێکی سیاسی هاوبەش بێت ئیرادەی پتەوبێت، دەتوانێ ئەزمونی نوێ و گەورەتر بخولقێنێت. تائەو رادەیەی ئیتر ریفراندۆمیش بکاتە سەر دۆسیەی ئەزمونەکانی تری.لەرووی دەرەکیشەوە هیچمان لەتەیمور، بیابانی خۆرئاوا، ئەریتریا کەمترنیە.

واقیعیەت و دیفاکتۆی کورد هیچ قابیلی قسە لەسەرکردن نیە. کورد خاوەنی کوردستانە؟ کورد لەسەرخاکی خۆیەتی؟ خاوەنی پێگەو نفوزی خۆیەتی؟ خاوەنی ئیتنیك ورەگەز، زمان، ئاینی خۆیەتی؟خاوەنی خەبات و قوربانیدانە...؟
هەموو ئەمانە وەڵامەکانیان روونە ئیتر بۆچی واقیعیەتی قبوڵ نییە،

سیمبوڵی ئەم خەونە...؟

بەدرێژایی مێژوو، کورد خاوەنی کارێزماو سیمبوڵی شۆڕشگێڕانەی خۆی بوەوە هەمیشەش شانازی پێوەکردوون. ئەم سیسمبوڵانە هەمیشە لەسەر فۆرمێك کاریانکردوە بۆ خزمەت بەگەل و نەتەوەو چینەکانیان. نمونەی ئەمانە زۆرن (قازی محەمەد، قاسملۆ، د.جەغفەر شەفیعی، ئارام، سەیدا) زۆر کەسایەتی ترە وئێستاش ئەم سمبوڵانە لەناو خەباتی نەتەوەیی وچینایەتی گەلی کوردا لەهەر چوار پارچەی کوردستان وەکو رەمزی گەل و چینەکانیان چاویان لێدەکرێت.
بەڵام ئێمە هێشتا پێویستمان بە(ئەسیاس ئەفورقی، جۆن گەرەنگ، شاناناگۆسماو، دۆدایف..)ی تر هەیە لەم قۆناغەدا بۆ سەیرکردنیان وەکو سیمبوڵی ئەو خواستەی کەکورد دەگەیەنێتە مەنزڵ و گەل ئاواتیەتی.
من دڵنیام بۆ هەمیشە چۆن (ئاتا تورك بەباوکی تورك، ماوتسی تۆنگ لەچین، لینین لە (روسیا) دەوری گەورە وکاریگەریان هەبووە چۆن (ئفورقی، گەرەنگ، گۆسماو) بۆ هەمیشە وەکو سیمبوڵی سەربەخۆیی گەلی

ئەریتریا و باشوری سودان و تەیموری خۆرهەڵات دەمێنێتەوە کوردیش پێویستی بەم سیمبوڵە هەیە. بۆپێشڕەوی ئەم خەونە...؟
جاکێ دەبێت ئەوە گرنگە، چونکە خەونی گەلێك و خەمی وڵاتێك دەستەبەر دەکات. کەمێژوو ناتوانێ لەیادی بکات.
ئەم خەونە درەنگ یان زوو دێتە دی، بەڵام ماوەتەوە بۆ سیمبوڵێك..؟!

(٨)

(سۆرن ویبك) لە یەكێك لە گۆڤارەكانی سوید بابەتێكی بڵاوكردەوە بەناوی (خەونی وڵاتێكی سەربەخۆ) . نوسەر لەم بابەتەدا باس لە دروستبونی دەوڵەتی جولەكە دەكات لەمێژوودا .

ئەو دەڵێت :

" هیچ بەڵگەیەك نەبوو كەنیشتمانێكی سەربەخۆ بۆ جولەكە لە فەلەستین دابمەزرێ ، بەڵكو ئەرژەنتین و ئۆگەندا دوو بەدیلی بەخەیاڵدا هاتووە بوون..."

جولەكە گەلێك بوون پاش ئەوەی لە (١٩٠٠) ساڵێ رابردودا ، وڵاتەكەیان تێكدراو ئاوارە بوون و كەوتنەبەر قەتڵ و عام و كوشتاری بێوێنە و هەر بەشێكیان كەوتنە وڵاتێكی جیهانەوەو دەچەوسێندرانەوە ، بەڵام خەونی وڵاتێكی سەربەخۆ هەرگیز لەبیر نەچووەوە .

گەرچی رەنگە ئەم نوسینە شتێكی خەتەر بێت قسە لەسەر لێكچونەكانی كورد و جولەكە بكەین ، بەڵام من كاتێك ئەم بابەتەم خوێندەوە ، ناچاربووم ئەم بابەتە بنوسم بۆ بەدیهێنانی خەونەكانی گەلی كورد .

گەلی كوردیش پاش ئەوەی لە ماوەی (٢٧٠٠) ساڵی رابردوودا ، كیان و وڵاتی سەربەخۆی خۆی لە دەستدا ، ئیدی خەون و خۆزگەكانی نەهاتنەدی وتا دەگات بە ئێستاش بێ كیان و وڵات و پەرتەوازەیە .

نوسەر (سۆرن ویبك) دەڵێ "بیرۆكەی نیشتمانێكی سەربەخۆ لای یەك كەس دروستبوو ئەویش "تێودۆر هێرتزل " ی رۆژنامەنوسی (هەنگاری — نەمساوی) بوو كە پاش دوو مانگ لە كاركردن لە ساڵێ (١٨٩٥) كتێبی (نیشتمانی جولەكەی) نوسی و بوو بەداینەمۆی بەرهەم هێنانی دەوڵەتی جولەكە.

هێرتزل دەڵێ “ كاتی رەشنووسی كتێبەكەم دایە هاورێكەم بیخوێنێتەوە ، دەستی كرد بە گریان .

مەبەستم لەم پێشەكیە ، ئەوەیە ئێمەی كوردیش پێویستە بگرین بۆ ئەوەی كە هێشتا ئایندەمان نادیارە و دەوڵەتمان نیە و كەسیش نەهات وەك هێرتزل كتێبی " نیشتمانی كورد " مان بۆ بنوسێت .

ئێمە نیشتمانمان هەیە، بەڵام داگیركراوە ، ئەوان نیشتمانیان هەبوو لێیان زەوتكرا بوو ، ئێمە خاكمان هەیە ، بەڵام خاوەنی وەهمی زۆرین ، ئێمە خاوەنی سەدان هەزار قوربانی بەرە بەیانی مێژووی دەستی جەللاد و دیكتاتۆرەكانین .

ئێمە خاوەنی سیما و خەسڵەت و مێژووی تایبەتین و لەسەر خاكی خۆمان دەركراین ، تەنها لەبەر ئەوەی مێژوو وڵاتانی زلهێزی دونیا غەدریان لێ كردین ،

غەدرێك بەخاتری بەدیهێنانی بەرژەوەندیەكانی خۆیان .

لەمێژووی كۆن گەرێن ، مێژوی نوێش پاش شەری چاڵدێران و ململانێی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و سەفەوی كورد بوو ، قوربانی و دابەشكردنی و تا دواجار لەپاش جەنگی جیهانی یەكەم ، كوردستان بەسەر چوار دەوڵەتدا

دابەشکرا ، بەشێوەیەك كە قەیرانێکی مێژوویی بێ وێنەی خولقاندا لە ڕۆژهەڵاتی ناوین ، ئیدی گشت خەونەکانی کورد بوونە سەراب .

بەتایبەتی کە پەیمانی لۆزان ، سیڤەری هەڵوەشانەوە و خەونی بە دیهێنانی نیشتمانی کوردی کردە یۆتۆپیا ، بەم شێوەیە لەسەدەی رابردوودا ، خەونی دەوڵەتی کوردی لەباربراو ئەم ئومێدە نەهاتەدی . بەدرێژایی سەدەی پێشوو ، کورد بووە یەکەم قوربانی ئەم غەدرەی مێژوو نەبونی دەوڵەتی ، دوژمنەکانی بە هەموو شێوەیەك لە هەوڵی ئەوەدا بوون ، بۆیە کجاری گەلی کورد لەسەر نەخشەی جوگرافیا بسڕنەوە ، بەڵام خەبات و قوربانیدان و شۆڕشی بەردەوام ئەم پیلانەی دوژمنی پوچەڵکردەوە ، بەڵام هێشتا هێرتزلێك بۆ کورد پەیدا نەبوو، کە سەرەڕای ئەم هەموو غەدر و نەهامەتیە خەونی کورد بنێتەدی .

هێرتزل لە کێتبی " نیشتمانی جولەکە" دا دەنوسێت " دژە سامییزم لە هەموو جێگایەك هەیە ، لەو شوێنانەی جولەکە بەشێوەیەکی بەرچاو بوونیان هەیە "

ئەم رستەیە بۆ کوردیش راستە ، چونکە کورد لە گشت جیهاندا ، دوژمنی پلەیەکی هەیە و هەمیشە دوژمنەکانی زۆرتر و زیاتر بوون لە دۆستەکانی و دۆستەکانیشی کەی بەرژەوەندیەکانیان لە مەترسیدابووبێت وازیان لە دۆستایەتی کورد هێناوە ، دوژمنەکانی زۆر بوون ، پیلانەکانیان لەرادە بە دەربوو ، کوشتن و کوشتاریان بێ وێنە بوو ، جنێوساید و تراژیدیای سەدەی بیست کورد بوو، تیرۆر و کوشتن سیاسی سەرکردەکان کاری بەرچاوی داگیر کران بووە ، دوژمنەکانمان جگە لە دژایەتی کورد و سوتماکردنی خاکەکەی . هەموو کات لەگەڵ یەك ناتەبا بوون ، بەڵام کاتێك

هەست بە مەترسی کورد دەکەن ، هەموویان یەکگرتوون و بەواقعیش ئەم سیناریۆیەیان پراکتیزە کردوە .

سەرەتای هاتنەدی خەونەکەی هێرتزل بەبەستنی کۆنگرەیەك لە (١٨٩٧) لەشاری (باسێل) لە وڵاتی سویسرا بەسترا ، وتێدا ئاڵای جولەکە و سرودی نیشتمانی دەستنیشانکرا ، بەڵام هێشتا ئێمە ئەزمونێکی لەو بابەتەمان نیە ، هێشتا کەسێك نەیتوانیوە کۆنگرەیەك بۆ کوردەکانی جیهان و رێکبخات و هەموویان ئاشت بکاتەوە ، هێشتا حزب و ئیدلۆژیای جیاواز، خاوەنی پەیام و قسەی جۆراجۆرن و هەستی ناسیۆنالیزمی کوردی و ئینتما بۆ خاك و نەتەوە بێ هێزە گەلی کورد نەیتوانیووە ببێتە خاوەنی سرودێکی نیشتمانی ، "ئەی رەقیب" هێشتا نەبۆتە مارشی نەتەوەیی و ئاڵای کوردستان تا ئێستا مایەی مەترسیە لای زۆر حزب و لایەن . کورد خاوەنی گۆتارێکی سیاسی نەتەوەیی هاوبەش نییە و میکانیزمی کارکردنی ناوخۆیی و دەرەکی نیە بۆ پەیوەندیەکان ، کێشە ململانێی سیاسی تا ئێستا کاریگەری نێگەتیڤی لەسەر مەسەلەی نەتەوەیی هەیە . پەیوەندی نهێنی و ژێر بە ژێری تاکتیکی و تایبەت بەردەوامە ، بۆیە دەبێ کورد لەم بارەیەوە کۆنگرەیەك ببەستێت لەسەرجەم حزب و و گروپ و لایەنە جۆراوجۆەکان و مارشی و ئاڵای تایبەتی خۆی هەبێت ، چونکە ئەمانە مەرجی سەرەکین بۆ ئینتما بۆخاك و نەتەوە و نوسینەوەی (نیشتمانی جولەکە) نوسەری باسەکە دەڵێ ، ئەمەریکا و سەرۆکەکەی (ویڵسن) پشتیوانیان لە جولەکە کرد ، هەروەها بەریتانیەکان ئەم خاڵە، خاڵێکی وێکچوو هاوبەشە لە دوو سەردەمی جیاوازدا . چونکە ئێستا جگە لەوەی ئەمەریکا گەورترین زلهێزی جیهانە ، بە بەراورد لەگەڵ ساڵی (١٩١٧) کەپشتیوانی لە جولەکە کردوە و

لە هەمانکاتدا کورد یەکێکە لە دۆستەکانی ئەمەریکا و رەنگە کۆمەڵێك بەرژەوەندی تایبەتیشیان هەبێت .

سەرەڕای ئەوەی لە ماوەی دەیەی رابردودا . بە جدی ئەمەریکا هاوکاری کوردی کردە و لە ئێستاشدا خۆی بە هاوکاری دەزانێ . بۆیە ئەم خاڵە زۆر گرنگە ، کە کورد دەتوانێ سودی لێ وەربگرێت بۆ بەیهێنانی دەوڵەتی کوردی ، ئەگەر چی هەلومەرجی نێودەوڵەتی زۆر لەبارە بۆ ئەم کارە . بەپێچەوانەی سەردەمی جولەکە . کە بارودۆخ دژوار بووە ، بەڵام بوونی کارێزمایەکی جولەکە و هەوڵەکانی جولەکە و ئینتمایان بۆ خاکی لە دەستچویان و بەدیهێنانی خەونی سەربەخۆیی و گەڕانەوەی سەروەری بۆیان ، ئەو واقعیەتی هێنایە دێ کە دەیانخواست ، راستە پێکهاتەی جیۆپۆلۆتیکی کوردستان ، کۆمەڵێك ئاڵووگۆڕی گرنگ بەسەر ناوچەکەدا دێنێت ، بەڵام ئەم خاکی واقیعی خەڵکی کوردستانە و دەستکردنی دەوڵەتی ئینگلیزە چۆن پارچەپارچەکراوە یەکگرتنەوەشی موعجیزە نییە ، بەڵام کارکردنی دەوێت . بەڵام هەنگاوەکانی کورد پێوەرن بۆ سەرکەوتنی ئەم خواستە ، من جارێکیتر دەڵێم " ئێمە نیشتمانی کوردمان هەیە ، ئێمە هاوکاری نێودەوڵەتیمان لەپشتە ، بەڵام هێرتزلێکمان پێویستە ، پاش (٥٣) لەنوسینی کتێبی (نیشتمانی جولەکە) ی "تیۆدۆر هێرتزل " .

پاش (٤٤) ساڵ بەسەرمردنیدا لە (١٤ ی مارسی ١٩٤٨) دا خەوەنەکەی بوە راستی و "دێڤید بێن گۆریون" لە مۆزەخانەی تەل ئەبیب سەربەخۆیی دەوڵەتی ئیسرائیل راگەیاند و بەم شێوەیە لە چەوساندنەوەو قەتڵ و عامی نازیزم و فاشیزم و روسی رزگاریان بوو. ئێستا قسە ئەوەیە . چ کوردێك ئەم خەونەی هێرتزل بۆ جولەکە ، بۆ کورد بە دیدەهێنێت ، تا مێژوو بۆ

هەمیشە بە نەمری لە دڵی کوردا بیهێڵێتنەوە . تاکە چارە بۆ رزگاری کورد لە دەست زوڵم و چەوساندنەوە و قەتڵ و عام و جینۆساید هەر ئەم رێگایە...! ؟

فەسڵی دووەم

(٢٠٠٧- ٢٠٠٩)

(١)

کێشەی کورە ئەتۆمیەکانی پێونگ یانگ و سەپاندنی سزا بەسەر ئەو وڵاتەدا و قەیرانەکانی نێوان ئێران و کۆمەڵگای نێودەوڵەتی و ئەگەرەکانی بەردەم ناردنی هێزی ئاشتی پارێز بۆ دارفۆر لە سودان، چەند ئاڵوگۆڕی خێرای جیهانن و واشنتۆن راستەوخۆ چاودێریان دەکات و بەچەند مەترسی گرنگیان دەزانێت بۆ سەر بەرژەوەندییەکانی لە ئاسیای رۆژهەڵات و خۆرهەڵاتی ناوەڕاست و کیشوەری ئەفریقادا.

لەلایەکی ترەوە ئەنجامدانی مانۆڕە چاوەڕوانکراوەکەی ئێران بۆ تاقیکردنەوەی موشەکە (١٠٠٠)کم برەکانی، لەپاش مانۆڕەکەی کەنداو کە (٢٥) دەوڵەت، بە سەرپەرشتی واشنتۆن بەشداریان تێداکرد، هێندەی تر گرژییەکانی ناوچەکەی زیاترکرد.

دواترین مەترسیش، کە بەمدوایانە (CIA)پەردەی لەسەر هەڵماڵی، ئەو پیلانە نهێنیە سێ قۆڵیەی (ئێران، سوریا و حزبوڵلای لوبنانە) بۆ کۆنترۆڵکردنی حکومەتی لوبنان، لە رێگای کودەتایەکەوە.

کۆبوونەوەکانی مەککەو ئوردنیش، سەبارەت بە وەزعی عێراق، دوو سیناریۆی ترن لە ناوچەکەدا (مەبەست ساڵی ٢٠٠٧)ە.

هەموو ئەو رووداو و پێشهات و قەیرانانە، راستەوخۆ کاریگەریان لەسەر سیاسەتی واشنتۆن هەیە، واتە هەرکام لەمانەش بە شێوەیەك لە شێوەکان، پەیوەندیان بە عیراق و قەیرانەکانی عیراق و ئەمریکاوە هەیە.

وەزعی عیراق تادێت ئاڵۆز دەبێت و مەترسیەکانی ڕێگاش ڕۆژبەڕۆژ زیاد دەکات و هەموو ئاماژەکان باس لەوە دەکەن، واقعیەتی پارچەپارچەبوونی ئەم وڵاتە گەیشتۆتە حاڵەتی تەقینەوە.

گەشتە یەك لەدوایەکەکانی کۆندالیزارایسی وەزیری دەرەوەی ئەمریکا و ڕامسفێڵد و هادلی و نیگرۆپۆنتی بەرپرسی موخابەراتی ئەمریکا (CIA)و چەند ژەنەراڵی سەربازی، لەپشت ئەو ئاماژانەوەن، کە عیراق لەبەردەم مەترسیدایە (مەبەست ٢٠٠٧)ە.

ئێستا قسە لەوە دەکرێت، چۆن دەکرێت بەر بەومەترسیە بگیرێت، کە زۆر لایەن چاوەڕوانی دەکەن،

لەمبارەیەوە جمێس بیکەری وەزیری دەرەوەی پێشوتری ئەمریکا و سەرۆکی ئەو لیژنەیەی، کەوا بڕیارە ئەلتەرناتیڤێك بدۆزێتەوە بۆ واشنتۆن، تا لەو قەیرانانە ڕزگاری بێت، کە تێیکەوتوە.

ئەو لەو بارەیەوە ئەلتەرناتیڤی فیدراڵی و دەسەڵاتی زیاتری هەرێمەکان بەرێگاچارە دەزانێت، بەڵام مەرج نییە ئەم ئەلتەرناتیڤە سەر بگرێت و هەموو لایەنەکان قبوڵی بکەن، یان بەواتایەکی تر، ڕێگری چییە بۆ ئەو دیفاکتۆیەی خۆی بەسەر عیراقدا دەسەپێنێت، عیراق تاکە چارەسەر کە لە ڕێگایدا ماوە پەنای بۆ ببرێت، دابەشبوون و پارچە پارچەبونیەتی.

کورد وەکو کارەکتەری سەرەکی و پێکهاتەی سیستمی سیاسی عیراق، یەکێك لە تەگەرەکان، دەیەوێت لەگەڵ عیراقێکی یەکگرتووی ئارامدا ببێت، کە مافەکانی خۆی تێدا پارێزراوبێت، بەڵام ئەوەش واقعیە سەرەڕای دەستبەرداربوونی زۆرێك لەماف و ئیمتازەکانی، بەڵام زۆر لایەنی شیعەو سوننە هێشتا، تەنانەت بە مافی فیدراڵیش ڕازی نین، بۆیە گەر کورد بە

کەمترین شتێك ڕازیەو لایەنەکانی تر ئامادە نین، لەگەڵی ڕێکبکەون، بۆیە ڕەنگە دواجار ناچار بکرێت، بە بڕیارێکی تر کە لانی کەم جیابوونەوەبێت.

* * *

گەر گریمان، کورد ڕاگەیاندنی سەربەخۆیی جاڕدا-بێگومان کاتێك دەبێتە دیفاکتۆ-کێ ڕێگری لێدەکات و چۆن و بۆچی؟

ئەمریکا کە لەناوچەکەدا سیناریۆکان دادەڕێژێت، باشدەزانێ کورد لەگەڵ شیعەو سوننە، ناتوانێ وڵاتێك بەڕێوە ببات، کە تا ئێستا بە کەمینە بزانرێ ، فیدراڵی پێ، ڕەوا نەبینرێت، کەرکوك بەکوردستان نەزانن، لەگەڵ هەر هەنگاوێکی پۆزەتیڤ و ئاسایی و یاساییدا، تاوانباری بکەن، بەوەی گوایە فەرموو کورد خەریکە جیادەبێتەوە.

بۆیە ئەمریکا ناتوانێ ڕێگری لەوەهاکارێك بکات، کە کورد دەیخوازێت، بەو بەڵگەی چۆن واشنتۆن لەپرۆسەی ئازادی عیراقدا، لەباشترین دەروازە، کە کوردستان بووبێ، بەرگری و کێشە هاتە ژوورەوەو بێگومان لەپاش ئەو هەموو شکست و قەیران و سێ هەزار کوژراوانەی، کە لە باشورو ناوەڕاست لێکەوت، تاکە دەروازەش هەر کوردستانە، کە لانی کەم لێیەوە پاشەکشە بکات، یان بتوانێت تێیدا بە ئارامی نیشتەجێ بێ، چونکە شیعەکان هەرگیز ڕازی نین، ئەمریکا لەناوچەکانیاندا بمێنتەوە و حوکمیان بکات و نەوتەکەیان بەرێت و خۆشیان بەدۆستی ئێران دەزانن و داوای ویلایەتی فەقیهی دەکەن، بێگومان ئەمریکاش ڕازی نابێت، حوکمێکی ئیسلامی لە باشوور هەبێت ،

دۆستایەتی ئێران بکات و لەنەوتە زۆر زەوەندەکەی بەهرەمەند نەبێت و هەموو لایەنەکان لەژێر رکێفیدا نەبن.

هەرچی سوننەکانیشە، هەموو ئەو دەردو موسیبەت و کێشانەی بەسەریاندا هاتوە، بەدەستی ئەمریکای دەزانن و سوننە تیرۆریستەکان و قاعیدەو وڵاتانی سوننە، وەهابی وبە سوریاشەوە، هەموو هەوڵێکیان بۆ شکستی ئەمریکایە.

خۆ ئەو دوو لێکدانەوەیەی سەرەوە، هیچ گومانێك هەڵناگرێت، ئەی کەواتە ئەمریکا روو لەکوێ دەکات و لە کوێیەوە سەرپەرشتی عیراق دەکات...هەر لەناوچەی سەوزەوە؟ بێگومان دەبێ شوێنێکی وەکو کوردستان بکاتە بنکەیەکی دۆستانە، بێگومان کورد لەم حاڵەتەدا، ئیدی نابێ بەعاتیفە سیاسەت بکات، بەڵکو بەو تێزە کاربکات " لەسیاسەتدا دۆستایەتی و دوژمنایەتی تاسەرنییە، بەرژوەندی تا سەر هەیە... ئیدی دەبێ واشنتۆن واز لەو دوو پەتپەتێنە بێنێت، نە دڵی کورد عاجز بکات، نە شیعەو تورکیا و سوریا و سعودیەش...!

دەبێ هەست بەو بەرپرسیارێتیە ئەخلاقیە بکات، کە کورد مافێکی رەوای خۆیەتی کە دەوڵەتی سەربەخۆی هەبێت...!

بۆچی رەوایە مۆنتینگرۆ لە سربیا جیابێتەوە، لەکاتێکدا نە روسیا رازیبوو، نە سربیاش پێی خۆشبوو، بۆچی دەبێ بۆ کۆسۆڤۆ رەوابێت، مافی داواکردنی سەربەخۆیی هەبێت، بەڵام بۆ کورد حەرام بێت...؟

بۆچی واشنتۆن دەیەوێت دەوڵەتی فەلەستین دروستبکات، لەکاتێکدا بە (٢٢) دەوڵەتی عەرەبی ناتوانن ئەو کارەبکەن، تەنها بۆ کورد حەرامە،

چونکە تورکیا و ئێران و سوریا ناڕازین، ئاخر گەر قسە لەسەر رازیبوونی ئەوانە بێت، بێگومان قەت و قەت رازی نابن...! بەڵام ئەمە کێشە نییە!

کاتێك لەبەهاری (١٩٩١) راپەڕین رویدا و دواتر لە ساڵی (١٩٩٢)دا حکومەتی هەرێم و پەرلەمانی کوردستان پێکهات و دواتریش بڕیاری فیدراڵی دراو دامودەزگای ئیداری دروستکراو دادگاکان رێکخرانەوەو گومرگ دروستکراو نوێنەرایەتی حکومەتی هەرێم دانراو مامەڵەو ئاڵوگۆڕی بازرگانی دەستپێکردو تەنانەت (شەڕی ناوخۆش روویداو ئیدارەکانیشی کردە دوولەت و دووحکومەت) بەڵام دواتر هەڵبژاردنکراو حکومەت یەکخرایەوەو رێکخراوە مەدەنیەکان گەشەیانکردو ئازادی رۆژنامەگەری پەرەی ساندو دەستور بە قازانجی کورد بڕایەوەو ئاڵای کوردستان هەڵکراو سەرۆك کۆمار بووە کوردو کوردستانیش سەرۆکێکی هەرێمی دەستنیشانکردو فرۆکەخانەکانی کەوتنەکارو بیرەنەوتەکانیش بۆ دەرهێنانی نەوت کەوتە گەڕ، سەدا هەڤدەی داهاتی عیراق، درا بە کورد مادەی سەدوچل و گەڕانەوەی کەرکوك بۆ سەرکوردستان خرایەکارەوە...!

* * *

دەمەوێت بڵێم لەهەموو ئەو پێشهات و رووداو و ئاڵوگۆڕانەی، کە لە کوردستاندا روویدا تورکیا و سوریا و ئێران و عیراق و تەنانەت ئوردن و سعودیە و میسریش، تەنها بەیەك رووداو زۆر خۆشحاڵ بون" ئەویش شەڕی ناوخۆبوو، گومانیشم نییە بە پارەو چەك و فیشەکی ئەوان کرابێت...!"

بەدەرلەوە بەیەك خاڵ و وەزعی كوردستان خۆشخاڵ نەبوون و بەهەمووشی نیگەران بوون، دڵنیاشم هەرچی و هەرچی چۆنێك بۆیان كرابێت، لە دژایەتی كوردو حكومەتی كوردستان درێخیان نەكردوە، بەڵام سەرئەنجام نەیانتوانی بە قازانجی خۆیان رەوتی روو لەگەشەی بەدەوڵەتبوونی كوردستان پەك بخەن و شكستی پێبێنن.

* * *

بۆیە كاتێك كورد دەوڵەتی كوردستان رادەگەنێت، دڵنیام بێ كێشە نابێت، بەڵام هەر هێندەی دەوڵەتی جولەكەی ساڵی (١٩٤٨) نارەحەت دەبێت، كە جولەكەكان لەناو ڤێللاو كۆشكە سورەكانی شورەوی و ئەورووپاوە گەڕانەوە، ژێر خێمەكانی تەل ئەبیب، تا بینەخاوەنی دەوڵەت و سەرئەنجامیش ئەو مافەی كە (٩٠٠) ساڵ و لەسەردەمی بەنی ئیسرائیلەوە لێیان زەوتكرابوو، لە راگەیاندنی دەوڵەتی ئیسرائیل بەدەستینهێنایەوە، سەرەڕای ناڕازیبوونی (٢٢) دەوڵەتی عەرەبی و چەند دەوڵەتی ترو سێ شەڕی گەورە ، بەڵام دەستبەرداری سەربەخۆیی نەبوون.

راگەیاندنی دەوڵەتی كوردستان ، هەر هێندەی چاوەڕوانی سەربەخۆیی، ئازربایجان و ئەرمەنستان و تاجیكستان و جۆرجیاو قەرقیزستان و ئیستوانیا، لیتوانیا و لاتیفیا و توركمانستان پڕكێش دەبێت، كەپاش كۆتایی جەنگی ساردو ستەمی ستالین و هەڕەشەكانی شورەوی، بێ گوێدانە مەترسی سەربەخۆییان راگەیاند.

تەنانەت هەندێك دەوڵەتی تازە سەربەخۆی، وەكو قەرقیزستان بەهۆی بێ ئیمكانیەتەوە، داوایكرد هاوڵاتیانی قەرقیزیایی، كەلە ئەوروپا دەژین با كۆمەكی دەوڵەتی سەربەخۆ بكەن...!

ئەو دەوڵەتەی كە زۆر لە مێژە كوردەكان خەونی پێوە دەبینن، هەر هێندەی سەربەخۆیی (چیك و سلۆڤینا، سربستان، كرواتیا، مۆنتینگرۆ و كۆسۆڤۆ....)پاش چەند ساڵ شەڕو كوشتار و قەتڵ و عامی ناوخۆ و دەرەكی پڕمەترسی دەبێت، كەسەرئەنجام گەیشتنە دەسەڵات .

یان لانیكەم چاوەڕوانی سەربەخۆیی كوردستان، هەرهێندەی سەربەخۆیی ئەریتریایەكی كیشوەر رەشی بێ نەوت و بێ دەرامەت و پڕكێشەو هەژاریی و ئایدزو نەخۆشی و مەترسیەكانی ئەسیوبیا پڕ گرفت دەبێت، كە حاڵی حازر ئەندامی (UN).

هەرهێندەی تەیموری خۆرهەڵات ئەستەمە كە (شاناناگۆسماو) هەموو جیهانی گەیاندە ئەو قەناعەتەی كە دەبێ، تەیموری خۆرهەڵات دەوڵەتی سەربەخۆی هەبێت.

* * *

ئەوانەی من باسمكرد، هیچ كامیان لە خۆیانەوە نەبونەتە دەوڵەت و سەربەخۆییان وەدەستنەهێنانەوە، دڵنیام زۆر هەڕەشەیان لەسەر بوە، بەڵام سەركردەی سیاسی و ئیرادەی جەماوەرو جەور و ستەمی رۆژگارو فاكتەرە سیاسیەكان (چ ناوخۆیی چ دەرەكی) رۆڵی خۆیان هەبووە،بەڵام سەرئەنجام گەل ئیرادەی سەركەوتوە و گەلان بە مافەكانیان گەیشتون.

* * *

کـورد سـەرکردەی هەیـە، گـەلیش ئـیرادەی بـەهێزەو خـاوەنی پایـەکانی دەوڵەتی کوردستانە، فاکتەری سیاسـی دەرەکـی هاوسـۆزییەکی گـەورەیان هەیە، لەگەڵ کـورددا، بـەڵام باشـترین فاکتـەر، ئـەو فاکتەرەیـە، کـە ئێـستا عێراق خۆڵقاندویەتی، تاکورد ببێتە دەوڵەت.

چـونکە فەلەسـتینەکان لەدەرئـەنجامی شـەڕی نـاوخۆ سـەربەخۆییان وەرگرتەوە، ئـەریتریاو تـەیمۆرو مۆنتینگرۆ کۆسـۆڤۆ لەدەرئـەنجامی شـەڕو قەیرانەکانی ناوخۆوە، گەیشتنە سەربەخۆیی.

ئێستا عێراق وا رسـکاوە و لـەبارە بـۆ جیابونـەوەی نەتـەوە و ئێتنیکـەکانی ناوی، رەنگـە لەسـەرەتای دروسـتبونیەوە وانەبووبێ،بۆیـە واشـنتۆن وەکـو داینەمۆی ئاڵوگۆڕەکان لەو بارەیەوە، پێموایە بەرنامەیەکی ناڕۆشنی هەیـە، بەڵام کورد خۆی بەرنامەی چییە، چـی دەکـات و چـی بـۆ کـردوە...؟ ئەمـە گرنگە.

* * *

دەوڵـەتی کوردسـتان (١٩٤)ەمـین ئەنـدامی نەتـەوە یەکگرتوەکانـە کـەی دروسـتدەبێت؟ چـەند سـاڵی تـر؟ کێیـە ئـەو یەکـەمین دەوڵەتـەی، کـە راگەیانـدنی دەوڵـەتی کوردسـتان پەسـەند دەکـات، بۆیەکـەمجار دان بـەو

دەوڵەتەدا دەنێت، کـە گەلەکـەی باشـووری (٥) ملیـۆن و کـۆی گـشتی (٤٠) ملیۆنە....؟

ئایا واشنتۆنە؟ یان تورکیا؟ یان عێراقە...؟

ئایـا کێیـە ئـەو سـەرۆك کۆمـارە کـوردەی، کـە دەتوانێـت ببێتـە (هێرتـزلی جولەکە، شانانا گۆسماوی تێمۆری خۆرهەڵات، کـەمال ئـەتاتورکی تورکیـا)و وێنەکەی لەهـەموو مـاڵێکی کوردسـتان و دەزگـا و دامـەزراوەکان بـەرەسمی بناسرێت، وەکـو بونیادنـەرو جـاڕدەری سـەربەخۆیی کوردسـتان بناسـرێت، کەی ئاژانس و میدیاکانی جیهـان ئـەم هەواڵـە گرنگـە دەکـەن، بەسـەردێڕی هەواڵ و باسەکانیان...

کـورد لەبـەردەم تاقیکردنەوەیـەکی گەورەدایـە، کـە لـە روخـانی دەوڵـەتی میدیاوە چاوەڕێدەکات، ئەویش سەربەخۆیی کوردسـتانە...! دروسـتبوونی دەوڵەتی کوردستانە!!

(٢)

زۆرکەس بۆچونیان وابوو، کۆتایی جەنگی ساردو شکستی بلۆکی شورەوەی، سەرتاپای هاوکێشە سیاسیەکانی جیهانی گۆڕی، بێگومان سەرەتای دەیەی،نەوەدەکان، سەرەتای چەندین ئاڵووگۆڕی جدی و چاوەڕوان نەکرابوون، لەبابەتی شکستی یەکێتی شۆڤیەت و بلۆکی شورەوەی و سەربەخۆبوونی پانزە کۆمارەکەی سۆڤیەت و بلۆکی شورەوی و سەربەخۆبوون و پێکهاتنی پانزە کۆمارەکەی سۆڤیەت و سەربەخۆبون و پێکهاتنی پانزە دەوڵەت بۆ گەلانی ژێر دەستەی (ئازەرو ئەرمەن وقەرقیزو تورکمان و گەلانی بەلتیك)جگە لە دروستبوونی چەندین دەوڵەتی نوێی وەکو چیك و سلۆڤاك، سربیاو مۆنینیگرۆ مەکدۆنیا...)

لەپاڵ ئەوانەدا، چەمکی لیبرالیزم و دیموکراسی و ئازادییەکان گەشەی خێراو بەرچاوی کردو کاریگەری گەورەی لەسەر رەوشی سیاسی جیهان دانا، بەشێوەیەك هێندە کاریگەربوو گشت پێکهاتە و سیتمی ولاتێکی وەکو ئەفریقای باشوری گۆڕی، بۆ حوکمێکی رەش پێست و مەدەنی و مۆدێرن و عەدالتخواز، کەپێشتر گەورترین سیستم و ستمی ئاپارتایدی، لەسەرتاسەری جیهاندا، لەسەردەستی دیکلێرکدا تێدا پەیرەو دەکرا، بەڵام ئەو رەوشە تازەیە، ماندێلا لەزیندان دێنێتە دەرێ و دەیکاتە سەرۆکی ئەفریقای باشورو یەکسەر ئەو سیتمە ئاپار تایدە، دەگۆڕێت بە سیتمێکی وەها، کە تەنها پاش یەك دەورە لە خولی سەرۆکایەتی ولات، دەسەلات تەسلیمی

جێگرەکەی دەکات و تائێستاش لەسەر فۆرمی یەکسانیخوازانە لەنێوان سپی و رەش پێستدا، بەرێوەدەچێت، مەبەستمە بڵێم ئەم رەوشەی ئەفریقای باشور، زادەی کاریگەری واقیعی ئاڵووگۆڕەکانی دەیەی نەوەدەکان و ئاڵووگۆڕەکانی جەنگی ساردبوو، سەرەڕای سەربەخۆیی ئەریتریا، لەدەست ئەسیوبیا، پاش زیاتر لەپەنجا ساڵ خەبات، لەوانەش گرنگتر بەخۆداچونەوەی ولاتێکی وەکو چین، لەسەر پیا دەکردنی ریفۆرمی سیاسی و ئابوری. ئەگەرچی هێشتا سیستمێکی کۆمۆنیستی لەسەرکارە، بەلام ئەو ولاتە لەو ئاڵووگۆڕانە بێ کاریگەر نەبووە.

ئەوە سەرەڕای ملدانی کۆریای باکورە بۆ دەستهەڵگرتن لەسەر سەرەرۆییەکانی و وازهێنان لەسەر کورە ئەتۆمیەکانی، دواجاریش ملدانی عەرەب بەگشتی و فەلەستینیەکان، بەتایبەتی بۆ دانوستان و دیالۆگ، لەگەڵ ئیسرائیل و هاتنە کایەی پرۆسەی ئاشتی.

مەبەستمە بڵێم ئەو ئاڵوگۆڕانەی، کە میخائیل گۆرباشۆڤ کردی، کە بەقەناعەتی من شۆڕشێکی جیهانی و خزمەتێکی گەورەی مرۆڤایەتی بوو، هیچی کەمتر نەبوو لەو شۆڕش و رێنیسانسەی، کە پێشتر کرابوون، ئەگەرچی هەندێك بەخیانتکار لەقەڵەمدەدەن، بەرامبەر شورەوی و ئیدۆلۆژیای مارکیسزم و سوسیالیزم، بەلام پێشتریش بینیمان ستالین، هەر لەژێر ئەم ناوەدا چی بە مرۆڤایەتی کرد، پاشانیش بنیمان بۆریس یەڵسن چۆن تانکەکانی کرد پەرلەمان، بەلام سەرئەنجام ئەم ریفۆرم و چەمکە گشتیانە سەرکەوتن.

گرنگترین خاڵ کەزادەی ئەوئاڵووگۆڕانە بووە، متکردن و سڕکردنی دیکتاتۆریەتی بەعس بوو لەعیراقدا، بەعس وێنەی چاوشیشکۆی رۆمانیا

نەبوو، کە هەر ئەم ئاڵووگۆڕانە، لەگەڵ خۆیان رایانملّێ، بەعس نمونەی پۆل پۆت و خەمیرە سورەکانی کەمبۆدیا نەبوو، کە وەکو جەنگیزخان لەکەللەسەری مرۆڤەکانی کەمبۆدیا، کۆشکی دروستدەکرد. بەعس بەوپێیەی دیماگۆیانە رەفتاری دەکردو کاریزمایەك خرابوە سەرو هەموو ئیرادەیەکەوە و ئابوری وڵات تەخشان و پەخشان دەکراو چەندین نەخشەی داڕێژراوی جیهانی بەزەرەی خودی گەلانی عیراق جێبەجێ دەکرد، لەبابەتی جەنگی عیراق – ئێران و کوێت ...ئەنفال

تەنها بەخاتری ئەوەی، وەکو سەرۆکی ئومەی عەرەبی و سەرۆکی فەرماندە و پارێزەری خلیجی عەرەبی ناوبریێت، بەڵام رەنگە گەورەترین ئاڵوگۆڕە جیهانی، لەپاش گشت ئەو ئاڵووگۆڕانە جەنگی سارد، ئەو ئیتحوایە بێ، کە رووبەرووی عیراق کرایەوە، بەتایبەتی پاش دەرپەڕاندنی لەکوێت و راپەڕینی گەلانی عیراق و بەتایبەتی راپەڕینی بەهاری (١٩٩١)ی خەڵکی کوردستان.

خاڵی سەرنج ئەوەیە، عیراق یەکێك لەدۆستەکانی ئەمریکاو رۆژئاوا بوو، شەڕێکی هەشت ساڵەی لەدژی ئێران و شیعەی رەقیبی ئەمریکا و خۆرئاوا بەرپاکرد و بەڕێوەدەبردە، بەڵام کاتێك ئەم رژێمە پەلاماری کوێت دەدات. ئەمریکاو خۆرئاوا دەزانن، ئەم رژێمە تۆتالیتارە، چەندە مایەی مەترسیە لەناوچەکەدا، بەتایبەتی کە لە هەوڵی وەدەستخستنی چەکی ئەتۆمیدا بوو، هەوڵی دەستبەسەرداگرتنی نەوتی کەنداوی فارس و دروستکردنی پەیمانی چوارقوڵی شوفێنی عەرەبی و زۆرشتی تری دەدا.

بەڵام سەرئەنجام ئەمریکاو خۆرئاوا، کە داینەمۆی گشتی ئاڵووگۆڕەکان بوون، کۆتایهاتنی رژێمی بەعس و عیراقیان، خستە ئەجێندەی پلەیەکی خۆیانەوە، وایانحسابکرد گەر شکستی بلۆکی شورەوی، لەسەرەتای دەیەی

نەودەکان، ئەجێندەترین کارێکی جدی و پڕبایەخ بووە، بۆ جێبەجێکردنی نەخشە پڕ ئاڵوگۆڕەکان، بەهەمانشێوە روخان و لەناوبردنی عیراق، دووەم و گرنگترین دۆسێەی پلە دووی جیهان بۆ ئەمریکا و خۆرئاوابوو.

بەو پێیەی لەعیراقەوە چەند پەیامێك دەدرێتە وڵاتانی ترو پێگەی جوگرافی و جیۆپۆلێتکی عیراق، دەتوانێ ئەوەندەتری ستراتیژەکانی ئەمریکا مسۆگەر تر بکات و زۆرتر زووتریش دەست بە ئاوە گەرمەکان ڕابگات و کێشەی گەلێکی چل ملیۆنیش بخاتەوە ناو دۆسیەی جیهانی، کە بەدرێژایی چل ساڵ بوو جینۆساید دەکرا.

گرنگی روخانی بەعس لەوێوە سەرچاوە دەگرێت، تورکیای هاوپەیمانی خۆرئاواو دیوارگری پەڕینەوەی مارکسیزم لەسەردەمی جەنگی ساردو بەردەوامی سیستمی علمانی لەدوای جەنگی سارد، بەهۆی کێشەو قەیرانی ناوخۆیی و دەرەکییەکانەوە، ئەو پێگە ستراتیژو جیۆپۆلیتکەیی خۆی، خەریکە لەدەستدەدات، ئەمریکا باشدەزانێ لە تورکیا کێشەیەی گەلێکی بیست ملیۆنی هەیە، کە واقعە و دەبێ بکرێتە ئەمری واقع، جیا لەوەش کێشە دەرەکیەکانی لەگەڵ وڵاتانی ئەرمیسنیا، قوبرس، یۆنان، سوریا، روسیا و عیراقەوە، لەداهاتوودا تورکیا لاواز دەکەن.

بۆیە ئەلتەرناتیڤی تورکیا عیراق بوو، بەڵام پاش بارودۆخی روخانی بەعس لە (٢٠٠٣) و خراپی وەزعی ئەمریکا لەباشوری ناوەڕاست و ئەو ئەلتەرناتیڤە گۆڕاوە بۆ هەرێمی کوردستانی عیراق، کە خەریکە پێگەکانی دەوڵەتی سەربەخۆ دادەمەزرێنێت.

بەو پێیەی بەهێزترین سیستمی سیاسی لەناو هەرێمی کوردستان، لەسەرتاسەری عیراقدا بەڕێوە دەچێت.

بەوپێیەی بەهێزترین چەمکەکانی ئازادی، دیموکراسی، علمانیەت، کۆمەڵگەی مەدەنی، ئازادی بەیان و عەقیدە، ڕۆژنامەگەری بەڕێوەدەچێت – سەرەڕای ڕەخنەکانی من لەسەر ئەو مەسەلانە–

بەوپێیەی بۆ خودی واشنتۆن دەرکەوت، یەکەمین و باشترین دۆست و هاوپەیمان ستراتیژی و ڕاستەقینەی واشنتۆن کوردەکان و هێزە کوردستانیەکان و سەرۆك کۆمارو سەرۆکی هەرێم و سەرۆکی حزبە کوردستانیەکان و حکومەتی هەرێمی کوردستان و خودی خەڵکی کوردستانە.

بەو پێیەی ئەمریکیەکان لەگەڵ داخڵبونیان بۆ هەرێمی کوردستان– گوڵباران کران و ئێستاش لەباشورو ناوەڕاستی عیراق گوللەباراندەکرێن، بێگومان کەسیش لە ئەمریکا، باشتر ماناو مەفهومی (گوڵباران و گوللە باران) تێناگات و حساباتی لەسەر ناکات.

نابێ ئەوەشمان لەیادبچێت، هەموو کارکردو ئەجێندەو پرۆسە سیاسیەکانی ئەمریکا، هێندە خاوو هێواش و لەسەرخۆ بەڕێوە دەچێت، هەرگیز گەلانی خۆرهەڵاتی، تاقەتی ئەوەندە چاوەڕوانی و سەبرگرتن و کاتەیان نییە، واتە بەئاکام گەیاندنی پرۆسیسی سیاسی ئەمریکا، بەرامبەر هەر دۆسیەك و هەر پەلامارو هێرش و وڵاتێك،هێندەبە بەرنامە داڕێژراو لەسەرخۆو تاقەت پروکێنە تەحمولی تاکی خۆرهەڵاتی دەوێت.

مەبەستمە بڵێم تا ئێستاش ئەمریکا بەعەلەنی لاچاوی ئێمەی کوردی ماچ نەکردوە، لەپاداشتی گوڵبارانکردن و بەهەمانشێوە، تا ئێستاش وەڵامی گوللە بارانکردنی باشور و ناوەڕاستی عیراقی نەداوەتەوە، ئەمەشە مانای

ئەوە نییە، لە هەر دووکیان بێ ئاگایە ، بەڵام ئەم کارە لەکاتی خۆیدا ئەنجامەکەی دەردەکەوێت.

بەو پێیەی کوردستان، بۆتە خاوەنی هێزی یاسایی پێشمەرگە و خاوەنی چەندین بیرە نەوتی بەرهەم هاتووی یەدەگ، بەتایبەتی پاش ئەوەی کە کەرکوك لە ڕێگای ماددەی (١٤٠)بە دەستشپیکەری و هەوڵی واشنتۆن دەگەڕێتەوە سەر هەرێمی کوردستان و ئەمەش گرنگی پێگەو جۆگرافیا و ئابوری کوردستان، چەند بەرانبەر دەکات– لەکاتێکدا لەعیراقدا سێ پارێزگا زۆر گرنگن، ئەوانیش بەسرە کە دەروازەی دەریایە، بەغدا دڵی دەوڵەت وگردبونەوەی حکومەت و دەزگا ئیداریەکان، کەرکوکی کوردستانی، شادەماری ئابوری عیراقە–

ئەمە جگە لەوەی هەرێمی کوردستان، سەبارەت بە دژایەتی بۆ تیرۆرریزم و گروپی ئیسلامی توندڕەو لەگەڵ واشنتۆن، یەك ئەجێندەیان هەیە– سەرەڕای چەند سەرنج لەسەر پێناسەی تیرۆریزم بۆ چەند گروپی کوردی – بەڵام ئەم خاڵە زۆر گرنگە، بەتایبەت پاش ڕووداوەکانی یانزەی سێبتەمبەر.

بەواتایەکی تر، گەر واشنتۆن بۆ ئحتیواکردنی ئێران و سوریا حسابی لەسەر ئەفغانستان و عیراق کردبێ، پێدەچێت ئێستا هەرێمی کوردستان لە ئەهمیەتە پلەیەکەکان بێت بۆ واشنتۆن، بەتایبەتی واشنتۆن لەگەڵ تاران و دیمەشق هەر ئێستا لە کێشەو ململانێەکی توند دایە و گەر بارودۆخی نائەمنی بەغدا نەبوایە، ڕەنگە ڕەوشی سیاسی و هاوکێشە سیاسیەکانی ناوچە جۆرێکی تر بونایە.

بۆیە هەر ئەمەش وادەکات، دەستکاری پرۆسە و نەخشەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستی گەورە و باکوری ئەفەریقا بکرێت و پڕۆژەی ڕۆژهەڵاتی

ناوەڕاستی نوێی، بکرێنە ئەلتەرناتیڤ و لەسەر نەخشەکەش دەوڵەتی کوردستانی گەورە بونیاد بنرێت و لەچەند رۆژی رابردوش لە ئیتالیا، نەخشەکە تەسلیمی نوێنەری تورکیا بکرێت و ئەوەش نیگەرانی بکات و وایلێبکات هۆڵی کۆبونەوەکان جێبهێڵێت.

ئەمە سەرەڕای بوونی دوو فرۆکەخانەی نێو دەوڵەتی، کە واشنتۆن بە شکڵێکی ستراتیژی تێیان دەڕوانێ، بۆیە هەموو ئەم خاڵانە وادەکات، بڵێین روخانی عیراق بۆ واشنتۆن، بۆیە لە ئەجێندە پلە دووهەمەکانی ئەودایە، توانی بیسەلمێنێ، دەتوانێ دیکتاتۆرترین، دیکتاتۆری جیهان بڕوخێنێت و دەستگیری بکات و دادگایی بکات، توانی رەگ و ریشەی تاڵیبان و قاعیدە وەکو دوو گروپی گەورەی سوننی و ئیسلامی لەرەگەوە دەرکێشێت، کە دەیانەویست گەرای ئیسلامی و سوننگەرایی بگەیەننە پاکستان و دەست بەسەر ئەتۆمیەکانی ئەو وڵاتەدا بگرن و بچنە کشمیرو بپەڕنەوە بۆ داغستان و چیچان و هەیمەنە بکەنە سەر ئێران و بەشێکی کوردستانی عیراق لەهەورامان و بۆ باشورو ناوەڕاستی عیراق و زۆر شوێنی تر.

لەسەرو هەموو ئەوانەوە مامڵەکردنی PKK بەدرێژایی ئەم چەند ساڵە، وەکو واقعێك و هێزێکی کوردستانی، سەرەڕای ئەو هاوکاریە زۆرو زەوەندەی واشنتۆن بۆ تورکیا.

بۆیە عیراق لەپاش جەنگی سارد، پێگە و شوێنێکی پلەیەکە بۆ ئەمریکاو خۆرئاوا، کە نەخشە و پلانەکانی خۆیانی تێدا دەبەنە پێش، بەتایبەتی کە پێویستیان بە سەقامگیری و ئارامی هەیە لە عیراقدا، کە پێناچێت بکرێت و لەحاڵەتی سەرنەگرتنی ئەم ئەگەرەشدا، تازەترین ئەلتەرناتیڤی واشنتۆن پارچەپارچە بوونی عیراقە بۆ سێ هەرێمی جیاواز، کە کورد بەهێزترین

هەرێم و کارەکتەری ئەو دابەشبوونەیە بۆ واشنتۆن و یەکێکە لە ئەگەرە بەهێزەکانی بەردەم واشنتۆن.

گەر بزانین کە ئەمریکا سەد دەسەد و گەیشتۆنەتە ئەو قەناعەتەی ئەو پەشێوەیی و نا ئارامیەی کە لەباشوری و ناوەڕاست هەیە، خودی ئێران و سوریان، بە پلەی یەکەم بەو مەبەستەی واشنتۆن لەعیراقدا بەدەردی ڤێتنام بچێت و نەتوانێ پراکتیزەی ئەو ئەجێندایی بکات، کە سەبارەت بە ئاڵۆوگۆڕ لە سیتمی سیاسی تاران و دیمەشقدا دایڕشتوە.

بەڵام ئایا کام رێگا واشنتۆن دەگەنێتە نەجات؟

ئەوەی کە عیراق بەو بارودۆخە خراپە بهێڵێتەوە؟ یان پارچە پارچەی بکات، وەکو چۆن هەمان پرۆسەی لە یوگسلاڤیای جێبەجێکردو سەرکەتوو بوو، لەلایەکەوە کۆتایی بە شەڕی ناوخۆ هێناو لەلایەکیشەوە باشترین دۆست و هاوپەیمانی لە خۆرهەڵاتی ئەوروپا بۆ خۆی دروستکرد، کە تازەترینیان (مۆنتنیگرۆ– چیای رەشە– کە دانیشتوانەکەی (٧٥٠)هەزار کەسن.

بەڵام هەموویان پراکتیزەی سیستمی سیاسی ئازادو دیموکراسی و مافی مرۆڤ دەکەن و بوونتە داینەمۆی دیموکراسی لەناوچەکەدا.

بێگومان ئێستا واشنتۆن لە ئەهمیەتی هاوپەیمانیەتی کورد باش تێدەگات، بەڵام هێشتا دوژمنەکانی کورد، کە دۆستی واشنتۆنن، رەنگە لەمەترسی بەدەوڵەتبوونی کورد زۆر بترسن، بەڵام واشنتۆن دەیەوێت ئەمەش بکرێتە ئەمری واقع.

بۆیە ناكرێت بڵێن بێ كاریگەرەو ئاڵوگۆڕەكانی عیراق داینەمۆی ئاڵووگۆڕەكانی لیبیایە، لەپاش كێشەی لۆكەربی، مل بۆ داوەكانی واشنتۆن و رۆژئاوا دەدات.

ئاڵوگۆڕەكانی بەلتیك و شۆڕشی پرتقاڵی ئۆكرانیا، كاریگەریئاڵووگۆڕەكانی عیراقە، كە وادەكات دۆستە كۆمۆنیستەكەی روسیا پەراوێز بخرێت و سیستمێكی مۆدێرن و لیبراڵ و دۆستی واشنتۆن بێتە سەركار.

هەڵبژاردنە رواڵەتیەكانی میسر، یەمەن و شارەوانیەكانی سعودیە و بەشداری پێكردنی ژنان لە كوێت و سعودیە و بەهاناوە چوونی گەلانی دارفۆر لە سودان و رەوانەكردنی كێشەكە بۆ ئەنجومەنی ئاسایش، و پێداگری لەسەر سەلماندنی مافی مەسیحەكانی باشوری سودان، بەسەركردایەتی جۆن گەرەنگ و فشار خستنە سەر لوبنان بۆ دەرپەڕاندنی حزبوڵلاو دورخستنەوەی لە سنورەكانی ئیسرائیل و دەرخستنی ئەو هاوكاریەی كە ئێران و سوریا پێشكەشی حزبوڵلای دەكەن (مەبەست ساڵی ٢٠٠٧)ە.

پێشتریش فشار خستنەسەر سوریا، پاش تیرۆركردنی رەفیق حەریری، تا هێزە سوپایی و ئەمنیەكانی لە بیروت بكێشێتەوەو بردنی كێشەكە بۆ ئەنجومەنی ئاسایش و ئێستاش لەهەوڵی دانانی سنورێكی نێودەوڵەتیدایە بۆ نێوان سوریاو لوبنان، رێگەگرتن لە بۆریە نەوتیەكانی ئازربایجان بە تێپەڕبوون لە لە ئێرانەوە و بایكۆتكردنی ئەو كۆمپانیایانەی كە یارمەتی ئێران و سوریا و گروپە ئیسلامیەكانیان داوەو لەم رۆژانەشدا زیادكردنی بودجەی (٧٠)ملیار دۆلار بۆ كاروباری سەربازی لە ئەفغانستان و عیراق و دانانی بوجەیەكی (٤٨٠)ملیار دۆلاری بۆ كاروباری سەربازی و دژایەتی و

بەرگرتن لە كۆنترۆڵی ئیسلامیەكان لە سۆماڵ و شكستی كودەتا سەربازیەكان، لەزۆر وڵاتداو تەرخانكردنی پارەیەكی باش بۆ ریكخراوە (NGO)تان لە كوبا بۆ دژایەتی سیستمی تۆتالیتاری لەكوبا و راكێشانی مەكسیك بۆ نافتاو پەیماننامە نێو دەوڵەتیەكان.

مەبەستمە بڵێم بەشێكی زۆری ئەو ئاڵووگۆڕانە، پاش هاوكێشە سیاسیەكانی عیراق روویانداوەو هەنگاویان بۆنراوەو لەنەخشە و پلانی واشنتۆن بێ كاریگەر نین.

بەڵام دیسان هێشتا ئەجێندەی عیراق، گەرمترین ئەجێندەیە بۆ واشنتۆن و تاوتوێكردنی گشت فایلەكانی تر، بۆیە كۆتایی جەنگی سار چەندە ئاڵوگۆڕی پۆزەتیڤی بە دوایی خۆیدا هێنا، شكستی عیراق و بەعسیش سەرەڕای، گشت ئەو ئاڵووگۆڕانەی، كە تا ئێستا هێناویانتە گۆڕێ، كۆمەڵێك ئاڵووگۆڕی تر بەدوای خۆیدا دەهێنێت، كە باشترینیان رەنگە بەقازانجی كورد بێت و بەدەوڵەتكردنی كوردستان بێت...!

(٣)

لەماوەی پانزە ساڵی رابردوودا، هیچ کام لە هاوکێشە سیاسیەکان ئەوەندەی راپۆرتەکەی (بیکەر–هاملتۆن) کوردیان نیگەران نەکردو هیچکامیشیان ئەو راستەیەی نەسەلماند، کە ئەمریکا تەنها و تەنها شتێك لە ئەجێندای کارکردنیدا بەرژەوەندییەکانی خۆیەتی لەگەڵ کورددا.

ئەگەرچی هێشتا زووە قسە لەسەر ئەوە بکەین، کە ئەمریکا دۆستی کورد نییەو نەبوە، بەڵام ئەم راپۆرتە خاڵێکی گرنگە لە پەیوەندی نێوان (ئەمریکا–کورد).

بەو واتایەی کورد، ئەمریکای وەکو فریادەرس و رزگارکەری نەتەوە ژێر دەستەکان سەیر دەکرد، بەڵام خەریکە ئەو تێگەیشتنە کاڵدەبێتەوە، ئەو بۆچونە راستدەردەچێت، کەواشنتۆن تاکە لایەنێ کە حسابی دۆستی خۆی بۆ نەکردوە کوردە.

راپۆرتەکەی (بیکەر–هاملتۆن)هەرچەندە بۆ کورد خراپ بێت، بەڵام چەند گرنگیەکی تایبەتی خۆی هەیە بۆ کورد، ئەوەش لانی کەم کورد بە ئاگا دەهێنێتەوە، لەوەی کە سیاسەت بەدۆستایەتی ناکرێت پێویستی بە ئەجێنداو پرۆتۆکۆڵ و دارشتنی تاکتیك و ستراتیژ هەیە و پێویستی بە راگرتنی تەرازوی بەرژەوەندی و هاوکێشە سیاسیەکان هەیە.

کوردی بە ئاگا هێنایەوە لەوەی کە ئایا لەماوەی پانزە ساڵی رابردوودا، چ ئەجێندایەکی هەبووە، لەگەڵ ئەمریکا کاری لەسەر کردوە؟ کامە پرۆتۆکۆڵی

بە قازانجی خەڵکی کوردستان ئیمزا کردوە؟ ئایا چ گرەنتەیەکی لە واشنتۆن وەرگرتوە، سەبارەت بە ئایندەی کوردستان و پاراستنی هەرێمی کوردستان و ئەگەرەکانی سەربەخۆیی ...؟

ئایا کورد لەسەر چ بنەمایەك هاوکاری واشنتۆنی کردوە؟

بۆ وەڵامی هەموو ئەو ئەگەرانەی سەرەوە، بە بۆچوونی من، خەڵکی کوردستان ناتوانن گەشبینبن بە وەها ئەجێندایەك و ئیمزایەکی مێژوویی، ئەوەش بەو بەڵگەی کەمترین شەفافیەت لەکارکردنی سەرکردایەتی سیاسی کورددا بەدیناکرێت.

لە حاڵەتی ئاساییدا، سەرکردایەتی کورد، بێدەنگ ومست خەریکی شاردنەوەی شتەکانە و تەنها لە ژوورە داخراوەکان چەند کەس دەیزانن.

کاتێکیش دەگاتە حاڵەتی مەترسیدار، بچوکترین مەترسی، دەکەنە مۆتەیەکی گەورەو هەڵایەکی بۆ بەرپێدەخەن، کە خەڵکی کوردستان هێندە دەترسێنێ، سادەترین خەڵکی کوردستان بە (نەهامەتیەکی تر، نسکۆیەکی تر، بەشودانێکی تر..)ی ناویدەبەن.

ئەمە هەڵەترین سیاسیەتە لە رەوتی درێژخایەنی مێژووی سیاسی شۆڕشگێڕانەی گەلی کورددا، چونکە جگە لەوەی متمانەی جەماوەر لەدەستدەدات، ناکرێت کۆمەڵگاش بروا بە راستی ئەو مەترسیانە بکات.

سادەترین شت ئەوەیە، لەماوەی پانزە ساڵی رابردوودا، کەس نازانێت دیالۆگ و دانوستانەکانی نێوان کورد واشنتۆن چیبووە؟

ئایا واشنتۆن بەڵێنی چی بە کورد داوە؟ ئایا لەسەر چ بنەمایەك پەیوەندیەکان دارێژراوە؟

ئێستاش کەدەبیینن تەنها راپۆرتێك زۆرترین بیٚ مافی سەبارەت بە کورد تێداهاتوە، قوربانترین قوربانی لە عیراق و ناوچەکەدا کوردە.

ئایا فاکتەری ئەم غەدرە، خراپی هەڵسوکەوت و رێکردنی هاوکێشە سیاسیەکاندا لەعیراق و ناوچەکە و ناوخۆدا؟

بێگومان بەڵیٚ ئێستا دەرکەوت هەموو گوێرایەڵی و ملدان و هەموو داخستنی فەرشێکی سورو دەست بە سنگەوە گرتن و قوربانیدانێك، راست و شیاو نییە،چونکە ئەمە سیاسەتە و (ئاشتی سیاسەتیش بەئاوی بەرژەوندی دەگەڕێت).

بە کورتی، کوردی عاتیفانە مامەڵە لەگەڵ سیاسەت دەکات، نەك بە عەقلانیەت، ئەمەش خودی گرفتەکەیە.

بابپرسین (جیمس بیکەر–هاملتۆن) بۆچی لە(٧٩)مادەدا، کەمترین مافی بە کورد رەوا نەبینیوە؟

گەر دیقەت بدەین لەو راسپاردەو پێشنیارانەی راپۆرتەکەدا، دەردەکەوێت بیکەر گەڕاوە بە دوای ئەلتەرناتیڤ بۆ دوژمنەکانی ئەمریکا و هەموو سازشێکی بەڕەوا زانیوە، لەگەڵ خودی دوژمنە سەرەکیەکانی واشنتۆندا.

بیکەر ئەوە باش دەزانێت (کورد) دوو گرنگی زۆر گەورەی هەیە لە راپۆرتەکەدا"

یەکەم: ئەوەی کە کورد نە دوژمنە و نە دەبێتە دوژمن.

دووەم: باشترین دیاریە پێشکەشی هەموو ئەو لایەنانەی دەکات، کە دژی ئەمریکان.

هەموو لایەنەکانی عیراق و وڵاتانی ناوچەکە بە (ئێران، سوریا، تورکیا و سعودیە و ئوردن و میسریشە) و (شیعە و سوننە) هەمیشە ترسیان لە کورد

هەبوەو بەردەوامیش واشنتۆنیان لە مەترسی کوردو راگەیاندنی دەوڵەتی کوردی و کوردەکان ئاگادار کردۆتەوە، زۆربەشیان بەتایبەتی قسەیان لەسەر (کەرکوك) کردوە، بەتایبەت تورکیا و شیعەو سوننەکان.

بۆیە چۆن بیکەر گەڕاوە بەدوای ئەلتەرناتیڤەکانی خاوکردنەوەی دوژمنەکانی واشنتۆن، کوردیشی بە یەکێك لەو فاکتەرانە داناوە، کەلانی کەم، دەتوانێت خاڵێکی کاریگەر بێت و ناراستەوخۆ بە تورکیا و ئێران و شیعەو سوننەکان بڵیٚ، یەکێك لەو مەترسیانەی کە پێتانوایە عیراق توشی لەتبون و دروستبونی دەوڵەتی کوردی دەکات، بەتەواوی سڕ کراوە.

گەر ئەوەش بزانین راپۆرتەکە بە تەنها مەبەستی پەراوێزخستنی (کورد)نییە، بەڵکو پەراوێزخستنی (کورد) واتای چەند شتی گرنگتر دەردەخات، سەبارەت بە کورد.

ئەوەی کە کورد پشتگوێخراوە، ئەمە لەبواری سیاسی و دەرونیەوە (دوژمنەکانی کوردو ئەمریکا) خۆشخاڵ دەکات.

ئەوەی کە (کەرکوك و مادەی ١٤٠) دوابخرێت، دەلالەتە بۆ ئەوەی، کە نابیٚ تورکیا چی دی نیگەران بێت، لەوەی کە کەرکوك دەبێتە بەشێك لەهەرێمی کوردستان ودۆستەکانی تورکمان پەراوێز ناخرێت و ئەم لێکدانەوەیە بۆ ئارامکردنەوەی سوننە شوفێنی و ناسیۆنالیستەکان و کۆنە بەعسیەکان و عەرەبە هاوردەکان و شیعە توندڕەو گروپی سەدریش راستەو قانع پێکەرە بۆ ساردکردنەوەی هەراسانبوونی ئەو لایانانە.

جگە لەوەی ئاماژەیەکی ئابوریشی هەیە، بەوەی کە کەرکوك وەکو شا دەماری ئابوری عیراق ناسراوە، ئیتر کورد ناتوانێت ئەم کارتە وەکو کارتێکی ئابوری بەهێز لەدەستیدا بێت و ببێتە فاکتەرێکی سەرەکی بۆ

راگەیاندنی دەوڵەتی کوردی و بەهێزکردنی پایە ئابورییەکانی هەرێمی فیدراڵ و نزیکبوونەوە وڵاتان و کۆمپانیا سەرمایە گوزارییەکان بۆ وە دەستخستنی پشکی ئابوری لە ژێر دەسەڵاتی کوردەکان.
هەروەها رازیکردنی ئەو لایانانەیە، کە لە مێژە دەیانگوت نابێ مادەی (١٤٠) جێبەجێبکرێت و کەرکوك بەپێی بڕگەیەکی دەستور بگەڕێتەوە سەر هەرێمی کوردستان.
ئەمەش مانای ئەوەیە، ئەو دەستورە، خواستی گەلانی عیراق بوە وڵاتانی دراوسێی و سوننەکانی نیگەران کردوە، قابیلی ئەوەیە جێبەجێ نەکرێت و یەکەم خاڵێش کە جێبەجێ ناکرێت مادەی (١٤٠)ە.
بەبۆچوونی من، گەر پرۆسەیەکی سیاسی گرنگ لە عیراقدا، لەپاش روخانی بەعسەوە روویدا بێت (پرۆژەی دەستوری نویێ عیراقە)و گرنگترین خاڵێش لەناو پرۆژەی دەستوردا مادەی (١٤٠)ەو فعالترین کارەکتەری ناو پرۆسەکەو دەستوریش لەرووی (ئابوری، سیاسی، ئاسایش)ەوە (کوردستانە)واتە بیکەر بە دواخستنی ئەو مادەیە، هەم کوردو هەم مادەکەو هەم دەستوریش پەراوێز دەخات، واتە ئەو داوایەی کە ئێران، سوریا، سعودیە سوننەکان و بەشێك لە شیعەکان و بەعسیەکان داوای دەکەن و ئەمەیش ئەو خاڵەیە کە بیکەر بەتایبەتی ئاماژەی بۆ دەکات، کە دەبێ بەهەرچی نرخێك بێت، لایەنە شەڕکەرەکان، دوژمنەکانی واشنتۆن ئاشتبکرێنەوەو مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێت،
ئەگەر چی ئەم رازیکردنە، نابێتە قەناعەتی تەواوی لایەنەکان و وڵاتانی ناوچەکە، چونکە وڵاتانی ناوچەکەو بەتایبەتی (سوریا و ئێران و سعودیە) کە سەرچاوەی سەرەکی یارمەتیدانی گروپەکانی عیراق و پەشێویی و نارامی

عیراقن، بەتەنها کێشەی عیراقیان نییە، بەڵکو کێشەی تریشیان هەیە، کە دەیانەوێت وەکو کارتی گوشار بەکاری بهێنن دژی ئەمریکا، لەبابەتی دواخستنی سەپاندنی سزای ئابوری و کێشەی کورە ئەتۆمیەکانی تاران و دەست هەڵگرتن لەموجاهیدینی خەڵق و روخانی کۆماری ئیسلامی ئێران و دەست هەڵگرتن لە گەمارۆدانی ئێران لە عیراق و ئەفغانسانەوەو دژایەتیکردنی، گرنگترین خاڵن، کە ئێران داوایاندەکات، هەرچی سوریاشە فایلی لوبنان و بەرزاییەکانی جۆلان و ئیسرائیل و ئیمتیازی زیاتر بە سوننەکان گرنگترین داواکانیەتی.
بەمشێوەیە دەتوانێت بڵێن، راپۆرتەکە قوربانیبونی دۆستەکانە، لەپێناو ئاشتبوونەوەی دوژمنەکان و ئەمەش تاکە ئەلتەرناتیڤە بۆ رازیکردنی لایەنە ناوخۆیی و دەرەکیەکانی دژی واشنتۆن، ئەمەش شتێکی سادەیە لە سیاسەتی هەمیشەیی واشنتۆندا، کە لایەنێك بکاتە قوربانی و لەرووی ئەخلاقیتەوە پێناسەیەکی نییە.
هێشتا راپۆرتەکەی(بیکەر–هاملتۆن) نەچۆتە بواری پراکتیزەکردنەوە و چەند ئەگەریش هەن، کە ئایا ئێران و سوریا دەست لە هاوکاریکردنی سوننەو شیعەکان هەڵدەگرن و رەوشی سیاسی عیراق ئارامدەکەنەوە و ئەهێڵن واشنتۆن بە ئیسراحەت پیلانێکی نویێ دانێت و دەستکەوتەکان بخێتەوە، یان بەردەوام دەبن لەسەر فشار خستنە سەر واشنتۆن بۆ کشانەوەو شکستی زیاتر و دروستکردنی ڤێتنامێکی تر بۆی.
ئایا ئەو راپۆرتە واقعیە، یان وانشتۆن، تاکتێکانە داپڕشتوەو بۆ ئارامکردنەوەو سوریا و ئێران و شیعە و سوننە و بەعسیەکانە، یان ساغکردنەوەی ئەو قسانەیە کەدەڵێ" ئێران و سوریا بە پلەی یەکەم

بەرپرسن لەپەشێوەیەکانی عیراق و لێرە بەدواوە، ئایا ئێران و سوریا ئەو پەلامارانە رادەگرن و ئەو تۆمەتەیان لەسەر دەبێتە ماڵ"

ئەمانە هەمووی چەند ئەگەرن، واشنتۆن کاریان لەسەر دەکات، بەڵام جارێ هیچکامیانی نەخستۆتە بواری پراکتیکەوە، بەڵام دەبێ کورد بزانێت، ئەم راپۆرتە سەرەتایەکە بۆ هەر ئەگەرێك، کە واشنتۆن بیخوازێت، بەوەشەوە کە هەرێمی کوردستان و ئارامی و ئاسایش و حکومەتەکەش بخاتە مەترسیەوە، چونکە ئێمە نمونەی خیانەتی واشنتۆن و ئەوروپامان لایە لەبابەتی (لۆزان) و (روخانی حکومەتی شێخ مەحمود) و (قازی محەمەد) و (دەستگیرگردنی عەبدوڵلا ئوچ ئالان) و (کۆچی خەڵکی کوردستانی باشور).

بۆیە دەبێت کورد، سیاسەت بکات، نەك دۆستایەتی (چونکە لەسیاسەتدا دۆست و دوژمنی تا سەر نییە، بەڵکو بەرژەوەندی تاسەر هەیە).

(٤)

کۆمەڵێك کورد، دەیانەوێت بچنە لای ئەفسەرێکی پایەبەرزی وڵاتێکی دراوسێ، تا جاشیەت و خیانەتی خۆیانی بۆ ئاشکرا بکەن" بۆ ئەمکارە، دۆستێکی خۆیان رادەسپێرن، تا ئەو چاوپێکەوتنەیان بۆ برەخسێنێت.

کاتێك دۆستەکە دەچێتە ژورەوەو دەڵێ کۆمەڵێ کورد" ئەفسەرەکە یەکسەر دەڵێ! ئەوانە خیانتکاران و دوژمنی ئەم گەل و وڵاتەن" قوربان ئەم کوردانە" جیاوازیان نییە، هەموویان دوژمنن.

کابرا دەیەوێت بڵێت، ئەفسەری بەرێز، ئەمانە راستە کوردن، بەڵام دۆستی ئێمەن، بەڵام ئەفسەرەکە هەر کە ناوی کورد دەبیستێ، تورە دەبێ و هەڵدەچێت...

مەبەستم لەم چیرۆکە ئەوەیە، دوژمنانی کورد بەتایبەتی وڵاتانی (ئێران و تورکیا و سوریا...) هەر کە ناوی کورد و کوردستان دێت، قەڵس دەبن و یەکسەر دەکەونە پیلان گێران و چنیننی سیناریۆی دوژمنکارانە.

هێشتا کارەساتی ئازاری (١٩٧٥)و کارەساتی هاکاری و لەسێدارەدانی قازی محەمەدوتیرۆرکردنی قاسملۆ وکمانگرو ئەنفال و هەڵەبجە و قەتلووعامی دەرسیم و سنەو مهابادو (٣١)ی ئاب و تیرۆری سەیداساڵح و قەتڵ و عامی قامیشلۆر حەسەکەمان بیرنەچۆتەوە.

هێشتا ئەوەمان لەیادە" کە لە سەرەتای راپەرینی خەڵکی کوردستان لە ساڵی (١٩٩١) و دواتر چۆن ئەم وڵاتانە، نەیانهێشت تەنانەت یەك بۆشکە

نەوت بگاتە کوردستان و نرخی یەك بۆشكە گەیشتە (٢٠٠٠)دیناری چاپی سویسری و ئەم نرخەش بە درێژایی مێژووی دروستبوونی عێراق رووی نەداوە“ وبگرە نرخی یەك فەردە ئارد، گەیشتە (١٥٠٠) دینارو یەك تەنەکە رۆن (١٠٠٠) دینار، ئەمە لە کاتێکیدا، داهاتی خەڵکی کوردستان ئەوەندە خراپ و کەم بوو، زۆر خێزان دووژەم نانیان دەخوارد، یان بەسەرەچایان دەخواردەوە.

ئەم قەیرانە جگە لە رۆڵی پاسیڤی سەدام و بەعس، هەرسێ وڵاتی دراوسێی کارەکتەری سەرەکی بوون، چونکە سنوورەکانیان داخست و.ئامادەنەبوون لەو بارودۆخە قورسەدا، هاوکاری خەڵکی بکەن، بیانوی ئەوان ئەوەبوو. کە کوردەکان بەنیازن لە کوردستانی عیراقەوە، دەوڵەتی کوردستان دروستبکەن.

کوردەکان ئیدارەو حکومەت و پەرلەمان و کۆلێژی سەربازی و پاڵاوتگەی نەوتیان دروستکردوە، ئەمانە هەموویان مەترسین بۆ سەر جۆگرافیاو جیۆپۆلیتیکی ناوچەکە.

هەوڵی دوژمنکارانەی ئەم وڵاتانە، هەر ئەوە نەبوو، کە خۆیان سنورەکانیان داخست، بەڵکو نەیانهێشت ئەو یارمەتی و هاوکاریانە بگەنە کوردستان، کە لەلایەن وڵاتانی ئەوروپی و رێکخراوە (NGO)کان و خێرخوازییەکان پێشکەشدەکراو سەدان کێشەیان بۆ ئەو وەفدە ئەوروپیانە دروستدەکرد، کە دەیانوویست بێنە کوردستان.

ئاشکراکردنی رێککەوتنامەی پاریس، هەر لەلایەن ئەم وڵاتانەوە بوو، کە کوردی دەگەیاندە رادەی سەرکەوتنی پرۆسەی سیاسی یەکجاری،

ئەگەرچی دەستی لایەنێکی کوردی لەم پرۆسەیەدا هەبوو، نەیهێشت ئەم کارە مەیسەر بێت.

هەر ئەم وڵاتانە بوون، بە نزیکەی (٢٠٠) ئۆپۆزسیۆنی کوردی ئێرانی و (١٠٠) ئۆپۆزسیۆنی کوردی تورکیا و سوریایان تیرۆر کرد.

هەر ئەوان بوون، لایەنە ئیسلامی و تورکمانەکانیان هاندا، بۆ دژایەتی ئەزموونی خەڵکی کوردستان و حکومەت و زەررێکی زۆریان لەم ئەزموونەداو زۆر دوایانخست.

هەر ئەوان بوون تیرۆریان لە کوردستان گەشەپێداو تیرۆریستانیان تەیار دەکردو رەوانەی کوردستانیان دەکردن، بۆ کاری خۆکوژی و ئاژاوەو پشێوی نانەوە.

ئەوان هەر بەوە نەوەستان، پیلانی نهێنی و سیناریۆی ژێر بەژێر بچنن، بەڵکو لە پیلانێکی سێکوچکەی دوژمنکارانەدا، هاوپەیمانیەکیان پێکهێنا بۆ دژایەتی ئەزموونی خەڵکی کوردستان، لە نێوان (تاران، دیمەشق، ئەنکەرە)داو بەنهێنی سەدام حسێن و بەغداش لە گەڵیاندا بوون.

بەمشێوەیە ئەم لایەنانە، هەر سێ مانگ جارێك لە یەکێك لەم پایتەختانە کۆدەبوونەوە، بۆ تاوتوێکردنی پێشکەوتنەکانی هەرێمی کوردستان و دانانی پیلانی دوژمنکارانە بۆ بەرپێگرتنی ئەم ئەزموونە.

ئەمانەی باسمکرد ئەو سیناریۆ کەمانەیە، کە ئەم وڵاتانە دایانرشتووە دژی خەڵکی کوردستان، بەڵام هەموویان بێ ئاکام بوون وشکستییان خوارد، لە بەرامبەر ئیدارەو ئیرادەی خەڵکی کوردستان و ئەزمونی سەرکەوتووی کوردستاندا.

ئێستاش کە پیلانێکی تریان بە دەستەوەیە، بەبیانوی دژایەتی تیرۆر، دەیانەوێت عیراقیش لەم پیلانە بگلێنن و دیسان کوردستان و حکومەتی هەرێمەکان بخەنە ناو ئەم سیناریۆیەوە، بەوەی گەلە کۆمەکێ بکەن دژی PKK)) و جەنگێك بەرپا بکەن بە دەرکردنی لە کوردستانی عیراق و لەمبارەیەوە ئێستا خەریکی داڕشتنی سیناریۆیەکی وەهان، ئێمە شاهیدی ئەدەین PKK)) لە ماوەی چەند ساڵی رابردودا، چەندین سیاسەتی چەوتی پیادەکردوە، دژی ئەزموونی خەڵکی کوردستان و کەوتۆتە شەڕەوە لەگەڵ لایەنە کوردستانیەکان، بەڵام ئەمە مانای ئەوە نییە، ئێمە دوژمنایەتی (PKK) بکەین و بچینە پاڵ بەرەی دوژمنکاران و شەڕی لایەنێکی کوردستانی بکەین.

کوردەکان چ لە حکومەتەکانی هەولێر و سلێمانی و چ لە حکومەتی فیدراڵی عیراق، گەر پشتگیریی لەم پیلانە بکەن، هەڵەیەکی مێژوویی دەکەن.

لەمبارەیەوە دەکرێت چەند نموونە بهێنمەوە" کێشەی ئیسرائیل و فەلەستین، چەندین قەیرانی جۆراوجۆری لێکەوتۆتەوە. هەمووکات کە فشار بۆ سەر ئیسرائیل دروستدەکرێت و ئەنجومەنی ئاسایش دەیەوێت بڕیارێك دژی تەل ئەبیب دەر بکات" واشنتۆن ڤیتۆ بەکار دەهێنێت بۆ پشتگیریی دۆستەکەی.

تامیلۆکانی، ویلایەتی تامیل نادۆ لە هندستان، هەرگیز پشتیوانی حکومەتی نیودەلهی ناکات، بە دژایەتی تامیلەکانی سریلانکا، کە ماوەی چەند ساڵە، کەمینەی تامیل لەلایەن سینهالەکانی سریلانکاوە قەتڵ و عام دەکرێن.

ئیتر بۆچی ئێمە بەبیانوی تیرۆر، دژایەتی PKK))بکەین...؟ لە کاتێکدا ئێمە دەتوانین لە ڕێگەی حیوارو دیالۆگ و دانوستانەوە لەگەڵ PKK))

بگەینە ئاکام، بەتایبەتی کورد ئێستا لەبەردەم تێپەڕکردنی چەندین هاوکێشەی سیاسیدایە، لە عیراقی فیدراڵ و کوردستاندا.

یەکەم: ئەوەی کورد لەبەردەم بە یەکجاری سەرکەوتنی پرۆسەی حکومەت و پەرلەمان و ئەزموونی خۆ بەڕێوەبردندایە و دەبێت ئەم ئەزموونە بگەێنێتە ئاکام و خەونی کورد بێتە دی.

دووەم: مەسەلەی فیدراتیڤەکردنی کوردستان و دروستبوونی سیستمێکی پلورال و مۆدێرن لە عیراقدا، کە بەشێکی زۆری دەکەوێتە سەر سیاسەت و رەهەندەکانی کوردی. بۆ دروستکردنی مۆدیلێکی نوێ و جوان.

سێیەم: کوردستانی باشوور و حکومەت و خاکەکەی، خاك و حکومەتی هەموو کوردێکە لە هەر کوێی جیهاندا بێت، گەر پێویستی کرد هاوکاری بکرێت و باوەشی بۆ بگرێتەوەو گوێی لەمەترسیەکانی هاوکاری نەبێت، بەڵام بەرێگەی یاسایی و ئەخلاقی و دیبلۆماسی و نێودەوڵەتی.

چوارەم: خۆ بە دوورگرتن لە دژایەتی هەر سازمان و رێکخراوێکی سیاسی، لەهەر چوارپارچەکەی کوردستان و دروستکردنی دۆستایەتی و هاوپەیمانیەتی و هەوڵدان بۆ چارەسەری کێشەکانیان و هاوکاری و پشتیوانیکردنیان.

بەڵام:

لەبەرامبەر ئەم هەڵوێستانەدا. هەموو کوردێك و سازمان و لایەنێکی کوردستانی، ئەرکێکی گەورەی دەکەوێتە سەرشان و دەبێت کاری لە پێشینەی بێت بەرامبەر خەڵکی کوردستان.

ئەوەش بەوەی هاوکاری خەڵك و حکومەت بکرێت و کێشەو قەیرانی بۆ دروست نەکرێت و هەموو کێشەکان با لە رێگەی دیالۆگەوە چارەسەر بکرێت.

زۆر لە رێکخراوە سیاسیەکان ئەم هەڵوێستەیەیان نواندوە، بەڵام پێویستە PKK)) ئەم سیاسەتە پیادە بکات و خوێندنەوەی نوێی هەبێت بۆ رووداوە سیاسیەکان.

بێگومان بە پرۆتستۆکردنی حکومەتی هەرێمەکان و کوردەکان لە حکومەتی فیدراڵی عیراق دا، ئەم پیلانەی دژی PKK)) لە رێدایە پوچەڵ دەکرێتەوە، ئەمەش هەڵوێستی مێژوویەیە.

(٥)

تەنها (٤٠٠٠٠) تورك لە ناوچەکانی (رۆدۆبا)ی باشوری وڵاتی بولگاریای سنوری تورکیا دەژین، کەچی ئەنکەرە بولگاریای هەراسانکردوە، تا مافی ئۆتۆنۆمی بە هاوخوێنەکانی بدات و هاوکاری (بزوتنەوەی ماف و ئازادی) دەکات و ئەو پێشنیارەی تورکیاش لە کانونی یەکەمی (١٩٩٧) دا خستە بەردەم پەرلەمانی بولگاریاو لەلایەن پارتی سۆسیالیستەوە سەرزەنشتکرا.

کاتێکیش لە ساڵی (١٩٤٧)دا باکوری قوبرسی داگیرکردو رەئوف دەنکتاشی وەکو سەرۆکی ئەو بەشە دیاریکرد، ئەوەش وایکرد لە (١٩٩٢/١١/٢٥)دا ئەنجومەنی ئاسایش بریاری (٩٨٧) دەرکات و هێزەکانی تورکیای لەو کۆمارە بە بێگانە وەسفکردو یەکێتی ئەوروپاش، لەسەر ئەم رەفتارە نیگەرانی خۆیان دەربری.

سەبارەت بە تورکمانەکانی عیراق و بەرەی تورکمانی و بەتایبەتی بەرە لە کەرکوکدا، لە هەڵبژاردنەکانی سەرەتای (٢٠٠٥)دا نەیانتوانی لە (١) کورسی زیاتر بەدەستبێنن، دەیەوێت هەمان رەفتار دووبارە بکاتەوە، بەوەی کە داوای ناوچەی ئۆتۆنۆم و هەرێمی جیا بۆ تورکمانەکان دەکات.

هەرەشەش دەکات، کە ناهێڵێ کەرکوك بگەرێتەوە سەر هەرێمی کوردستان و تەگەرە دەخاتە بەردەم مادەی (١٤٠).

ئەم قەیرانانەی هەر بە بولگاریاو قوبرس و کوردستانەوە نەوەستاوەو لەگەڵ کۆمارە تازە سەربەخۆکانی شورەوەی پێشوو (ئەرمەنستان،

تورکمانستان و تاجیکستان و کازاخستان و ئۆزبەکستان...)هەیە، بەتایبەتی ململانێیەکانی لەگەڵ ئێراندا، لەسەر پێگەو نفوزی ئێران و تورکیا، لەسەر ئەو ناوچانەی کە (تورك زمانن، یان فارس زمانن).

* * *

ئەنکەرە بەهۆی گرفتی ناسنامەوە کە نازانێ ئایا (ئەوروپیە) یان (ئاسیاییە)یان (ئیسلامییە)...؟ لەلایەك و لەلایەکی ترەوە بەهۆی گرفتی قەیرانە دەرەکیەکانی، لەگەڵ (وڵاتانی تازە سەربەخۆ، لەسەر نەوت و پێگەی ستراتیژیان، لەگەڵ ئێران و سوریا لەسەر لیوای ئەسکندەرونە، یۆنان و بولگاریا ئەرمینیا...لەلایەکی ترەوە.
قەیرانە ناوخۆیەکانیشی لە بابەتی کێشەی (٢٠)ملیۆن کوردو عەلەوی...سێ قەیرانی گەورەن لەبەردەم ئەو خۆراپسکاندنەی کە دەیدات.
ئەوەش هەمیشە سیاسەتی وڵاتە پڕ قەیرانەکانە، کە هەمیشە دەیانەوێت قەیرانەکانی ناوخۆ بگوازنەوە دەرەوەی سنورەکانیان، تا مەترسی کودەتاو ناڕەزایی جەماوەر کەم بکەنەوە.تورکیا هەمیشە لەسەر ئەم معادلەیە کاردەکات، هەر بۆیە ئێستا دەیەوێت گێروگرفتەکانی خۆی بگوازێتەوە دەرەوە، بۆ سەر کەرکوك و هەرێمی کوردستان و رۆژانە هەڕەشە دەکات و راگەیاندنی توند بڵاودەکاتەوە.

* * *

لەگەڵ پەلامارەکانی ئیسرائیل بۆ سەر حزبوڵڵا لە لوبنان، ئەنکەرە رایگەیاند" بۆچی بۆ تەلئەبیب ئاساییە پەلاماری حزبوڵڵا بدات لەسەر خاکی لوبنان، بەڵام بۆ ئەنکەرە نابێت هێرش بکاتە سەر بارەگاکانی (pkk)لە قەندیل"؟"
پاش بێ ئاکامی ئەم هەوڵەی، وەفدێکی لەچەند پەرلەمانتاری پارتی عەدالەت و گەشەپێدان و چەند پەرلەمانتاری تر، بەبێ پرسی پێشوەخت ناردە کەرکوك و پاش گەڕانەوەیان لە راپۆرتی خۆیانە نوسیویانە" گەر تورکیا فریای خۆی نەکەوێت، کوردەکان سەربەخۆیی رادەگەێنن و بارودۆخەکە ترسناکە، بۆیە پێویستە چی کۆمپانیای تورکی لە کوردستان کاردەکات بە پەلە بکشێننەوە".
لەوانەش خەتەرتر رۆژی (٥/١١/٢٠٠٦) عەبدوڵڵاگوڵی وەزیری دەرەوەی تورکیا، هەڕەشەی لە تاڵەبانی و بارزانی کرد کە "نابێ کوردەکان بە هیچ شێوەیەك بیر لە سێ شت بکەنەوە، ئەوانیش
١- گەڕانەوەی کەرکوك بۆ سەر کوردستان.
٢- هاوکاری pkk و بەکارهێنانیان، وەکو کارتی فشار دژی ئەنکەرە.
٣- راگەیاندنی سەربەخۆیی کوردستان.
شوکری ئەلداغ نوێنەری پارتی گەلی کۆماریش، لە پەرلەمانی تورکیا وتی " حکومەتی هەرێمی کوردستان بە نیازە لە ماوەیەکی نزیکدا، سەربەخۆیی رابگەیەنێت و بەهاوکاری ئەمریکاش یەکگرتن لەگەڵ کوردستانی تورکیا دروستبکات و ئەمەش گەورەترین هەڕەشەو خەتەرە"؟
لە هەفتەی رابردووشدا، ئەنکەرە، بەمەبەستی تێکدانی پرۆسەی ئاساییکردنەوەی کەرکوك و ماددەی (١٤٠) مالکی بانگهێشتیکردو ئەمەش

دووەم جارە لەپاش سەردانەكەی جەعفەری، سەبارەت بە كەركوك و pkkو هەرێمی كوردستان، ئەمەش دیسان مایەی سەرنجە، بەڵام دەبێ مالكی ئەوە بزانێت، ئەو شەریكی كوردەو دەبێ وەزعی كەركوك، وەكو حەقیقەت باسبكات، نەك وەكو ئەوەی توركیا پێخۆشە.

* * *

ئەگەر چی پێشتر محەمەد تاغاری سیاستمەدار پۆزەتیڤانە قسەی كردبوو، كە" دەبێ كورد بەشداری پرۆسەی سیاسی توركیا بكەن" خودی عەبدوڵڵا گولیش بۆ ئاسیۆشیدت پرێسی راگەیاندبوو" گەر شەڕی ناوخۆ لە عیراق روویدات، توركیا پشتیوانی لە كوردەكان دەكات"

ئەم دوو لێدوانە جیاوازە، هۆكاری خۆی هەیە، جگە لە سەر لێشواویی عەبدوڵڵا گولێ نیشاندەدات، سەبارەت بە كوردو سیاسەتی ناوچەكە.

* * *

گریمان هەڕەشەكانی توركیا راستن، ئایا دەتوانێت پەلاماری كوردستان بدات؟ لەمبارەیەوە پیتەر گالبێرس بۆ رۆژنامەی (taz)، ئەڵمانی دەڵێت" توركیا هەڵەیەكی گەورە دەكات، گەر بیەوێت بچێتە كوردستان، چونكە لەگەڵ (١٠٠٠٠٠) پێشمەرگە رووبەڕوو دەبێت و توشی تێكشان دەبێتەوە و دەكەوێتە زلكاوێكەوە، كە بە زەحمەت لێی دەردەچێت، چونكە پێشمەرگە دەتوانن توركیا بكەنە ڤێتنامێكی تر "

لە حاڵەتێكیشدا كوردەكان سەربەخۆیی رادەگەیێنن، توركیا نەك ناتوانێ ئەم خواستەی خەڵكی كوردستان شكستپێبێنێت، بەڵكو واباشترە یەكەم دەوڵەت بێ، دان بە دەوڵەتی كوردستاندا بنێت، كە كۆمەڵێك بەرژەوەندی بە یەكەوە كۆیان دەكاتەوەو جیا لەوەی سنورێكی زۆریان بە یەكەوە هەیەو دوو دۆستی نزیكی واشنتۆنن.

چونكە ئەوە ئەنكەرەیە راستەوخۆ پشتگیری لە ئەلبان و كۆسۆڤەكانی یوگسلافیا دەكات، بۆ سەربەخۆیی و كەسیش نەیتوانی رێگر بێت. هەرچی پەیوەستە بە (pkk)ەوە ئەنكەرە دەبێ تێبگات پاشی (٣٢) ساڵ شەڕ و كوژرانی (٣٠٠٠٠)كەس نەیتوانی (توركە شاخەویەكان...!) لەناوبەرێت و بگرە بە گرتنی (عەبدوڵڵا ئوجلانیش) سیناریۆكە وا دەرنەچوو، كە توركیا دایڕشتبوو.

سەبارەت بەم مەسەلەیە دەبێ ئەنكەرە دوو خاڵ لەبەرچاو بگرێت.

یەكەم" كوردەكانی عیراق نە جارێكی تری شەڕی (pkk)دەكەن و نە رێگاش دەدەن توركیا بەسەر سنوری هەرێمدا باز بدات و لە قەندیل شەڕی (pkk) بكات و ئەوەش دەبێ بزانێ، چۆن توركیا خۆی بە وڵاتی دایك دەزانێت بۆ(٤٠٠٠٠٠)توركی بولگاریا و توركەكانی قوبرس و كەركوك و هاوسۆزی لەگەڵیاندا هەیە، بە هەمانیشێوە كوردەكانی عیراقیش، خۆیان بە وڵاتی دایك دەزانن، بۆ كوردەكانی توركیاو تەنانەت ئێران و سوریاش و بەرگریشیان لێدەكەن، بەخودی تاڵەبانی و بارزانیشەوە.

دووەم" دەبێ توركیا تێبگات كە مەحاڵە تۆپ و تانك لە ئەستنبوڵ و ئەنكەرەوە بێنێت بۆ قەندیل و بیەوێت pkk))لەناوبەرێت"،بەڵكو ئەو سیاسەتە دروستە كە (توركۆت ئۆزاڵ) ساڵی (١٩٩١)گرتیەبەركە وتی"

تورکیا دان بەراستی بوونی کورددا دەنێت" نەك هەڕەشە بێ بنەماکانی گوڵ و ژەنەراڵەکان و یەشاربیوك تورکیا.

* * *

ئایا بۆ تورکیا رەوایە بەرگری لە تورکمانی بولگاریا و قوبرس و کەرکوك بکات، بەڵام بۆ کورد ناشێت دیفاع لە مافەکانی خۆی بکات...؟

تورکیا دەبێ ئیتر تێبگات، سەردەمی هەڕەشە نەماوەو نەهاتنەدی خەونی بە ئەندامبونی لە ناو پەرلەمانی ئەوروپاش، یەکێك لە فاکتەرەکانی کوردە.

تورکیا هەڵە دەکات قسە بە سەرکردەکانی کورد دەڵێت و هەڕەشە لە هەرێمی کوردستان دەکات.

تورکیا هەڵە دەکات (ئورهان پاموك) دەڕەنجێنێت، لەبەر ئەوەی وتویەتی" تورکیا (١) ملیۆن ئەرمەن و (٣٠٠٠)کوردی قەتڵ و عامکردوە و ئەو راستگۆیەش، پاموکی کردە خاوەنی خەڵاتی نۆبڵ، کە تورکیا دەستخۆشی لێنەکرد

تورکیا هەڵە دەکات "یەشار کەمال" بەجوداخواز لە قەڵەم دەدات و داوای دادگایکردنی دەکات، تەنها لە بەرئەوەی بۆ دیرشپگیلی ئەڵمانی وتویەتی" تورکیا دەتوانێت دەریاکان وشك بکات، بەڵام ناتوانێت ماسیەکان راو بکات".

تورکیا دەبێ بزانێ رێگای برۆکسل بە دیاربەکرو ئابوری ئەنکەرەش، بەشێکی بە هەرێمێکی کوردستانی گەشەکردو ئازاددا تێپەڕ دەبێت...!

تورکیا دەبێ واز لە خەونی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و دەسەڵاتی تورك لە تورکیاوە بۆ دیواری چین و ئاسیای ناوەڕاست و کافکاس بێنێت و خۆشی لەو وڵاتانە بەدوور بگرێت، کە بێزراون لە کۆمەڵگای نێو دەوڵەتیدا، نەك لەگەڵیان خەریکی پیلان و داڕشتنی سیناریۆبێت دژی کورد، دەبێ وازو لە شیعە و سوننە بێنێت، وەکو کارتی فشار لە دژی کورد.

تورکیا دەبێ مۆدیلێکی نوێ لەسیستمی سیاسی لە ناوچەکە پراکتیزە بکات، کە هەرێمی کوردستانیش پشتیوانی لێبکات، ئەگەر نا هەڕەشەکان بۆ سەری ساحێبانە.

با بزانین تورکیا کامەیان دەکات، ئەوکات کوردیش بڕیار دەدات، دەست بە کاردەبێت و چی دەکات؟

(٦)

بارودۆخی سیاسی عیراق هێندە ئاڵۆز ەبووەتە تەوەری سەرەکی هەموو میدیاو دانوستانە ناوچەیی و نێودەوڵەتیەکانو گەرمترین دۆسێیەی سیاسی رۆژە، بەڵام ئەوەی لەهەموان زیاتر سەرقاڵیەتی و ئەجێنداکانی لە رەهەندی جیاواز جیاوازەوە تاوتوێدەکات، وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکایە.

هەرچەندە واشنتۆن توشی کۆمەڵێك قەیرانی گەورە لە عیراقدا هاتووە و تەنانەت کاریگەری راستەوخۆشی لەسەر رەوشی سیاسی ناوخۆی ئەمریکا هەیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، تا ئێستاش تاکهێزێك کەسەر لەمەسەلەکان دەردەکات و نهێنەییەکانی بزانێت و بیەوێت هاوکێشە سیاسیەکان عیراق بەلایەکدا بخات، هەرخودی خۆیەتی.

* * *

لەماوەی پانزە رۆژی رابردوودا گەشتی مەکۆکی ودبلۆماسی واشنتۆن و هاوپەیمانە ناوخۆیی و نێودەوڵەتیەکانی بەرەو ئاکارێکی خێراو بە پەلەو پرۆپڕ رۆیشت.

هەندێك پێیانوایە مەترسی ئەمریکا لەعیراق وایکردوە، ئەم گەشتە دبلۆماسیە خێرایانە ئەنجامبدرێت و هەندێکیشیان پێیانوایە هەڵبژاردەکانی ئەم دواییەی واشنتۆن و سەرکەوتنی دیموکراتەکان فاکتەرێکی ترە،

بۆچونێکیش هەیە دەڵێ" ئاماژە سەرەکیەکانی راپۆرتەکەی (بیکەر- هاملتۆن)داینەمۆی سەرەکی ئەم جموجوڵە خێرایانەیە.

سەردانەکەی ولید موعیلم وەزیری دەرەوەی دیمەشق بۆ بەغداو چاوپێکەوتنی لەگەڵ تاڵەبانی و سەردانی عیراق پاش، بیست و پێنج ساڵ پچراندنی پەیوەندی دبلۆماسی و بەڵێندان بە هاوکاریکردنی حکومەتی عیراق بۆ چەسپاندنی ئاشتی و ئارامی لە عیراق، یەکێکە لەو ئاماژانەی کە بیکەر پێیوایە دەبێ سوریا لە چارەسەری قەیرانەکانی عیراق رۆڵی هەبێت و سوریاش خۆی ئەم خوێندنەوەیەی پێباشە، کەلەناو هاوکێشە سیاسیەکاندا حسابی بۆ بکرێت و واشنتۆن لەگەڵیدا لەسەر فایلە جۆراوجۆرەکانی نێوانیان دانوستان بکەن، بەمەرجێك چۆن واشنتۆن داوای هاوکاری لەدیمەشق دەکات لە ئارامکردنەوەی عیراق و دەستهەڵگرتن لەهاوکاری گروپە چەکدارەکان و سوننەکان و قایمکردنی سنورەکانی دیمەشق دەیەوێت دۆسیەکانی (لوبنان و فایلی رەفیق حەریری و حزبوڵڵا لەسەری نەکرێتە ماڵ و لەوە زیاتر فشاری نێودەوڵەتی نەخرێتە سەر).

سەبارەت بە ئیسرائیل لە کشانەوەی لە بەرزاییەکان جۆلان و هەر ئەگەرێکی سەربازی نەرمی بنوێندریت.

هەرچەندە مەرجەکانی سوریا بۆ واشنتۆن قورسن، بەڵام چونکە وەزعی ئەمریکاش لەعیراق زۆرخراپە، ناچارە لانی کەم لەگەڵ سوریا مامەڵەیەك بکات. گەر کاتی و تاکتیکانەش بێ، بەتایبەتی کە سوریا هەنگاوی ناوە و وەزیرەکەی ناردوەتە بەغدا، بەڵام ئەمریکا دەیەوێت ئەم بەڵێنانانە بەکردار ببنە واقیع.

یەكێكی تر لەو گەشتە دبلۆماسیە خێرایانە، سەردانەكەی تاڵەبانی بوو بۆكۆماری ئیسلامی ئێران.

راستە تاڵەبانی وەكو سەرۆك كۆماری عیراق چۆتە تاران، بەڵام سەردانەكەی تاڵەبانی چەند ماناو مەغزای جیاوازتری هەیە.

هەرچەندەیشە نابێ ئەوەمان لەبیر بچێت، ئەم گەشتەش لەدرێژەی هەوڵەكانی واشنتۆنە بۆ چارەسەری قەیرانەكان، كە بە ئاماژەی ئەو بەڕێوە دەچن.

بەڵام تاڵەبانی بەوە ناسراوە، كە دبلۆماكارێكی باشە، تارادەیەكی باشیش دۆستی ئێرانیەكانەو لە زمانی دیالۆگی ئەوان دەزانێت و ئەوانیش دانوستانەكانی لەگەڵ تاڵەبانی بەهەند دەگرن.

جگە لە رەهەندە مێژوویەكانی ئەم پەیوەندیانە، دۆستایەتی تاڵەبانی سەرۆك كۆمار، لەگەڵ لایەنە شیعەكان خاڵێكی جەوهەریە بۆ ئێران.

زۆربەی ئاماژە سیاسیەكان پێیانوایە، دوو هێز لەعیراقدا ململانێیانە، ئەوانیش ئەمریكاو ئێرانن. ئەم قسەیە تارادەیەكی زۆر راستەو بە بەڵگەش دەركەوتوە، كە ئێران رۆڵێكی گرنگی هەیە، گەرچی زۆرجار رۆڵێكی نێگەتیڤە.

بەڵام لەسیاسەتدا، تەنها هەوڵەباشەكان بە رۆڵی سیاسی حساب ناكرێن، بەڵكو هەموو رێگاكان ریزبەندی خۆیان بۆ دەكرێت.

ئێستا ئیتر بۆ هەموو دونیا بەتایبەتی بۆ واشنتۆنیش ئاشكرابوو، كە ئێران هەرچی بۆ بكرێت بۆ هاوكاری (ئەنجومەنی باڵای شۆڕش ئیسلامی، حزبەكەی عەبدولعەزیز حەكیم، حزبی فەزیلەو حزبی دەعوا، گروپەكەی موقتدا سەدر و بچووكترین هێزو گروپی شیعە) درێخی ناكات.

ئەمەش مانیفێستی كاركردنی ئێرانە، كە لەهەر كوێیەك شیعە هەبێت، دەبێ ئێران رۆڵ و ئامادەگی هەبێت، جا لەعیراقە، كە مۆڵگەی بەهێزی گرۆبوونەوەی شیعەكانەو شوێنە پیرۆزەكانی نەجەفو كەربەلاو كازمیە و سامەرایە، یان لە پاكستان و بەحرێنە" ئێرانن خۆی بەهەڵگری ئیدیۆلۆژیای شیعەگەرایی دونیا دەزانێ و لەهەوڵی بەردەوامی ناردنە دەرەوەی ئەم فكرەدایە.

ئێستاش كە عیراق لەسەر تەرزی دیموكراسی بەڕێوە دەچێت و شیعەكان پڕنفوزترین گەلی عیراقن و ئێران دەیەوێت بەرۆڵێكی گەورەتر وازی بكات، تا لەلایەك شیعەكان وەكو كارتی گوشار بەكاربێنێت و خەونیش بەوەوە دەبینێت، كە كۆپیەكی هاوشێوەی خۆی لەنەجەف و كەربەلاو بەسرە دروستبكات.

لەوەش گرنگتر دەیەوێت ململانێی لەگەڵ واشنتۆن بكات و گۆڕەپانی عیراقیش بكاتە یەكێك لە قەیرانەكان، كە دەتوانێت ئەو گەمەیە بكات، بەتایبەتی لەهەر ململانێیەكی تر بۆ راكێشان بۆ ناو بازنەی پەیمانی ناتۆی یەكێتی ئەوروپا و ئەنجومەنی ئاسایش و شكست دەخوات، بۆیە عیراق ئەگەرێكە بۆ ئێران كەدەبێ گرەوی لەسەر بكات.

ئێران باشدەزانێ گەر لە ئێستادا لەعیراق شكست بخوات، ئەوە زۆر ئاسانتر لەگەڵ واشنتۆن و ململانێیەكانی تر تێكدەشكێت.

بۆیە دەتوانم بڵێم عیراق بۆ ئێران، مانایەكی زۆرگەورەی هەیە و دەتوانێت فاكتەرێك بێت بۆ گرەو لەسەر مانەوەی خۆی بۆ ماوەی چەند ساڵی ترو دەتوانێت خاڵێك بێت، بۆ درێژەكێشانی بەرنامە ئەتۆمیەكەیی و دواخستنی سەپاندنی سزای ئابوری و ململانێیەكانی لەگەڵ یەكێتی ئەوروپا.

دەتوانێت فاکتەرێك بێت بۆ لادانی هەموو ئەو گریمانە و مەترسیانەی، کەپێیانوایە ئێران لە ئەجێندای واشنتۆندایە، بۆ ئاڵوگۆڕ لە سیستمی سیاسی لەو وڵاتەدا.

واتە ((عیراق بۆ ئێران بەهەمانشێوەی عیراق بۆ ئەمریکا گرنگە، بەڵام بەدوو ئاڕاستەی جیاوازدا)).

ئەویش بەومانایەی، واشنتۆن دەیەوێت عیراقێك بونیادبنێت، دەستی وڵاتانی دەرەکی بەتایبەتی ئێران کەمکاتەوە، نەهێڵێت لەمەترسی گروپی تیرۆریست و فەندەمێنتالیزم دووری بخاتەوەو حکومەتێکی دیموکرات و پلوراڵ بێتەکایەوە، هەرسێ پێکهاتە سەرەکیەکەی عیراق، هۆمۆجینانە لەناو هاوکێشە سیاسیەکاندا بن و سیستمێکی نمونەیی لەخۆرهەڵاتی ناوەڕاست دروستبێت.

بەڵام هەرچی ئێرانە، هەموو هەوڵێکی بۆ ئەوەیە، عیراق بەردەوام نا ئارام و پڕ قەیرانە بێت، لەپێناو شکستی بەرنامەکانی واشنتۆنداو ناشیشارێتەوە، کە هەمیشە هاوکاری گروپە شیعەکانمان دەکات و هەرگیزیش ئێران بە وەرازی نابێت، سیستمێکی پلوراڵ و مەدەنی مۆدێرن لە عیراقدا بێتەکایەوە، بەڵکو دەیەوێت سیستمێکی سیاسی ئیسلامی شیعە بێتە سەرکار، شیعەکان تێدیدا باڵا دەست بن.

هەرگیز ئێران نایەوێت سوننە و کورد، لەناو ئەم هاوکێشە سیاسیانەوە شوێنی شیاو بگرن،

لەبەرئەوەی سوننە سەرەڕای ئەوەی بە دوژمنی سەرسەخت مەزهەبی شیعە دەزانن، لە رووی مێژوویی و سیاسیشەوە، ململانێیەکی کۆنیش لەگەڵ سوننەکان و وەهابیەکان و عەرەبستان سعودیە هەیەو هەردوولا خۆیان

بەدوو جەمسەرو دووقوتبی گرنگی (شیعە و سوننە)ی سەرتاسەری دونیا دەزانن.

زۆربەی گروپە سوننەکان، ئەوەش ناشارنەوەکە، نەك نایانەوێت ئێران هاوکاریان بکات، بەڵکو هەموو قەیران و کێشەکانی باشورو ناوەڕاست و کوژراوی رۆژانەی سوننەکان، دەخەنە پاڵ ئێران و ئەوانیش سعودییە و ئوردن و میسر و سوریا، بە پشتیوانی خۆیان دەزانن و ئێرانیش لەمە نیگەرانە.

هەرچی سەبارەت بە کوردە، ئێران راستە لەمەسەلە لاوەکیەکاندا، هاوکاری کوردەکان دەکات، بەڵام لەرووی ستراتیژییەوە، خەتەری کورد هیچ لە سوننە بە کەمتر نازانێ و پێیوایە کورد یەکێکە لەو هەڕەشانەی، کە رووبەڕووی ئێران دەبێتەوەو بەهاوکاری واشنتۆن سنورەکانی دەخانە مەترسیەوە، ، بۆیە هیچ کات ئێران لەرووی ستراتیژییەوە هاوکاری کوردەکان ناکات.

هەرچەندە ئەگەری لێکنزیکبونەوەی ئێران و ئەمریکاو گریمانەیەکی دوورەو یەکێکە لە ئەگەرە دوورەکان.

هەرچەندە دەستهەڵگرتنی ئێرانیش، لە یارمەتیەکانی گروپەکانی عیراق و شیعەکان و خودی موقتداش، کارێکی مەحاڵە.

کەواتە ئەگەری دیالۆگی دوولایەنە چۆنەو هاوکاریکردن چۆن چۆنی بەڕێوەدەچێت؟

ئەم پرسیارە وەڵامەکەی زۆرگرانە، بەڵام دەبێ هۆکاری چی بێ لەپاش فشارەکانی واشنتۆن بۆ سەر ئێران، سەبارەت بە رەوانەکردنی دۆسیەی ئەتۆمی ئێران بۆ ئەنجومەنی ئاسایش و ئەگەری هێرشی سەربازی و

گەمارۆی ئابوری و تاوانبارکردنی بەشەڕی حزبوڵڵا و ئیسرائیل و پەشێوی عیراق و سازکردنی مانۆڕی سەربازیی و کۆکردنەوەی هاوپەیمانی لە دژی هاوکێشەکە، گۆڕاوە بۆ دیالۆگ و دانوستان؟!

لێرەدا شتێك کە شاراوەنییە ئەوەیە، کە ئەمریکا لە عیراقدا توشی چەند قەیران هاتوەو لیژنەکەی (بیکەر و هاملتۆن)یش، یەکێك لە ئەگەرەکانی ئەوەیە، کە دەبێ واشنتۆن لەگەڵ ئێران لەسەر عیراق دیالۆگ بکات، چونکە دەتوانێ رەوشی عیراق ئارامکاتەوە؟!

هەرچەندە ئەمریکا ئەمکارەی کردوە، تاڵەبانی نارده تاران، بەڵام بەگومانە لەوەی، کە ئێران لەعیراقدا هاوکاری واشنتۆن بکات ، یان لانی کەم دەست لەو فاکتەرانە هەڵگرێت، کە زۆر کاریگەرانە شوێنی خۆیان پێکاوەو ئەمریکای ناچارکردوە، داوای دیالۆگ و دانوستان بکات.

بەتایبەتی ئەو فاکتەرەی باشدەزانێت چەندە بە قازانجەیەتی دوو بەرانبەر بە زەرریەتی، مەبەست لەوەی چەندە عیراق بۆ ئەمریکا ئارام بێت، هێندەش ئەگەری پەلاماردانی ئێران لەلایەن ئەمریکاوە زۆرترەو ئاسانترە.

تەنها لەحاڵەتێکدا، گەر ئەمریکا بەرەسمی پرۆتۆکۆلێکی لەگەڵ ئێران ئیمزابکات، کە هەرگیز بیر لەپەلاماردان، یان، روخانی یان گوشاری ئابلۆقەی ئابوری ناکاتەوە.

ئەمەش بۆ ئەمریکا هەم ئیمزایەکی قورسە، هەم شەرمەزارییە، بچێتە ژێر داوایەکی لەوبارەوە.

بەوپێیە ئێران لەنیەتیدایە، عیراق بۆ ئەمریکا بکاتە ڤێتنام و ئەمریکاش دەیەوێت عیراق بکاتە نمونەیەکی باش، لانی کەم بۆ ئاڵوگۆڕ لەناوچەکەو سیستمە سیاسیە تۆتالیتاریەکان و لەوبارەیەوە ئێرانیش بەردەکەوێت،

بەڵام ئێستا زووە، بۆ بەیەکلاداخستنی ئەم کێشەیە، بۆیە عیراق خاڵێکی گرنگی یەکلایکەرەوەیە بۆ سەرکەوتنی واشنتۆن و مانەوەی ئێران بەهەر حاڵێك بێت.

(٧)

لە (١٢)ی ژوئی ٢٠٠٨، شەڕێکی سەخت لە نێوان دەوڵەتی تەلئەبیب و ڕێکخراوێکی ئیسلامی شیعەی توندڕەو لە لوبنان(حزبوڵڵا) دەستپێکردوە، بەڵام لەرووی ئیعلامیەوە شەڕەکە، بەشەڕی ئەو دوولایەنە ناو دەبرێت، ئەگەر نا، خودی ئیسرائیل ئەوە باشدەزانێ، کە نایەوێت کێشەکەی لەگەڵ سازمانێکی بچووك، هێندە گەورە بکات و لەسەر زاری لێپسراوە سیاسی و سەربازیەکانییەوە، ڕۆژانە لێدوان بدات، سوپا داوا لەسەربازە یەدەگەکانی بکات، پەیوەندی بەهێزەکانەوە بکەنەوەو داوای جێبەجێکردنی مادەی (١٥٥٩)ئەنجومەنی ئاسایش بکات.

دەمەوێت بڵێم ، گەر ئیسرائیل لە ڕەهەندێکەوە، لەگەڵ حزبوڵڵا بجەنگێ، بەڵام مەبەستەیەتی بڵێ" ئەم جەنگە دژی ئێران و سوریا"یە دژی حزبە شیعی و شیعەگەرایە، چونکە چۆن ئەوان بەبونیادنانەوەی ئەم گروپە دادەنرێت، بەهەمانشێوە هەر ئەوانیش لەرووی مالی و چەکداری و لۆجتسێکیەوە پشتیوانی دەکەن، هەموو دونیاو تەلئەبیبیش باشدەزانێ، کە حزبوڵڵا لەکوێ و چۆن بۆتە خاوەنی (١٥٠٠٠)موشەك و (٨٠٠٠) چەکدارو فڕۆکەی سیخوری بێ فڕۆکەوان و کاتیۆشاو چەکی دژە فڕۆکەو توانای مالی و سیاسی و خاوەنی کەناڵی (المنار)ی ئاسمانی.

بەپێی سەرچاوەیەکی هەواڵی ماڵپەڕی (BBC)بە تەنها ئێران و سوریا، لانی کەم یارمەتی (٢٥-٥٠)ملیۆن دۆلاری، دەدەنە ئەم ڕێکخراوەو لەلایەنی سەربازیشەوە هاوکاری دەکرێن، بەڵام ئەوەی کە بۆچی تەلئەبیب

بۆردومانی لوبنان دەکات، ئەوە خودی ئەو پرسیارەیە؟ لەبەرئەوەی ئەم گروپە لەرووی جوگرافیەوە لەسەر خاکی لوبنانە، بەڵام چونکە لوبنان خاوەنی سیادە و سەروەری خۆی نییە، نەدەتوانێ ئەم گروپە دەرکات، نەدەتوانێ وەڵامی هێرشەکانی ئیسرائیل بداتەوەو نەدەتوانێ ڕەوشەکە چارەسەر بکات، بەڵام یەکەم زەرەرمەندیش هەر خودی لوبنانە، پاش (٢٢) ساڵ داگیرکردنی باشوری لوبنان لەلایەن ئیسرائیلەوە لە (٢٤)ی ئایاری (٢٠٠٠)دا، هێزەکانی لەم ناوچەیە کشانەوەوە، بەڵام هەرزوو ناوچەکە کەوتە دەستی حزبوڵڵا و پێگەو نفوزی خۆی تێدا قایم کردو هەر لەو کاتەوە، کە حزبوڵڵا دروستبوە لەساڵی (١٩٨٢) تا ئێستاش، بەدەیان جار کە هۆکاری سەرەکی حزبوڵڵا بووە لەلایەن ئەرتەشی ئیسرائیلەوە، بۆردومانی لوبنان و باشوری لوبنانی کردوە، واتە هەر کاتێك پەلاماری سنورەکانی ئیسرائیل درابێ، هەمان وەڵامدانەوەی هەبووە، بۆردومانی باشوری لوبنان و شوێنی تری کردوە.

بەڵام حکومەتی بەیروت، قەت نەیتوانی ئەم بەڵایە لەخۆی دوربخاتەوە، ئەو وێرانەیەی لەسەر دەستی حزبوڵڵاو گروپە ئیسلامیەکان هاتەدی، لەخۆی دوربخاتەوە.

لە (١٤)ی مارچی ١٩٧٨ هەر بەو هۆکارەکەی، کە پەلاماری سنورەکانی درابوو، ئیسرائیل پەلاماری باشوری لوبنانی داو نزیکەی (٤٠٠) کەس کوژرا، تا لە (٦) ژوئەی ١٩٨٢ هەر سەبارەت بەو کاردانانەوە هێزەکانی ئیسرائیل، پەلاماری باشوری لوبنانیان داو بۆ ماوەی (٦)مانگ، ئابلۆقەی بەیروت دراو تا دواجار یاسر عەرەفات و (١١٠٠٠)هەزار چەکداری ئەو ڕێکخراوەی لە

لوبنان دەراپەڕاند، دەكرێت لێرە ئەو پرسیارە بكرێت، ئایا ئەو دوو ڕووداوەی كە لە (١٩٨٢) تا (٢٠٠٠) ڕوویاندا، دووبارە ببنەوە.

مەبەستمە بڵێم گریمانەی ئەوە دەكرێت، جارێكیتر باشوری لوبنان بكەوێتەوە ژێر كۆنترۆڵی ئیسرائیل و بەهەمانشێوە حكومەتی بەیروت ناچار بكرێت، حزبوڵڵا لەباشوری لوبنان دەرپەڕێنێت.

ئەو دووسیناریۆیە، ئەگەری دوبارەبوونەوەیان هەیە، چونكە هەمان هەڵەی، كە رێكخراوەی عەرەفات ساڵی (١٩٨٢) كرد و تادەگات بەئێستاش، نەیانتاوانی بەتەواوی لەگەڵ تەلئەبیب بگەنە رێككەوتن، بۆیە گەر ئیسرائیل رەوشەكەی بۆ لەباربێ، دورنییە ئەو دوو هەوڵە دووبارە بكاتەوە، ئەو رەوشەی كە ئێستا لەنێوان ئیسرائیل و حزبوڵڵا دەستپێكرد تا دێت ئاڵۆز دەبێ، بۆیە یەكێكی تر لە رەهەندەكانی ئەم جەنگە، دەكرێت پەیوەست بێ ئەوەیە، كە واشنتۆن ئەو سیناریۆكەی داڕشتبێ.

بەوپێیەی واشنتۆن لەعیراقدا، فشارێكی زۆری لەسەرەو رووبەڕووی چەند قەیران بۆتەوەو خەریكە شەڕی ناوخۆی شیعەو سوننەشی دێتە سەر، بۆیە ئەمەش ئەو سیناریۆیەیە، كە زۆرجار وڵاتانی قەیراناوی دەیانەوێت سیناریۆ دروستبكەن و قەیرانەكان بگوێزنەوە دەرەوە، بۆیە واشنتۆن رەنگە بیەوێت سەرەنجی میدیا و وڵاتانی دونیا لەسەر عیراق لابەرێت و سەرەنج بدرێتە شەڕەكانی ئیسرائیل و لوبنان و بەمەش رەهەندەكانی ئەو جەنگە وا بەرێتە پێش، گەر كوشتارو قەیرانەكانی ناو عیراق فاكتەری سەرەكی وڵاتانی ئێران و سوریان.

ئەوا ئێستا ئەم سیناریۆیە خەریكە تەنگ بەو دوو وڵاتە هەڵدەچنێ و هەردووكیان تۆمەتبارن بەوەی، كە یارمەتی ماڵی و سەربازی پێشكەش بە

حزبوڵڵا دەكەن و كردویانە و هەر لە چەند رۆژی شەڕەكانیشدا ئیسرائیل رایگەیاند، حزبوڵڵا موشەكی دروستكراوی ئێرانی بەكارهێناوە.

واتا ئەمریكا دەیەوێت بەدونیای راگەیەنێ، ئێمە و تەلئەبیب دەمانەوێت ئاشتی و ئارامی لە لوبنان بەر قەراربێ، بەڵام حزبوڵڵا بە پشیتوانی سوریا و ئێران، ناهێڵێ ئەو كارە مەیسەربێ، نە پرۆسەی ئاشتی ئیسرائیل و فەلەستین سەركەوێت، بۆیە هەموو عاقبەتی ئەو جەنگە و ئاكامەكانی، دەكەوێتە ئەستۆی ئەو دوو وڵاتەو حزبوڵڵاوەو تەنها و تەنها ئەوان بەرپرسی یەكەمن.

هەر بۆیەشە سەرانی وڵاتانی (G٨)لە مۆسكۆ، لەسەر زاری راوێژكاری ئەڵمانیاوە، هەمان بۆچونی واشنتۆنیان هەبووە و رایانگەیاندوە، حزبوڵڵا و هاوكارەكانی بەرپرسی یەكەمی ئەو شەڕەن، جگە لەوەی دوو وڵاتی خاوەن نفوزو ئایدیای عەرەبی (میسرو سعودیە) پشتیوانی بۆچونەكانی ئەمریكا بوون.

بەو واتایەی بەهاتنەناوەوەی واشنتۆن بۆ ناو قەیرانەكە، هەم سینایۆكە تاڕادەیەك شوێنی خۆی گرتوەو هەم دژایەتی حزبوڵڵاو سوریا و ئێرانیش پەرەی گرتوە، بۆیە رەنگە ئاكام بەدەرپەڕاندنی حزبوڵڵا لەباشوری لوبنان كۆتایی پێبێت.

یەكێكی تر لە رەهەندەكانی ئەم جەنگە، رەنگە ئەوەبێ واشنتۆن بیەوێت چەند هێرشی ئاسمانی بۆسەر دیمەشق، یان ئەتۆمیەكەی تاران ئەنجامبدات، بەو پێیەی ئەو دوو وڵاتە سەرچاوەی شەڕن لە ناوچەكە.

یان لانی کەم بیەوێت زەنگێکی ئاگادارکردنەوە گەورەبێ، بۆ ئەو دوو وڵاتە، بەوەی گەر دەست لە نانەوەی پشێویی و قەیرانەکانی عیراق هەڵنەگرن، دەتوانێ توشی کێشەیان بکات.

ئەگەر چی هەر دوو وڵات ئەو پەیامە باش دەزانن، بەڵام ناشتوانن دەست لە پشتیوانی گروپەکان لەعیراق و سوریا و لوبنان و فەڵەستین هەڵگرن، چونکە بوونی ئارامی لەهەرکام لەو وڵاتانە، مانای سەرکەوتنی سیاسەتی ئەمریکا لە ناوچەکەو بردنەوەی شەڕی عیراق و تێکشاندنی گروپە تیرۆریستی و ئیسلامەیەکان و سەدامیەکان و سەرکەوتنی رەوتی مۆدێرن و دیموکراسی و سکۆیلاریزمە، کە ئەمەش واتای سەرکەوتنی بەرچاوی بەرنامەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستی گەورەو دواتریش جێبەجێکردنی بەرنامەکانی واشنتۆن دژی ئەو دوو وڵاتە.

بۆیە هەرکام لەو دوو وڵاتە، نەدەیانەوێت رەوشەکە لەوە ئاڵۆزتربێ، کەخۆیان زەرەری لێبکەن، نەدەیانەوێت دەست لەپشتگیری نەسروڵڵاو حزبوڵڵا هەڵگرن.

بەڵام ئیسرائیل کەبەپێی ئیعازی واشنتۆن جووڵە دەکات، نایەوێت ئەو شەڕە راگرێت، بەڵکو وەکو پێشتر باسمکرد، دەیەوێت یەکێك لە سیناریۆکانی ساڵانی (١٩٨٢–٢٠٠٠) جێبەجێ بکات.

بۆیە تادێت قەیرانەکانی لوبنان قوڵتر دەبێتەوە، ئەو وڵاتەی کە حەریری چەند ساڵ پێش ئێستا، لەسەر بودجەی خۆی ئاوەدانی کردوە، وردە وردە خەریکە جارێکی تر، ژێرخان و پرۆژە خزمەتگوزاریەکانی ئەو وڵاتە هەڵدەوشێتەوە.

بۆیە دەبێ حکومەتی بیروت بە خێرایی هەنگاو بنێت، بەوەی یان حکومەتێکی سەربەخۆبێتە کایەوە، کە خاوەنی بڕیار بێت و لەخزمەتی گەلانی لوبناندا بێت، یان دەبێ ئەوە قبوڵبکات، کە ئەو وڵاتە خەریکە دەبێتە گۆڕەپانی یەکلایکردنەوەی لایەنە ناکۆکەکان و گروپی نەسروڵڵاش فاکتەری سەرەکی ئەو قەیرانەیە بەدەستی دەرەکی، بەڵام قسە ئەوەیە ئایا حکومەتی بیروت، دەتوانێ ئەو کارە بکات، بەڵام ئایا قەیرانەکە چۆن چارەسەر دەکرێت و چۆن کۆتایی دێت؟

بە فۆرمێکی روکەش تەلئەبیب دەڵێ" دەبێ حزبوڵڵا دوو سەربازە ئیسرائیلەکە بێ مەرەج ئازاد بکات، واشنتۆن داوای چەککردنی حزبوڵڵا دەکات، حزبوڵڵا مەرجی هەیە، ئێران داوای سڕینەوەی ئیسرائیل دەکات و سوریا بەردەوام و بەنهێنی موشەکی زیاتر رەوانەی حزبڵڵا دەکات.

لەناو ئەم هەموو لێدوان و رەهەندە سیاسیەدا، دەبێ کامیان کێشەکە یەکلا بکاتەوە؟

بەبۆچوونی چاودێران هەرچی چۆنێك بێ حزبوڵڵا و سوریا و ئێران شەڕەکەیان دۆڕاندەو دەبێ مل بۆ یەکێك لە داواکانی ئیسرائیل، یان واشنتۆن کەچ بکەن، لەکاتێکدا پێگەی سەرەکی حزبوڵڵا کەوتە دەستی هێزەکانی ئیسرائیل، کە پێگەی موشەکەکانی حزبوڵڵای لێبوو، بێگومان ئیسرائیل وردە وردە شوێن پێی حزبوڵڵا دەکەوێت، تا زۆرتر لەسنورەکانی خۆی دوربخاتەوە و بنکە و مۆڵگەکانی لێکهەڵبوەشێنێ و بۆ ماوەیەکی زۆر زیاتر بێ هێزی بکات و زەبری کوشندەی لێبکەوێت.

سەرەڕای ئەوەی ئێستا ئیدی خەڵکی لوبنانیش کە (٦٠٠) قوربانیان داوەو (١٥٠٠٠٠)کەس ئاوارە بوون زەرەرێکی زۆر لە لوبنان کەوتوە، دەزانن

گۆبەندەکە، هۆکارەکەی حزبوڵڵایەو بەهۆی فاکتەرەکی دەرەکی و ئەمەش وادەکات، هەم توانای سەربازی حزبوڵڵا کەم کاتەوە، هەم لایەنگران و نفوزی حزبوڵڵاش بێتە خوارەوە، چونکە لەکاتێکدا خاوەن ماڵی سەرەکی فەلەستینیەکان بە(فتح و حەماس) یشەوە خەریکی دیالۆگ و گفتوگۆو دانوستانن، لەگەڵ دوژمنەکەیان و بەڵێناندراوە کە شەڕ راگرن، ئیدی حزبوڵڵایەك، کەنە پەیوەندی بە فەلەستینەوە هەیە، نەخاوەنی سەرەکی کێشەکەیە، بۆچی وازناهێنێت.

بۆیە ئەم خاڵە گرنگەو ئیسرائیلیش، دەیەوێت زەرەری گەورە لە لوبنان بدات و هەراسانیان بکات، تا پێیان بڵێ حزبوڵڵا هۆکاری سەرەکی کێشەکەیە.

هەموو دونیاش ئەوە باشدەزانن، کە پەیامەکە حەسەن نەسروڵڵاو حزبوڵڵا، جگە لەبانگەشەیەکی یۆتۆپی بۆ لەناوبردنی جولەکە هیچی تر نییە.

بەو پێیەی بە هەموو عەرەب، نەیانتوانی ئیسرائیل لەناوبرن و بگرە ئەوکات بەندری سوێس و بەرزاییەکانی جۆلان و قودس و باشوری لوبنانیشیان دۆڕاند! ئەی ئێستا کە جگە لە سوریا و ئێران، هیچ دژایەتیەك بۆ ئیسرائیل نییە، دەبێ رەوشەکە لە قازانجی کێ بێت...؟

بەهەر حاڵ ئەم کێشەیە چەندە خۆرسکانە روویداوە، پێدەچێت هێندە سیناریۆ بۆ دارێژراوبێ، بەڵام پیادەکردن و پراکتیزەکردنی ئامانجەکانی چۆنە! ئەوە جارێ رەنگە پەیوەستبێ بە چەند خاڵەوە:

یەکەم: رەوشی عیراق بەروکوێ دەڕوات و قەیرانەکان دەگەنە چی، بەرنامەکەی ئەمریکا لەکوێدایە...؟

دووەم: سوریا و ئێران، تا چەند مەترسی نزیکبونەوە، یان لەو شەڕە هەیەو تا چەند دەیانەوێت دور بکەونەوە...؟

سێیەم: حزبوڵڵاو چەکدارەکانی چارەنوسیان بەچی دەگات، تا کوێ دور دەخرێنەوە، یان چەك دەکرێن؟

سەرەڕای هێنانەوەی ئەو گریمانەی کە ئێران و سوریا چۆن لای واشنتۆن فاکتەری ئەم قەیرانەو زۆر بەلای ترن کەبەسەر ئەمریکا دادێت، دەبێ هەمیشە لەژێر هەڕەشەی واشتنتۆندا بمێنەوە؟

بۆیە ئەم هاوکێشە سیاسیە زۆر خوێندنەوەی تر هەڵدەگرێت، بەڵام لەهەرچی حاڵدابێ، تەلئەبیب سەرکەوتنێکی تری بۆ خۆی تۆمارکردو ئیسپاتی کرد، کە دەتوانێ وەڵام بداتەوە واشنتۆنی لەپشتەو وڵاتانی عەرەبیش، گەر دۆستی نەبن ئیتر دوژمنی نین و بەپێی بەرژەوەندی گەل و وڵاتەکانیان رەفتار دەکەن.

سەرەڕای ئەوەی یەکێکی تر لەو سیناریۆیانەی کەلەم شەڕدا بەدیدەکرێت پرۆژەیەکی نهێنی ئەمریکا و ئەوروپا و ئیسرائیل بێت، تا رێگری لەو پێگەیەی شیعە بکەن، کە خەریکە لەئێرانەوە پەرە دەگرێت و باشوری ناوەڕاست و عیراقی گرتۆتەوە، خەریکە دەگاتە باشوری لوبنان و گەرا دادەنێت و بەمشێوەیە پشتێنیەیەکی شیعی توندو مەترسیدار دژی بەرژوەندییەکانی ئەمریکا و رۆژئاوا درێژدەبێتەوە.

ئەم پشتێنیەیە (ئێران و باشوری عیراق+پشتیوانی سوریا و باسوری لوبنان) پشتێنەیەکی بەهێزەو زۆرجار دەتوانێ جەمسەرێکی دژ بە بەرژەوەندییەکانی واشنتۆن بێت، وەکو چۆن لەعیراق و باشوری لوبنان دەبیندرێت، واشنتۆن هەست بەم مەترسیە گەورەیە دەکات، بۆیە دەیەوێت

لوبنان لەچەنگی سوریا دەربهێنێت و حزبوڵڵاش تەفروتونا بکات و پێگەی شیعی و مەزهەبی ئێران، لە سنورەکانی ئیسرائیل دوربخاتەوە و شیعەش دەخاتەوە جوغزێکی بەرتەسك و ئابلۆقەدراوەوە.

ئەم مەترسیەی کە واشنتۆن هەستیپێدەکات، وڵاتانی سعودیەی سوننەی وەهابی و میسری سوننەی خاوەن نفوزە بڕیاری عەرەبی و ئوردنی سوننەی دۆستی ئەمریکاشی لەپشتەوەن، بەو مانایەی ئەوانیش هەست بەمەترسی بڵاوبونەوەی ئەو پشتێنەیەی شیعە دەکەن، دژی ئایدیا و نفوزو بەرژەوەندیەکانی خۆیان، بۆیە هەرزوو سعودیەو میسرو ئوردن حزبوڵڵایان تاوانبار کرد.

بەوپێیەی ئەوان هەست بەم مەترسیە دەکەن، کە ئەم پشتێنەی شیعە بە پشتیوانی ئێران بەشێوەیەکی خێرا دەچێتە پێش و پێگەو نفوز دادەنێ و دەتوانێ دەیان موقتدای سەدرو نەسروڵڵا دروستدەکات، هەر بۆیە لە سەردانەکەی ئەم دوایەی مقتدی سەدر بۆ ئێران، گوایە لەگەڵ نەسروڵڵا چاویان بە یککەوتوەو ئێران ڕێنمایی هەردووکیانی کردوە، لەکاتی خۆیشدا، شا عەبدوڵڵای ئوردن مەترسیەکانی ئەو کۆبونەوەو ئەو هەیمەنەی شیعەی باسکرد.

ئێستا ئیدی مەترسی بڵاوبونەوەی شیعەگەرایی لەسەر تاسەری دونیادا، بۆتە کێشەی واشنتۆن و هاوپەیمانەکانی، بەو پێیەی ئەم مەترسیە، پشت دەبەستێت بە ئایدیا و فکرەیەکی دینی بەهێز و کەمەرجەعی شیعەیەو بەشێکی زۆری ئەم نفوزەش لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاست و ئەو ناوچەدایە، کە واشنتۆن دەیەوێت دەستی بەسەردا بگرێت، یان دڵی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست،

کەمەترسی ئەم گەرایەدایە (ئێران و عێراق و لوبنان و بەحرێن و چەند وڵاتی تری کەنداو)

ئەمەش مایەی مەترسیەکی گەورەیە بۆ واشنتۆن، بانمونەیەك لەسەر کاریگەری ئایدیای شیعە بهێنمەوە لەوەڵامی ئەو پرسیارەی، کە بۆچی سوپای مەهدی چەك دانانێت؟ مقتدی سەدر دەڵێ" دەبێ ئیمامی مەهدی ئەمر بکات (ئیمامی مەهدی، یەکێکە لە دوانزە ئیمامەکەی شیعە، گوایە لەسەر دەستی عەباسیە سوننەکان، غەدری لێکراوەو لەدوا ڕۆژدا دێتەوە سەر زەوی حەقی شیعە دەسێنێت".

ئەو جگە لەوەی شیعە لەرووی مەزهەبیەوە، هێندەی پشت بەرابردوو دەبەستێت، هێندە لەسەر ئایندە ناژی، لەبەرئەوە واشنتۆن هەست بەم مەترسیە دەکات، بۆیە بەردەوام لەگەڵ ئێران لەململانێدایە، کە وەکو مەرجەی شیعی سەیری ئێران دەکات و ئەو بەداینەمۆو جوڵەکەری گروپە شیعەگەراکان دەزانێت، ئەمە جگە لەوەی ئێستا، تورکیاش خەریکە دێتە ناو ئەم گەمە مەترسیدارە، واتە چەند مانگ پێش ئێستا، تورکیا بانگهێشتی موقتدا سەدری کرد بۆ ئەنکەرە، تاوەکو سود لە شیعە و خودی موقتدا سەدر لە قەیرانی کەرکوکدا وەرگرێت.

ئەوەش پاش ئەوەی لە کێشەی کەرکوك، کە بەرەی تورکمانی کردە کارت، شکستی هێنا، پاش ئەوەی لەهەردوو هەڵبژاردنەکاندا، لەبەرامبەر کوردەکاندا دۆڕان و نەیانتوانی لەیەك کورسی زیاتر بەدەستبهێنن.

بۆیە ئەم گەمەیەی تورکیا، هەرچەندە لەبەر نەوتی کەرکوکە، بەڵام بیەوێت، یان نا، خزمەت بەو پرۆژەیەی ئێران دەکات، کە دەیەوێت هەیمەنەی شیعە

لەناوچەکەدا بکاتە واقیعو دژی واشنتۆن بوەستێتەوە، بۆیە واشنتۆن لەم گەمەیەی تورکیا نیگەرانەو کاتی خۆیشی ئەوەی بە ئەنکەرە راگەیاندوە.
سەرەڕای ئەوەی ئەم گەرایە خەریکە دەگات پاکستان و نیمچە کیشوەری هندستان و لەبەحرینیش مەترسیان هەیە،
لەبەرئەوە دەکرێت شەڕەکانی ئەم دوایەی ئیسرائیل و لوبنان، وەڵامدانەوەیەك بێت بۆ ئەو پشتێنە شیعەیەی، کە خەریکە لە سنورەکانی ئیسرائیل نزیکدەبێتەوە، لە ئێران هەیمەنەی کردوەو لە عیراقیش ئەمریکای هەراسان کردوە.
بۆیە واشنتۆن دەیەوێت لەروی سیاسیەوە لەعیراقدا بەشێوەیەکی تاکتیکی ئەو واقیعە قبوڵبکات، کەشیعە زۆرینەیە، بەڵام لانی کەم لە کاریگەری ئێران دووریان بخاتەوە، بینکاتە دۆستی خۆی، وەکو چۆن مالکی خەریکە ئەو دەورە وازی دەکات.
لەگەڵ ئێراندا کێشەکەیان بەردەوامەو دەیەوێت لەرێگای گەلە کۆمەکی نێودەوڵەتیەوە، سەبارەت بە دۆسیەی ئەتۆمی بۆ شیعە، سزای ئابوری بەسەردا بسپەێنێت و زیاتر گۆشەگیری بکات و گەمارۆی بدات.
هەرچی حزبوڵڵاشە، خەریکە دەبێتە قوتبێکی بەهێز لەناوچەکەدا و مەترسی زیاتر بۆ ئیسرائیل و واشنتۆن دروستدەکات، بۆیە ئەم شەڕە هەرچەندە زۆرلایەن وەکو شەڕێکی بچوك سەیری دەکەن، بەڵام ماناو رەهەندەکانی زۆرو زیاترن و واشنتۆنیش لەمەترسیەکانی باشدەگات، بۆیە ئەم شەڕە، شەڕی بەرگرتنە لە پەرەگرتنی شیعەگەرایی لەناوچەکەدا، کە ئێران داینەمۆیەتی و ئەمریکاش بەم کارە زۆر نیگەرانە.

(٨)

هاوکێشە سیاسیەکانی عیراق تادێت ئاڵۆزدەبێت، بەجۆرێك ئەمریکا توشی نیگەرانی هاتوە، لەلایەکەوە لەناوخۆی عیراقدا، رووبەرووی دژایەتی گروپە توندڕەو وبەعسیەکان و تیرۆریستیەکان بۆتەوە، لەناوخودی حکومەتی عیراقیشدا، چەند گروپ هەن، سەرەڕای بەشداربونیان لەو حکومەتەی، کە ئەمریکا چاوەدێری دەکات و پشتیوانی دەکات، دژی دەزگاو دامەزراوەکانی حکومەتیشن، لەبابەتی باڵی سەدرو فەزیلە.
سەبارەت بە پێکهاتە ناهۆمۆجینەکانی عیراقیش (شیعە و کوردو سوننە...) ئەمریکا نەیتوانیوە میکانیزمێك بۆ کارکردنیان دابنێت، بەشێوەیەك کە جێگەی قەناعەتی هەموو لایەنەکان بێت. سەبارەت بە وڵاتانی ناوچەکەش، چەند رەوتی جیاواز هەیە، بۆمامەڵەکردن لەگەڵ واشنتۆنداو میکانیزمی دەستێوەردانیان لەعیراقدا.
هەرچی ئێران و سوریایە، وەکو دوو وڵاتی ناوچەکە، دەوری نێگەتیڤ دەبینن، بەبۆچونی واشنتۆن هەرچەندە رەنگە شیاوی باس بێت، کە ئێران هاوکاری دۆستە شیعەکانی خۆی دەکات و بەردەوام لەهەوڵی بەهێزکردن و کاراترکردنیانە لەعیراقدا. بەوپێیەی ئەو مەیلە شیعەگەرایەی، کە ئێران رابەرایەتی دەکات لە (قومە)وە، دەستپێدەکات، دەگاتە نەجەف و کەربەلاو پیشاوەرو قەندەهارو بەحرێن و باشوری لوبنان، مەیلێکە ئێران رێبەرایەتی دەکات و شانازیشی پێوەدەکات، بەتایبەتی لەپاش هەوڵەکانی

سێ دەیەی رابردووی خومەینی رابەری کۆماری ئیسلامی ئێران و دواتریش شکستی ئەو تێزو بیرۆکەیەی، کەدەیویست رابەرایەتی گشت جیهانی ئیسلامی بکات، کە سەرکەوتو نەبوو، لەبەرامبەر رکبەرێکی بەهێزی سوننەی ئیسلامی(عەرەبستانی سعودیە) کەخۆی بەخاوەنی مەیل و مەدی ئیسلامی سوننە دەزانێت، لەپاڵ وڵاتانی میسرو ئەردەن.

بەڵام رێکچەی دووەم رێبەرایەتی مەیلی شیعەگەرایی دونیا، لەگەڵ قوڵبونەوەی قەیرانەکانی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست و کۆنترۆڵی زیاتری لەلایەن واشنتۆن و ململانێە مەزهەبیەکان و بەهێزبونی گروپە شیعەگەراو ئیسلامی و تیرۆریستیەکان و بێ ئاکامبوونی قەیرانی (عەرەب– ئیسرائیل)، تادێت ئێران باشتر هەیمەنەی بەسەردا دەکات و سودەکانی دەپێچێتەوە، ئەوەش کارێکی پڕ سودەو ئەهمیەتی تایبەتی خۆی هەیە، بەو مانای راستە ئێران بوجەیەکی زۆر لەو بواردەدا خەرجدەکات و دەیکاتە دەمی حەزیاکان و گروپە ئیسلامیە عەرەب و شیعەکانەوە.

بەڵام سەرهەڵدانی رەوت و مەیلی شیعەگەرایی ناوبەحرێن، لە کەنداوی فارس، ئەهمەتێکی تایبەتی هەیە، کە بەهەموو شێوەکان حکومەتەکانی کەنداو هەوڵی سڕینەوەو سەرکوتکردنی شیعەکانیان داوەرە دەرکەوتنی هێزێکی وەکو حزبوڵڵای لوبنان، کەتوانیویەتی کاریگەری گەورەی هەبێت، لەسەر رەوتی روداوەکانی لوبنان و کێشەی (عەرەب–ئیسرائیل) و نانەوەی تەنگژەو قەیران بۆ حکومەتەکانی بەیروت و تەلئەبیب و واشنتۆن، جگە لەوەی حزبوڵڵا هەم نوێنەرایەتی باڵی شیعەی لوبنان دەکات، لەیەکێك لەسێ باڵەکانی (مەسیحی– مارۆنی، شیعەو سوننەکان) هەم بووەتە نوێنەری شیعەکان لە لوبنان لەپەرلەمان و حکومەت و هاوکێشە

سیاسیەکانداو خودی حەسەن نەسروڵڵاش، خۆی بە ئەندامێکی قوتابخانەکەی خومەینی و خامنەئی دەزانێت و ئامادەیە دەیانجاریتریش دەستی ئەو دوو ئیمام و هاوشێوەکانیان ماچ بکات و ئەوەی لەچەندمانگی رابردووشدا لە لوبنان بینیمان، ئەو راستیەی سەرەوە بووە، کە حزبوڵڵای شیعەی دۆستی ئێران، تا چەند دەتوانێ لانی کەم ئارامی لوبنان و رەوشی سیاسی ناوچەکە و مەترسی بۆ سەر تەلئەبیب دروستبکات.

یەکێکی تر لەو گەرایشانەی لەناوچەکەدا رۆڵیان هەیە، بزوتنەوەی حەماسی فەلەستینە، نابێ ئەو لەبەرچاو نەگرین، ئەو سەرکەوتنەی حەماس لە هەڵبژاردنەکانی فەلەستین بەدەستیهێناو ئەو بنکە جەماوەریەی کەهەیەتی و ئەو ململانێیەی لەگەڵ ئیسرائیل و فەتح دەیکات، هێزو بازو ستراتیژو ئایدۆلۆژیای حەماس خۆی نییە، بەڵکو ئەوە تارانە مەرجەعی فیکری و ستراتیژی و پاڵپشتی مادی و بەهێزبوونی، چونکە گەر بێتوو ئێران دەست لە پشتیوای هەڵگرێت، نەدەتوانێ دژایەتی فەتح بکات و نە بۆ ئیسرائیل دەبێتە سەرئیشە.

بۆیە ئەمەش یەکێکی ترە لەو مەیلانەی، کە تاران وەکو رەوتێکی ئیسلامی بەهێز، کاری لەسەر دەکات.

ئەوەشی کە پەیوەستە بە پاکستان و ئەفغانستان، ئێران رۆڵی کاریگەری هەیە، بەتایبەتی لەسەر شیعەکانی ئەو دوو وڵاتە.

هەرچی پاکستانە ئامادەگی ئێران لە قوتابخانە ئاینیەکان و مەکتەبەی فەقێکان، توانیویەتی خۆی بخزێنێتە ناویان و تارادەیەکی زۆریش توانیویەتی لەو روداوانەی ئەفغانستان و ناوچەی نیمچە کیشوەری هندستان و کێشەکان و سنوری ئەفغانستان– پاکستان کەڵك وەرگرێت.

پشتیوانیەکانی ئێران بۆ حکومەتەکەی بورهانەدین رەبانی، دۆستی گەورەی شیعەو دواتر حکمتیار لەپێشوتر، یەکێکە لەو پێگەو نفوزەی کەلە ئەفغانستان کەڵکی لێوەرگرتوە، تا ئەو رادەیەی کەلە هێرشەکانی ئەمریکا و ناتۆ بۆ سەر تاڵیبان و قاعیدە رۆڵی گەورەی گێڕاو هاوکاری ئێران لەم بارەیەوە، مەرجێکی گرنگی سەرکەوتنی روخانی تاڵیبان و قاعیدە بوو.

ئەوە جگە لەوەی کەم و زۆر هاوکاری ئەو هێزو گروپانەی کردوە، کە لەچیچان و داغستان و ئەو دیوە کافکاس قوتبوونەوە، بەڵام لەهەموو ئەوانە گرنگتر، ئەو مەیلە بەهێزەی شیعەگەرایە، کە لە عیراقیدا پەرەیگرتوە، بە پشتیوانی ئێران بەتایبەتی لەدوای راپەڕینی (١٩٩١) و پرۆسەی ئازادی(٢٠٠٣) رەوتێکی شیعەگەرایی بەهێز، لەعیراقدا پەیدابوە، کەلەماوەی هەشتاو پێنج ساڵی رابردوودا لەسەر دەستی سوننەکان لەپەراوێزدا بووە.

بەڵام لەگەڵ روخانی رژێمی بەعس و کۆتایهاتن بە سیستمی بەعسیزم، کە سوننەکان کۆنترۆڵیان کردبوو، مەیلی شیعەگەرایی لەعیراقدا زۆر بەخێرای پەرەی گرت، بەشێوەیەك کەهەرگیز چاوەڕوانکراو نەبووە، بەو شێوەیە مەیلی شیعەگەرایی (شیعەیزم لەعیراقدا پەرە بگرێت و کۆنترۆڵی عیراق بکەن.

راستە دوژمنایەتی شیعەو سوننە لەسەردەمی معاویەو حەسەن و حوسێنەوە، تادەگات بە ئێستا، لەشەڕو شۆڕو کێشەو ناکۆکیدا بووە.

سوننەکان هەمیشە لەماوەی حوکمی خۆیاندا، هەوڵی سڕینەوەو پەراوێزخستنی شیعەکان و کوردەکانیان داوە، بەڵام ئەو هاوکێشەیە لەگەڵ روخانی بەعس پێچەوانە دەبێتەوەو شیعەکان هەوڵی سڕینەوەی سوننەکان دەدەن.

کوشتنی عومەرو عوسمانەکان، رۆژانە لە شەقامەکانی بەغدا، هەوڵێکی نهێنی شیعەکان، کە لەم دوایەدا ئاشکرابووە بەنیازبوون سوننەکان لەبەغدا تەفروتونا بکەن و نەهێڵێن هیچ ماڵێکی سوننی لەبەغدا بمێنێت و بکوژرێن، یان دەریانپەڕێنن.

ئەو قسەیەش زیادەرۆیی تێدانییە کەدەڵێت" شیعەکان هەمیشە لەسەر رابردوو دەژین" ئەمەش مانای ئەو قینە کۆنەیە، کە شیعە لەگەڵ سوننە هەیەتی.

هەرچی سەبارەت بە ئاماژە واقعیەکانیشە، شیعەکان لەعیراقدا (٦٠٪)ی خەڵکی عیراق پێکدێنن و لەدەزگاو دامەزراوەکان و حکومەت و پەرلەمان زۆرترین دەنگیان هێناوەو جێگە پیرۆزەکانی (نەجەف، کەربەلا، سامەراو کازمیە)ش لەعیراقدان،کە چوار شوێنی پیرۆزی شیعەکانی دونیان.

بۆیە ئەو مەیلە شیعەگەرایەی کە ئێستا لەعیراقدا هەیە، دوای ئێران بەپلەی یەکەم دێت، کەهەیمەنەیان تێدا کردوەو ئەگەری پەلهاویشتی زۆریشی هەیە بۆ کوێت و سعودیە و سڕینەوەی سوننەکان، ئەمەش ئەو خاڵەیە کە ئەمریکاو جیهانی عەرەب و بەتایبەتی سعودیە لێیدەترسن.

لەعیراقدا هێزەکانی (ئەنجومەنی باڵای شۆڕشی ئیسلامی، حزبی دەعوا، حزبی فەزیلە، رەوتی سەدر...) کەچوار هێزی گەورەو زەبەلاحی عیراق و شیعەکانن و خاوەنی زۆرترین پێگەو نفوزو کورسی پەرلەمان و وەزیری کابینەکەی حکومەتن، دەیسەلمێنێت کە عیراق لەدەستی شیعەدایە"

بەڵام کارەکتەری سەرەکی و داینەمۆی جوڵانەوەی ئەم هێزانەو پاڵپشتی سەرەکیان ئێرانە (هەرچەندە بەقەناعەتی من، ئەمە زۆر ئاسایییە، چونکە لەدونیادا، ئەم سیناریۆیە هەیە، کە هاوخوێن و هاونەتەوەو مەزهەبەکان)

یارمەتی دۆستەکانیان بدەن، لەکاتێکدا هەشتاو پێنج ساڵە، سوننە حوکم دەکەن، بە پشتیوانی سوننەی جیهانی و عەرەبەکانی کەنداو، بۆیە ئەو ڕۆڵەی ئێران ئاساییە.

گەر دیقەت بدەین لەعیراقدا، یان لەناوچەکەدا، کوردەکان، چونکە هیچ دەوڵەتیکی ناوچەکە هاوکارو پشتیوانیان نییە، بۆیە کوردەکانی عیراق، نەك ناتوانن هاوکاری کوردی پارچەکانی تر بکەن، بەڵکو هەمیشە لەبەردەم هەڕەشەی لەناوچون و مەترسیدان"

هیچ هێزو لایەن و تەنانەت ئەمریکاو وڵاتانی ناوچەکەش، ئەو ململانیەی نێوان و شیعەو سوننە، یان نێوانی ئێران و وڵاتانی عەرەبی سوننە، باشدەزانن، کە ئەوە ململانێی دوو مەزهەبە، کە ئێران و سعودیە نوێنەرایەتی دەکەن، یان بەواتایەکی تر، ئەوە ململانێی دوو مەرجەعیەتی (قوم) و (مەککە)یە، واتە مەرجەعیەتی شیعەو سوننە.

ئەوەش باشدەزانن، کە ئێران ڕۆڵێکی بەرچاوی هەیەلە تقویەکردنی و مەیلی شیعەگەرایی دونیاداو، خۆی بە نوێنەری ئەو باڵ و مەزهەبە دەزانێت.

بەڵام لەگەڵ ئەوەدا کە تائێستا نەخشەو پلانەکانی ئێران بۆ ئەم مەیلە باش چۆتە پێش و مەیلی شیعەگەرایی لەدونیادا لە پێشکەوتوترین ئاستی خۆیدایە.

بەڵام چوار ئاستەنگی گەورە لەبەردەم ئێراندان بۆ تێکشکاندنی ئەم مەیلەو ئەمەش شکستی باڵی شیعەگەرایە، یان زەعیفکردنیەتی.

یەکەم:– ململانێی واشنتۆن –تاران

ئەمریکا و ڕۆڵی تاکە جەمسەری لەجیهان و لەناوچەکەداو دژایەتی بیست و پێنج ساڵەی ئێران و ئەمریکاو سەیرکردنی ئێران، بەرەقیبێکی سەرسەختی خۆی، لەبەردەم بەرژەوەندی خۆی و دۆستەکانی لەبواری مەزهەبی، دیموکراسی و نەوت دا، ئەمە وایکردوە ئەمریکا لەگەڵ ئەوەشدا، کە کەیفی بە ئیسلامی و فەندەمێنتاڵیزم و سوننەش نایە، بەڵام لەبەرامبەر شیعەدا، هێشتا پشتیوانی سوننەکان دەکات، بە واتایەکی تر لانی کەم لەبەر نەوتی کەنداو، دۆستە سوننە عەرەبەکانی و ئیسرائیل، سوننەی لەشیعە، و سعودیەی لە ئێران پێ باشترە، هەربۆیەش ئێستا لەململانێکانی عیراقدا، دەیەوێت ئێران پەراوێز بخات، بەتایبەتی ئەمریکا باشدەزانێت، هێندەی مەترسی لەسەر ئیسرائیل لەلایەن ئێرانەوە هەیە،

هێندە ئەو مەترسییە لەلایەن سوننەکانەوە دروست نییە، لەکاتێکدا ئیسرائیل کێشەی لەگەڵ عەرەبەکان هەیە، بەڵام ئێران لەدەرگا مەزهەبیەکەوە، چۆتە ئەو ململانێیەوە، ڕەنگە یەکێك لەو فاکتەرانەش کەوایکردوە، کێشەی لەسەر بێت، مەیل و هەیمەنەی ئێرانە، وەکو مەیلی شیعەگەرایی دونیا، ببێتە خاوەنی چەکی ئەتۆمی لەبەرامبەر دوژمنەکانیدا و ڕەنگە ئێران ئەوەندەی بەدیوە مەزهەبیەکەیدا، سەیری بەدەستهێنانی چەکی ئەتۆمی دەکات و هەر ئەوەندەش بیەوێت لایەنە سیاسیەکەی لێکبداتەوە، دیارە هەر ڕێگریەکی ئەمریکا و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیش، لەوکارە بەزەرەری باڵی شیعەگەرایی دونیا تەواو دەبێت؟ بوونی ئەمریکا لەناوچەکەدا، بۆ دژایەتی ئێران، خاڵێکە وادەکات ئەو مەدە شیعەگەرایەی ئێران ڕێبەرایەتی دەکات، لەپاشەکەشەدابێت، بەتایبەتی گەر ئەو سیناریۆو ئەگەرانە ڕاستدەرچن، کەدەڵێن ئەمریکا دەیەوێت ئێران بڕوخێنێت و

بەمشێوەیە ئیمپراتۆریەتی شیعەو مەرجەعیەت و ئایدۆلۆژیاو هێزی روحی و ماددی بە تەواوی دەروخێت و تیادەچێت و ئەو مەیلە شیعەگەرایەی دونیاش دەپوکێتەوە.

بەواتایەکی تر، شیعەکان هەر لە ئێرانەوە، تا دەگاتە عیراق و بەحرێن و لوبنان و ئەفغانستان، لەگەڵ هەرەسی وڵاتی دایك (ئێران)دەپوکێننەوە و ناتوانن ئەو لاف و گەزافەی ئێستا لێدەن و خودی عەرەبەکان، هەپرون بە هەپرونیان دەکەن.

بۆیە ئەم خاڵە زۆرگرنگە، وەکو مەترسی لەسەر شیعەکانی دونیاو خودی ئێرانیش، ئەم مەترسیە باشدەزانێت، بۆیە بەشێکی زۆری ئەو گومانە دەیکات، بۆ دژایەتی ئەم بۆچونەی سەرەوەیە.

دووەم:- ململانێی عەرەب-ئێران

وڵاتەکانی ناوچەکە، جگە لەسوریا، هیچ کامیان دۆستی ئێران نین، بەتایبەتی تورکیا و ئیمارات، سعودیە، ئوردن، وڵاتی کەنداو بە میسریشەوە، ئەوەش لەبەرئەوەی لەلایەکەوە کێشەی مێژوویان هەیە. لە لایەکی ترەوە، ئێران بەمایەی هەرەشە دەزانن بەسێ دەلیل:

یەکەم: نوێنەرایەتی مەیلی شیعەگەرایی دونیا دەکات، ئەوەش مایەی مەترسیە لەسەر سونەکان، کە بەشێکی زۆری نیشتمانی عەرەب پێکدێنن و لەرووی مەزهەبیشەوە، دوو ئایدیای زۆر لێکجوودان.

دووەم: لەرووی سیاسی و جوگرافیشەوە، ئێران جگە لەوەی مایەی مەترسیە لەسەر عیراق و شەتولعەرەبە و کەنداوی فارس هەر ئێستا بە داگیرکاری دورگەکانی تونبی گەورەو بچوك و ئەبو موسای ئیماراتی دەزانن

و بەخاوەن هێزێکی زەبەلاحی دەزانن لەناوچەکەدا، کە دەتوانێت لەماوەی (٤٨) کاتژمێردا، دەست بەسەر ئیماراتدا بگرێت، ئەوەش یەکێکە لەئەگەرە مەترسیدارەکان، گەر بێتوو ئەمریکا لەناوچەکەدا نەبێت.

سێیەم: رکبەری سەرەکی وڵاتانی کەنداوە، لەبواری بەرهەمهێنانی وزەو نەوت و گازی سروشتی ،ئەمەش رۆڵی ئەوان لەناوچەکەدا بێهێز دەکات.

بۆیە لەمبارەیشەوە ئێران لەبەردەم گەلەکۆمیەکی عەرەبی و ناوچەیدایە، کەهەمیشە لەبەرامبەر ئێراندا، ململانێەکانی خۆیان خستۆتە لاوەو ئێران بەمایەی مەترسی و هەڕەشە دەزانن، بەهەموو شێوەیەك هەوڵی بەرگرتن بەمەیلی شیعەگەرایی نفوزو تواناکانی دەدەن.

سێیەم:-ململانێی ئیسرائیل-ئێران

ئیسرائیل رەقیبێکی سەرسەختی ئێرانە لەناوچەکەدا، چ لەبواری مەزهەبیدا، چ لەبوارە سیاسی و سەربازییەوە، ئێران هەمیشە دەیەوێت ئیسرائیل بەداگیرکەری فەلەستین و خاکی موسوڵمانان بزانێت و هەمیشەش ئیمام خومەینی دەیوت "رێگای رزگارکردنی قودس، بەنەجەف و کەربەلادا تێپەڕ دەبێت".

بۆیە ئیسرائیل هەرگیز ئەم قسەیە لەبیرناکات" ئەو یارمەتیە زۆرو زەوەندەش لەبیرناکات، کە ئێران دەیداتە (حەماس و جهادو حزبوڵڵا)بۆ دژایەتی ئیسرائیل.

سڕینەوەی ئیسرائیل لەسەر نەخشەو پێکێشانی بۆمبی ئەتۆمی، مەترسی گەورەی ئیسرائیل پێیوایە گەر ئێران نەبێت، رەنگە ئەمنیەت و وەزعیەتی زۆر باشتربێن، بەو بەڵگەی حەماس و جیهاد، ناتوانن ئاشتی ئیسرائیل

تێدەکەن و پرۆسەی ئاشتی نەکەن، نەحزبوڵڵای لوبنان دەمێنێت و نەسوریاش دەتوانێ هاوکاری ئەو گروپانە بکات و هاوپەیمانی لەگەڵ ئێران ببەستێت، بۆیە ئیسرائیل پێیوایە، ئێران یارمەتی گروپە ئیسلامیەکانی، لەرێگای هەیمەنەی مەیلی شیعەگەراییەوە دژی ئیسرائیل دەدات، بۆیە بەردەوام هەوڵدەدات، ئەم مەیلە بەرپێبگرێت و ئێرانیش لەناوببات.

چوارەم:—کێشە ناوخۆیەکان

فاکتەرێکی تر کە مەترسی لەسەر ئێران و شکسی مەیلی شیعەگەرایی هەیە، بوونی هەیمەنەی شیعەیەو پەراوێزخستنی پێکهاتە مەزهەبی و ئیتنی و تایفەکانی ناو ئێرانە، لە سیستمی سیاسی ولاتدا، بەواتایەکی تر شیعە لەئێراندا کۆنترۆڵی هەموو پێکهاتەکانی کردوە و هەموو لایەنەکاتی تری وەك (تورك، کورد، بلوچ، عەرەب، ئازەر)پەراوێز خراون.

تەنانەت ئەم وەزعە بەشێوەیەك چۆتە پێش خەڵکی، وەکو رەفسنجانی، لەبەر ئەوەی تورکە وپاسدار نییە هەرگیز ناتوانێ بچێتە شوێنی ئیمامی ئێران و شوێنی خامنەئی بگرێتەوە.

بۆیە کورد ئازەرو بلوچ، هەمیشە لەهەوڵی ئەوەدان، ئەو ستەم و بێ مافیەی لەسەریانە رابگرن کە بەهۆی مەیلی شیعەگەرایی ئێرانەوە بەسەریاندا سەپاوە.

چونکە ئێران لەسەرتاسەری دونیادا رێز لەبچوکترین تایفەو مەزهەبی شیعە دەگرێت ، بەڵام ناتوانێ کوردەکان وەکو سوننەو نەتەوە قبوڵ بکات.

بۆیە لەپاڵ ئەو فاکتەرانەی تر، کێشەی مافەکانی مرۆڤ و چەوسانەوەی گەلانی ئێران، فاکتەرێکی بەهێزن بۆ شکستی ئێران و مەیلی شیعەگەرایی.

بەکورتی لە ئێستادا ئەو چوار فاکتەرە، رۆڵی سەرەکی دەگێڕن لەبەرگرتن بە پەرەگرتنی مەیلی شیعەگەرا و تێکشاندنی و کۆتاییهاتن، بەسەردەمی زێڕینی شیعەگەرایی، لەپاش کوشتنی ئیمامی عەلی و حەسەن و حوسێنەوە، کە رەنگە بۆ سەدساڵی تریش، ئەو مەیلە نەتوانێ بەو شکڵە پەلبهاوێت و پێگەونفوزی بەهێزبێت، هەروەکو چۆن لەگەڵ هەرەسی ئێمپراتۆریەتی عوسمانی، تورکیا بووە دەوڵەتێکی بچکۆلەو نەخۆش، لەگەڵ نەمانی ئێرانیشدا مەیلی شیعەگەرایی بەیەکجاری تەفروتونا دەبێت و دەپوکێتەوە.

بەواتایەکی تر، دەمەوێت بڵێم بەنەمانی ئێران، شیعە لەناو دەچێت و بەتێکشکاندن و بەرگرتن لە پەرەگرتنی شیعەش، ئێران تێکدەشکێت، واتە نە ئێران بێ شیعە شتەو نەشیعەش بێ ئێران، مانایەکی هەیە.

بۆیە ئێران لەبەردەم کۆمەڵێك مەترسی ناوخۆیی و سیناریۆی سنوریی و نێودەوڵەتی گەورەیە، گەر جێبەجێبکرێت، سەرئەنجام دەبێ خەلافەتی ئیسلامی بەرێبەرایەتی شیعە ببێتە خەون و هەرگیز ناتوانرێ تۆڵەی (حوسێن، لەمەعاویە)و (عەلی لە عومەر) بکرێتەوەو بەیەکجاری مەیلی شیعەگەرایی ئاوادەبێت.

(٩)

فۆرمی پێکهاتەی سیستمی سیاسی عیراق، لەدروستبوونیەوە، بەشێوەیەك بووە، کە کەمینەی سوننە کۆنترۆڵی عیراق بکەن.

ئەم فۆرمە زیاتر لەهەشتا ساڵ لەعیراقدا کاری پێکرا، بەڵام لەگەڵ رەوتی رووداوەکانی عیراق و روخانی رژێمی بەعسی سوننەکان، لەحاکمی کەمینەوە، بوون بەشەریکە بەشی کوردو شیعە، کەئەوەیش بۆ سوننەکان، هاوکێشەیەکی ناواقیعی بوو، کەلەگەڵ خەون و دەسەڵاتی ئەواندا نەدەگونجا.

لەکاتێکدا حەقیقەتی ژیانی سیاسی لەعیراقدا ئەوەیە، کە ئێستا هەیە، بەبێ ئەو خەونە یۆتۆپیایەی سوننەکان.

مێژووی حوکمی کەمینە لەجیهاندا دەریخست، کەحوکمێکی فاشلە، بەو مانایەی جیا لەوەی تەعبیر لەخواستی پێکهاتە ناهۆمۆجین و مۆزایکە جیاوازەکانی ناکات، وەستاوە لەسەر زوڵم و زۆر و چەوساندنەوەی زۆرینە.

ئەم ئەزموونە شکستخواردوە لەعیراقدا، لەماوەی هەشتا ساڵی رابردوو، بە واقعی دژی شیعەو کورد پراکتیزەکرا، ئەم پراکتیزەکردنە لەسەردەمی بەعسیزمدا، گەیشتە لوتکە، بەشێوەیەك بەعس لەهەموو هەوڵێکدا، کوردو شیعە نەك هەر لەسیستمی سیاسی و هەرەمی دەسەڵات دووبخاتەوەو پەراوێزی بخات، بەڵکو ئەوانی هەم بەمەترسی دەزانی و حسابی پلەدووی بۆ دەکردن، هەم دەیویست ئەو دوو پێکهاتیەی تر، بەمەترسی بزانێ و

وانیشانبدات، هەرچی کوردە مایەی مەترسییە لەسەر یەکپارچەیی عیراق و هەمیشە کوردی لەچاوی پێشمەرگەوە دەبینی و هەرچی سەبارەت بە شیعەشە، جگە لەوەی بەکۆپی ئێرانی دەزانین، دەشیزانی کە ئەوان زۆرینەن.

ئەم کێشمەکێشە تادەگات بە ئێستاش بەردەوامە، بەو مانایەی سوننە هێشتا خەون بەو دەسەڵاتە رەهایەوە دەبینن، کەپێشتر هەیانبوەو هەم نیگەرانن لەو پەراوێزخستنەی لەبواری سیاسی توشی هاتوون.

بەشێکی زۆری سوننەکان کە لەناولیستی توافق کۆبوونەتەوە و خاوەنی (٤٤)ئەندامی پەرلەمان و (٦)وەزارەتن لە حکومەتی عیراقیدا.

لەچەند رۆژی رابردوودا، کشانەوەی خۆیان لەپەرلەمان و حکومەت راگەیاند” بەبیانوی ناکارابوونی حکومەتی مالیکی و گوێ نەگرتنی لەداوای سوننەکان و پەراوێزخستنیان بەرەی توافق و بەرەی دیالۆگی نیشتمانی و هەئیەی عولمای موسلمینی عیراق سێ لایەنی سەرەکی سوننەکانی عیراقن.

ئەم سێ هێزە دەیانەوێت عیراق بگەڕێننەوە بۆ حوکمی کەمینەو سیستمی ئۆلیگارشی و تۆتالیتاری و هەرگیز لەگەڵ ئەو هاوکێشە سیاسیە نوێیەو ئەو مۆدێلە نوێیە یەك نایەتەوە، کەعیراق لەئێستادا کاری لەسەردەکات، یان دەیەوێت کاری لەسەر بکات.

بەو مانایەی مۆدێلی تازەی عیراق، دەیەوێت لەسەر ئەو واقیعە کاربکات، کەعیراق بەتەنها موڵکی (شیعەو سوننە و کورد)نییە، بەڵکو دەبێ هەرسێ پێکهاتە سەرەکیەکە یەکتری قبوڵبکەن و ئەجێندایەکی هاوبەشی کارکردنیان هەبێت.

ئەم مۆدێلە نوێیە، دەیەوێت لانی کەم سیستمی سیاسی عیراق سیستمێکی فیدراڵی بێت بە سوننەکانیشەوە، کە ئەم مۆدێلە خواستی زۆرینەی عیراقیەکانی لەسەرەو لەناو خودی دەستوریشدا دەنگی لەسەر دراوە.

لەم سیستمە سیاسیەدا، شوێنێك نەمێنێ بۆ دەسەڵاتی مەرکەزی تاکڕەو توندرەو کۆنترۆڵکەر، تابتوانێ قەتڵ و عامی هەموو بکات و چۆنی بوێت، وا جوڵە بەهێزەکان بکات و سەرکوتی خەڵکی مەدەنی پێبکات.

لەم مۆدێلەدا دیموکراسی دەبێ ببێتە واقیع و سامانە سروشتیەکان بۆ گشت هاولاتیان بن.

دەبێ ئەوە قبوڵبکرێت، کە شیعە هاولاتی پلەیەکی ئەم ولاتەن و کۆپیەك نین لەئێران. لەگەڵ ئەوەشدا کە ئێران هاوکاریان دەکات، سەرچاوەی مەزهەبی و ئاینیان زۆرلێك نزیکە، مەرجەعی هاوبەشیان هەیە.

دەبێ قبوڵبکرێت کە ئەوان زۆرینەن و لەسیتمی دیموکراسیشدا، گرەوی سەرکەوتن، هەمیشە زۆرینە دەبیاتەوەو زۆرترین ئیمتیاز بۆخۆی دەچنێتەوە، کە هەقێکی مشروعی خۆشیانەو لەدوای پرۆسەی ئازادی عیراقیش، ئەم واقیعە خۆی بەسەر سیستمی سیاسی نوێ عیراقدا سەپاندوە، کە شیعە زۆربەی پێکهاتەکانی عیراقیان کۆنترۆڵکردووە.

هەرچی کوردیشە لەگەڵ ئەوەی، کەبەزۆر خزێندراوەتە ناو عیراقەوە، بەلام شەریکی پلەیەك و خاوەنی ئیمتیازی تایبەتن.

واتا دەبێ سوننەکان، یان بەرەی توافق و بەرەی دیالۆگ و هێزەکانی تریان لەوە تێبگەن.

کە نەشیعە جارێکی تر بەحوکمی کەمینەی سوننە رازی دەبێت، نەکوردیش جارێکی تر مل بۆ چەوساندنەوەی کەمینەی سوننەو زۆرینەی شیعە دەدات.

بەڵکو ئەلتەرناتیف ئەوەیە، کە ئێستا لەمەیداندایە، بەوەی کە فیدراڵی لەسەر ئەساسی سێ هەرێمی جیاواز بێتە دیفاکتۆ.

ئێستا پرسیارەکە ئەوەیە، ئایا سوننەکان لەگەڵ ئەم مۆدێلە نوێیەی عیراق، دەتوانن خۆیان بگونجێنن؟

ئایا سوننەکان دەتوانن واز لەو خەیاڵە یۆتۆپیە بهێنن، کەئەوان حاکمی هەشتا ساڵی عیراقبوون و خەون بە ئیمپراتۆریەتی مەلکی و بەعسیەوە نەبینینەوە؟

ئایا سوننەکان هاتونەتە سەر ئەو قەناعەتەی، کە شعە زۆرینەن و کوردیش جارێکی تر مل بۆ چەوساندنەوەو مەینەتی نەسوننەی کەمینەو نەشیعەی زۆرینە نادات؟

ئەم پرسیارانە زۆر گرنگە بۆ سوننەکان، کە وەڵامەکەی پۆزەتیڤ بێت...!

بەلام بەچەند بەڵگەو دەلیل کەباسیدەکەم، ئاماژەکانی پشت ئەم وەڵامانە، پۆزەتیڤ نین، بۆیە ناکرێت عیراق بەخەونی ئەوان بچێتەڕێوە.

سوننەکان هەر لەگەڵ روخانی بەعس و هاتنەکایەی سیستمی سیاسی نوێ و پلورالیزم کردنی عیراق، بایکۆتی یەکەم هەڵبژاردنی عیراقیەکانیان کردوە، ئەمەش ئەو خوێندنەوەی بۆ دەکرێت، کە سوننە هەر لەسەرەتاوە لەگەڵ ئەم مۆدێلە نوێیە نەبوون لەعیراقدا و پرۆسەی هەڵبژاردنیش بۆ خۆیان بەمەترسی دەزانن، چونکە ئەوان هەمیشە واراهاتون لەگەڵ کەمینەبوونی خۆشیان حاکمی زۆرینەبن.

بۆیە وەختێك سوننە، بایکۆتی هەڵبژاردنەکان دەکەن و سیستمی دەنگدانیان قبوڵنیە. ئەوە ئەو مەترسیەیە، کە هەرزوو عیراقیەکان هەستیان پێکرد، کە سوننە نایەوێت، بێنە کێبرکێی هێزەکانەوە، کە لەهێزی

یەکەمەوە سوننە دەبنە هێزی سێیەم، بەحوکمی واقیعی نفوزو جوگرافیا، تادەگات بەئێستا سوننەکان ئەم سیستمە تازەیان قبوڵنیەو لەدواین هەڵبژاردنیش کەبەشداربون، داوای هەڵوەشانەوەیان کرد، بەبیانوی ساختەبوونی هەڵبژاردنەکەوە.

جگە لەوکارانە، یەکەم هێزی عیراقی و یەکەم گروپی چەکدار، کەدەستییدایە کاری نارەزایی و توندتیژی دژی پرۆسەی سیاسی عیراقی نوێ، سوننەکان بوون بەناوی (مقاوەمە)، دەتوانم بڵێم چۆن مۆدێلی حوکمی کەمینەو توندوتیژی لەسەر دەستی سوننەی عیراقیەوە لەعیراق دەرکەوت.

بەهەمان شێوە دوای روخانی بەعسیش گروپە تیرۆریست و چەکداریەکان، ئەوەی کە ئێستا ئەنجامەکەی دەبینن، ئەوان رێکخەرو داینەمۆی سەرەکی بوون. ئەوەش بەومانایەی، کە تەبعی کەمینە وایە، هەمیشە لە هەموو حاڵەتەکاندا پەنا بۆ توندوتیژی دەبات و دەیەوێت هەموو کێشەکان، لەرێگای سەپاندنی هێزی چەکدارەوە چارەسەر بکات.

سوننەکان هەر لەسەرەتاوە تا ئێستاش، دژی دەستوری نوێی عیراق بوون، کەباشترین فۆرمە بۆ پێکەوەژیانی عیراقیەکان و هاوبەشی و جیاکردنەوەی دەسەڵات و ئیمتیازەکان و سیستمێکی پلورال و مۆدێرن و دیموکراسی و ئازادو پەرلەمانی.

ئەم دەستورە کەتا ئێستا لەمێژووی عیراقدا، لەناو ئەو (١١)دەستورەدا، کە لەماوەی هەشتاوپێنج ساڵی رابردوودا نوسراوەتەوە، باشترینیانە، سوننەکان پێیان خراپتر، چونکە ئەوان پێیانوایە، ئەم دەستورە مانایەك بۆ یەکپارچەیی و سەرەوی و عیراق و ناوەند ناهێڵێتەوە.

لەکاتێکدا ئەوان لەترسی دیموکراسی دژی سیستمی فیدراڵیزمن، راستە ئەو سیستمە فیدراڵیە لەرووی جوگرافیەوە بۆ سوننە مەترسیە، بەبیانوی هەرێمی جوگرافی ئەوان، وەکو کوردستان (سلێمانی، کەرکوك، هەولێر، دهۆك)ناکەوێتە سەریەك هێڵ و هاوسنورنییە، یان وەکو (بەسرە، رومادی، عمارە) لەرووی جوگرافیەوە گرەنتی نییە.

لەبابەتی (دیالە، تکریت، موسڵ) ئەمەش وادەکات، هەرێمی ئەوان زۆریەکگرتوو نەبێت.

جیا لەوەش سوننە هەستی بەلەدەستدانی سێ پارێزگای گرنگ دەکات، کە لەعیراقدا زۆرگرنگن و هیچ کام لەو سێ پارێزگایە ناکەوێتە ژێر کۆنترۆڵی هەرێمی جوگرافی ئەوانەوە.

هەرچی بەسرەیە کە بەدەروازەی عیراق دادەنرێت بۆسەر دەریا، بەغدا کەدڵی دەوڵەتەو شوێنی کۆبونەوەی گشتی داموودەزگاکانی دەوڵەتە، بەدەستی شیعەکانەوەیە، و هەرچی کەرکوکیشە، کە بەکۆتکەی ئابوری کوردستان و عیراق دادەنرێت، بەدەست کوردەکانەوەیە.

ئەم سێ پارێزگا گرنگە، کەلەدەست سوننەکاندانین، جگە لەو ئەهمیەتە گرنگەی هەیانە، سەرچاوەی زۆرینەی نەوتی بەرهەم هاتوو و یەدەگی عیراقن، کەئەوەندەی تر سوننەکانی هەراسان کردوە، لەکاتێکدا سوننەکان و هەرێمەکانیان خاوەنی کەمترین نەوتن لەناوچەکانیان، گەر ئەوەش بزانین (٩٥٪)ی داهاتی عیراق لەداهاتی فرۆش نەوتەوەیە.

هەربۆیە سوننەکان هەمیشە دژی یاساکانی نەوت و سامانە سروشتیەکانن، چونکە بەقازانجی خۆیانی نابینن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لەدەستوردا هاتوە، کەسامانە سروشتیەکان دەبێ بەیەکسانی بۆ گشت گەلانی عیراق بن.

خاڵێک کە زۆر مەترسیدارەو هەمیشە سوننەکان جەخت لەسەر ئەوە دەکەنەوە، داوای دەسەڵاتی ناوەندی بەهێز دەکەن، کە کۆنترۆڵی هەموو عیراق بکات.

واتە هەمان خەونی کەمینەی بەعس، کە دەیانویست هەموو عیراق لەژێر چاودێری و کۆنترۆڵی بەغدادابێ، شتێك نەبێت بەناوی هەرێمی سەربەخۆو جیاواز.

تائێستاشی لەگەڵدابێ، سوننەکان خەون بەم دەسەڵاتە مەترسیدارەوە دەبینن، کە نە لەگەڵ سیستمی تازەی عیراق و دیموکراسی دەگونجێت، لەلایەن کوردو شیعەشەوە قبوڵنیە.

جگە لەوەی سوننەکان لەم ماوەیەدا، لەحکومەتەکەی مالکی و پەرلەمان کشانەوە، بەچەندبیانوی نامەعقول، لەبابەتی ئازادکردنی گیراوەکان و دابینکردنی مافەکانیان کەئەم داوایانە هێندەی بیانون بۆ پەکخستنی حکومەت و پەرلەمانی عیراق هێندە داوای واقعیی نین.

جگە لەوەی سوننەکان خۆیان کارەکتەری سەرەکی نین لەعیراقدا، بەڵکو لەلایەن وڵاتانی سعودیە و میسرو سوریا و وڵاتانی کەنداوەو دەجوڵێندرێن و لەگەمە سیاسیەکانی عیراقدا دژی شیعەو کورد بەکاریاندەهێنن و دەیانەوێت ئەو ململانێی و ناکۆکیە (عەرەبی و فارسیە)ی کەلەنێوان مەرجەعیەتی شیعەو وەهابیەت هەیە، لەعیراق یەکلایی بکەنەوە، ئەو کێشە ئابوری و سیاسی ئێتنیکی و تائیفەی لەنێوان شیعەو سوننە هەیانە، لەعیراقدا یەکلاییکەنەوە، ئەم قسانە ئەوکات راست دەرچون، کەسعودیە بەئاشکرا رایگەیاند" گەر ئێران دەست لەهاوکاری شیعەکان هەڵنگرێت، بۆ پشتیوانی لە سوننەکان، هەموو رێگەیەك دەگرنەبەر.

جیالەوەش سوننەکان تەنها لەماوەی یەك ساڵی رابردوو لەوڵاتانی (تورکیا، میسر، سعودیە، ئوردون) پێنج کۆنگرەیان لەدژی کوردو حکومەت گرتو، کە دژی شیعەو کوردن.

هەمیشە باس لەوەکراوە، کەبەهۆی شیعەکان و ئێرانەوە سوننەکان رۆژانە لێیان دەکوژرێت و لەبەردەم مەترسی لەناوچوندان و تەنانەت لەیەکێك لەبەیاننامەکانی، کە ناونرا (بەیاننامەی ئەسنبوڵ) لەتورکیا، کەئەم شەڕەی ئێستا لەعیراق بەپلەی یەکەم ئێران و شیعەکان لێی بەرپرسن، جیالەوەش لەهەموو کۆنگرەکان، سوننەکان دژی ئەزمونی حکومەتی هەرێمی کوردستان و هەرێمی سەربەخۆو فیدراڵی و ماددەی (١٤٠)ن، جگە لەوەی کەدژی دەستورو گشت مافەکانی ترن، کە بۆ کورد گرنگن.

گەرچی لەئێستا سەرۆك تاڵەبانی و لیستی هاوپەیمانی، خەریکی ئاشتکردنەوەی لیستی تەوافق و سوننەکانن، بۆ گەڕانەوە بۆ حکومەت و پەرلەکان، بەڵام ئایا ئەمە لەقازانجی کوردە؟ ئایا ئەمە دەرئەنجام و دەسکەوتی پۆزەتیڤی لێیدەکەوێتەوە؟

بۆ وەڵامی ئەو پرسیارە، هەرچەندە بەپێی پێوانەکان و خاڵەکانی کەلە پێشەوە باسمانکردن، پێناچێت سوننە واز لە خەونە یۆتۆپیەکانیان بهێنێت، کورد بەدۆستی خۆیان بزانن، بەڵام بابزانین ئەم هەوڵە ئەکتیڤانەی کوردو تاڵەبانی، تاچەند لای ئەوان دەبێتە مایەی رەزامەندی و تاچەند وەکو لایەنی دۆست و درکردن بەهاوکێشە واقعیە سیاسیەکان، چاوی لێدەکەن.

بەڵام لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا دۆستایەتی کوردو لیستی هاوپەیمانی، لەگەڵ شیعە بۆ کورد زۆر لەسوننە باشترە، ئەمەش بەو دەلیلەی، لەگەڵ زۆربەی مافەکانی گەلی کوردن، جیالەوەی هەردووکیان بڕوایان بەدەستورو فیدراڵی

و ناوەندێکی بێ هێزو دیموکراسی و یەکترقبولکردن هەیە، سەرەڕای چەندین ناکۆکی، بەڵام گەر دیقەت بدەین کوردو سوننە، کەمترین خاڵی هاوبەش لەنێوانیاندا نییە.

بۆیە سوننەکان گەر واقعیانە بیر لەعیراقی تازە نەکەنەوە، گەر ئەمجارەش نەبێ جارێکی تر لەگشت پرۆسە سیاسیەکانی عیراق دەچنە دەرەوە، سەرەڕای پشتیوانی زۆرو زەوندی ئەمریکا بەخاتری وڵاتانی عەرەبی سوننی کەنداوی پڕ نەوت.

بەڵام بۆ شیعەو کورد ئاسانە، کەعیراق بەبێ سوننە بەڕێوەبەرن ، لەکاتێکدا هیچ کام لەم دوو هێزە لەسەر ئەوە ناوەستن، کەعیراق هەنگاوی ناوەو دەیەوێت بکەوێتە سەر سکە و سوننە دەیەوێت لەڕێرەوی خۆی لابدات.

دەبێ سوننە واز لەوبیرکردنەوەیە بهێنێت، کەجارێکی تر لەعیراقدا حوکم بکەوێتە دەست کەمینەوە، دەبێ خۆی لەگەڵ فۆرم نوێیەکانی ئەم مۆدێلە بگونجێت، چونکە ئەم سیناریۆو مانۆڕانە، دەرەکین و زادەی واقیعی نین و دەستی دەرەکین و بەئامانجی سیاسی بەڕێوەدەچن.

(١٠)

بەبێ سوننەکان لە ناوەراستی ئابی ئەمساڵدا (٢٠٠٨)، رێککەوتنێکی نوێ، لەنێوان دوو لایەنی کوردی و دوولایەنی شیعەی بەهێز پێکهات، ئەو پێکهاتە چوار قۆڵیەی نێوان(ئەنجومەنی باڵای ئیسلامی عیراق حزبی دەعوەی ئیسلامی، یەکێتی نیشتمانی ، پارتی دیموکراتی کوردستان) کە دواتر حەڤدە خاڵی گرنگو دە خاڵی تر، وەکو میکانیزمی کارکردنی خرانەڕوو، هەرچەندە ئەم فیدراسیۆنە چوار قۆڵیە، دارعەسایەکی سیحراوی نییە، بۆ رزگاربوونی عیراق لە مەنیەتیەکان و نائارامی و جەنگو کوشتار،کە زادەی فاکتەری دەرەکین، بەڵام ئەوەش شاراوە نییە، کە ئەم چوار لایەنە سەرەکیە، بەو پێیەی دوو لایەنی شیعە نوێنەرایەتی زۆرترین پێکهاتەی تائیفی شیعە دەکەن، جیا لەوەی ئەم دوولایەنە شیعەیە، خاوەنی هەیکەلی سەرەکی پێکهاتەی حکومەتو پەرلەمانو دوو دەنگی بەهێزی ناو بەرەی ئیتلافن، ئەوە جگەلەوەی هەردووکیان، هاو مەزهەب ولەژێر کاریگەری یەک مەرجەعی ئاینیو لەژێرکاریگەری ئێراندان

– هەرچی دوولایەنی کوردیشە، بەهەمانشێوە خاوەنی زۆرینەی پەرلەمانو حکومەتی هەرێمو پشکی شێریان هەیە لەحکومەتی عیراقداو لەپاڵ حزبە کوردستانیە هاوپەیمانەکانیان، نوێنەرایەتی زۆرینەی خەڵکی کوردستان دەکەن.

– قسە ئەوەیە بۆچی سوننە ، جارێکی تر بەشداری ئەم بەرە فراوانەی نەکرد....؟

– بۆچی سوننە جارێکی تر بایکۆتی ئەم هاوپەیمانیەی شیعەو کوردی کرد؟
– ئایە سوننە پەراوێز خران؟ یان بەویستی خۆیان پەراوێزکەوتن؟

جگە لە ئەزمونێکی مێژووی ناتەبای، نێوان سوننە لەگەڵ شیعەو کورد لە عیراقدا، لەماوەی هەشتا ساڵی رابردودا، کە وەکو کەمینە حوکمی عیراقیانکردوەو تائێستاش خەون بەو دەسەلآت و ئیمتیازو ئیمپراتۆریەتەوە دەبینین، کە لەسەردەمی بەعسیزمدا گەیشتە لوتکە.

لەپاش رووخانی بەعسیش، یەکەم لایەن و تائیفەی عیراقی، کە بایکۆتی هەڵبژاردنەکانی عیراقی کرد، سوننەکان بوون...!

واتا لەسەرەتای ئاڵوگۆڕەکانی نوێ عیراقەوە، سوننەکان مامڵەی واقیعیو مەنتقیان، لەگەڵ نەزمی نوێ و سیستمی سیاسی نوێ عیراقدا نەکردو هەرگیز نەیانتوانی قەناعەت بەو لێکهەڵوەشاندنەوە سەرتاپاگیرە بهێنن، کە عیراق بەخۆیەوە بینی.

بۆیە چۆن لەسەردەمی حوکمی سوننەدا، قەناعەتیان بە مافی کوردو شیعە نەهێنا، ئێستاش نایەنەوێت، مل بۆ ئەو واقیعە کە چ بکەن، کە ئەوان کەمینەنو دەبێ بەپێی پێوەرەکانی دیموکراسی مل بۆ بڕیارو راسپاردەکانی زۆرینەی سیستمی پلورالڵ بدەن.

نایەنەوێت ئەوە هەزم بکەن، کە ئێستا دوولایەنی سەرەکی لەعیراقدا، رۆڵی کاراو ئەکتیف دەگێڕن لەناو سیستمی سیاسیدا، کە ئەوانیش شیعەو کوردن...!

پێناچێت هەرگیز خۆیان لەگەڵ ئەو مۆدێلە نوێیە بگونجێنن، کە عیراق سێ لایەنی سەرەکی تێدایە کە (کورد، سوننەو شیعە) یە دەبێ هەموو ئیمتازەکان بۆ هەر سێ لایەن و بەپێ رێژەو تواناکان دابەشبکرێن، بۆیە

سوننە، کە ئەم مۆدێلە نوێیە هەزم ناکەن، قەناعەت بە زۆرینەو کەمینەش ناکەن.

بۆیە جارێك بایکۆتی هەڵبژاردنەکان دەکەنو جارێك بایکۆتی هاوکاری حکومەت دەکەنو شەش وەزیرەکەیان لە حکومەت دەکێشنەوەر چڵو چوار ئەندام پەرلەمانەکەیان دەکشێنینەوەو دواجاریش بەبیانوی جۆراجۆر، بایکۆتی بەرەی چوار قۆڵی دەکەنو لەپاڵ ئەوەشدا، بەئاشکرا دژی ستراتیژی ئەم بەرەیەن، کە دەیەوێت بارودۆخی سیاسیو ئەمنی عیراق باش بکات و لەپێشەوەش پشیتوانی لە حکومەتەکەی مالکی دەکات

– لە خاڵێ حەوتەمدا باس لە پەلەکردن لە جێبەجێکردنی مادەی(١٤٠) دەکاتو لەبەندی هەشتدا، باس لە پتەوکردنی پەیوەندی نێوان حکومەتی بەغداو حکومەتی هەرێم دەکات، لە خاڵێ دووەمدا، باس لە پابەندبوون بەسیستی فیدراڵیو دەستوریەوە دەکات.

کەچی لەو کاتەدا، عەدنان دلێمی بەئاشکرا رادەگەینێت، کە کار بۆ رووخانی حکومەتەکەی مالکی دەکات، ئەمەش واتای دژایەتیکردنی ئەو بەرە چوارقۆڵیەیە.

جگە لەوەی سوننەکان، هەمیشە لەگەڵ ئەو خاڵو بەندانە نارێکن، کە سادەترین ماف دەدات بە کوردو شیعە، لە بابەتی فیدراڵی و سیستمی دەستوری و مادەی (١٤٠).

بۆیە هیچ مایەی سەرسوڕمان نییە، کە سوننەکان جارێکی تر، بایکۆتی ئەم بەرەیە بکەنو پەراوێز بخرێن...!

ئەوەش جگە لە فاکتەرە سیاسیە ناواقیعەکانی سوننە، فاکتەری دەرەکی و دەستتێوەردانی وڵاتانی عەرەبی سوننە بۆ بایکۆتی سوننە ، دیسان رۆڵێکی

نیگەتیڤ وازی دەکەن و هەمیشەش باس لەوە دەکەن، کە سوننەکان لەبەردەم هەڕەشەی لەناوچوونو سڕینەوەدانو دەبێ فریایان بکەوین، ئەوەش بەدەلیلی هەیمەنەی شیعە، بەسەر عیراقو هاوکاریکردنیان لەلایەن ئێرانەوە، هەرچەندە هەندێك لایەنی سیاسی پێیانوایە، دەبێ کورد خۆی لەو کێشە و ململانیەی، نێوان شیعەو سوننە بپارێزێت ..

بەڵام ئەم بۆچوونە لەسیاستدا، بەتایبەتی بۆ عیراق راست نییە، چونکە ئەوەش هونەری سیاسەتە لە دونیای نوێدا، کە بەستنی هاوپەیمانی، لەگەڵ ئەو لایەنانەی کە لەروی سیاسیو ستراتیژیەوە، لەپێناو یەك ئامانج، یان یەك ستراتیژو دوو ئامانجی جیاواز کاردەکەن ، ئاساییە بەو مانایەی شیعەو کورد لە زۆر خاڵدا، هاوبەشن دەتوانن لەسەر فۆرمەڵەیەك، وەکو ئەم هاوپەیمانێتە رێککبەون، بەڵام ئایە سوننە ئەم فۆرمەی بۆ کورد قبوڵە...!؟

بێگومان سوننە رایانگەیاندوە، کە کێشەیان لەگەڵ کورد نییە ، بەڵام لەبواری پراکتیکدا وانییە بەو بەڵگەی ، ئەوان لەگەڵ خواستو مەیلی و گەرایشی کورددا، نەك رێك نین ، بەڵکو جوداو ناتەبانو بگرە زۆرجاریش، دژایەتی ئەو مافە سادانە دەکەن.

لەکاتێکدا ئەو مافو ئیمتازانەی کورد، لە دەستوور پەرلەمانو هەڵبژاردنو هاوپەیمانیتەکان بەدەستهێناوە، هیچی لەو دەستکەوتانەی سوننە زیاتر نییە.

بەڵام ئەسڵی پرسیارەکە ئەوەیە کە سوننە قەناعەت بە دابەشکردنی مافو ئەرکو دەسەڵاتو ئیمتازەکان ناکەنو هەمیشە لەسەر ئەو تێورە دۆگماییە کاردەکەن "یان هەمووی ، یان هیچ"

باشترین نموونەش بایکۆتی نوێ سوننەکانە، لەم هاوپەیمانیە چوار قۆڵیەدا، بەڵام ئەوە بەو مانایە دێت کە سوننە پەراوێز خراون، چونکە ناتوانن لەگەڵ ئەو مەیلەو مۆدیلەی، کە خێری خەڵکی عیراق کوردستانی تێدایە، رەفتاربکەنو مامڵەیەکی لۆژێکی بکەن، بۆیە گەر خۆشیان مەبەستیان نەبێت، بەڵام ئەوان هەر پەراوێز دەخرێن.

(١١)

بەپێی ئامارێك لەئاداری (٢٠٠٣) تا حوزیرانی (٢٠٠٦) (٦٥٥٠٠٠) هەزار عیراقی كوژراون واتا(٢،٥٪)، لەكاتێكدا تائەو كاتە(٢٧٤٩) سەربازی ئەمریكیش كوژراون و(١٨٤٩٠) سەربازی ئەمریكیش برینداربوون، (٢١٤) سەربازی (١٦) دەوڵەمەندی تری هێزەكانی هاوپەیمانان كوژراون، هەروەها (٤٨٠٦) پۆلیسی عیراقی كوژراون (١٤٧) رۆژنامەنوسیش كوژراون، زیاتر لە (١٠٠٠٠٠)خێزانیش ئاوارەبون.

تازەترین ئاماریش كەلە (٧-١٠-٢٠٠٦تا ١٣-١٠-٢٠٠٦) واتا تەنها لەماوەی (٧) رۆژەدا (٣٩٢) عیراقی كوژراون و زۆرترین ژمارەی ئەو قوربانیانەش لەبەغدای دلّی دەوڵەتدا بوە.

* * *

زۆربەی گریمانەو ئەگەرەكان بەوانەی ئەمەریكاشەوە راستدەرنەچوون ، كە پێیانوابوو پاشی روخانی رژێمی، بەعس عیراقێكی مۆدێرن و پلورال و ئارن و یەكگرتوو دێتەكایەوە.

مەبەستمە بلّێم، ئەو ئامار مەترسیدارانەی سەرەوە، باشترین بەلگەی بەتالّكردنەوەی ئەو ئەگەر گریمانانەیە گەر قسەش دێتە سەرفاكتەرەكانی ئەو كاروساتەو، هەموو لایەك گشت تۆ بالّەكەی دەخەنەپالّ گروپ و لایەن و دەستە ۆ تاقمێك كەناونراوە (گروپە تیرۆریستیەكان...!)

لەكاتێكدا بەشێكی ئەم گروپانە، لەناوخودی دەوڵەت و دەزگاو دامەزراوەكاندان و ئەوانیش لەبەشێكە ئەو كوشتارانە بەرپرسن،كە رۆژانە لەشەقەكەكانی بەغدا بەسرەو كەركوك روودەدات.

* * *

ئەوەی وون ئاشكرایە، گروپی تیرۆریستی ئەلقاعیدە و كۆنەبەعسیەكان و چەند گروپی وەكو سوپای مەهدی و جهاد و ئەنسارئیسلامی سوننە و سوپای تشرین... بەئاشكرا رایانگەیاندوە، كە دژی حكومەتن و ساغبۆتەوە كە ئەوانە گروپی تیرۆریستن.

ئەی ئەو گروپەی كە بەگروپی مەرگ ناسراون، جل رەشەكانی (سوپای مەهدی) شیعە، لەكاتێكدا خاوەنی (٢٠) كورسی پەرلەمانن رۆژانە لەناوەراستی بەغدا، دەیان كەس، تەنها لەسەر ئەوەی ناویان (عومەر)ە دەكوژنو پەلاماری هێزەكانی پۆلیسی و ئەمریكا دەدەن، چیّ پێدەلّێن، ئەو گروپە سوننەیەی رۆژانە، خەریكی كوشتنی (عەلی و حسێن و حەسەن) و تەقاندنەوەی (حوسێنیەكان)نن و بەناوی بەرەی دیالۆگ و حزبی ئیسلامی و توافقەوە ، بەچەند فۆرم بەشداری حكومەتن چییان پێدەوترێت، ئەوە باسی سوپای بەدر و حوبی فەزیلە ناكەین ، لەوەشی خەتەرتر، خودی تیرۆریستەكان، پۆلیس و ئاسایش لەناو خودی حكومەتدا.

بۆیە خاڵی مەترسی ئەوەیە، چەند لایەنێك بەناو دەیانەوێت حكومەتی مۆدێرن دروستبكەن، بەڵام خۆیان بەشێوەیەك بەشداران لە پەشێوەی كوشتاو ئارامی لەولاتدا.

* * *

هەرلەوكاتەوە لەساڵی(١٩٢١) عیراقێكی ناهۆمۆجین، كە مۆزائیكێكی جیاوازی هەبوو لەوری ئیتنكی و تائیفی و مەزهەبیەی، لەسەر دەستی ئینگلیزەكان دروستكراو مەلیك فەیسەڵی سوننە كرایە مەلیكی.

چەوساندنەوەی كوردو شیعەی زۆرینە لەلایەن كەمینەی سوننەوە، بۆماوەی (٢٢) ساڵ درێژەی كێشاوە لەسەردەمی بەعسیشدا ئەم چەوساندنەوەیە، گەیشتە لوتكەبە جینوسایدو قەتڵ عامی شیعەە كورد، ئەمەش هەمان ئەو سیناریۆیە بوو كەستالین دژی كۆمارەكانی پێشووی سۆڤیەت پیادەیكرد.

پاش روخانی بەعس لە (٢٠٠٤)دا ئەو خۆڵەمێشە ژێر سكڵەدا....(٨٢) ساڵی رابردوو، تەپوتۆزەكەی دەركەوتوو، وردە وردە بەپێچەوانەوە گەشایەوە و ئێستاش پەرەی گرتوەو هیچ كام لەلایەنەكانی، ناتوانن چارەسەری بكەن، چونكە چەندە باگراوەندی مێژووی هەیە، بەوەی شیعە و كورد هەستیان بەپەراوێز بوون كردوە، لەبەرامبەر ئەو خاڵێكی تر ، كاریگەری ئیدیۆلۆژیای مەزهەبی شیعەو سوننەیە ، بەلام بەرگێكی سیاسی كراوەتەبەر، لەپێناو بەرژەوندیەكاندا و تادێت ، پەرەسەندنی ئەم رقە كۆنە، دەگاتە واقیعی خۆیو خەریكە شەڕێكی ناوخۆیی لێدەكەوێتەوە.

پیتەرگالێریس پێوایە، دابەشبونی عیراق بۆسێ هەرێمی كوردو سوننەو شیعە، تاكە چارەسەری ئاشتیە.

جیماس بیكەر، دەڵی " دەسەڵاتی هەرێمەكان فراوانتر بكرێت و فیدراڵی بچە پێندرێت"، بەڵام جۆزیف بایدەن و لێس گلیسپس لەتازەترین كتێبدا، كارلەسەر ئەوە دەكەن " پیلانێك بۆ دابەشكردنی عیراق" ئەو بوچونانەی سەرەوە، هەركامیان لانی كەم كاریگەریان لەسەر سیاسەتی واشنتۆن هەیە و رەنگە دواین سیناریۆی واشنتۆن بن بۆ عیراق.

بۆیە دەكرێت بپرسین رێگا چارە كامەیە ، تاعیراق بگەێنێتە دواوێستگە، رەنگە لە ئێستادا، بەبەلقانكردنی عیراق (لەپاش هەڵوەشانەوەی یۆگسلافیا) نەبوو بێتە، سیناریۆیەكی پڕ چانس، لە كاتێكدا سیستمی فیدارڵیش نابتوانی عیراقیەكان پێكەوە كۆبكاتەوە و تا ئەم ساتەش، لە فیدراڵی باشترین فۆرمی پێكەوە ژیان نییە، بەوپێیەی، كوردەكان ، سەربەخۆیی بەباشترین ئەلتەرناتیڤ دەزانن و هەرێمەكەشیان، هەموو پایەكانی ئەم سەربەخۆیەی تێدایەو یەكەم ساتی لێكهەلۆەشانەوەی یەكجارەكی عیراقیش لە داهاتودا، دڵنیام بەجاردانی سەربەخۆی كوردستان لە عیراقدا دەستپێدەكات، وەكو چۆن یەكەم ساتی عیراقی یەكگرتوی لە كوردستانەوە راگەیەندرا، بەڵام جیاوازی ئەو دوو بۆچونە ، كات و سەردەم گۆڕاوەو هەموو كارتەكان لەبەردەم عیراقی یەكگرتوی فیدراڵ و پلورالّ و مۆدێرن شكستهێناو كوردیش خۆی بەبەرپرس بچوكترین كێشە لەوبارەیەوە نازانێتو خودی واشنتوانیش هەڵوێستی كورد باش درك دەكەن.

–شیعەكان ، هێشتا دابەشبوون بەسەر دوو بۆچوندا

بۆ چونێك كە باڵی میانیرەری شیعی (مجلس اعلی‌و باڵێكی دەعوەو خودی سیتانی) پشتیوانی دەكەن، دروستكردنی هەرێمكی شیعەیە لە باشور، بەڵام باڵی توندەڕەوی سەدرو بەشێكی فەزیلە، دەیانەوێت فەوزاو هەرێمی بچووك بچووك پێكبێت، ئەگەر چی هەیمەنەی ئێران لەهەر جۆڵەیەكی شیعەكان لە عیراقدا، نابێ لەبەرچاو نەگرێت.

ئەمە خاڵێكە كە هەمیشە واشنتۆن بەنیگەرانیەوە سەیریدەكات، كە هەرێمێكی ئیسلامی. شیعەی هاوشێوەی ویلایەتی فەقیهی ئێران دروست بێت.

–سوننەكان، لاوازترین گروپی ناو هاوكێشەكەن‌و تێكدەرترین‌و زۆرترین چالاكی تیرۆریستی لەسەر دەستو لەناوچەكانی ئەواندایەو دەیانەوێت دەسەلاتێكی مەركەزی هەبێت. نە فیدراڵی‌و نە هەرێمەكان قبوڵ نەكرێت، بەڵام بۆچونەكانیان بۆ تۆ پیانایە،بۆیە هەموو كەس دەبێ باش بزانێت، لەناو ئەو سێ مەیلە جیاوازەی ناو سێ تەتنیك و مەزهەبیدا، كامیان واقعی‌و دیفاكتۆریە،دڵنیام واشنتون باش لەمە دەگات.

* * *

كۆنگرەی مەككەو دانوستانی ئوردن‌و سعودیاو كۆنگرەكانی تر هەمویان شكستیان هێنا ئێستا دوو سیناریۆیتر لە گۆڕاندایە:

یەكەم : گروپی باڵای كار، لەنێوان حكومەتی مالیكی‌و ئەمریكادا، بەتایبەتیش كە مالیكی نەیتوانی بەرنامە (٣٣)خاڵەكەی جێبەجێ بكات.

دووەم: پیلانەكەی جیمس بیكەر بۆ دۆزینەوەی ئەلتەرناتیف لە عیراقدا.

ئەم دووسیناریۆیە، دوای كاتی ئاڵوگۆڕەكانە، گەر سەرنەگرێت، تەنهاو تەنها بۆچوونەكەی پیتەر گابرێس دەبێتە واقع، پارچە پارچە بوونی عیراقەو رەنگە ئەم دابەشبونەش، ئەو مەترسیە دروست نەكات، كە زۆر لا چاوەڕوانی دەكەن، چونكە زۆر نمونەی نزیك هەیە كە لەشێوەی عیراقن.

(١٢)

"ڕێگای نوێ بۆ پێشەوە" ناوی ئەو ستراتیژە نوێیەیە، کە جۆرج بۆش لەعیراقدا بەنیازە بۆ ڕزگاربوون لەکێشەو قەیرانەکانی عیراق پیادەی بکات، بەتایبەتی کە لەماوەی سێ ساڵی رابردودا واشنتۆن نەیتوانی عیراقێکی ناهۆمۆجین، بکاتە ولاتێکی پێکەوە ژیان، نەیتوانی لەجێی ستەم و سیستمی تۆتالیتاری بەعسیزم، سیستمێکی نوێ دابمەزرێنێت، کە گەلانی عیراق تێدابحەسێتەوە، ئەگەر نا بۆ دەبێت چارەنوسی عیراق، لە یۆگسلافیا باشتر نەبێت، بۆ دەبێت یۆگسلافیا دابەشبکرێت بۆ چەند دەوڵەت، بەڵام لەعیراقدا ئەم پرۆژەیە، کە دەیتوانی بۆ یەکجاری عیراق لەکێشەو قەیران ڕزگار بکات نەیکرد؟

ئایا بۆ ئەوەبوو دڵی ولاتانی عەرەبی سوننەو تورکیا نەرەنجێت؟ بۆیە سەرئەنجام ئەوە چارەنوسی عیراقە، یاخود باشوایە ئەمریکا لە ئەوپەڕی هێزدا ئەوە بکات، نەك کاتێك کە عیراق لە کۆنترۆڵی دەردەچێت،

بۆیە ستراتیژی نوێ ئەمریکا لەعیراقدا بەزیادکردنی (٢١٥٠٠) سەربازو چەند ملیار دۆلارێك، ناتوانێت بارودۆخی قەیراناوی عیراق چاکبکات، گەر کێشە سەرەکیەکان چارەسەر نەکات.

گەر ئەمریکا بە (١٤٧٠٠٠) سەربازەوە نەتوانێ ستراتیژەکەی جێبەجێ بکات، بەم زیادکردنەش ناتوانێت، بەڵام ئەمە دەکرێت وا خوێندنەوەی بۆ بکرێت، بۆ پەلاماردانی ئێران و سوریا بێت، بەچەند بەڵگەیەك، ئێران لەهەوڵی بەدەستهێنانی چەکی ناوەکیدایە و ئەمریکا هەم لەم ئەگەرە

دەترسێت و هەم دەیەوێت دەستی ئێران لەعیراقدا، بەیەکجاری کورتبکاتەوە، چونکە باشدەزانێ یەکێك لەفاکتەرەکانی پەشێوەیی و نائارامی و ڕێگری لەبەردەم ستراتیژی ئەمریکا، خودی ئێرانە، یان خودی (شیعە)یە.

دووەم: زۆربەی ئەو فەرماندانەی جۆرج بۆش، لەم ماوەیەدا ئاڵوگۆڕی بەسەردا هێنان، جگە لەوەی کەسانی سەربازین، شارەزان لەکاروباری ئێران و سیاسەتی ئێران، لەوانە " رۆبەرت گیتس" لەشوێن رامسفێڵد و "رایان کرۆکەر" لەشوێن خەلیلزاد و خەلیلزادیش بۆ ئاستی باشتر، بۆ شوێنی جۆن بولتن لە UNسەرەڕای ولیام فالۆن و دێڤید پێتراوس، ئەمەش ئاماژەیەکی خەتەرناکە بۆ سەرئێران و کۆکردنەوەی هێزە سەربازیەکانیش لەئاوەکانی کەنداو سنورەکانی کوردستان، خەتەرێکی ترە لەسەر ئێران و پیلانە نوێیەکەی واشنتۆن.

خاڵی سێهەمیش گەشتە خێراکانی رایس بۆ ئیسرائیل و ولاتانی میسرو سعودیە و ئوردن و عەرەبی، ئاماژەیەکی داواکاریە بۆ پشتیوانی، بۆیە چۆن ئەمریکا، ئێران بە پلەی یەکەم بە تێکشکاندنی ستراتیژەکەی دەزانێت لەعیراقدا، بەهەمان شێوەش تەنها بە تێکشکاندنی ئێران، ئەمریکا جارێکی تر دەتوانێ ستراتیژەکەی بەدەستبهێنێتەوە، خۆ ئاشکرایە گەر ئێران و سوریا نەبوونایە، هەرگیز ئەمریکا توشی ئەو شکستەی ئێستا نەدەبووەوە، بەڵام ئامانجی سەرەکی ئێرانیش شکستی ئەمریکایە لەعیراقدا.

هەر بۆیە داوای (١٠٠-١٦٠) ملیار دۆلار دەکرێت، بۆ زیادەی بودجەی وەزارەتی بەرگری، ئەوانەش چەند ئاماژەیەکی مەترسیدارن بۆ سەر ئێران و

سوريا، هەرچی سورياشە پەيامێكی نوێ و خەتەری پێدراوە لەناو ستراتيژەنوێيەكەيدا.

ناردنی ئەو (١٧) (CD)يەی ئەمريكا و حكومەتی عيراق لەلايەن سياسيەكی عيراقيەوە لەمانگی رابردوودا بۆ ديمەشق و سەلماندنی ئەو راستيانەی، كە دەيسەلمێنێت چۆن سوريا رۆڵی لە خراپكردنی بارودۆخی ئەمريكا و كوژرانی سەربازە ئەمريكادا هەيە، ئەوە دواين پەيامی ئەمريكا و دواين كارتی ديمەشقە لەم گەمە سياسيەدا، كەدەبێ بەخۆيدا بچێتەوە، بەڵام ناردنی ئەو (CD)يانە، ئاماژەيەكن بۆ پێدانەوەی كاتی زياتر بۆ سوريا بۆ بەخۆداچونەوە.

سەبارەت بەناوخۆی عيراقيش، واشنتۆن لەهەوڵی ئەوەدايە، كوژراوەكانی لە (٣١٠٠) سەرباز راگرێت و چۆن ئەو (٧٠٠٠٠)كوژراوە عيراقيە زياد نەبێت، چۆن عيراق ئارامبكاتەوە؟

جۆرج بۆش پەيامێكی توندی داوەتە ماليكی، كەدەبێ خۆی يەكلابيكاتەوە، لەوەی ئەو سەرۆكی حكومەتی عيراقە، نەك هی شيعەكان، ئەو دەبێ هەوڵی راگرتنی كوشتارەكانی شەقامەكانی بەغداو كەركوك بدات.

دەبێ ميليشاكان نەمێنێت، ناكرێت تاقمی سەدر لەلايەكەوە لەحكومەت و پەرلەماندا بێت و لەلايەكی تريشەوە خەريكی كوشتنی سەربازی ئەمريكی و تەقاندنەوەو دزی و راوروت بێت، نابێت لايەنە سياسيەكان لەپەرلەماندا بن، بەڵام نهێنی كۆبونەوەكان و زانياريەكان بدەنە وڵاتانی دراوسێ.

جۆرج بۆش داوايكردوە، گەر ماليكی تا سەرەتای بەهار، نەتوانێ چارەسەری كێشەكان بكات، كەسێكی تر دەخرێتە شوێنی،كە رەنگە عەلاوی بێت و ئەگەری لادانی مەشهدانيش، ئاماژەيەكە بۆ رازيكردنی

سوننەكان و قايلكردنيان بەوەی كە نە لە ماليكی و نە لەمەشهدانی رازی نين، چونكە هەم سوننەكان و هەم بۆش باش لەوە تێدەگەن، كە لەپلانە ئەمنيەكەی مالكيدا نيەتی باسی بەدی ناكرێت، چونكە لەجياتی پشكنين و پەلاماردانی گەرەكی سەدری مولگەی تيرۆر و تەقاندنەوەكانی بەغداو سەدر، كەچی لەخواروی بەغداوە، خەريكی پشكنين و سوپاو پۆليس خۆی بەشتێكی ترەوە خەريكردوە، واتە ماليكی ناتوانێ وەكو سەرۆك وەزيری عيراقی رەفتار بكات، بەڵكو وەكو شيعەيەك مامەڵە دەكات و ئەمەش ئەو شتەيە، كە ئەمريكا نايەوێت، ئەگەر نا يەكەم گروپ كەدەبێ چەك بكرێت، ميلشای سەدرو گروپێكی مەرگە و سوپای بەدرە، بەڵام مالكی خۆی لەم ئەركە دەدزێتەوە.

لەبەرامبەر ئەوانەدا، ئەمريكا دەيەوێت هێزەكانيش لەهێرشبەرەوە بكاتە بەر گريكەر، واتە لەناو شارەكان دووريانبخاتەوەو ئەو ئەركە بداتە پۆليس و پێشمەرگە، سەرەڕای ئەوەی دەيەوێت بنكەی سەربازی لە كوردستان و سنورەكانی ئێران دروستبكات و پەلاماردانی كۆنسولگەری ئێرانيشە لەهەولێر لەناو ئەو پرۆسەيەدايە و لەم ستراتيژە نوێيەشدا، توركيا رۆڵی رۆڵپێدانی پێدراوە، بەو بەڵگەی توركيا هێزێكی زۆری لەسەر سنور كۆكردۆتەوە، تا لەگەڵ هەر ئاڵوگۆڕێكی نوێ لە ستراتيژە نوێيەكەی واشنتۆندا، بتوانێ پەلاماری (PKK) بدات و بەو بيانوشەوە چەند ئيمتياز لە كوردستان و كەركوك و عيراق بچنێتەوە، بەتايبەت لەكاتی پەلاماردانی ئێران لەلايەن ئەمريكاوە.

سراتيژی نوێی ئەمريكا، هەرچەندە باس لە پيادەكردنی لەعيراقدا دەكرێت، بەڵام ئەوە بەشێكی ستراتيژەكەيەو بەشێكی تری، پەيوەستە بە

جێبەجێکردنی ستراتیژەکە لەدەروەی سنورەکانی عیراق، چونکە هەڕەشەکان چەندە لەناوخۆی عیراقەوەن، ئەوەندەش لەدەرەوەن..

لەگەڵ سەرەتای پیادەکردنی ستراتیژە نوێیەکەشدا، هێشتا پێناچێت شایانی ئەوەبێت بەسەرکەوتوو لەقەڵەم بدرێت، لەکاتێکدا لانی کەم پێویستی بەوەیە زوو بەزوو ئامانجەکانی پێکبێت، چونکە جۆرج بۆش و کۆماریەکان، لەبەردەم فشاری دیموکراتیەکانیشدان، بەڵام رەنگە ئەمریکاش بیەوێت، بە بیانوی سەرنەکەوتنی ستراتیژە نوێیەکەیەوە، قسەیەکی تری دڵی بکات، ئەویش پارچەپارچەبوونی عیراقە، گەر ئەوەشی ویست بێ، سێ و دوو ستراتیژەکەی بەدیوە شکستەکەیدا دەخاتە روو، تا ئەوکاتە ئەوەی ئەو دەیەوێت سەر بگرێت و کەسیش گلەیی پارچە پارچەبوونی لێنەکات، کە دوو پێکهاتەی سەرەکی (کوردو شیعەش) لەگەڵ ئەم ئەگەرەدان و ئەمەش هێندەی تر کارەکە ئاسان دەکات و ستراتیژە نوێیەکەش دەگەیەنێتە ئامانج.

(١٣)

بەپێی ئەو راپۆرتەی حکومەتی ئەمریکا ساڵی (١٩٩٤)لەژێر ناوی (دەستنیشانکردنی ئەمنی قەومی و بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا) ئامادیکردوە.

یەکێك لەو پێگە جوگرافیانەی سەرتاسەری دونیا، کە لەناو بەرژەوەندەییە ژیانییە، پلە دووەکاندا دایەو مەترسی لەسەر ئاسیای رۆژهەڵاتە، بە پلەی یەکەم کۆریای باکورە.

لەو راپۆرتەدا هاتوە" تاکە هەڕەشە بۆ سەر بەرژەوەندییەکانی ئەمریکاو ئاسیای رۆژهەڵات، کۆریای باکورە" لە راپۆرتەکەدا، گەر هاتوو کۆریای باکور، بە سەر کۆریای باشوردا سەربکەوێت، ئەوا ئەمریکا هاوپەیمانێکی بە نرخی لە ئاسیا لەدەست دەچێت و ئارامی ژاپۆنیش دەشێوێنێت ورەنگە کێشەی بڵاوبوونەوەی چەکە ئەتۆمی و موشەکی بالسیتی و دورهاوێژ ئاڵۆز بکات.

ئەم راپۆرتە نیشانی ئەدات، کە کۆریای باکور چەندە مایەی هەڕەشەیە لەسەر جیهان، بەتایبەتی لەسەر بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا لە ئاسیای رۆژهەڵاتدا.

بەڵام پاش تاقیکردنەوە ئەتۆمیەکەی (٢٠٠٦/١٠/٩)ی پیۆنگ یانگ، جارێکی تر مەترسیداربونی کۆریا بەرونی خۆی نیشاندا، ئەوەش بەو پێیەی، تا

ئێستا نەتوانراوە ئەو ئحتیوایەی کە واشنتۆن کاری لەسەر دەکات، جێبەجێ بکات.

وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا ماوەی چەند ساڵە، سێ وڵاتی وەکو بەری شەڕ ناساندبوو، هەوڵی جڵەوگیری دوو لایەنەی دەدا (احتوا المزدوج) ئەوانیش (کۆریای باکور، عیراق، ئێران)بون، بەڵام پاش روخانی رژێمی عیراق هێشتا ئەجێندای ئەم دوو وڵاتەی تر روون نییە.

دیارە ئەو جڵەوگیریەو ناساندنەی ئەو سێ وڵاتە بە (تەوەری شەڕ) لە دووخاڵەوە سەرچاوەیان گرتوە.

یەکەم" هەرسێ رژێمەکە، خاوەنی چەکی ئەتۆمی و کیمیاوی و بایۆلۆژی مەترسیداربوون، یان لە هەوڵی بەدەستهێنانی ئەو چەکانەدابوون، ئەمەش واقعیە.

دووەم: هەر کام لەم سێ دەوڵەتە، مایەی هەڕەشەن لەسەر بەرژەوەندییەکان ئەمریکا لە جیهان و بەتایبەتی لە ئاسیا، یان خۆرهەلاتی ناوەڕستدا، بەو پێیەی کۆریا خاوەنی ئیدیۆلۆژیەکی چەپی توندرەوی بەناو مارکسیە و یەکێکە لە پاشماوەی بیر دۆگماکانی شورەوی و بەخێرایی هەوڵی بلاوبونەوەی چەکی ئەتۆمی دەدات لەجیهانداو خۆیشی بە رەقیبی سەرسەختی واشنتۆن دەزانێت ، لەلایەکی ترەوە، هەوڵی دەستبەسەرداگرتنی کۆریای باشور دەدات و لە هەوڵی نانەوەی پەشێویدایە، دژی ژاپۆن و هاوپەیمانەکانی واشنتۆن.

هەرچی ئێرانە جیا لەوەی هەڵگری ئیدیۆلۆژیەکی مەزهەبی شیعەگەراییەو بەسەرچاوەی هەناردەی ئیدیۆلۆژیای ئیسلام و بەتایبەت شیعەگەرایی دەزانێت، جیا لەوەی لە حاڵی حازردا، لە هەوڵی پیتاندنی یۆرانیۆم و

وەدەستخستنی چەکی ئەتۆمیدایە، هەرچی عیراقیشە ئەجێندکاری بەجۆرێکی تر کاری لەسەر دەکرێت.

ئێستا رووداوەکان و هاوکێشە سیاسیەکان ئاڵووگۆڕێکی جدیان بەسەردا هاتوە.

راستە یەکێك لە وڵاتانی تەوەری شەڕ، کە عیراقە روخاوەوە کۆتاییهاتوە، بەڵام واشنتۆن لەیەککاتدا، سەرەڕای قەیرانەکانی عیراق، توشی دوو کێشەی گەورە بۆتەوە. ئەوانیش کێشەی ئەتۆمی و چەکە نەوەویەکانی ئێران و کۆریای باکورە.

تاقیکردنەوە ئەتۆمیەکانی ژێر زەوی کۆریای باکور لە (٢٠٠٦/١٠/٩) هاوکاتە لەگەڵ ئەو ململانێیی سەرسەختەی نێوان ئەمریکاو کۆمەڵگای خۆرئاوا لەلایەك و ئێران لەلایەکی ترەوە، بەتایبەتی پاش چەند مانگ لە دیالۆگ و دانوستان لە نێوان وڵاتانی یەکێتی ئەوروپاو لاریجانی گەورە وتووێژکاری ئێرانیدا، پاش رانەگرتنی و بەرهەمهێنان و بەردەوامی پیتاندنی یۆرانیۆم، هەموو هەوڵەکان شکتهێناو حاڵی حازر پێدەچێت، پاش دەرکردنی بڕیاری ژمارە (١٧١٨)ی ئەنجومەنی ئاسایش لە (٢٠٠٦/١٠/١٤) دژی کۆریای باکور بە سەپاندنی سزا.

جارێکی تر ئەنجومەنی ئاسایش ناچار بکرێت، بەهەمان شێوە بڕیارێکی تر دژی ئێران و سەپاندنی سزا بەسەر ئەو وڵاتە دەربکات. یەکێك لە فشارەکانیش، گەلە کۆمەکێی نێودەوڵەتی و مانۆری هاوبەشی سەربازییە لەئاوەکانی کەنداو دژی ئێران.

بەڵام دەکرێت بپرسین، بۆچی کۆریا لەم کاتەدا ئەو تاقیکردنەوەی ئەنجامدا؟ بۆچی کۆریا مل بۆ دیالۆگ نادات؟ بۆچی کۆریا نایەوێت لە

سیتمێکی تۆتالیتار بەناو مارکسیەوە، ببێتە خاوەنی سیتمێکی مۆدێل خۆرئاوایی و چەمکەکانی ئازادی و دیموکراسی و هەڵبژاردن و بازاڕی ئازادو گەشە پێ بدات؟

بۆچی دەستبەرداری چەکە ئەتۆمیەکانی نابێت؟ بۆچی دۆستایەتی وڵاتانی ریفۆرمیست و گەشەکردنی ئاسیای رۆژهەڵات بەتایبەتی کۆریای باشور و ژاپۆن و چەند وڵاتی تری وەکو تایوان...ناکات؟

سەرەتا دەبێ بڵێم، لەماوەی سالآنی (١٩٩٣-١٩٩٥)کۆریای باشور زۆر هەوڵیدا، سود لە ئەزمونی یەکگرتنەوەی هەردوو ئەڵمانیا وەربگرێت و چەند تیمی رەوانەی ئەڵمانیا کرد، تا ئەو کارە سەر بگرێت، بەڵام سەر ئەنجام شکستیخوارد.

پاش ئەو هەوڵەی کۆریاو ئەمریکا، ویستیان سود لە ئەزمونی ئەڵمانیا وەربگرن، بەوەی لە رێگای چەند رێککەوتنامەیەکەوە پەیوەندییەکانیان بەرنە پێش، بەڵام چەندجار بەهاوکاری چین و ژاپۆن و روسیا، یان لیژنەی شەش قۆڵی، بەڵام کۆریای باکور هەموو هەوڵەکانی بێ ئاکام هێشتەوە، بەتایبەتی پاش تاقیکردنەوە ئەتۆمیەکەی کە بە(٣,٤)پلە ژاپۆنی دراوسێی هەژاند.

جیا لەوەش هەریەکە لە واشنتۆن و تۆکیۆو سیئۆل، زۆر هەوڵیاندا پیۆنگ یانگ لە ریفۆرمی سیاسی و ئابوری نزیکبکەنەوە، بەڵام نە لە بواری سیاسیەوە ریفۆرم و چاکسازی کردو وازی لە سیستمی دیکتاتۆری هێناو ئازادی بۆ خەڵکی فەراهەمکرد، نە لە بواری ئابوریشەوە سودی لە ئەزمونی بازاڕی ئازاد وەرگرت و وازی لە مۆنۆپۆلکردنی بازاڕ هێناو دەستبەرداری ئەو پرۆژە ئەتۆمیە زەبەلاحە بوو، کە زۆربەی بوجەی ئەو وڵاتە هەڵدەلوشێت.

کۆریای باکور، بەئاشکرا رایگەیاندوە، کە دەیەوێت، بەسەربەخۆیی بمێنێتەوە و مل بۆ ئەو داواو گوشارو تاکتیکانە نەدەدا کە واشنتۆن و سیئۆل و تۆکیۆ هەوڵی یەکگرتنەوەی هەردوو کۆریا دەدەن، لە دانیشتەکانیشدا هەمیشە یەکێك بوە لە مەرجەکانی پیۆنگ یانگ، بەڵام تەوقیتی ئاقیکردنەوەکان، پەیوەستە بەو گوشارەی کە بەم دوایانە واشنتۆن لەسەر پێونگ یانگی توندکرد، بەهۆی راگرتنی دانیشتنەکانەوە، یەکێکی تر لە فاکتەرەکان خراپی بارودۆخی ئەمریکایە لەعیراق، رووبەرووبونەوەکانیەتی لەگەڵ ئێران لەسەر هەمان کێشەی ئەتۆمیدا، هەروەها بەرەسمی راگەیاندنی توانای ئەتۆمیی پێونگ یانگە، کە دەبێتە نۆیەمین دەوڵەتی خاوەن چەکی ئەتۆمی لە جیهاندا.

بێگومان ئەو وڵاتانەی لە تەوەری شەڕ ناسێنراون، بەوانەشەوە کە لە لیستی تیرۆر ناوزەدکراو لەپاڵ ئەوانەش کە بەمیلیتارو تۆتالیتارو سەرکوتگەرو پێشێلکاری و مافەکانی مرۆڤ ناسراون، بەوانەشەوە کە واشنتۆن فشاری خستۆنەتە سەرو دەیەوێت ئاڵوگۆڕ لە سیستمە سیاسیەکانیاندا پێکبێنێت، کە کۆریاو ئێران لە پێشەوەی ئەو ئەجێندایەدان، هەر بۆیە ئاساییە کە دژی بڕیارو بەرژەوەندییەکانی واشنتۆن بن لە ناوچەکەدا.

ئەوەی کە پەیوەستە بەپێونگ یانگەوە ئەوەیە، هەر ئاڵوگۆڕێکی پۆزەتیف لەو سیستمە سیاسیەدا بەدیبێت، سەرئەنجام بە قازانجی واشنتۆن و سیئۆل کۆتاییدێت، بەو مانەیەی وازهێنانی باکور لە ئیدیۆلۆژیاو مانیفێستی سیاسی و چەکی ئەتۆمی و تۆتالیتاریەت ملدان بۆ بازاڕی ئازدوو هەڵبژاردن و سیستمێکی ئازادو مۆدێرن، وادەکات کۆریایەکی نوێ دروستببێت، کە

بەدڵی واشنتۆن بێت، سەرئەنجامیش ئەو پرۆسەیە سەر بگرێت، کە کۆریایەکی یەکگرتوو کە دانیشتوانەکەی ببێتە (٨٠) ملیۆن کەس بێتە کایەوەو شتێکیش نەمێنێت بەناوی کۆریای باکورەوە، بێگومان هەم پیۆنگ یانگ و هەم واشنتۆن و سیئۆل ئەم سیناریۆیە باشدەزانن، بەو پێیەی واشنتۆن سودی لە یەکگرتنەوەی هەردوو (ڤێتنام و ئەڵمانیا و یەمەن) وەرگرتووە، کەچەندە پۆزەتیف بووە، بەتایبەت کە هەموو یەکگرتنەوەکان بە قازانجی دۆستەکانی واشنتۆن شکاوەتەوەو باڵی دژ و ئیدیۆلۆژیاو سیستمە سیاسیەکەی، پێگەو نفوزیان نەماوە، لەلایەن لایەنی سەر بە باڵی خۆرئاوا هەیمەنە کراوە، توانراوە کیانێکی نوێ بێ کێشە دروستبێت، پیۆنگ یانگیش باشدەزانێ، کە ئەو ئەزموونانەی باسمانکرد، چەندە بە زەرەری سیستمی سیاسی ئێستا تەواو دەبێت و تاکە هۆکارێکیش بۆ مانەوەی خۆی بەو شکڵەی ئێستا، دەستڕاگەیشتنی بە چەکی ئەتۆمی دەزانێ.

هەرچەندە واشنتۆن واز لە فشارەکانی خۆی ناهێنێت و سەرەتای فشارەکانیش بە دەرکردنی بڕیاری (١٧١٨)ئەنجومەنی ئاسایش دەستپێکرد و بێگومان دەتوانێ فشاری زیاتری بخاتە سەر لەو ڕێگای سنورەکانی هۆنگ کۆنگ و سیئۆل ، بەڵام دەبێ لانی کەم ئەو هەڕەشەش لەبەرچاو بگرێ، کە پیۆنگ یانگ بانگەشەی بۆ دەکات بەهێرشی چەکی ئەتۆمی بۆ سەر نیۆیۆرك و واشنتۆن، گەر ئەمە ڕاستیش نەبێ، خۆ دەتوانێ نیمچە کیشوەری کۆریاو وڵاتانی کۆریای باشورو ژاپۆن و تایوان بخاتە مەترسییەوە، ئەو بنکە سەربازیانەی ئەمریکاش لە ناوچەکە وێران بکات،

کەپاش شەڕی ساڵانی پەنجاکان لە نێوان هەردوو کۆریا لەوێ ماونەتەوە...!

بەڵام مادام ئێستا پیۆنگ یانگ، بۆتە خاوەنی چەکی ئەتۆمی و نۆیەمین ئەندامی یانەی ئەتۆمیە، کەواتا مایەی هەڕەشەیەو دەبێ زۆر زیرەکانە مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت، بەڵام سەردانە خێراکەی کۆندالیزارایس وەزیری دەرەوەی ئەمریکا بۆ ناوچەکە، یەکێکە لەو ئاماژانەی، کە ڕەوشەکە خەتەرەو دەبێ ڕێووشوێنی بەپەلە بگیرێتە بەر.

ئەوەش بەخستنە ئامادەباشی هێزەکانی واشنتۆن لەسەر زەوییەکانی سیئۆل و سازدانی مانۆری سەربازی لەلایەن هێزەکانی کۆریای باشورەوە، هەر دوابەدوای ئەمەش کۆریای باکور، بەئامادەبونی (١٠٠)هەزار سەرباز مانۆڕێکی گەورەی بە بۆنەی تاقیکردنەوە ئەتومیەکەوە ئەنجامدا، کە هەردوو مانۆڕەکە بەدرێژایی بیست ساڵی ڕابردوو نەکراوە.

هەرچی ژاپۆنیشە ترسی لێ نیشتوە، بەتایبەتی کەهێزی تەقینەوەکە لەیابان (٣,٤)پلەبوەو گەر دوو ئەوەندەبوایە لانی کەم هاوشێوەی بوومەلەرزەکەی پاکستان، یان (بەم) لە ئێران زیانی لێ دەکەوتەوە.

بۆیە دەبێ ژاپۆن جارێکی تر چاو بە بەرنامە سەربازییەکانی خۆیدا بخشێنێتەوە، بەتایبەتی کە پاش جەنگی دووەمی جیهانی خەریکی پەرەپێدانی بەرنامەی مەدەنی و تەکنەلۆژیای نوێ و ئاشتیخوازانەیە لەناوچەکەدا، بەڵام ئەم قەیرانەی نیمچە کۆریا وا دەکات، ژاپۆنیش خۆی بە چەکی ئەتۆمی چەکدار بکات، بەتایبەتی گەر چارەنوسی پیۆنگ یانگ بەزوترین کات بەلایەکدا نەخرێت.

دوو مەسەلەی تر کەپەیوەستن بە کێشەو قەیرانەکانی ناوچەکەو سنوردارکردنی تواناو دەسەلأت و سەرە ڕۆییەکانیان و وادەکات، بچنە یەك تەوەرەوە و ڕۆڵی واشنتۆن لەناوچەکە وازی دەکات، ناردنی دۆسیەی دوو وڵاتی (ئێران و سودان)ە، یەکەمیان بە تۆمەتی، پیتاندنی یۆرانیۆم لەبەرهەمهێنانی ئەتۆمی و سودانیش بە تۆمەتی قەتل و عامی دافۆرییەکان و ملنەدانی بە ڕەوانەکردنی هێزی ئاشتی نێو دەوڵەتی بۆ سودان.

بەمشێوەیە، دەتوانین بڵێین، جگە لەوەی ئەمریکا هێشتا وەکو ڕێبەری تاك جەمسەری دونیا مامڵە دەکات و دەتوانێ ڕۆڵی گرنگ وازی بکات، لەهەمانکاتدا دەستپێشکەری هەرسێ ئەو ڕەشنوسە دەبێت کە دەیداتە ئەنجومەنی ئاسایش، بۆ سەپاندنی سزای بەسەر هەر سێ وڵات (کۆریای باکور، ئێران و سودان).

نابێ ئەوەشمان لە بیر بچێت، لەم قەیرانە تازانەی ناوچەکەدا واشنتۆن پشتگیری و هاوکاری هەموو وڵاتانی گەورەی خۆرئاوا و بەتایبەتی وڵاتانی یەکێتی ئەوروپا یان (G٨) یان وڵاتانی خاوەن سوپاو بڕیار لەوانەش گرنگتر ئەوەیە، هەر دوو وڵاتی (چین و روسیا) کە ڕکەبەری واشنتۆنن، لەم کێشانەدا لایەنگری واشنتۆنیان کرد، ئەمەش وادەکات جارێکی تر هەم بەرنامەکانی ئەمریکا باشتر بچنە پێش، هەم سیستمە تۆتالیتارەکان جڵەو بکرێن و مەترسی چەکی ئەتۆمی بەری پێ بگرێت و ئاشتی و ئارامی زیاتر بچەسپێت و ئازادی و دیموکراسیش باشتر گەشە بکات.

بێگومان دەبێ ئەوەش بزانین، کە لەم هەموو کێشانەدا واشنتۆن بێ گرفت نابێت، بەتایبەتی کە واشنتۆن هەر ئێستا لە عیراقدا، لەبەردەم هەڕەشەی گروپە تیرۆریستیەکاندایەو دەیانەوێت عیراق بکەنە ڤێتنامێکی تر، بۆ

ئەمریکاو وڵاتانی ناوچەکەش، بۆ پشتگیری وردنەدانی ئەم هەوڵانە درێغی ناکەن و هەرچی چۆنێك بێت، دەیانەوێت ئەمریکا پاشەکشە بکات یان شکستبخوات و لانی کەم نەپرژێتە سەر ئەو وڵاتانە.

ئەمە جگە لەوەی واشنتۆن، هەر ئێستا لە ئەفغانستان لەگەڵ قاعیدە و تاڵیبان لە ململانێدایە، لە پێناو سەرکەوتی یەکجارەکی بەسەر قاعیدەو پراکتیزەکردنی سیستمێکی پلورال و مۆدێرن لە ئەفغانستان.

لەگەڵ سوریا لە لایەکەوە، دەیەوێت گۆشەگیرتری بکات، بەهۆی دەستێوەردان و دالدەدانی گروپە سوننەیە تیرۆریستەکانی عیراق و حزبوڵڵای لوبنانی و تێکدانی ڕەوشی ئاشتی فەلەستین و یارمەتی حەماس....

سەبارەت بە لوبنان، دەیەوێت سەربەخۆیی بگەڕێتەوە وڵات و سیستمی سیاسی دیموکراسی بگەڕێتەوە سەر کار.

چاوەدێری وردی پرۆسەی بەرەو لانی کەمی پراکتیزەکردنی دیموکراسی لە سعودیە و میسرو یەمەن و کوێت دەکات.

لەخەمی سۆماڵدایە، تا نەبێتە پێگەیەکی تری گروپە ئیسلامیە توندڕەوەکان و هەر بۆ ڕاستکردنەوەی هاوکێشەکان ئەسیوبیا هاتۆتە ناو هاوکێشە سیاسیەکانەوە، دەبێ ڕۆڵی ناوبژیوانی بگێڕێت، لە نیمچە کیشوەری هندستان، تا هندو پاکستان نەکەونە وێزەی یەکتری، دەبێ لەخەمی حکومەتی سریلانکادا بێت، تا گروپە مارکیسەکان و پڵنگەکانی تامیل کۆنترۆلی وڵات ناکەن.

دەبێ بەردەوام لەسازکردنی مانۆڕو هاوکاری سەربازیدا بێت، بۆ حکومەتی مانێلا لە فلپین، تا چەکدارە ئیسلامیەکان و گروپی ابو سیاف، وڵات توشی

قەیران نەکەن و گەرای تیرۆریزم چێ نەکەن و ڕێگا لەو کودەتایانە بگرێت دژی حکومەتەکەی خاتو ئاریۆ ڕودەدات.

دەبێ چاوەدێری وردی سنورەکان بکات لەگەڵ هاڤانا، نەکا کاسترۆ کێشە دروسبکات و دەبێ لە هەوڵی هاوکارییەکانی ڕێکخراوە مەدەنیەکانی هاڤانا بێت تا کاسترۆ دەمرێت.

دەبێ زۆر بەوردی پیلانی هەبێت بۆ ڕێگرتن، لە هاناردەی زیاترو زۆرتری تلیاك و مادە بێهۆشکەرەکان لە کۆلۆمبیاوە بۆ ئەمریکاو ئەوروپا، لەهەمانکاتدا دژایەتی فارك بکات تا چی تر حکومەت هەراسان نەکەن.

دەبێ مەترسیەکانی شافێز لە ڤەنزویلا زۆر بە جدی بگرێت، کە دەیەوێت قەیرانی نەوت دروستبکات.

ئەو هەنگاوانەی لە بەلتیك دەنرێن، لەپێناو دیموکراتیزەکردنی بە لتیك و ئاسیای ناوەڕاست و ئەودیوی کافکاس ڕێگا خۆشکەرن بۆ بونیادنانی سیستمێکی سیاسی پلورالی لەپاڵ ڕوسیا، کە تا ئێستا واشنتۆن لە مامڵەی موسکۆ، لەگەڵ دیموکراسی و ئازادییەکان گرفتی هەیە دەبێ پشتگیریان بکات.

دەبێ بەربەو هەڕەشە چکۆلانە بگرێت، کە لە چیچان و داغستان هەیە، لەلایەك چەند گروپی ئیسلامی توندڕەوە گەرچی دەبێ جاروبار وەکو کارت لەدژی مۆسکۆ بەکاریانبهێنێت.

دەبێ سەرنج لەسەر وڵاتە تازەکانی یۆگسلافیاو ئەوروپای ڕۆژهەڵات بدات و لەهەوڵی وەرگرتن و نزیکبونەوەیاندا بێت لە یەکێتی ئەوروپا و پەیمانی ناتۆو پشتگیری سەربازیان بکات و پشتیوانی لەدیموکراسیان بکات.

دەبێ لەخەمی مەترسیەکانی سەر تورکیا بێت، چ لەلایەن PKKوەو لەناوخۆ چ لە دەروە، لە هەمبەر کێشەو قەیرانەکانی، لەگەڵ یۆنان و قوبرس و بولگاریا و عیراق، بەتایبەتی لەگەڵ هەرێمی فیدراڵی کوردستاندا.

دەبێ لە کوردستانی باشور، پێگەکانی خۆی بەهێزکات و پشتگیری کوردەکان بکات، لەو پرۆسەیەی دەیانەوێت لەناوچەکەدابە پاڵپشتی ئەمریکا ئازادی و دیموکراسی تقویە بکەن و بگەنە مافەکانیان.

ئیسرائیل ناوچەیەکی حەساسە بۆ واشنتۆن و دەبێ لەهەوڵی پاراستنی ئەم دۆستە جولەکەیدا بێت و لەمەترسی ئیسلامی ئسوڵی و گروپەکانی حەماس و جیهاد بیپارێزێت و لەگەڵ فتح و عباس بیانگەیێنێتە ئەنجام و ئاشتی بەرقەرار بێت.

لەگەڵ پەکین لەسەر زۆر مەسەلە لەهەوڵی گۆڕینەوەی کارتەکاندایە، گلەیی لە پەکین هەیە لەسەر مافەکانی مرۆڤ و هەڕەشەکانی لە تایوان وتبت

واتا ئەمریکا لە ئێستادا بە تەنها کێشەی چەکە ئەتۆمیەکانی کۆریاو ئێرانی نییە، بەڵکو دەیەوێت وەکو زلهێزێك چاودێری وردی سەرتاسەری جیهان بکات، تا پارێزگاری لە بەرژەوەندییەکانی و دۆستاکانی بکات و ڕێگریش لە مەترسیەکانی دوژمنەکانی بکات.

بەڵام بێگومان هەرکام لە کێشەکان، هەم پەیوەستن بە یەکەوە و هەم پێویستیان بە ڕۆڵی ئەمریکا هەیە، نابێ ئەوەشمان لە بیر بچێت، زۆربەی ئەو ئاڵووگۆڕانەی پاش جەنگی ساردو بە قازانجی وڵاتانی ژێر دەستە هاتنەدی واشنتۆن داینەمۆو دیسپلینەکردنەوەی وەزعەکەیان بووە، واشنتۆن هۆکاری سەرەکی پۆزەتیڤی هەنگاوەکان بووە.

خاڵێکە کە زۆرگرنگە لە پەیوەست بەم مەسەلانە وە کێشەی گەلی کورد لە پەیوەندی بە ئاڵووگۆڕەکان و کێشەکانی جیهان و ناوچەکەوە ئەویش ئەوەیە، کە کورد سەددە سەد قازانج دەکات. بەو مانایەی.

یەکەم: کێشەی کورد دیفاکتۆیەو پێویستی بە چارەسەرێکی واقیعی هەیە.

دووەم: کورد لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا لە ناوچەکەدا یەکدەگرێتەوەو پاش جەنگی سارد دۆستایەتیەکی گەورەی واشنتۆنی کردوە.

سێیەم: بزاوتی سیاسی کوردستان هەم لەگەڵ ریفۆرم و ئازادی و دیموکراسیدایە کە واشتۆن هەوڵی بۆ دەدات و هەم دژی گەرای تیرۆرو گروپە تیرۆریستیەکانە، کە واشنتۆن دژایەتیان دەکات.

بۆیە پێموایە هەموو ئەم کێشە تازانە دەورو نەخشیان لەسەر کورد دەبێت، لە روانگەی سیاسەتی نوێ جیهان و بەتایبەتی ئەمریکاوە.

بەڵام دەمەوێت بە کورتی بڵێم سیاسەتی واشنتۆن لەسەرتاسەری دونیادا بەئێستاشەوە، لەم چەند خاڵەدا، خۆی دەنوێنێت، کە خودی ئەم کێشانەش، لەگەڵ ئەم خاڵ و فاکتەرانە ئاوێتەیە.

یەکەم : بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا، لە پێشەوەی ئەجێندای واشنتۆنە، بۆ هەر ئاڵوگۆڕو جوڵەیەك و روداوێك لەسەرتاسەری دونیادا.

دووەم : نەوت وەکو سەرچاوەیەکی گرنگ چاولێدەکات، ئەو ناوچانەی کە پڕ لەنەوت و یەدەگن، لە شوێنە پلە یەکەکان بۆ واشنتۆن، بەتایبەت کەنداوی فارسی، دەریای قەزوین و ئەمریکای لاتین و کوردستانیش لەو ناوەندەدا

سێیەم: تیرۆریزم یەکێکە لەو مەترسیانەی، کە لە ئەجێندای واشنتۆندا جێگەو شوێنێکی تایبەتی هەیەو دونیاشی لەسەر دوو ئاستی گروپی تیرۆریستی و گروپی دژی تیرۆریزم دارشتوە، ئەمەش بەپلەی یەکەم گروپە ئیسلامیەکان تێدا ریز بەندکراون.

چوارەم: کێشەی چەکی ئەتۆمی و بڵاوبونەوەی تەکنەلۆژیای مەترسیدار، جێگەی گرنگی هەیە لای واشنتۆن و دەیەوێت رێگری بکات لەوەدەستخستنی ئەو وڵاتانەی، کە مەترسیان هەیە لە مبارەیەوە.

پێنجەم: گرنیگدان بە چەمکەکانی ئازادی و دیموکراسی و مەدەنیەت، یەکێکە لەو خاڵانەی کە واشنتۆن دەیەوێت جێگەی سیستمە تۆتالیتارو میلیتارە تاکڕەو مەترسیدارەکان بگرێتەوە، زۆر هەوڵدەدات لەسەرتاسەری دونیادا ئەم چەمکانە لەلایەن کۆمەڵگاوە قبوڵبکرێت.

شەشەم: ئاڵووگۆڕ لەو سیستمە سیاسیانەدا، کە لایەکەوە چەندەها ساڵە خۆیان سەپاندوە بەسەر دەسەڵاتداو دیکتاتۆریەت تێیاندا رواروەو دانانی سیستمی نوێ.

حەوتەم: بەردەوام کارکردن بۆ مانەوەی واشنتۆن وەکو تاك جەمسەرێکی بێ رەقیب، بەڵام لەسەر ئەساسی هاوکاری ئەوروپا.

(١٤)

هەموو ئەو رووداوانەی رۆژانە لە بەغداو شارەکانی تری عیراق روودەدەن و دەیان کەس دەکوژرێن(جا شیعە، یان سوننە)ن ناوی جۆراوجۆری لێدەنرێت.

چەمکی تیرۆرو تیرۆریست، کە بەهەموو کوشتارو تەقینەوەو توندوتیژییەك لەعیراق دەوترێت ئەم چەمکە داتاشراوی ئەمریکایە لە عیراق و هەرچی هێزە هاوپەیمانەکانی واشنتۆنیشە دەیڵێنەوە.

بەڵام ئیتر ئەم چەمکەو ئەم قسەیە بۆ کوژرانی (٢٠٠)کەس لەناوچەی سەدر(١٠٠)کەس لە موسڵ و (٥٠)کەس لە کەرکوك و دیالە رۆژانە شتێکی بێمانەیە.

بێمانایە بەو مانایەی، ناکرێت واشنتۆن و عیراقیەکان ئیدی درۆبکەن و دان بەوەدا نەنێن، کە ئەوە شەڕی تائیفی و مەزهەبیە، ئەوە شەڕی شیعەو سوننەیە !

ئەوە شەڕی هەشتا ساڵی رابردووەو ئێستا زمینەکەی رەخساوە، تا شیعەو سوننەکان بە بەرچاوی ئەمریکاوەو بە پاڵپشت و یارمەتی هێزە دەرەکیەکان بکەونە وێزەی یەکتری.

* * *

دەبێ ئەمریکا لەپێش هەموو لایەنەکانەوە، چەند راستی هەیە بیزانێت و بیڵێت:

یەکەم: داننان بەوەی عیراق بووەتە گۆڕپانی ململانێی نێوان هێزە دەرەکیەکان لە نێوان (واشنتۆن و تاران و دیمەشق)و هێزە ناوخۆییەکانی (شیعەو سوننەو کورد).

دووم: حکومەت توشی شکست هاتوو، مالکی لەبەرنامە (٣٣) خاڵیکەی سەرەتای دەستبکاربونیەوە، نەیتوانیوە کەمترین خاڵ جێبەجێبکات و ئامادەنییە هێزەکانی حکومەتەکەی بەگژ میلیشاو سوپاکەی موقتدا سەدر و فەزیلە و بەدردا بکات و تۆمتباریان بکات، بەسەرچاوەی ئاژاوەو پەشێوەی.

سێیەم: واشنتۆن هەمیشە جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە، کە دەبێ عیراق بە یەکگرتویی بمێنێتەوە، کە ئەمە گەورەترین درۆیەو عیراق چیدی ناتوانێ بە یەکگرتوی بمێنێتەوە، چونکە ئەوەندەی خاڵە جیاوازەکان زۆرترن، خاڵە هاوبەشەکان گرنگیان نەماوە.

چوارەم: کوژرانی (٦٦٠٠٠٠)کەس لەماوەی سێ ساڵدا کێ لێ بەرپرسە؟ کە واشنتۆن دەیخاتە ملی تیرۆریستەکانەوە، حکومەت خۆی لێ بێئاگا دەکات و هێزەکانیش حساب بۆ حکومەت ناکەن.

دەبێ واشنتۆن رایبگەیەنێت ئەم شەڕە ناوخۆیە، بەشێکی لە ئەستۆی خۆیدایەو هێزە دەرەکیەکان سەرەچاوەی پەشێوین و عیراقیەکانیش دەبێ خۆیان یەکلابکەنەوە، لەنێوان لایەنگری حکومەت و دۆستە دەرەکیەکانیان.

* * *

تەقینەوەکانی سەدر نیشانیدا سوننەکان و حارپ چاری لەو کوشتارە خۆشنابن، کە شیعەکان بەرامبەریان دەکەن،
سەدریش داوای کورتکردنەوەی دەسەڵات و پەیوەندی سوننەو قاعیدەو حەرامکردنی کوشتنی شیعە دەکات و هەڕەشەش دەکات لە سوننەکان.
ئێرانیەکان یارمەتی شیعەکان دەدەن و هاوسۆزیەکی گەورەیان لە گەڵیاندا هەیە و سعودی و سوریەکانیش یارمەتی سوننەکان دەدەن و دەیانەوێت ئەو هاوسەنگیە راگرن.
ئێرانی و سوری و سعودییەکان، خۆیان رێکنین، ئەمەش رەنگدانەوەی لەسەر سیاسەتی دەرەوەشیان هەیە، بە تایبەتی لە عیراقدا، بەبێ ئەوەی خۆیان راستەوخۆ بەشداربن، بەڵام ئەوان بەلایانەوە ئاساییە چەند عەرەب(شیعەو سوننە) دەکوژرێن، گرنگ ئەوەیە بارودۆخی ئارامی عیراق تێکچێت و واشنتۆن توشی شکست بێت لەعیراق، توشی کێشەو قەیران بێت و ئەم وڵاتە جێبهێڵێت.
ئەو سێ لایەنەو لایەنەکانی تریش لەسەر ئەوە رێکن، با عیراقیەکان بکوژرێن بە پارەو چەکی ئەوان، بەڵام گرنگ ئەمریکا بە پلەی یەکەم زەرەر بکات.

* * *

ئەمریکا بۆ وەڵامی ئەم کێشانە زۆر تاکتیکی لە ستراتیژی خۆیدا بەکارهێناوە، بەڵام سەرکەوتوو نەبووە، بۆیە یەکێکی تر لەو هەنگاوانە چاوەڕوانی راپۆرتەکەی(بیکەر–هاملتۆن)ە. کە پێدەچێت ئەنجامەکانی ئەم راپۆرتە درێژە بکێشیت، بەتایبەتی دوای روداوەکانی سەدرو ئاڵۆزبونی

عیراق، رەنگە راپۆرتەکە بەو خاڵانەدا بچێتەوە، کە پێشنیاری کردوە، بەتایبەتی پاش سەردانەکەی موعەلم بۆ بەغدا، مالکی بۆ تورکیاو سەردانی تاڵەبانی بۆ ئێران،کە پێناچێت ئەنجامەکانی پۆزەتیف بێت، بەو مانایەی مەرجەکانی تاران سەبارەت بە دەستهەڵگرتنی واشنتۆن و فشارەکانی بۆ سەر ئێران و هەڵگرتنی چەند گەمارۆیەك و تەحویلدانەوەی سازمانی موجاهدینی خەلق، دەسەڵاتی فراوانتر بۆ شیعەکان و کشانەوەی لەعیراق و مەرجەکانی دیمەشق بە چۆڵکردنی بەرزاییەکان جۆلان لەلایەن ئیسرائیل و داخستنی فایلی کوشتنی رەفیق حەریری و دەرهێنانی ئەجێندای روخانی رژێمی سوریا لەلایەن واشنتۆنەوە.
ئایا واشنتۆن دەتوانێت ئەم مەرجانە لەبەرامبەر دەستهەڵگرتنی تاران و دیمەشق لە قەیرانەکانی عیراق قبوڵبکات؟ بێگومان نەخێر! ئەی کەواتا راپۆرتەکەی بیکەرو پلانەکانی واشنتۆن چی دەبێت؟

* * *

فەرید زەکەریا لە دواین بۆچونی خۆیدا دەڵێت" دەبێ چۆن واشنتۆن پشتگیری لەسەربەخۆیی تایوان دەکات و چۆنیش کاتی خۆی پاش کوژرانی چوار ملیۆن کەس نەیتوانی رێگری بکات لە جیابونەوەی کۆریای باکور و باشور.
دەبێ وەهاش مامەڵە لەگەڵ عیراق و بەتایبەتی کوردەکان بکات"

تازەترین بۆچونیش، بۆچونەکەی پیتەر گالبرێسە کەدەڵێت" تا پێنج ساڵی ئایندە، کوردەکان سەربەخۆیی خۆیان بەدەستدێنن و دەبێ واشنتۆن پشتگیریان بکات".

ئێستا واشنتۆن دەبێ دان بە هەڵەکانی پێشودا بنێت و لەخەمی چارەسەری ئێستاشدا بێ، تا کێشەکان لەدەست دەرنەچون، چونکە لەپاش هەڵبژاردنەکانی دیموکراتەکان لە دەورەی پێشوتردا، واشنتۆن بە پەلە لە سۆماڵ کشایەوە.

پرسیارەکە ئەوەیە ئێستا عێراق لە مەترسیدایە، لەوپەڕی مەترسیدایە، ئایا واشنتۆن بەرنامە و ئەجێندای کارکردنی چییە؟

فەسڵی سێیەم

(٢٠٠٩ - ٢٠١٠)

(١)

پاش کۆتایی هەڵبژاردنەکانی عێراقی، ڕۆژ بەڕۆژ هاوکێشە سیاسیەکان ئاڵوگۆڕی نوێ بەخۆیەوە دەبینێت و دەردەکەوێت کە ململانێکە بەتەنها لەنێوان پێکهاتە سیاسیەکانی عێراق و ئیتنیك و تائیفە جیاوازەکان و لیستە براوەکاندا نیە. بەڵکو وڵاتانی ناوچەکە و بەتایبەتی ئەمەریکاش لەم ململانێیەدا بێ لایەن نین.

بۆیە دەکرێت واسەیری ئەم هەڵبژاردنە بکەین، کە جیاوازترە لە هەڵبژاردنەکانی پێشو و بەتایبەت (٢٠٠٥) و ئەمە سەرەرای ئەوەی ئەنجامەکان بۆ زۆر لە چاودێرانی سیاسی چاوەڕوان نەکراوبوون. بەتایبەتی ئەو پێشکەوتنە بەرچاوەی کە ئەیاد عەلاوی بەدەستیهێنا.

واتا کۆکردنەوەی (٩١) کورسی لەلایەن لیستەکەی عەلاویەوە هەموو هاوکێشە دارێژراوەکانی هەڵوەشاندەوە ، وەکو دەوترێت ئەم هەڵبژاردنە و ئەنجامەکانی ئێران و سوپای قودسی توشی تێکشکان کرد و نەخشەکەی عەرەبستانی سعودیەی سەرکەوتوو کرد، هەر ئەمەش ڕەنگە قەیرانەکان قوڵتر بکات و پێکهێنانی کابینەی نوێ ی حکومەتیش دوا بکەوێت.

لە پاش روخانی بەعس لە ساڵی (٢٠٠٣) وڵاتانی ناوچەکە کە بەشێك لە کێشەکانی خۆیان گواستەوە بۆ عێراق و هەندێك لەوانە وەکو ئێران بەهۆی باری دیمۆگرافی و جیۆگرافی و مێژوویی و مەزهەبیەوە هەیمەنەی زۆری کردبوو بەسەر عێراقدا. بەتایبەتی کە ئەوە بزانین کە زۆرینەی عێراقیەکان شیعەن.

بۆیە عەرەبستانی سعودیە وەکو مەرجەعی سوننەکان و وەهابیەت. ئەم مەترسیەی نەشاردۆتەوە، بۆیە ئەمجارە پێشتر عەلاوی و هاشمی بانگکردە سعودیە و هەموو دەرگاکانی ئاوالاکرد بۆ سەرکەوتنی بەرنامەکەیی و دەرکەوت کە سعودیە ژمارەیەکی وائاسان نیە لە لایەن ئێرانەوە پەراوێز بخرێت و عێراقیش ئەو پاروە چەورە نیە. کەلێگەرێن ئێران بەتەنیا بیخوات. بەتایبەتی کە هەیمەنەی ئێران لە عێراقدا تادەهات وڵاتانی عەرەبی سوننە و وڵاتانی تری ناوچەکەی توشی نیگەرانی کردبوو. بۆیە ئەمجارە ولاتانی میسر، ئوردن، سوریا و بگرە تورکیاش هاتنە پشت سعودیە و لیستی ئەلعراقیە و هەموو تواناکانی خۆیان خستەگەڕ بۆ بردنەوەی ئەم لیستە.

وەکو باسدەکرێ عەرەبستانی سعودیە بە (٢) ملیار دۆلار پشتیوانی لەم لیستە کردوە.

لیستی ئەلعراقیە کە پێکهاتوە لە گروپەکانی (عەلاوی، نوجێفی، موتڵەگ، تاریق هاشمی، زۆر لەسوننەکان، بەعسیەکان و ...) توانی لەکۆی (٣٢٥) کورسی (٩١) کورسی بباتەوە و پێش لیستی مالیکی بکەوێت و لەکۆی (١٨) پارێزگای عێراقدا لە (٥) پارێزگادا یەکەم ببێت و لە (١٢) پارێزگا دەنگ بێنێت و لە پارێزگا زەبەلاحەکەی عێراق لە دڵی دەوڵەتدا (بەغدا) (٢٤) کورسی بەدەست بێنێت و بەتەنها (٢) کورسی لەدوای لیستەکەی مالیکیەوە بێت.

واتا لیستەکەی عەلاوی لە پارێزگاکانی (کەرکوك، موسڵ، سەلاحەدین، ئەنبار و دیالە) واتا پارێزگاکانی سوننەنشین و لایەنگرانی سعودیە توانیویەتی یەکەم بێت و بەتەنیا لەو ناوچانە (٥٣) کورسی بەدەست بێنێت.

بەمشێوەیە دەردەکەوێت لیستەکەی عەلاوی کە خودی خۆی شیعەی، عیلمانی، عێراقیە، تەعبیر لەپێکهاتەی زۆرینەی سوننیەکان دەکات کە پێشتر پەراوێزخرابوون، واتا تەعبیر لە سیاسەت و هەڵوێستی وڵاتانی عەرەبی، سوننی و بەتایبەت عەرەبستانی سعودیە و میسر و سوریا و تەنانەت تورکیا و بەشێك لەوڵاتانی کەنداو دەکات.

وە بەسەیرکردنی لیست و قەوارەکانی ناو ئەم لیستەی عەلاوی، سەرەرای ئەو دوو تەعبیرە، بەئاسانی هەستدەکرێت. ئەم لیستە پێکهاتە سوننیە پەرگیر و شۆڤێنی و بەعسیەکان و مەترسیدارەکانی لەخۆگرتوە.

واتا لەئاستی ناوخۆ، ئەو پێکهاتە مەترسیدارەی هەیە، لەئاستی ناوچەیی تەعبیر لەسیاسەتی وڵاتانی سعودیە و ناوچەکە دەکات و بێگومان ئەمەریکاش پێی ناخۆش حاڵ نیە و رەنگە هاوکاریشی بکات.

لەئێستادا هاوکێشەکان وردە وردە دەچنە پێش، وڵاتانی ناوچەکە و بەتایبەتی واشنتۆنیش. شەو و رۆژیان خستۆتە دەم یەك تا پلان و نەخشەی دڵخوازی خۆیان بۆ لایەنگرانیان پراکتیزە بکەن. ئێران توشی شۆك بوە. کە خەریکە ریسەکەی لێ دەکەن بەخوری و جارێکی تر سوننەیەك یان لایەنگرانی سعودی دەبێتە سەرەك وەزیران، بۆیە هەر زوو لە پاش سەردانەکەی تاڵەبانی بۆ تاران بۆ یادی نەورۆز بانگهێشتی هەردوو لیستە شیعەکەی (لیستی دەوڵەتی یاسای مالیکی و ئیتلافی نیشتیمانی عەمار حەکیمی) کرد بۆ تاران، لەلای خۆیەوە سعودیە رەقیبەکەی تاران و سەرۆکی نەخشەی گردبونەوەی وڵاتانی عەرەبی سوننی و تورکیا دژی ئێران و پاڵپشتی عەلاوی کەوتۆتەخۆ.

ئەمیر مقرن بن عبدولعەزیز بەرپرسی دەزگای هەواڵگری سعودیە لە کۆبونەوەیەکی نهێنی لەگەڵ عەلاوی راگەیاندوە" کە سعودیە دژی هەڵبژاردنەوەی مالیکیە و هەتا بۆی بکرێت رێگا نادات جارێکی تر سوننەکان لەسەر دەستی دۆستی مالیکی دۆستی ئێران پەراوێز بخرێن و ئەگەر ئەوەش روویدا. مانای وایە پەیوەندی نێوان سعودیە و عێراق هەرگیز ئاسایی نابێتەوە.

ئێستا زوە بزانین، هەواڵگری سعودیەی، سوننی، عەرەبی، دەتوانێ سوپای قودسی، شیعی، فارسی بەدانانی عەلاوی لەشوێنی مالیکی هاوکێشەکە بەرێتەوە.

کە ئەمەش روویدا، ئەمە مانای گەرانەوەی بەشێکە لە حکومی بەعس و فەلسەفەی بەعسیزم. کە لەهەر حاڵدا لاوازترین ئەگەرە لە عێراقدا. نەك هەر بۆ ئەمجارەی هەڵبژاردنەکان. بەڵکو بۆ داهاتویەکی دوریش.

(٢)

رون نیە کێ دەبێتە سەرەك وەزیرانی داهاتوی عێراق، لە بەرئەوەی لایەنی براوە کە لیستی ئەلعراقیەی عەلاویە بە تەنها (٩١) کورسی بردۆتەوە، بەڵام بەپێی دەستور لیستی براوە پێویستی بە نیوە زیاتر یان (١٦٣) کورسی پەرلەمان هەیە بۆ پێکهێنانی کابینە.

گەر لەرووی مەزهەبیەوە وەکو فاکتەری سەرەکی هاوکێشەکان سەیری عێراق، بکەین عەلاوی لە سادەترین حاڵەتدا دەبێ بۆ تەواوکردنی رێژەی یاسایی پانابەرێتە بەر هاوپەیمانی کوردستانی کە خاوەنی (٤٣) کورسیە و ئەمەش دەکاتە (١٣٤) کورسی، بەڵام سەرەرای ئەوەی رێژەکە تەواو ناکات و گرفتی زۆر لەنێوان ئەم دوو لیستە هەیە.

لیستەکەی عەلاوی کە خەڵکانی وەك نوجێفی، موتڵەگ و بەعسیەکانی لەخۆگرتوە پێشتر و ئێستاش بەئاشکرا دژایەتی خۆیان لەگەڵ خواستەکانی کورد و مافە دەستوری و یاسایەکانی دەربڕیەوە سەرەرای مەسەلەی ناوچە جێناکۆکەکان، فیدراڵی و پێشمەرگە.

جگە لەوەی تەنها چەند رۆژ دوای کۆتایی پرۆسەی هەڵبژاردنەکان، تاریق هاشمی دژایەتی خۆی لەگەڵ مام جەلال بۆ پۆستی سەرۆ کۆماری راگەیاندوە و نوجێفیش چەند لێدوانی بە دژی کورد دا.

واتا لیستی ئەلعراقیە لەسادەترین حاڵەتیدا کە پەنابەرێتە بەر هاوپەیمانی کوردستان. توشی دەیان کێشە و گرفت و بۆچونی جیاجیا دەبێتەوە. کە پێناچێت ئەم جۆرە ئیتلافە ببێتە واقیع.

هەرچی ئەگەری دووهەمە. دەبێ عەلاوی پەنا بۆ لیستە رەقیبەکانی تری بەرێت واتا (لیستی دەوڵەتی یاسای مالیکی و ئیتلافی نیشتیمانی عەمار حەکیم) چونکە گەر بیەوێت لەگەڵ ئیتلاف هاوپەیمانی بکات دەکاتە (١٦١) کورسی، لیستی عەمار حەکیم خاوەنی (٧٠) کورسی پەرلەمانە، بەڵام لەهەر حاڵدا لەگەڵ لیستەکەی مالیکی دەتوانێ رێژەکە تەواو بکات کەخاونی (٨٩) کورسیە.

بەڵام باگراوندە مەترسیەکانی نێوان لیستەکەی عەلاوی و ئەو دوو لیستەی تر هێندە زۆر گەورەن رێگا نادەن ئەم هاوپەیمانیە بکرێت.

لە رووی سیاسیەوە دوو بۆچونی جیاوازیان هەیە بۆ بەرێوەبردنی عێراق، لەرووی مەزهەبەوە دابەشبوون بەسەر دوو پێکهاتەی شیعی و سوننی کە ئەم فۆرمە قورسترین کێشەی عێراقیەکانە و مێژووی چەند ساڵی رابردووش شاهیدی ئەو هەموو قەیران و کوشتارەیە کە لەنێوان ئەم دوو مەزهەبە بەخۆیەوە بینیوە.

جگە لەوەی هەرکام لەم سێ لیستە لە ژێر کاریگەری ئێران، سعودیە، سوریا، میسر و وڵاتانی عەرەبیدان، واتا ململانێی قورسی نێوان ئێران و سعودیە وەکو دوو مەرجەع فاکتەرێکی گرنگە، کە رێگا نادەن ئەم هاوپەیمانیە سەرکەوتووبێ.

هەرچی ئێرانە لەهەرحاڵدا سێ کاندیدی بۆ ئەم پۆستە هەیە کە (عادل عەبدولمەهدی، جەعفەر سەدر و دوایانیش مالیکیە) تا بەهەرچی شێوەیەك

بێت ئەم پۆستە نەچێتە دەست سوننەیەکان یان وردتر بڵێم دۆستی سعودیە.

بۆیە لەم حاڵەدا گەر ژمارەی کورسیەکانی دۆستەکانی ئێران کۆبکەینەوە بەمشێوەیەی لێدێت (دەوڵەتی یاسا ٨٩+ ئیتلافی نیشتیمانی ٧٠+ کۆمەڵی ئیسلامی ٢+ واتا (١٦١) کورسی)

بێگومان هاوپەیمانی کوردستانیش بە (٤٣) کورسیەوە لەهەردوو حاڵەتدا لەگەڵ شیعەکان و ئێران بەتایبەتی ئەنجومەنی باڵا و حزبی دەعوا نزیکە تاسوننیەکان و سعودیە و گردبونەوی نیشتیمانی و نوێبونەوە.

کەواتا ئێستا لیستی شیعەکان و لایەنگرانی ئێران زۆرینەن و دەبنە خاوەنی (٢٠٤) کورسی و ئەمەش ژمارەیەکی یەکلاکەرەوەیە بۆ دروستکردنی حکومەت.

گەر ئەوەش بزانین لەو (٩) لیستە براوەی ناو (٢٩٧) قەوارە سیاسیەکەی عێراق زۆرترین و بەهێزترین لیستەکان لە ئێرانەوە نزیکن تا وڵاتانی سعودیە و عەرەبی بە هاوپەیمانی کوردستانی و گۆڕان و کۆمەڵیشەوە.

بەدەر لەمانە دووحاڵەت هەیە، کەدەکرێت هاوکێشەکان بەقازانجی عەلاوی و لیستی سوننیەکان تەواو ببێت، ئەویش یەکەم دەرچونی لیستی ئەحرارە یان رەوتی سەدری، موقتەدا سەدرە لە ناو ئیتلافی نیشتیمانی حەکیم، کە لایەنی هەرە بەهێزی ئەم ئیتلافەیە و لانی کەم خاوەنی (٣٨) کورسیە لە ناو (٧٠) کورسیەی ئەم لیستەدا.

بێگومان سەدر کە ئێستا لە شاری قومە لە ئێران، پێدەچێت مەرج و داوای زۆری هەبێت بۆ دروستکردنی حکومەت و بە ئاشکراش رایگەیاندوە لەگەڵ

کاندیدکردنەوەی مالیکی نیە بۆ پۆستی سەرەك وەزیران، چونکە تەنها کاری بۆ حزبەکەی خۆی کردوە.

واتا لەم حاڵەتەدا بە قازانجی عەلاوی تەواو دەبێت. کە ئەمەش دژی بەرژەوەندیەکانی ئێرانە.

حاڵەتی دووەم وەکو کارتی ئەساسی کە رەنگە هەموو هاوکێشەکان سەرە و خوار بکاتەوە. وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمەریکایە. ئەگەر بیەوێت دەتوانێ زۆر لەهاوکێشەکان بە قازانجی یەکێك لە لایەنەکان کۆتایی پێبێنێت.

هەرچەندە ئەمەریکا رایگەیاندوە کە رێز لە ئیرادەی خەڵکی عێراق دەگرێت و دەست وەرناداتە ئەوکارەوە.

ئەگەر چی ئەمەریکا بە دۆستایەتی شیعەکان و ئێران زۆر خۆشحاڵ نیە، بەڵام رێز لەوەش دەگرێت کە زۆرینەی عێراق شیعەیە و زۆرینەی براوەش لیستی شیعەکانە، ئەوە لەکاتێکدا مالیکی پێشتر باش لەگەڵ سیاسەتەکانی ئەمەریکا خۆی گونجاندبوو.

بەپێچەوانەوە هەرچەندە پشتیوانی لە لیستی ئەلعراقیە و عەلاوی دەکات و پەیوەندی لەگەڵ سعودیە باشە، بەڵام نایەوێت جارێکی تر شیعەکان ریز بکات، گروپی وەك سەدر بکاتەوە دژی خۆی و جارێکی تر شەقامەکانی بەغدا بکرێنەوە گۆڕەپانی کوشتنی سەربازە ئەمەریکیەکان.

بەتایبەتی کە واشنتۆن بەنیازە لە مانگی ئابی ٢٠١٠، وردە وردە دەست بکات بە پاشەکشەی سوپاکەی لەعێراق و نایەوێت قەیرانی زیاتر بۆخۆی بخوڵقێنێت.

(٣)

ئێستا روون بووەوە کە پێناچێت پراکتیزەکردنی دیموکراسی لە عێراقدا بەئاسانی لە لایەن وڵاتانی ناوچەکەوە بچێتە سەر سکەی خۆی. چونکە کەم و زۆر لە زۆربەی پرۆسە سیاسییەکانی عێراقدا لە نزیکترینیان هەڵبژاردنەکانی (ئازاری ٢٠١٠) ئەمساڵ و دەستخستنە ناو کاروباری ئەم هەڵبژاردنەوە و پشتگیریکردنی یەکێك لە لیست و لایەنەکان و زیندوکردنەوە و قوڵکردنەوەی سەر لەنوێی دابەشبونی تایەئفی و مەزهەبییەوە لە نێوان سوننە و شیعەدا.

پرۆسەی دیموکراسی لە دوای روخانی بەعس لە عێراقدا. هەنگاوێکی گرنگە بۆ عێراقیەکان بە پشتگیری واشنتۆن، بەڵام مایەی مەترسیە بۆ وڵاتانی عەرەبی و ناوچەکە بەگشتی جگە لە تورکیا، گەر دیقەت بدەین لە وڵاتانی عەرەبی سنوری عێراق بە خودی عەرەبستانی سعودی و ئێرانیشەوە بەتایبەتی میسر و سوریاش شتێك نیە بەناوی ئازادی سیاسی و راگەیاندن. شتێك نیە بەناوی دیموکراسی و دەستا و دەستکردنی دەسەڵات وجودی نیە. یان گەر هەیە سیناریۆی گاڵتە جاریە بۆ چەواشەکردنی هاولاتیانی ئەو وڵاتەیە.

کەواتا دەستێوەردانی ئەم وڵاتە لایەنێکی پەیوەستە بەوەی کە نایانەوێت عێراقیەکان خۆیان خاوەنی ئیرادەی سیاسی بن و دەیانەوێت هەمیشە خۆیان بەفریاد رەسی سوننە و شیعە بزانن. کە دەکرێت لێگەڕێن خۆیان

بڕیار بدەن، بەڵام بێگومان ئەوان زیرەکانە هێز و لایەنە سیاسیە عێراقیەکانیان خستۆتە ژێر کاریگەری بڕیارەکانی خۆیانەوە.

لایەنێکی تری بۆ خولقاندنی پشێوی و نائارامی و سەرنەکەوتنی پرۆسەی دیموکراسیە لەعێراقدا. کە بەقازانجیان نیە، خۆ هەر ئەوانن بەرپرسی یەکەمی تەقینەوە و نائارامی و کوشتن و کوشتارەکانی عەلی، حسێن و حەسەن و عومەرەکانن لە بەغدا، نەجەف و کەربەلا.

بەڵام ئەگەر ئەمجارە سەیری پیلانەکانی ئەم وڵاتە بکەین جیاوازترە لە پێشوو، نەخشە و بەرنامەکانیان گۆریوە لە ئێستادا کە وڵاتانی سعودیە، میسر، ئوردن، سوریا و کەنداو تورکیاش پشتگیری لە لیستی ئەلعراقیە دەکەن. ئەم هاوبەندیە ناوچەییە، بەتەنها مانای ئەوەنیە پشتیوانی لە سوننە و بێ مافیەکانی یەکێك لە ئیتنیکە سەرەکیەکانی عێراق دەکەن.

بەڵکو گەر سەیری ئەو لیستە بکەی دەزانی کە (شیعەیەکی عیلمانی، عەرەبی، ناسیۆنالیست سەرۆکایەتی لیستێك دەکات و یەکێکە لە لایەنە بەهێزەکانی، لایەنێکی سوننی، شۆفێنی، راسیزم، هەڵگری ئایدیای بەعسیزم، وەك نجێفی تێدایە، ساڵح موتلەگی خاوەنی تێزەکان بەعس و گەڕانەوەی بەعس و دوژمنی سەرسەختی ئێران و شیعە و دۆستی پلەیەکی مجاهیدینی خەڵقی نەیاری ئێرانی تێدایە، کە دەیان جار رایانگەیاندوە دژی فیدراڵی و پێشمەرگە و مافەکانی خەڵکی کوردستانە. حارس زاری سوننی، شۆفێنی تێدایە کە لەلایەن وڵاتانی کەنداوی فارس و بەتایبەتی ئیماراتەوە پشتیوانی دەکرێت، تاریق هاشمی سوننی، ئیسلامی توندرەو کە نوێنەرایەتی سیاسەتەکانی سعودیە لە سوریا و ئیخوان مسلمین دەکات و دژی گشت پرۆسە سیاسیەکانی عێراقە و ئەمەشی بە ئاشکرا راگەیاندوە.

لایەنە تورکمانیەکانی تێدایە کە تورکیا پشتیوانیان لێ دەکات و پێیانوایە کەرکوك و هەولێر و نیوەی موسڵ خاکی تورکمانە)
واتا ئەم لیستە بە تەنها نوێنەرایەتی پێکهاتەیەکی ئیتنی، سوننە ناکات. بەڵکو نوێنەرایەتی لیستێك دەکات کە چەند پەیامی هەیە.
یەکەم“ ناهۆمۆجینی پێکهاتەی ئەم لیستە لە شیعە و تورکمان، سوننی دژایەتیە لەگەڵ لایەنی مەزهەبی شیعە و وردتر بڵێم ئێران و کەمکردنەوی رۆڵی ئێرانە لەو هەیمەنەی لەعێراقدا کردویەتی لە ناو حکومەت و پەرلەمان و سوپا و دەزگا هەواڵگیریەکان وەکو خۆیان دەڵێن دژایەتی سوپای قودس و سەردار سلێمانیە.
دووەم“ دژایەتی خواستەکانی گەلی کورد و فیدراڵی و گەڕانەوەی ناوچە جێناکۆکەکانە.
–سەرکردە سیاسیەکانی ئەم لیستە زۆربەیان، بە بەرنامە و بێ بەرنامە ئەوەیان راگەیاندوە کە ئەوان دژی گەڕانەوەی کەرکوك و ناوچە جێناکۆکەکانن و دژی جێ بەجێکردنی ماددەی (١٤٠)ن.
–دژی فیدراڵی و دەستەبەرکردنی ئەو مافانەن کە لەناو دەستوردا بەکورد دراوە.
–دژی هێزی پێشمەرگە بوون و بە میلیشا ناوی دەبەن، زۆر جار کوشتاری مەسیحەکان و نا ئارامیەکانی شارێکی وەك موسڵیان خستۆتە ئەستۆی کورد و پێشمەرگە.
–دژی یاسای نەوت و غاز بوون کە پێیانوابوو ئەوە لە قازانجی کوردە.

–هەمیشە بانگەشەی ئەوەیان کردوە کە کەرکوك بەدەست کوردەوەیە و پێکهاتەکانی تر هیچ ئیمکانیات و دەسەڵاتیان نیە و داوای دەرکردنی پێشمەرگەیان لەو شارە کردوە.
–هەمیشەش رایانگەیاندوەکە پۆستی سەرۆکۆماری پێویستە بدرێ بە عەرەبێك و زۆرجار گرفتیشیان بۆ سەرۆکۆماری کورد دروستکردوە.
سێیەم“ جیا لەوانە ئەم لیستە مەترسیەکەی لەوەدایە. کە نەك هەر سەرکردەکانی هەڵگری ئایدیای بەعس و فەلسەفەی بەعسیزمن. بەڵکو بەشێکی زۆر لە بەعسیەکان لەناو ئەم لیستەدا خۆیان رێکخستۆتەوە و ئەوەش شاراوە نیە کە ئەم لیستە لە هەڵبژاردنەکانی ئەمجارەدا زۆرینەی دەنگی بەعسیەکان بە ناوخۆ و دەرەوە و وڵاتانی سوریا و ئوردن و میسر و ئەوروپاش بەدەستهێناوە.
کەواتا ئەم لیستە و کۆبۆنەوەی هێزە سیاسیەکانی ناوی و بەرنامە و ئیدیۆلۆژی و کۆبونەوەی وڵاتانی عەرەبی و تورکیا لە پشتی و نیەت و بەرنامەی سیاسی داهاتویان بەسەیرکردنی پێشینەیان مەترسیدارە و چاوەڕێی ئەوەی لێ ناکرێت. بتوانێ گەر حکومەتیش پێکبێنێ کە ئەگەرێکی بێ هێزە، حکومەتێکی کراوەبێ و زیان لە ئەزمونی دیموکراسی نەداو دژایەتی ماف و بەندەکانی دەستور و دەستکەوتەکانی کورد و شیعە نەکات.
چونکە رەنگە مەترسیدارترین شت ئەو بیرکردنەوەیە بێت کە هێشتا خەون بە ئیمتیازەکانی سەردەمی بەعس و گەڕانەوەی سیستمێکی هاوشێوەی بەعس ببینەوە کە سوننە سەردەستی سیستمی سیاسی عێراق بوە.

بۆیە بەم بەڵگانەی سەرەوە ئەگەرێکی زۆر دورە کە هەم رێگا بدرێ ئەم پۆستە گرنگە وەربگرێت. نە کورد و شیعەش ئامادەبن لەگەڵ ئەم لیستە مەترسیدارە پێکەوە حکومەت پێکبێنن.

لەهەرحاڵدا گەر سەیری دەنگی لیستەکان بکەین دیارە کە چانسی لیستی ئەلعراقیە یان لیستی سوننەکان یان لیستەکەی سعودیە، سوریا و تورکیا زۆر کەمە بۆ وەرگرتنی پۆستی سەرەك وەزیران لە لایەن شیعەیەکی، عیلمانی، سعودیە و کۆی دەنگی لیستی سوننیەکان و ولاّتانی عەرەبی.

(ئەلعراقیە ٩١+ ئەلتوافق ٦+ وحدە العراق ٤+ گەر یەککگرتوی ئیسلامیش وەکو دۆستی حزبی ئیسلامی و کاریگەری سعودیە حساب بکرێ ٤ = ١٠٥ کورسی)

لە بەرامبەر کۆی دەنگی شیعەکانی ولاّتانی ئێران (دەوڵەتی یاسا ٨٩ + ئیتلافی نیشتیمانی ٧٠+ کۆمەڵی ئیسلامی کە وەك سوننی دۆستی ئێران ٢ = ١٦١ کورسی)

گەر ئەوەش بزانین لیستی هاوپەیمانی کوردستان، هەرچەندە وەك سوننە حسابی بۆ دەکرێت، بەڵام دەکرێت وەك دۆستی شیعەکان و نزیکە لەوان و دۆستی ئێران سەیر بکرێ.

واتا (١٦١+ ٤٣ هاوپەیمانی = ٢٠٤) ئەمەش کۆتایی هاوکێشەکەیە.

(٤)

ئێستا کورد لەناو هاوکێشە سیاسیەکانی عیراقدا بۆتە ژمارەیەکی گرنگ، بەڵام گرنگ ئەوەیە چۆن دەتوانێ لەئێستادا ئیمتیازەکانی خۆی بپچڕێت.

ئێستا سوننەکان، یان لیستی ئەلعراقیە، هەموو تواناکانی خۆیان خستووەتە کار بۆ بەدەستهێنانی پۆستی سەرۆك وەزیرانو ولاّتانی عەرەبیو تورکیاش هاتوونەتە سەر خەت بۆ پچڕینی ئەم پۆستە بەکاندە بەهێزەکەیان عەلاوی.

بەڵام لێدوانەکانی ئەم لیستە کە ئەوان تاریق هاشمی کاندید دەکەن بۆ پۆستی سەرۆککۆمار، دوو خوێندنەوە هەڵدەگرێت:

یەکەم” لەلایەکەوە لیستی ئەلعراقیە، دەیانەوێت فشاربخەنە سەر لیستی هاوپەیمانی بەوەی کەگەر هاوپەیمانی لەگەڵ ئەلعراقیە هاوپەیمانیەتی بۆ پێکهێناتی حکومەت نەکات. لیستەکەیان لەحاڵەتی وەرنەگرتنی سەرۆك وەزیراندا، ناچارن داوای پۆستی سەرۆککۆماری بکەن.

دووەم” لەهەموو حاڵێکدا لیستی ئەلعراقیە ناتوانێ پۆستی سەرۆککۆماری بەدەستبهێنێت، بەتایبەتی کەکاندیدێکی بەهێزی وەك مام جەلال توانیویەتی کۆدەنگەیەکی باش لەسەر ئەو پۆستە بۆ کورد و بەتایبەتی بۆ خۆی دروستبکات، خۆ ئەگەر مام جەلال نەبێ رەنگە هەوڵەکانی لیستی ئەلعراقیە و ئەگەرەکانی داهاتوش ئەم پۆستە لەدەست کورد دەربێنێت.

واتا لەپاش بێئومیدبوون لەم پۆستەش ئەم لیستە لەنێوان دوو ئەگەر دایە، یان وەرگرتنی پۆستی سەرۆکی پەرلەمان کەدەبێ سوننی بێ، رەنگە تاریق هاشمی چانسی زیاتری هەبێت، یان ئۆپۆزسیۆن بن و هیچ پۆستێکی حکومی وەرنەگرن.

کەواتا کورد دەتوانێ چیبکات لەو کاتەدا بۆ بەدەستهێنانی یەکێك لەسێ پۆستە سیادەیەکە کەسەرۆککۆماری لەئێستا باشترینانە، لەناو سێ پۆستەکەدا؟ دەکرێ بڵێین هەموو ئاماژەکان روونە کەپۆستی سەرۆککۆماری هەم بۆ کوردو مام جەلالەو هەم یەکلابووتەوە.

ئەمەش گرنگە کەهێشتا پۆستی سەرۆك حکومەتو پەرلەمان نادیارەو زۆربەی لایەنەکان ناکۆکن لەسەریان، بەڵام کورد پۆستەکەی خۆی یەکلاکردوەتەوە، بۆیە وەرگرتنی ئەم پۆستە هەم گرنگەو هەم یەکلابووەتەوە، هەم دەکرێت وەکو ئیمتیازی گەورەی بێ رکبەر سەیربکرێت، ئەمەش دەلالەتە لەسیاسەتی مام جەلالو کۆدەنگی لەسەر کاندیکردنی پۆستی جێگری سەرۆك وەزیرانو جێگری سەرۆکی پەرلەمان، ئەم دوو پۆستەش گرنگنو دەبێ کورد لەمەشدا رۆڵی هەبێتو ئەم دوو ئیمتیازەش وەربگرێت.

پۆستە سیادییەکان، یان وەزارەتە گرنگەکان لەناو کابینەی حکومەتدا(٥) وەزارەتن کە (وەزارەتی داراییو ئەمنی گرنگن کە(ناوخۆ،بەرگری، دارایی، نەوت و دەرەوە)ن کەلانی کەم دەبێ کورد یەکێك لەم پێنج وەزارەتە وەربگرێ، بەتایبەتی گەر بکرێ نەوت یان بەرگری وەرگرێو واز لەوەزارەتی دەرەوە بێنێت باشترە.

سەرەڕای وەرگرتنی چەند وەزارەتێکی ترو بریکارو سەفارەتو بەڕێوەبەری گشتی.

ئەمانە وەکو پۆست و پلەی حکومیو وەزاری، بەڵام لەسەر ئاستی سیاسیو دیالۆگی راستەقینە بۆ هاوپەیمانی لەگەڵ لیستە براوەکان.

وا باشە کورد پێداگری لەسەر چەند خاڵێ گرنگ بکات، یاسای نەوتو گاز، بکاتە مەرجی سەرەکی کەدەتوانێ کاریگەری گەورەی هەبێت لەسەر داهاتووی حکومەتی هەرێم لەبواری سیاسیو ئابووری، دەبێ پێداگرێ بکات لەهەر حاڵێکدا شەهرستانی نابێ ئەو پۆستەی پێبدرێتەوە.

ماددەی (١٤٠)و ناوچەجێنکۆکەکان، هەرچەندە رەهەندی نێودەوڵەتی هەیە، بەتەنیا لەدەستی حکومەتی عیراقیدا نییە، بەڵام لەهەموو حاڵەتەکاندا پێداگری لەسەر ئەم مەسەلەیەش بکرێ.

بەڵام لەناو ئەم هاوکێشە سیاسیانەدا کەرکوك خاڵێکی جەوهەریە کەرەنگە کێشەو گرفتی زۆرتری بۆ دروستبکرێ بەوەی کورد زۆرترین دەنگەکانی ئەم شارەی بردووە، ئەمەش وادەکات هەندێ لایەنی شۆڤێنی عیراقیو زۆربەی وڵاتانی ناوچەکە بەتایبەتی تورکیاو تەنانەت (un)یش ئەمە بەمەترسی بزانن کەئیتر گەر کورد زۆرینەی کەرکوک چ پێویستی بەراپرسی وسەرژمێر دەکاتو ئیتر بۆتە دیفاکتۆ، بۆیە رەنگە ئەم هەڵبژاردنەو زۆرینەی دەنگی کوردو دیفاکتۆبوونی کورد بوونی ئەمشارە کێشەو گرفتی زۆرتری بۆ دروستبکەن، کەدوورنییە بەقەدەر پێکهاتنی حکومەت کێشەی بۆ دروستبکرێ، بەڵام ئەمە باشترین بەڵگەو دیکۆمێنتە لەسەر کورد بوونی کەرکوك.

خاڵێکی تر سەردانی وەفدی لایەنە سیاسیەکان و لیستەکانی دەوڵەتی یاسا، ئیئتلاف و ئەلعراقیە بۆ هەولێر هەرچەندە ئاماژەمان بۆ گرنگی کورد لەپرۆسەکەدا، بەڵام ئەم مانای ئەوەنییە، ئەم لیستانە بەهەموو مەرجو داواکانی کورد رازینو بگرە هەندێکیان نەك ئامانجیان نییە، بەڵکو دەیانەوێت بەشێك لەبەندەکانی دەستوور بگۆڕن کە بەقازانجی کوردن.

بەڵام لەناو ئەو لیست و کەسایەتیانە تائێستا مالیکی سەرۆك وەزیرانی عیراق لە هەموویان درەنگتر هات کە لە کاتی بەستنی کۆنگرەی شیعەکان هاتە هەولێر و سلێمانی (٢٠١٠/٦/١)، بەڵام نابێ ئەوەمان لەبیربچێ پەیوەندی نێوان حکومەتەکەی مالیکیو حکومەتی هەرێم کابینەی پێنجەم، پەیوەندیەکی باش نەبووە کە بێگومان کاریگەری نێگەتیڤی لەسەر هەرێمو بەغدا هەبووە.

بۆیە ئەوەی ئێستاش لەمیدیاکان باسدەکرێ کەپارتی پێباشە لەگەڵ ئەلعراقیە هاوپەیمانی بکات، پێدەچێت پەیوەندی هەبێ بەر چەند فاکتەری تایبەتەوە، بەڵام بەپێچەوانەوە پەیوەندیەکانی (ی.ن.ك)یان کورد و شیعە ، یان وردتر بڵێم پەیوەندی لەگەڵ هێزە سیاسیە شیعەکان باشتربووە، بۆیە ئەم بەئاشکرا هەست پێدەکرێو بێگومان پەیوەندی باشی د.بەرهەم سالح سەرۆکی حکومەت لەگەڵ مالیکیو حکومەتی عیراقی، لەکابینە شەشەم کاریگەری پۆزەتیڤی دەبێت لەسەر پەیوەندی هەرێمو بەغدا، ئەم سەرەڕای پەیوەندی زۆر باشی مام جەلال لەگەڵ مالیکیو حەکیمو سیستانی ، واتا هێزە شیعەکان باشترە.

گەر هاوکێشەکە بکەینە نێوان کورد، سوننەو شیعە، دەکرێت بڵێین گەشەکردنی پەیوەندیەکان لەگەڵ شیعەکانو لایەنە شیعەکان باشترە تا سوننەیەکان.

ئەگەرچی ئوسامە نجێڤی لەلیستی ئەلعراقیە رایگەیاندووە" کەئەوان لەگەڵ پارتی کێشەیان هەیە، نەك لەگەڵ یەکێتی، ئەگەرچی رەنگە مەبەستیان بێ بەو لێدوانانە کێشە بۆ هاوپەیمانی یەکێتیو پارتی و کورد دروستبکەن.

ئێستا دەبێ بزانین کورد لەگەڵ کێ حکومەت دروستدەکات لەگەڵ شیعە، یان سوننە؟ راستە هێزە سیاسیەکان دابەشبوون بەسەر چەند لیست کە(٩) لیستی براوە هەن، بەڵام ناکرێت لەهەموو حاڵەتەکاندا قسە لەسەر سێ پێکهاتەی سەرەکی ئیتنی و مەزهەبی نەکرێت لەعیراقدا کەکوردو سوننەو عەرەبن، بێگومان هاوپەیمانی لەگەڵ هەر کام لەسوننە و شیعە کۆتایی هاوپەیمانیتەکە نییە، بەڵکو رەهەندەکانی تریش هۆکارن، واتا کەهاوپەیمانی لەگەڵ سوننە دەکرێ، واتا پشتیوانی لەوڵاتانی عەرەبی دۆستی سوننەی وەك سعودیە، میسر، سوریاو ئوردون دەکەی، کەهاوپەیمانی لەگەڵ شیعە دەکەی واتای پشتیوانی لەکۆماری ئیسلامی ئێران دەکەی.

ئەم هەقیقەتەتێکە ناکرێت قسەی لەسەر نەکرێ. بەڵام لەنێوان ئەم دوو رەهەندەدا رەهەندێکی بەهێزترو کاریگەرتر هەم کەئەمریکایەو رۆڵی یەکەمو یەکلاکەرەوە هەیە، لەم کێشانەدا، بەڵام لەگەڵ دژایەتی قوڵی مێژوویی نێوان ئەمریکاو ئێران بەتایبەتی لەعیراق، بەڵام هێشتا ئەمریکا دواین قسەی جدی خۆی نەکردوە، لەم مەسەلەیەدا.

بەڵام لەهەر حاڵدا ئەمریکا بە ئێرانو سیاسەتەکانی خۆشحاڵ نییە، بەڵام ناشتوانێ رێز لەو دیفاکتۆیەی شیعە نەگرێ کەهەم زۆرینەن و هەم لیستی براوەن.

بەڵام لەهەر حاڵدا بە لەبەرچاوگرتنی بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا، هاوپەیمانی کورد لەگەڵ لیستی شیعەو کۆماری ئیسلامی ئێران ئاکامێکی پۆزەتیڤی هەیەو دەتوانی ئەمجارە سەرەتایەکی باش بێ لەگەڵ شیعەکان بۆ چارەسەری کێشە هەڵوسراوەکانی نێوانیان، بەتایبەتی گەر ئەوەش بزانین تائێستا ئێران و زۆر لە لیستە شیعەکان، دژایەتی ماددەی (١٤٠) ناکەن، کەیەك لیستی سوننیو یەك دەوڵەتی سوننی دراوسێ عیراق نابینی کەدژی (١٤٠) نەبێتو ئەمەش خاڵێکی جەوهەری نێوان کوردو شیعەیە.

بانگهێشتە رەسمیەکانی عەرەبستانی سعودیە بۆ بەرێزان مام جەلال سەرۆککۆماری عیراقو کاك مەسعود بارزانی ئاماژەن بۆ دوو خاڵ:—

یەکەم" کەکورد بۆتە ژمارەیەکی گرنگ لەهاوکێشەکانداو دەتوانێ رۆڵێکی گرنگتر وازی بکاتو کاریگەری لەسەر ئاکامی پێکهاتی حکومەت دەبێتو وەهیچ کام لەلیستە شیعەو سوننەیەکانو تەنانەت وڵاتانی سعودیەو ئێرانیش ناتوانن پەراوێزی بخەن، ئەگەرچی چوارەم لیستی براوەی هەڵبژاردنەکانە، بەڵام یەکێکە لەپێکهاتە گرنگەکانی عیراقو خودی مام جەلالیش بۆ خۆی گرنگەیەکی تایبەتی هەیە لەناو ئەم هاوکێشە سیاسیانەدا کەباوەڕ ناکەم هیچ بەرپرسێکی عیراقی ئەوەندەی مام جەلال توانیبێتی لای گشت هێزە سیاسیە عیراقیەکان لەوڵاتانی ناوچەکەو ئەمریکاش قبوڵ بێ، ئەمە سەرەرای رۆڵی کاریگەری بارزانی سەرۆکی هەرێم کە سعودیە دەزانێ چەندە گرنگە، کەئەمە قسەی هەموو ئەو لایەنانەیە، بۆیە بانگهێشتەکە

پەیوەندی بەو دوو رەهەندەوە هەیە لەم سەردانەی بەرێزتان بارزانی و تاڵەبانی، رەنگە میوانداری تاڵەبانی وەك سەرۆککۆمار ئاسایی بێت، بەڵام میوانداری بارزانی و خەڵاتکردنی دەکرێت مانا و مەغزای سیاسی گرنگی هەبێت.

بەتایبەتی کە ئەوە یەکەمین جارە عەرەبستانی سعودیە سەرۆکی هەرێم میوانداری بکات و بەشێوە رەسمیە مامەڵەی لەگەڵ بکات.

ئەوەش ئاماژەیە بۆ بەرەسمی ناسینی هەرێمی کوردستان و سەرۆکەکەی کە ژمارەیە لە هاوکێشە سیاسیەکاندا و دەبێ حساباتیان لەسەر بکرێت.

گەر ئەوەش بزانین سعودیە بەهێزترین وڵاتی عەرەبی سوننەیە کە زۆرترین کاریگەری لە جیهانی عەرەبی و ئیسلامی هەیە و بەتایبەتیش لە عێراقدا کاریگەری گەورەی هەیە.

دووەم" عەرەبستانی سعودیە جیاتر لەجارەکانی تر بەگەرمیەوە هاتووتە ناو هاوکێشە سیاسیەکانی عیراقەوە، گەر پێشتر دوورترو لەرێگای ناراستەوخۆو هاوکاری هەندێ گروپە سوننی و هەندێك گروپە تیرۆریستی بەنهێنی کردبێو لەپشت چەند هەوڵی ئەو گروپانە دەبێ، بەڵام ئەمجارە بەجدیو بەئاشکرا هاتۆتە سەرخەت و بۆ گێرانی رۆڵو پێگەی خۆی نەك هەر لەسەر سوننە، بەڵکو لەگەڵ کوردیش، واتا دەیەوێت بەهەر شێوەیەك بێ، ئەمجارە بتوانێ قسەی خۆیبکاتو رێگری لەهەیمەنەی زیاتری ئێران بکات.

هەرچەندە سعودیە جیا لەکورد پێشوازی لەلیستە براوەکانی تریش کردوە، بەڵام جگە لەلیستی ئەلعراقیەو هەندێ لایەنی تورکمانیو سوننە پێموانییە سعودیە بتوانێ هیچکام لەکوردو شیعە بەلای خۆیدا راکێشێت.

واتا سعودیە بەتایبەتی بۆ کورد درەنگ هاتەسەر خەت، سەرەڕای پەیوەندی باشی بەعسو سعودیە دژی کورد لەساڵانی هەشتاکانو خراپی هەڵوێستی سعودیە بەرامبەر کێشەکانی خەڵکی کوردستان.

بۆیە سەردانەکانی مام جەلالو کاك مەسعود لەسەر ئاستی دیبلۆماسی کارێکی باشە، بەڵام لەسەر ئاستی سیاسی سعودیە ناکرێت بەدۆستی کوردو خواستو مافەکانی بژمێردرێت.

لەکاتێکدا عیراق بەتایبەت لەم هەڵبژاردنانەدا بەواقیعی بۆتە سێ هەرێم (کورد، شیعە و سوننە) واتا هەر کام لەم سێ پێکهاتەیە لەناوچە خاوەن نفوزە نەتەوەییو مەزهەبیەکانی خۆیان دەنگیان هێناوە.

بۆیە دەبێ ئەمە لەبەرچاو بگیرێ، لەهەر حاڵێکدا کەحکومەت نەتوانی پێکبێت، یان لەهەر ئەگەرو گریمانەیەکی داهاتوودا دەبێ ئەوە بزانرێ کەرەنگە هەر کام لەم سێ لایەنە پەنابەر نەبەر راگەیاندنی جیابوونەوەو هەرێمی سەربەخۆ.

وەك چۆن لەگەڵ کۆتایی هەڵبژاردنەکان جارێکی تر پارێزگای بەسرە دەستیاندایەوە بانگەشەی بەهەرێمکردنی بەسرە وەکو هەرێمێکی فیدراڵ، یان سوننەکان بیانەوێت ئەو کارە بکەن.

بەتایبەتی گەر ئەوەش بزانین، ئەمجارە سوننەیەکان باشتر لەجارەکانی تر خۆیان هەست بەمەترسی گەورە دەکەن لەبەردەم شیعەو ئێراندا.

واتا ترس لەئێرانو دوو لیستە شیعەیەکە، سوننەیەکانی یەکخست، نەك قەناعەتی کۆتایی بەوەی کەهێز سوننەیەکان لەسەر هەموو شتەکان هاوبۆچونن، خۆ بێگومان ئەمە بۆ شیعەکانیش راستە کە لە کۆمەکی وڵاتانی

عەرەبیو تورکیا، بەناچاری دەبێ لەهەموو کاتدا شیعەکان دۆستی ئێرانو نەیاری ئێرانیش یەکخات.

ئەم ترسە لای کوردیش کاریگەری خۆی هەیە، بەڵام هێشتا ئۆپۆزسیۆن بەهەر سێ لایەنەکەیەوە، نەگەیشتۆتە قەناعەت بەو مەترسیە (گۆران، یەکگرتوو و کۆمەڵ).

بەڵام دواجار پێدەچێت ئەوانیش، یان کوردیش لەبەردەم ئەم دوو سیناریۆ مەترسیدارەی سوننەو شیعە، گوتارو هاوپەیمانێتان یەکبخەن کە ئێستا ئیتلافی فراکسیۆنە کوردستانیەکانیان پێکهێناوە.

بەتایبەتی لیستی گۆران کەزۆرینەی کورسەکان ئۆپۆزسیۆنی هەیە، دەبێ باشتر لەسەر ئەم مەترسیە بوەستێو بەشداری چالاکی هەبێت، لەمافەکانی خەڵکی کوردو مەترسیەکانی سەر هەرێمی کوردستان.

ئەگەر چی یەکگرتووی ئیسلامی وەکو هێزێکی ئیسلامی بۆ مەسەلە نەتەوەییو سیاسەکان دەڕوانی و بۆی گرنگ نییە کێشەی کورد وەکو نەتەوە یان ئیتنی سەیر بکرێ، بەڵام گرفتەکە ئەوەیە کەبەناوی کوردەوە لەبەغدایە.

بۆیە لەپاش گۆڕینی ئەدای کاری سیاسی کۆمەڵی ئیسلامی، لەپاش گرتنی عەلی باپیر ئەمیری کۆمەڵو ئەجێنیدای نوێ کارکردنی ئەم حزبە ئیسلامیە کەپێشتر زۆر توندبوو، زۆر رادیکاڵ بوو لەبارەی ئیسلامو ئیسلامی سیاسیەوە... کەخەریکبوو وەکو گروپێکی توندڕەو دەناسرا.

بەڵام لەئێستادا هەنگاوی گەورەی ناوە بەوەی کەلەزۆرینەی هەڵبژاردنەکانی کوردستانو عیراق بەجیا دابەزیوە و توانیویەتی دەنگی باش بێنێت، بۆیە چاوەڕوان دەکرێ لەداهاتوویەکی نزیکدا یەکگرتووی ئیسلامی پەراوێز

بخاتو ببێتە یەکەم دەنگی هێزە ئیسلامیەکانی کوردستانو نوێنەرایەتی باڵی ئیسلامی سیاسی کوردستان بکات.

بەوەی کەوردە وردە دەیەوێت لەسەر مەلەسە نەتەوەیەکان بوەستێتو مەسەلەی نەتەوایەتی کورد باشتر بناسێو لەپاڵ مەسەلەی دینیو مەزهەبی گرنگی زیاتر بدات بەمەسەلەی نەتەوایەتیو مافی خەڵکی کوردستان بڕوابوونی بەکوردبوونی دۆستیو لایەنگرانی.

جگەلە گۆڕینی کار و راگەیاندنی ئەم حزبەکە ئێستا زۆر لەپێش هەر دوو هێزە ئیسلامیەکەی تری (یەکگرتووی ئیسلامی، بزوتنەوەی ئیسلامیە)وەیە، واتا سەرەڕای ئەو گوتارە کوردیەی بەراگەیاندکەیەوە دەبینرێ، لەڕووی پرۆفیشناڵیشەوە زۆر چۆتە پێشو دەکرێ بوترێ، یەکەم راگەیاندنی ئیسلامی کوردی، دەزگاکانی راگەیاندنی کۆمەڵی ئیسلامی نوێنەرایەتی دەکات، کەیەکگرتوو پێشتر دەیکرد، بۆیە چاوەڕێدەکرێ لەهەڵبژاردنەکانی داهاتوودا کۆمەڵ براوەی یەکەم بێو ببێتە هێزی یەکەمی ئیسلامیو نوێنەرایەتیو قسەی ئیسلامی سیاسی بکاتو دەرس لەشکستەکانو هەڵەکان پێشتر وەربگرێ.

ئەمەش بێگومان لەژێر کاریگەری دەرەکیدانییە بەتایبەتی کەکۆماری ئیسلامی ئێران کۆمەڵی ئیسلامی بەدۆستی خۆی دەزانێو پێوایە کەکۆمەڵ نوێنەرایەتی هێزە ئیسلامی سیاسی دەکات.

بۆیە دەبین پەیوەندیەکانی کۆمەڵی ئیسلامی لەگەڵ (ی.ن.کو پ.د.ک) زۆر چۆتە پێشو تەنانەت عەلی باپیر هەولی میانییگری دەدات لەنێوان یەکێتیو گۆران... کەواتا ئەمەش گرنگە گەر کۆمەڵ بۆ لەمەودوا کوردانەتر بیربکاتەوە.

بێگومان لەم هاوکێشە سیاسیانەدا کۆمەڵ و بزوتنەوە دەکرێ نزیکتر لەلیستی هاوپەیمانی کوردستان دابنرێ، تا یەکگرتووی ئیسلامی بەهۆی ئەوەی زیاتر لەژێرکاریگەری سعودیەو ئیخواندایە.

واتا بەمیانڕەوی کۆمەڵ، ئەو گریمانەیەی کەیەکگرتوو شانازی پێوەدەکرد، کەهێزێکی میانڕەوی، بێ مەترسیەو کۆمەڵ هێزێکی چەکداریکی توندڕەو مەترسیداری دۆستی ئێرانە، واتا داکۆکیکردن لەمەسەلەی کوردەو تێروانین وەکو مەسەلەی نەتەوەیە بۆتە ئەرکێکی ئیجباری بۆ هەموو هێزەکان، لەبەردەم ئەو مەترسیەی کەشیعەو سوننە هەیانە لەسەر کوردو هەیمەنەی ئەم دوو هێزیو مەترسی وڵاتانی ناوچەکە.

(٥)

لەپاش (٢٠١٠/٣/٧) نزیکەی پێنج مانگ تێپەڕدەبێ بەسەر هەڵبژاردنەکانی عیراقدا، بەبێئەوەی لایەنە سیاسیەکان بگەنە دەرئەنجامێك بۆ پێکهاتنی حکومەتو دەستنیشانکردنی کەسێك بۆ پۆستی سەرۆك وەزیران.

بەهۆی بەدەستهێنانی (٩١) کورسی لەلایەن لیستی عیراقیەی عەلاویەوە، وابڕیار بوو حکومەت ئەوپێکبێنێت. بەڵام بەوپێیەی ڕێژەکە تەواو ناکاتو ئەو کوتلەی ئەکسەریەت نییە ڕێگای پێنەدرا.

لەکاتێکدا گەر ڕێگاشی پێبدرایە، جیالەوەی کەرێژەی پێویستی نەبوو. عەلاوی کەوتە هەڵەیەوە کەنەدەبوو بیکات، بەوەی خۆی کردە قائیدی لیستێكو ئیتلافێك کەلەناو پێکهاتەکەیدا ئەوانەی تێدان کەخۆشەویست نین لای کوردو شیعە.

بەواتایەکی تر کەسایەتی پەڕگیر، شۆفێی، راسیزم، بەعسی، ناسیۆنالیست، سوننی مەزهەبیو ئیسلامیو فەندەمێنتالیزمی توندەڕەو لەپێکهاتە سەرەکیەکانی لیستەکەی ئەو بوون.

بۆیە هیچ کام لەلیستەکانی (دەوڵەتی یاسا، هاوپەیمانی کوردستانی، ئیتلافی نیشتمانی بەهەردوو باڵی سەرەکی حەکیمو سەدر) نەك هەر ئامادەنەبون بڕیار لەسەر دەنگدان بەعیراقیە بدەن، بگرە هیچ هاوپەیمانیەکی کاتیو هیچ دۆکیۆمێنتێکی سادەو کاتیش لەنێوان عیراقیەو سێ یەلانەکەی تر رووی نەدا...؟

ئایا عەلاوی لەخۆی پرسیوە بۆ؟ ئایا عەلاوی نەدەکرا لەگەڵ هێزەکانی تر هاوپەیمانی بکات؟

جیالەوەی کەزۆرینەی عیراق شیعەیە. کارتی هاوکاری ئێرانیش بازنەقای ژمارەو رێژەی دەنگەکانیان کاریگەری هەیە، چ لەڕووی مەزهەبی چ لەڕووی سیاسیو مێژوویەوە.

بۆیە سەرئەنجام بەبەراورد لەگەڵ شیعەکان عەلاوی کارتەکانی بێ هێز ترو پێکهاتەکانی ناو ئیتلافەکەشی بۆی بوونە کێشەو سەرئەنجامیش هەر ئەم فاکتەرانە چانسی پۆستی سەرۆك وەزیرانی لەدەستدەدات...!

* * *

ئەوە شیعەکان خۆیان بوون تائێستا رەوتی گرتنەدەستی پۆستی سەرۆك وەزیرانیان دواخستووە، بەوەی گرفتەکە لەکێشەکانی ناومالی شیعە خۆیاندایە.

چەند سادەو ئاسان دەبوو دوای پێکهاتنی ئیتلافی نیشتمانی یەکگرتوو لەنێوان (ئیتلافی نیشتمانی حەکیم (٧٠) کورسی دەوڵەتی یاسای مالیکی (٨٩) کورسی)

پاش پرۆسەی دانانی سەرۆکایەتی پەرلەمانو سەرۆکۆمار، لانی کەم مالیکی دووساڵ ئەو پۆستەی وەرگرتایە و دووساڵی تر عادل عەبدولمهدی لەبەرامبەر ئەو پۆستە بۆ مالیکی سێ پۆستی سیادی بۆ حەکیمو سەدر و چەند پۆستی تر کێشەکە چارەسەردەکرا، بەڵام ناڕێکی ماڵی شیعەکان کەئەم سێ حاڵەتەیە گەر ئێران نەبێت، ئەم پۆستەیان لەکیس چوو بوو یان دەچێت؟

یەکەم" مالیکی جیالەوەی پێوایە حزبی دەعوا ئێستا نوێنەرایەتی باڵی شیعەدەکات بەپلەی یەکەم لەعیراقدا.پێیوایە ئەو لەهەڵبژاردنی ئەنجومەنی پارێزگاکان جیالەوەی یەکەم بوو لەسەر ئاستی عیراقو لەدڵی دەوڵەت لەبەغدا براوەبوو، لەشارە گرنگەکانی وەك بەسرە یەکەم بووەو لەقوڵایی بنکەو دڵی ئیتلافی حەکیم و فەزیلەو سەدرو دەعواکانی تر لەپێشەوە بووە، (واتا لەنەجەف و کەربەلاو..) جیالەوەی مالیکی پێیوایە لە هەڵبژاردنەکانەدا جگەلە عەلاوی هیچ کەس بەقەدەر ئەو دەنگی نەهێناوە، کەبەتەنها نزیکەی (٧٠٠٠٠) هەزار دەنگی هێناوە، کەبەرامبەرە لەگەڵ (٢٠) کورسی ئیتلافە، بەراورد لەگەڵ جەعفەری تەنها (١) کورسی هێناوە، عادل عەبدولمهدی تەنها (٢٧٠٠٠) دەنگی هێناوە، بێگومان بۆچونەکانیش راستن.

دووهەم"رەوتی سەدر (بزوتنەوەی ئەحرار) کە موقتەدا سەدر رێبەرایەتی دەکات، جیالەوەی لەناو ئیتلافی نیشتمانی خاوەن (٧٠) کورسی، بەتەنها

(٣٨) کورسی هێناوەو پێیوایە ناکرێت مالیکی وەك کەسی یەکەمی شیعە بناسێت.
جگەلەوەی سەدر پێیوایە ئەوان دەنگ نادەنە کەسێك کەلەسەردەمی دەسەلاتیدا لایەنگرانی سەدری گرتووەو کوشتونینو خستونیتە زیندان.
لەبەرامبەردا مالیکی بێ منەتە لەدەنگی سەدرو پێیوایە ئەو بەئەرکی یاسایی خۆی هەڵساوەو ئەوانەی گیراون تۆمەتی تیرۆر تۆقاندنو کێشە سیاسیان هەبووەو پێیوایە لەداهاتوووشدا دژی هەر کەسیو گروپێك دەبێت کەدژی یاسا بن.
سێهەم” ئەگەر چی ئیتلافی حەکیم هاوپەیمانی لەگەڵ مالیکی کردوە، بەلام لەڕووی مێژوویەوە کێشەی توند هەیە لەنێوان بنەماڵەی حەکیمو مالیکی یان لەنێوان ئەنجومەنی بالای ئیسلامی عیراقو حزبی دەعوا.
چونکە ئەنجومەنی بالا پێیوایە، ئەوان هێزی شاخو ئەسڵیو شۆڕشگێرو مەزهەبی شیعە بوون، بەلام مالیکی ئەمە ناسەلمێنێ.
جگەلەوەی مالیکی پێیوایە ئێستا دەنگ تەحکوم دەکاتو بڕیار دەدات، واتا مالیکی پێیوایە چۆن دەکرێت (٨٩) کورسی دەعوا بەراورد بکرێ بە (١٧) کورسی ئەنجومەنی بالا.
کەواتا بەم سێ خاڵە جەوهەریە پڕ لەناکۆکیە ، چی وا دەکات لانی کەم شیعەکانو مالیکی بکەنە سەرۆك وەزیران ؟ سەدرو حەکیم رازی بنو هاوپەیمانی بکەن؟ سەرەڕای گۆشت خواردنی یەکتری، ئیسقانەکان نەشکێنن؟ پێمیوایە سێ خاڵ گرنگن.
یەکەم” رۆڵی کۆماری ئیسلامی ئێران بێ حەد گرنگەو کاریگەری هەیە لەپەکخستنیو لێك نزیکبوونەوەی ئەم سێ گروپە شیعەیە، کەلە ناوەرۆکدا

دژن ، واتا ئێران کاریگەری گەورەی هەیە لەچارەسەری گرفتەکان بەتایبەتی کەئێران کاریگەری گەورەی هەیە بەسەر سیاسەتی عیراقو عیراقەکانەوە.
واتا دوو هێز ئەمەریکا و ئێران و عێراقیان کۆنترۆڵکردوەو دوو گەمەکەیی سەرەکی گۆڕەپانی سیاسی عیراقن.
دووهەم” ململانێکی مێژوویی نێوان (شیعەو سوننە)و کوشتنی حسێنو حەسەن، غەدری عەلی و درێژەکێشانی تائێستاش وایکردووە کەشیعەکان گەیشتونتە ئەو قەناعەتەی هەرچی کێشەیەکی نێوانیانە، نابێ ببێتە هۆی ئەوەی سوننە لێی سودمەندبێت.
بۆیە لەئێستا شیعەکان گەر لەسەر هیچ رێك نەکەوتن لەسەر ئەوە رێکن کەنابێ پۆستی سەرۆك وەزیران بۆ عەلاویو سوننە بێتو لای شیعەکان بۆتە مەحاڵ.
واتا مەزهەب رۆڵی گەورەی هەیە لەهاوپەیمانی سێ لیستی ناکۆك لەگەڵ سوننەکان.
سێهەم“کاریگەریو دوژمنایەتی ولاتانی عەرەبیو سوننە دژی شیعەو ئێران کارتێکی یەکجار گرنگە، کێشەو ململانێکی نێوان مەرجەعیەتی (قومو ریان) یان (شیعەی ئیمامیو سوننەی وەهابی) بەتەنها کێشەی (سعودیەو ئێران) نییە بەڵکو رەهەندی مەزهەبی، ئایدۆلۆژیو سیاسی هەیە.

جیالەوانە شیعەکان باشدەزانن کەهەر (٢٢) دەولەتی عەرەبی لەپشتی سوننەکانەوەنو بەئیزافەی تورکیاش کەپێشتیوانی لەعەلاوی دەکەن.

واتا (رۆڵی ئێران، ململانێکی مەزهەبی شیعەو سوننە، ناکۆکیەکانی ئێرانو سعودیە، یان ئێرانو عەرەب) سێ فاکتەرن کەناکۆکی شیعەکانی لەرابردوو وداهاتوشدا پەکخستوو، یەکدەخاتو هەر ئەمەش چانسی عەلاوی‌و سوننەکان بەرەو شکست دەبات.

* * *

ئێستا پاش پێنج مانگ ، هەموو لایەك هیلاكو ماندبوون بەدەست قەیرانەکانی عیراقەوە، ئەمەریکیەکان تەنها ئۆبامای سەرۆکیان نەهاتە عیراق، بەڵام سەرئەنجام سیناریۆکانیان نەیتوانی ببێتە واقیعو سووریشن لەسەر کشانەوەی هێزەکانیان لەکۆتایی (٢٠١١)و تاکۆتایی ئەگستۆسی ئەمساڵیش تەنها (٥٠٠٠٠) سەرباز لەعیراق دەهێڵنەوە.

بەڵام ئێستا پێدەچێت کۆشکی سپی گەیشتبێتە ئەو قەناعەتەی کەلەگەڵ سیناریۆکانی ئێران هاو هەڵوێستن، کەهەردوولایان لەسەر کاندیەکردنەوەی مالیکی یان کاندیدێکی دەعوا رێکبکەون.

بێگومان ئەمەریکاش دەیەوێت ئەو پەیامە بداتە مالیکی کەدوواجار ئەوە ئەمەریکایە پشتیوانی لەسەرکەوتنی دەکات،بۆیە دەبێ لەخولی ئەمجارەی سەرۆکایەتی حکومەتدا. باشتر لەپێشتوو گوێڕایەڵترو باشتر لەگەڵ ئەجێنداو سیناریۆکانی واشنتۆن رێبکات.

ئێران هەرچی چۆنێك بێ دەیەوێت شیعەیەك پۆستی سەرۆك وەزیران بەرێت و نەهێڵێ بۆ سوننەیەك بێت، کەسعودیەو میسرو سوریاو ئوردن پشتیوانی دەکەن.

پێدەچێت هەموو کارتو فشارەکانی خۆیشی بەکارهێنابێت دژی هەر سێ لایەنی (حەکیم، سەدر و مالیکی) و تاگەیشتە ئەوەی بەحەکیم و سەدری راگەیاند "بەهەرچی شێوەیەك بێت دەبێ رازی بن بەکاندیدکردنی مالیکی، لانی کەم وەك (شیعە)" بۆیە پێدەچێت هەر سێ لا گەیشتنە قەناعەت کەئەمە لەقازانجی شیعەکاندایە.

سعودیەو وڵاتانی عەرەبیش خەریکە بەتەواوی بێئومێد دەبن لەوەی کەکاندیدکەیان چانسی ئەوەی نەماوە ئەوپۆستە وەرگرێ.

بەتایبەتی کەپێدەچێت بەهاتنەدەری زوبەیعی و چەند پەرلەمانتارێکی تری ناو لیستەکەی عەلاوی سەرەتایەکن کەسیناریۆکانی مالیکی‌و شیعەو ئێران بەهێزترن، سعودیە لەوەش تێگەیشتووە کەئەوەندەی ئیمتیاز ئەم لایەنە سوننەیانەی لەناو لیستی ئەلعراقیە کۆکردوەتەوە سەرەرای سەپاندنو فشاری زۆرە ملی دەرەکی بووەو لەگەڵ کارتی ترس شیعەبووەو ئەوەندە مەسەلەی مەزهەبی و نەتەوەیی‌و ئایدۆلۆژی رۆڵی خۆی نەگێراوە.

بۆیە سعودیەو عەرەبەکان، گەرچی لەعەلاوە بێ ئەمەل بوون، بەڵام پێناچێت رێگا بدەن مالیکیش بەئاسانی سوننە بهارێت و بەئاسانی ئەو چوار ساڵە بخوات کەپێشتر مقرن بن عەبدولعەزیز وتبوی" ئەوان رێگا نادەن مالیکی ببێتەوە سەرۆك وەزیران.

* * *

کورد وەکو یەکێك لەپێکهاتەکانی عیراق، هاوپەیمانی کوردستانیش وەکو چوارەم لیستی عیراقو لیستی کوردی یەکێکە لەژمارەکان، بەڵام لەسەر

ئاستی ئیتنی ژمارەیەکە لەپاڵ ژمارەیەکی عەرەبە، بەڵام ئایا کورد لەناو هاوکێشە سیاسیەکانی ئێستادا، دەتوانێ چی بکاتو چی بڵێو چی بپچڕێ؟ و کامەیە بۆچوون و سیناریۆکانی ؟ پشتیوانی لەکێو کام لیستو گروپە دەکات؟

کورد لەئێستادا لەعیراق دەیەوێت هاوڵاتی پلەیەك بێتو وەکو رەگەزێکی ئیتنکی سەرەکی مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت، کورد تائەو کاتەی مافەکانی لەدەستووو پرۆسەی سیاسیدا جێبەجێدەکرێت عیراقیەو هەوڵەکانیشی بەردەوام دەبێت، بەڵام کورد دەیەوێت هاوبەش بێت، نەك بەشدار کورد دەیەوێت پۆست و ئیمتیاز دەسەڵاتی هەبێت، نەك پەراوێز بخرێت.

پۆستی سەرۆکۆمار مادەی (١٤٠)و کێشەکانی تر، لەداواکانی کوردنو بگرە سەرۆك کۆمار هێڵی سورە، وەکو هاوپەیمانی کوردستان رایگەیاندوە، لەگەڵ ئەوەدا کەپۆستی سەرۆکۆمار بۆ کوردو بەرێز مام جەلال تاکە پۆستە کەهەموو لایەنەکان لەناو عیراق شیعە سوننەو کوردو ئەمەریکاو ئێرانو عەرەبیەوە، لەسەری رێکنو کێشەیان نییە، ئەمە هەم دەستکەوتێکی گەورەیە هەم سیاسیەتی واقیعە کەلایەنە عیراقی و ناوچەیی نێودەوڵەتیەکان باش حاڵی بوون.

سەبارەت بە(١٤٠) لەئێستا چەند هەنگاوی تازە نراونو پێدەچێت مالیکیش بەنهێنی چەند بەڵێنی دابێت گەر کورد دەنگی پێبداتەوەو پێدەچێت مالیکی کوردو دەنگی هاوپەیمانی زۆر بەلاوە گرنگ بێتو ئەمجارە زۆر باشتر لەپێشوو لەگەڵ کورد بێتە پێشەوە.

چونکە ئەوە سیاسەتی کوردە کەئەو بۆیە عیراقی فیدراڵیو توافقی سیاسی قبوڵە کەمافەکانی خۆی تێدا پارێزراوبێت، ئەگەر نا باعیراق هەر سیتمێك بێت، بەشی خۆی دەپچڕێ.

گەرئەوەش بزانین پیلانی ناوخۆییو ناوچەییو دەرەکیش دژی کوردو خواستەکانی بەردەوامن، بەڵام هەوڵە سیاسیو دیبلۆماسیەکانی کورد زۆر ئەکتیڤانە بووە.

گەر دیقەت بدەین لەکاتێکدا کەعیراق نخرۆی قەیرانو شەڕو کوشتاربووە، هەرێمی کوردستان زیاتر گەشەی کردوەو بۆتە شوێنی کۆبوونەوەی لیستەکانو کردنەوەی چەندین کۆنسولگەری تازەو عەرەبی و سەردانی چەندین وەفدی ئەمەریکاو بیانی، سەردانی چەندین وەزیری دەرەوەی وڵاتانی عەرەبیو بیانیو هەنگاوی تازەی ناوە.

هەوڵی کوردی بەپێی بۆچوونی چاودێرانی تائێستاش باش هاتووەو لایەنگرانی کەسی نەکردوەو دژایەتی کەسیشی دەرنەبڕیوە.

بەڵام رەنگە خاڵێك کەبوەتە دیفاکتۆ ئەوەبێت کەهەموو لایەك گەیشتونتە ئەوەی کە (عیراق بێ کورد ناتوانی حکومەت دروستبکاتو لەگەڵ بەشداریکردنی دەبێ هاوبەش بێت نەك بەشدار).

ئێستا کورد ئەوەی دەبێ بیکات دووخاڵە:

یەکەم“هەوڵی یەکخستنی ماڵی شیعە بداتو قەناعەتیان پێبکات کەبۆ عیراقیەکانو خۆشیانو کوردیش واباشە کەیەکبنو عیراق لەکێشەو قەیرانەکان دەرباز بکەن بەتایبەتی کەپەیوەندی کوردو شیعە، دەتوانێ عیراق بەرەو باشتر بەرێکن.

دووەم"کورد دەبێت پشتیوانی لەکتلەیەك بکات کە ئەکسەریەت بێ‌و ئەمەش دەکاتە شیعە.

* * *

هەموو ئاماژەکان واپێدەچێت دەروان کە دوای رەمەزان حکومەتی نوێ عیراق پێکدێت‌و عیراق لەقەیرانی پۆستی سەرۆك وەزیران نەجاتی دەبێت.

سەبارەت بەکاندیدی بەهێز زۆربەی بۆچونەکان وا دەڵێن کەمالیکی باشترین‌و زۆرترین چانسی هەیەو لەهەر حاڵێکیشدا کەسێکی تر لەئیتلافەکەی رادەسپێرێ بۆ ئەو شوێنە.

واتا ئیتلافی شیعەی (مالیکی ، سەدر و حەکیم) گرەوەکە دەبەنەوە ئەوەش کەلەعیراق روویدا، ئەزمونێکی زۆر گرنك‌و بەکەڵك بووە کەعیراق ئەوەیە کەگوزەرا نەك ئەوەی کەلەسەری دەوتراو چاوەڕوان دەکرا...

ئەوەی روویدا ئەزموونێکی تازە بوو لەبواری سیاسیەتی عیراقی‌و ناوچەیدا، کەقەیرانەکانی چۆن دەتوانن پرۆسەی سیاسی پەکبخەن. ئەوەی روویدا عیراقی خستەبەردەم چەند ئەگەری چاوەڕوان نەکراوی داهاتووی هاوشێوەی یۆگسلافیا کەرەنگە جارێ کاتەکەی زووبێ دیارییبکرێت.

(٦)

دابەشکردنی کورسییەکانی پەرلەمانی نوێی عیراق

ئازاری (٢٠١٠)

دابەشکردنی کورسییەکانی پەرلەمانی نوێی عیراق بەو شێوەیەی کەلەلایەن کۆمسیۆنی باڵای سەربەخۆی هەڵبژاردنەکانەوە راگەیەنراوە، بەپێی ئەو ئەنجامانە لیستی ئیئتیلافی عیراقییە بەبەدەستهێنانی (٩١) کورسی پلە پلەی یەکەمدایە، لیستی ئیئتیلافی دەوڵەتی یاسا(٨٩)و ئیئتیلافی نیشتیمانی عیراقی (٧٠) و لیستی هاوپەیمانی کوردستانی بە (٤٣) کورسی لەپلەی چوارەمدایە .

هەولێر ١٤
هاوپەیمانی کوردستانی ١٠
لیستی گۆڕان ٢
لیستی یەکگرتووی ئیسلامی ١
لیستی کۆمەڵی ئیسلامی ١

سلێمانی ١٧
هاوپەیمانی کوردستانی ٨
لیستی گۆران ٦
لیستی یەکگرتووی ئیسلامی ٢
لیستی کۆمەڵی ئیسلامی ١

دهۆك ١٠

هاوپەیمانی کوردستان ٩

لیستی یەکگرتووی ئیسلامی ١

کەرکوك ١٢

ئیئتیلافی عیراقییە ٦

هاوپەیمانی کوردستانی ٦

نەینەوا ٣١

ئیئتیلافی عیراقییە ٢٠

ئیئتیلافی نیشتمانی عیراقی ١

هاوپەیمانی کوردستانی ٨

لیستی تەوافوقی عیراقی ١

ئیئتیلافی یەکێتی عیراق ١

بەغدا ٦٨

ئیئتیلافی دەوڵەتی یاسا ٢٦

ئیئتیلافی عیراقییە ٢٤

ئیئتیلافی نیشتمانی عیراقی ١٧

لیستی تەوافوقی عیراقی ١

بەسرە ٢٤

ئیئتیلافی دەوڵەتی یاسا ١٤

ئیئتیلافی عیراقییە ٣

ئیئتیلافی نیشتمانی عیراقی٧

بابل ١٦

ئیئتیلافی دەوڵەتی یاسا ٨

ئیئتیلافی عیراقییە ٣

ئیئتیلافی نیشتمانی عیراقی ٥

کەربەلا١٠

ئیئتیلافی دەوڵەتی یاسا ٦

ئیئتیلافی عیراقییە ١

ئیئتیلافی نیشتمانی عیراقی ٣

نەجەف١٢

ئیئتیلافی دەوڵەتی یاسا ٧

ئیئتیلافی نیشتمانی عیراقی ٥

موسەننا ٧

ئیئتیلافی دەوڵەتی یاسا ٤

ئیئتیلافی نیشتمانی عیراقی ٣

واسیت ١١

ئیئتیلافی دەوڵەتی یاسا ٥

ئیئتیلافی عیراقییە ٢

ئیئتیلافی نیشتمانی عیراقی ٤

زیقار١٨

ئیئتیلافی دەوڵەتی یاسا ٨

ئیئتیلافی عیراقییە ١

ئیئتیلافی نیشتمانی عیراقی ٩

سەلاحەدین ١٢

ئیئتیلافی عیراقییە ٨

لیستی تەوافوقی عیراقی٢

لئیئتیلافی یەکێتی عیراقی ٢

ئەنبار١٤

ئیئتیلافی عیراقییە ١١

لیستی تەوافوقی عیراقی ٢

ئیئتیلافی یەکێتی عیراق ١

دیالە ١٣

ئیئتیلافی عیراقییە٨

ئیئتیلافی دەوڵەتی یاسا١

ئیئتیلافی نیشتمانی عیراقی ٣

هاوپەیمانی کوردستانی ١

قادسیە ١١

ئیئتیلافی نیشتمانی عیراقی ٥

ئیئتیلافی دەوڵەتی یاسا ٤

ئیئتیلافی عیراقییە ٢

مەیسان ١٠

ئیئتیلافی نیشتمانی عیراقی٦

ئیئتیلافی دەوڵەتی یاسا ٤

کورسی کەمە نەتەوایەتییەکان ٨

بزوتمەوەی یەزیدی بۆ چاکسازیو پێشکەوتن ١

موحەمەد شەبەکی ١

خالید ئەمین (سائیبی) ١

لیستی رافیدەین ٣

ئەنجومەنی گەلی کلدانی ئاشووری ٢

کورسی قەربوو ٧

ئیئتیلافی عیراقییه ٢

ئیئتیلافی نیشتمانی عیراقی ٢

ئیئتیلافی دەوڵەتی یاسا٢

هاوپەیمانی کوردستانی ١

لیستەکان	کورسی
ئیئتیلافی عیراقییه	٩١
ئیئتیلافی دەوڵەتی یاسا	٨٩
ئیئتیلافی نیشتمانی عیراقی	٧٠
هاوپەیمانی کوردستانی	٤٣
لیستی گۆڕان	٨
لیستی یەکگرتووی ئیسلامی	٤
لیستی کۆمەڵی ئیسلامی	٢
لیستی تەوافوقی عیراقی	٦
لئیئتیلافی یەکێتی عیراقی	٤
بزوتنەوەی یەزیدی بۆ چاکسازیو پێشکەوتن	١
موحەمەد شەبەکی	١
خالید ئەمین (سائیبی)	١
لیستی رافیدەین	٣
ئەنجومەنی گەلی کلدانی ئاشووری	٢
	٣٢٥

ئەو سەرچاوانەی کەبۆئەم بابەتانە سوودی لێوەرگیراوە :

١–سەعد البزاز ، الاكراد فی المسالة العراقیة "احادیث وحوارات" . الاردن ،١٩٩٦ .

٢–فەرید ئەسەسەرد ، کوردستان و مەسەلەکانی ئەمنی قەومی ، لە بڵاوکراوەکانی سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیچی کوردستان ، ١٩٩٨ .

٣–وزارة الداخلیة ، الموسوعة الاحصائیة عن التقسیمات الاداریة فی جمهوریة العراق ، بغداد ١٩٦٢ .

٤–گۆڤاری سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیژی ، ژ ٢٦ ساڵی ١٩٩٨ ل ٢٠ .

٥–بنك المعلومات العراقي ، الاثارات الطائفية في العراق ، ١٩٩٩ .

٦–تقرير عن التحول الديمقراطية في العراق–مسودة من وثيقة العمل لمؤتمر المعارضة العراقيه اعد أعضاء مجموعة عمل المبادى الديمقراطية–نوفمبر– ٢٠٠٢ .

٧–الفيدراليه والحكم الذاتى ، اللامركزيه الاداريه الاقليمية د. محمد هماوند–مؤسسة موكريان للطباعة ونشر–٢٠٠١.

٨–مجلة الوطن العربي، عدد ١٤٢٦، تموز، ٢٠٤. ص١٦– ١٧.

٩–خليل اسماعيل محمد، اقليم كردستان العراق، اربيل، ١٩٩٨.

١٠–مجلة الشرق الاوسط.

١١–دیدارێك لەگەڵ بەختیار ئەمین، کوردستانی نوێ، ژ٣٢٧١.

١٢–ئامارەکانی وەزارەتی مافی مرۆڤ و ئاوارەو ئەنفال.

١٣–ڕاپۆرتی کەناڵی الجزیرە لەسەر بۆسنیاو سربستان.

١٤–وزارة داحلية، الموسوعة الاحصائيه عن التقسيمات الاداريه في جمهورية العراق–بغداد ١٩٦٢.

١٥–تاريخ تركيا المعاصر – مجموعة من الباحثين السوفيت – ترجمه د. هاشم صالح تكريتى – ٢٠٠٧

١٦–الديمقراطيه بينه العلمانيه و الاسلام– د.عبدالرزاق عيت و د.محمد عبدالجبار دار الفكر. دمشق و سوريا – ٢٠٠٠

١٧–ئەجێندای ئەمەریکا لەخۆرهەڵاتی ناوەراست لەپاش ١١ی سێبتێمبەر.برادلی . أ. تایر، وەرگێڕانی حەسەن سەید محەمەد ٢٠٠٦.

١٨–الدستور الفیدرالی– اریان محەمەد عەلی – مرکز کردستان للدراسات الاستراتیجیة – ٢٠٠٩.

١٩–جریدة الشرق الاوسط ساڵی ٢٠١٠

الأعـــــداد: ١١٤٣٣ ١٨/٣/٢٠١٠، ١١٤٤٢، ١١٤٤٣، ١١٤٤٦، ١١٤٤٧، ١١٤٥٢، ١١٤٧٣، ١١٤٥٨، ١١٤٥٩، ١١٤٦١، ١١٤٦٣، ١١٤٧٠، ١١٤٩٨، ١١٥٠١، ١١٥٠٢، ١١٥١٣، ١١٥١٧.

بڵاوکراوەکانی کۆمەڵەی روناکبیریی و کۆمەڵایەتی کەرکوك

ز	ناوی کتێب	بابەت	نووسەر	وەرگێڕ	ساڵ
١	ئەنفال و شۆڕەبی	شیعر و بیرەوەریی	مەلا شاخی		١٩٨٨
٢	سروودی منالاّن	سروودی نەتەوایەتی	کۆمەڵێك شاعیر		٢٠٠٣
٣	دیوانی ئالیاسین	شیعری وەرگێڕدراو	محمد حسین ئالیاسین	ئاوات حسن	٢٠٠٥
٤	ژیلەمۆی گەرمیان	بیرەوەریی	سەعید شاکەلی		٢٠٠٥
٥	کۆنفرانسی ماددەی (٥٨)	وتار و دیکۆمێنت			٢٠٠٥
٦	راگەیاندن بەرجەستەکردنی ستەمی ئایدیۆلۆژی	لێکۆڵینەوە	شێرکۆ جەبار		٢٠٠٦
٧	خورماتوو لە پاکتاوی رەگەزیدا	لێکۆڵینەوە	حەسەن بارام		٢٠٠٦
٨	فەرهەنگی(ماچۆ)ی کاکەیی	فەرهەنگسازی	هاشم کاکەیی		٢٠٠٦
٩	لەنێوان ئێستا و رابوردوودا	لێکۆڵینەوە	موعتەسەم ساڵەیی		٢٠٠٦
١.	مێژووی ئەو کۆمەڵە و رێکخراو	مێژوویی	سمکۆ بەهرۆز		٢٠٠٦
١١	عەلی بەستێ	کورتە رۆمان	حەسەن جاف		٢٠٠٦
١٢	ژیاننامە و بەرهەمەکانی پرۆفیسۆر د.زەنون پیریادی	لێکۆڵینەوە	د. زەنون محەمەد		٢٠٠٦
١٣	نەخۆشییەکانی ئاژەڵ کە تووشی ئادەمیزاد دەبن	لێکۆڵینەوە	د. عبدالکریم حاجی محمد		٢٠٠٦
١٤	کەرکوك لەنێوان پیلان	کۆمەڵە گوتار	هێمن مەولود		٢٠٠٦
١٥	کۆمەڵە وتار	وتار	تەها سلیمان		٢٠٠٦
١٦	شکستی بلیمەتی	کۆمەڵە وتار	عەبدوڵڵا مەحمود		٢٠٠٦
١٧	کەرکوك لەنێوان حەزی خەڵکەکەی و	لێکۆڵینەوە	عەلی مەحمود		٢٠٠٦
١٨	دەروونناسی گشتی	دەروننناسی	د. عبدالستار تاهیر		٢٠٠٦
١٩	گەنج و تازەگەری	وتار	فەرمان هیدایت	هاوکـــاری کۆمەڵە	٢٠٠٦
٢.	ئەنفال دۆزەخی بێگوناهەکان	شیعر	فەرمان هیدایت	هاوکـــاری کۆمەڵە	٢٠٠٦
٢١	بەشێك لە ئەنفالی گەرمیان	مێژوو	حەسەن بارام		٢٠٠٦
٢٢	"الأرجوان" قصص كوردية	چیرۆکی	محمد صابر محمود		٢٠٠٧

		وەرگێڕدراو			
٢٣	شۆڕشەکانی ئیبراهیم خانی دەلۆ	مێژوو	مستەفا نەریمان		٢٠٠٧
٢٤	کێشەی ویلایەتی مووسڵ	لێکۆڵینەوە	و: شێخ محمد شاکەلی		٢٠٠٧
٢٥	بەشێك لە حیکایەتی ئەنفالی(٣)	مێژوو	هاوار عباس	هاوکاری کۆمەڵە	٢٠٠٧
٢٦	شووشە	شیعر	هێمن خورشید	هاوکاری کۆمەڵە	٢٠٠٨
٢٧	شێتبوون	شیعر	عومەر سەیدە		٢٠٠٨
٢٨	مدينة اغرقت في الظلام	صور ووثائق	شرف الدين جباري		٢٠٠٨
٢٩	سووتان بەبۆنی بارانی نامۆ بوون	دەق	تەها سلیمان		٢٠٠٨
٣.	گوڵبژێرێك لە شیعر و شاعیرانی گەرمیان	کۆکردنەوە و ئامادەکردن	ساڵح هەلاج		٢٠٠٨
٣١	شهود عيان عن الانفال	دیکومینت ودراسة	عارف قورباني	حسن شیخانی	٢٠٠٨
٣٢	المتاهة	مجموعة قصص	سالار اسماعيل سمين		٢٠٠٨
٣٣	"شانۆکار" گۆڤاری شانۆیی	شانۆ	تیپی شانۆی کەرکوك	هاوکاری کۆمەڵە	٢٠٠٨
٣٤	سەما لەگەڵ گورگە بۆرەکان	وتار	ستران عبداللە		٢٠٠٨
٣٥	وەرزی بێ تاقەتی	شیعر	شەهید سۆران مامە حەمە		٢٠٠٨
٣٦	صفحات من تاريخ اليهود	تاريخ	صلاح الدين مجيد		٢٠٠٨
٣٧	دیوانی شاعیرانی کوردی گۆڕان	لێکۆڵینەوە	هاشم کاکەیی		٢٠٠٨
٣٨	کورد و تورکمان و ڕابردوویەکی پڕ لە قەیران	لێکولێنەوە	معتصم نجم الدين		٢٠٠٨
٣٩	جلولاء في صفحات التاريخ	دراسة	نجم عبدالله		٢٠٠٨
٤.	قسە خۆشەکانی ناوچەی گەرمیان	پەندو سەر...	شکور حەمەی هەیەر		٢٠٠٨
٤١	شاکر فەتاح و رۆڵی لە...	لێکۆلینەوە	بهاء الدين احمد		٢٠٠٨
٤٢	خوایە وەرە بۆ ئەمریکا	شیعر	لەتیف هەڵمەت		٢٠٠٩
٤٣	کاتژمێر دوو	چیرۆك	ئاسۆ سەعید	هاوکاری کۆمەڵە	٢٠٠٩

٤٤	شێخ ئەحمەد شاكەلی	دیوان و یادداشت	هاشم كاكەیی		٢٠٠٩
٤٥	پەیوەندییەكانی ئاسورییەكان و بەریتانیا	لێكۆڵینەوە	سیروان حەمە سەعید		٢٠٠٩
٤٦	شعراء جماعة كركوك	دراسة	هشام القيسي		٢٠٠٩
٤٧	قراءة استدلالية في المسرح الكوردي	دراسة	بشار عليوي		٢٠٠٩
٤٨	كركوك الحقائق والأرقام	وثائق	عارف قورباني		٢٠٠٩
٤٩	دانیشتن بە دیار ئەنفالەوە	وتار و دیدار	خەڵەف غەفور		٢٠٠٩
٥.	لە كۆتایی چاوەڕوانیدا	چیرۆك	عومەر سەید		٢٠٠٩
٥١	كەركوك لە ڕوانگەی مێژووەوە	لێكۆڵینەوەی مێژوویی	و: د. ئازاد عبدالواحد		٢٠٠٩
٥٢	بیبلیۆگرافیای چالاكییەكانی كۆمەڵە بۆ ساڵی ٢٠٠٨	چالاكی كۆمەڵە	ئا: نەوزاد شێخانی		٢٠٠٩
٥٣	رموزنەكان	كۆمەڵە چیرۆك	بەكر دەروێش		٢٠٠٩
٥٤	ڕامان لە ئایدیۆلۆژیاكان	هزری سیاسی	محمد فاتح عبدالرحمن		٢٠٠٩
٥٥	تاوان و تۆڵە	شیعر	حەمید مەجید جوامێر		٢٠٠٩
٥٦	التركمان في وثائق البعث	وثائق	صمد چاوشين	ن:سامان بابان	٢٠٠٩
٥٧	كوردستان لە چاخی مەغۆلدا	لێكۆڵینەوەی مێژوویی	د .عەبدوڵا عەلیاوەیی	و:ستار شێخانی	٢٠٠٩
٥٨	مۆدلیانی	هونەر		گرفتار كاكەیی	٢٠٠٩
٥٩	ڕێبەری دەزگای ڕۆیتەرز	ڕۆژنامەوانی		و: عمر عبدالكريم	٢٠٠٩
٦.	خطوة على طريق النقد	دراسة نقدية	جليل البصري		٢٠٠٩
٦١	هزری ڕەخنەیی و ئستاتیكای دەق	لێكۆڵینەوەی ڕەخنەیی	سەعید مەحەممەد بەرزنجی		٢٠٠٩
٦٢	بەشێك لە بیرەوەریەكانی مام جەلال	مێژوو		و . سوران عەلی	٢٠٠٩
٦٣	مێرووله	چیڕوكی مندالآن	نەوزاد شێخانی		٢٠٠٩
٦٤	گوڵ و ئاسك و هەنگ	چیڕوكی مندالآن	نەوزاد شێخانی		٢٠٠٩
٦٥	نەورۆز نامـــه		محەمەد عەبدولڕەحمان زەنگنە		٢٠٠٩
٦٦	دور نــواب كركــوك فى العهــد	دراسه تأريخيه	د. نبيل محمود		٢٠٠٩

	الملكی		عكيد		
٦٧	تۆبزاوە	پرسی ئەنفال و جینۆساید	ناوەندی چاك	لەسەر ئەركی كۆمەڵە	٢٠٠٩
٦٨	نەوت بەرانبەر بە خاك	لێكۆڵینەوە		و: سابیر عەبدوڵڵا	٢٠١٠
٦٩	چەمچەماڵ لە چەرخی بیستدا	مێژوو	د. زەنوون پیریادی		٢٠١٠
٧٠	شیعر كوژی	چەند پەیڤێك دەربارەی شیعر	حەمە كەریم عارف		٢٠١٠
٧١	گیرفان	گۆڤارێكی ڕۆشنبیریی	كۆمەڵێك روناكبیر لە گەرمیان	هاوكاری كۆمەڵە	٢٠١٠
٧٢	وتە و پەندی بەنرخ	پەند	عەدنان ئیبراهیم	هاوكاری كۆمەڵە	٢٠١٠
٧٣	مانـدێلا و دیموكراسـی ئـەمڕۆ و باشووری ئەفریقیا	لێكۆڵینەوە	شادمان مەلا حەسەن		٢٠١٠
٧٤	صـفحات مـن تـاريخ اليهـود فى العراق وكوردستان	دراسه تأريخيه	صلاح الدين صالح مجيد	الطبعة الثانية	٢٠١٠
٧٥	أبعــاد كوردســتانية قــضاء خورماتو	دراسة تأريخية	حسن بارام		٢٠١٠
٧٦	پیاوێــك گــرەو لــە نــەمری دەباتەوە	لێكۆڵینەوە	ئا: ساڵح هەلاج		٢٠١٠
٧٧	عمليات الأنفال في كوردستان العراق	دراسة تأريخية	فاتح محمد سليمان		٢٠١٠
٧٨	چە یانەی شوكر خەیاتەوە	لێكۆڵینەوە	گەرمیان شوكر		٢٠١٠
٧٩	ئـەنفال و سـەگە ڕەشـەكە و بیابان	لێكۆڵینەوە مێژوویی	هێمن مەولوود		٢٠١٠
٨٠	شەبەك	لێكۆڵینەوە مێژوویی	هاشم عاصی كاكەیی		٢٠١٠
٨١	یەكێتیی قوتابیانی كوردستان ١٩٥٣ – ١٩٧٥	لێكۆڵینەوەی مێژوویی	سامان كەریم مەحموود		٢٠١٠
٨٢	دیوانی شێخ كەریم بەرزنجی	شیعر	كەریم بەرزنجی		٢٠١٠
٨٣	ناوچــەی كفـری لــە نێــوان ساڵانی (١٩١٤ـ١٩٤٥)	لێكۆڵینەوەی ڕامیاری و كۆمەڵایەتی و رۆشنبیریی	حوسێن ئیسماعیل خان دەلۆ		٢٠١٠
٨٤	كــەركوك لــەنێوان مێــژوو دووبارە نووسینەوەیدا	لێكۆڵینەوەی مێژوویی	سمكۆ بەهرۆز		٢٠١٠

٨٥	سێشەممە دەبمە جەللاد	فکری	خالد سلێمان		٢٠١٠
٨٦	زۆرانبازی لەگەڵ سەدەی ٢١دا	وتار	ستران عبدالله		٢٠١٠
٨٧	شەوی سەفەر	شیعر	سەیران شەوانی	هاوکاری کۆمەڵە	٢٠١٠
٨٨	سۆزی شاعیر	شیعر بۆ گۆرانی	ستار ئەحمەد عبدالرحمن		٢٠١٠
٨٩	طوزخورماتو التأريخ والشراكة الحقيقية لبني البشر	دراسة تأريخية	برهان البرزنجي		٢٠١١
٩٠	ئەدەب و هونەر (بەرگی دووەم)	لێکۆڵینەوە	موعتەسەم ساڵەیی		٢٠١١
٩١	عێراقی مۆزایک و ناهۆمۆجین	لێکۆڵینەوە سیاسی	ئەنوەر حسێن (بازگر)		٢٠١١